

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

STUDIA PHILOLOGICA

ЗБІРНИК
СТУДЕНТСЬКИХ НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ДО 25-РІЧЧЯ
ФАКУЛЬТЕТУ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ РДГУ

ВИПУСК 1

РІВНЕ 2017

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

STUDIA PHILOLOGICA

ЗБІРНИК
СТУДЕНТСЬКИХ НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ДО 25-РІЧЧЯ
ФАКУЛЬТЕТУ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ РДГУ

ВИПУСК 1

РІВНЕ 2017

УДК 81+82:811.11+811.13

ББК 81+83

S 90

Studia Philologica : зб. студент. наук. праць / редколегія:
S 90 О.В. Деменчук, О.В. Константинова, О.І. Павлова [та ін.]. – Рівне :
РДГУ, 2017. – Вип. 1. – 256 с. – (Укр., англ. та нім. мовами).

Studia Philologica : The Collection of Students' Scientific Works /
ЕВ: O.V. Demenchuk, O.V. Konstantinova, O.I. Pavlova et al. – Rivne :
RSUH, 2017. – Issue 1. – 256 p. – (In Ukrainian, English and German).

У збірнику студентських наукових праць «Studia Philologica» розглянуто низку питань, що стосуються актуальних проблем сучасної філології: зіставного мовознавства, лінгвістики тексту, термінознавства, літературознавства, перекладознавства.

The Collection of Students' Scientific Works «Studia Philologica» focuses on the topical issues of modern philological studies: Contrastive Linguistics, Text Linguistics, Terminology, Literature, and Translation.

Редакційна колегія:

Головний редактор – **Деменчук О.В.**, д-р філол. наук, професор.

Відповідальний редактор – **Константинова О.В.**, канд. філол. наук, доцент.

Члени редакційної колегії:

Павлова О.І., канд. філол. наук, професор; **Аладько Д.О.**, канд. філол. наук, доцент; **Калініченко М.М.**, канд. філол. наук, доцент; **Михайлова Є.В.**, канд. філол. наук, доцент; **Орел І.І.**, канд. філол. наук, доцент; **Павловська Л.О.**, канд. філол. наук, доцент; **Тарасюк Н.Ю.**, канд. філол. наук, доцент.

Рекомендовано до друку вченою радою
Рівненського державного гуманітарного університету
(*протокол № 6 від 25.05.2017 р.*)

© Автори публікацій, 2017

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2017

ЗМІСТ

ЗІСТАВНЕ МОВОЗНАВСТВО

Васильків Л.С. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УСТАЛЕНИХ ПОРІВНЯНЬ (на матеріалі англійської, німецької та української мов)	6
Грамчук Д.В. ТРАНСФОРМАЦІЯ ХРОНОНІМІВ ЯК ОСОБЛИВОГО ПІДВИДУ ВЛАСНИХ НАЗВ	12
Гребенюк Ю.К. ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТОСФЕРИ <i>ЩАСТЯ</i> – <i>НЕЩАСТЯ</i> (на матеріалі англійських та українських фразеологізмів)	16
Деменчук Д.О. КОНЦЕПТ ЧИСЛА <i>ОДИН</i> У МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ (на матеріалі фразеологічних одиниць української, англійської та французької мов)	23
Красуцький О.О., Фоміна Г.В. DIACHRONISCHE ASPEKTE DER SLAWISCHEN ENTLEHNUNGEN IN DER DEUTSCHEN SPRACHE	28
Мельник О.В., Фоміна Г.В. ДІАХРОНІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ГЕРМАНСЬКИХ МОВ	33
Мігіріна А.П. КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРЕДИКАТИВУ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ГРАМАТИКАХ	38
Оржеховська С.Т. ЛЮДИНА У МЕТАФОРИЧНІЙ КАРТИНІ СВІТУ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ	45
Романюк Д.Ю. ОЙКОНИМИ У ТУРИСТИЧНИХ ТЕКСТАХ (на матеріалі англійської та української мов)	50
Собіпан Є.О. ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ <i>БІЛЬ</i> В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ	54
Соловей О.Д. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВЖИВАННЯ УКРАЇНІЗМІВ У СУЧАСНІЙ БРИТАНСЬКІЙ ТА КАНАДСЬКІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	58
Цуп О.В. СТРУКТУРА ТА СЕМАНТИКА ПОСЕСИВНИХ КОМПОЗИТИВ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ	63
Юношева Т.М. ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ В АНГЛІЙСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ	67

ЛІНГВІСТИКА ТЕКСТУ

Гладка О.М. МОВЛЕННЄВІ ЖАНРИ У ХУДОЖНІЙ КОМУНІКАЦІЇ (на матеріалі творів Джорджа Мартіна)	73
Давидович Х.В. СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЕМОЦІЙНОГО КОНЦЕПТУ <i>СТРАХ</i> (на матеріалі роману Стівена Кінга «Сяйво»)	78
Мучак І.М. ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ВТОРИННОЇ ПРЕДИКАЦІЇ У ПРОСТОМУ РЕЧЕННІ	86
Неліпович Г.О. МОВНЕ ВИРАЖЕННЯ ПОНЯТТЯ «ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЛЮДИНИ» У ПАРЕМІЯХ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ	91

Осіпенко Т.В., Куліш В.С. ФУНКЦІОНАЛЬНА СКЛАДОВА МАРКЕРІВ <i>ТИШІ</i> / <i>МОВЧАННЯ</i> В АНГЛОМОВНІЙ ПОЕЗІЇ	96
Осіпчук Ю.С., Davidse K. INTERROGATIVE CLEFTS	101
Павельчук Н.О. ІСТОРИЧНИЙ ЕКСКУРС В ЕВОЛЮЦІЮ РЕКЛАМНОГО ТЕКСТУ	107
Попенко С.В., Мосієнко О.В. БЕЗАРКТИКЛЕВІ ПРИЙМЕННИКОВІ ЗВОРОТИ В АНГЛОМОВНОМУ МЕДІА ДИСКУРСІ	113
Таран Л.О., Кобякова І.К. ЛІНГВАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИРАЖЕННЯ ТЕРМІНУ «ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ»	118
Шутюк К.В. ЖАНРОВА СПЕЦИФІКА КІНОСЦЕНАРІЇВ	124
Яковчук А.Я. ЛОГІКО-СЕМІОТИЧНІ ПРОТИСТАВЛЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ <i>ДРУЖБА</i> <i>/ ВОРОЖНЕЧА</i> В УКРАЇНСЬКИЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ	129

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Денисенко О.О., Александрова Г.О. ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАНУ МАЙКЛА КАННІНГЕМА «ГОДИНИ»	135
--	-----

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Бондарева О.М., Куліш В.С. ЗАСТОСУВАННЯ КОМПАРАТИВІСТСЬКИХ МЕТОДИК ПРИ АНАЛІЗІ АНГЛОМОВНИХ ТА УКРАЇНОМОВНИХ МАРКЕРІВ <i>ТИШІ</i>	140
Буличова М.М. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ГРАМАТИЧНОЇ КАТЕГОРІЇ РОДУ В ІМЕННИКАХ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПРОФЕСІЇ АБО ПОСАДИ	143
Волдинер О.Ю. ПСИХОЛІНГВІСТИЧНА ПРИРОДА ЛЕКСИЧНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ	149
Желевська І.О. РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНО-МАРКОВАНИХ ОДИНИЦЬ У МІЖКУЛЬТУРНІЙ КОМУНІКАЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ	154
Коробка П.В., Недайнова І.В. СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ НЕОЛОГІЗМІВ У КОМП'ЮТЕРНОМУ ДИСКУРСІ	158
Король А.П., Дорда В.О. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ ГУМОРИСТИЧНИХ ІНТЕНЦІЙ ТА РЕАЛІЙ В АНГЛОМОВНИХ МЕДІА	164
Кочергіна О.М., Сухова А.В. СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ МЕДИЧНИХ ТЕКСТІВ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ УКРАЇНСЬКОЮ	169
Кравчук А.Г. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ВЛАСНИХ НАЗВ УКРАЇНСЬКОЮ В РОМАНІ ДЖ. РОУЛІНГ «ГАРРІ ПОТТЕР І ФІЛОСОФСЬКИЙ КАМІНЬ»	173
Ляшкова І.І., Голікова О.М. МЕТАФОРА В НАУКОВО-ТЕХНІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ ТА ПРОБЛЕМА ЕКВІВАЛЕНТНОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НА УКРАЇНСЬКУ	178

Магдич В.М., Тікан Я.Г. ПОЛІТИЧНА МЕТАФОРА ТА СПЕЦИФІКА ЇЇ ПЕРЕКЛАДУ У СУЧАСНИХ МЕДІАТЕКСТАХ	182
Хвостик Ю.С., Попова О.В. PECULIARITIES OF RENDERING SELF-REPRESENTATION STRATEGY OF POLITICIANS WITHIN A CONTEXT OF POLITICAL SPEECHES (a case study of the English media discourse)	186
Шимчук А.В., Демиденко О.П. «СТЕРТІ» МЕТАФОРИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ В ПІДМОВІ ОФТАЛЬМОЛОГІЇ	191
Шмат О.О., Прокопенко А.В. СТАТУС НЕОЛОГІЗМІВ АНГЛІЙСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ	197

ТЕРМІНОЗНАВСТВО

Казакова А.Ю., Федоренко С.В. КОНЦЕПТОСФЕРА АНГЛОМОВНОЇ ОСВІТНЬОЇ ТЕРМІНОЛЕКСИКИ	203
Капігула Ю.А. СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СЛЕНГУ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	209
Кузьменко Ю.В., Коломієць С.С. ВНУТРІШНЬОГАЛУЗЕВІ ТА МІЖГАЛУЗЕВІ ПОЛІСЕМАНТИ У ФАХОВИХ МОВАХ ЕНЕРГЕТИКИ, МАРКЕТИНГУ ТА ЕКОЛОГІЇ	213
Погуляєва М.С. АНГЛІЙСЬКА СПОРТИВНА ТЕРМІНОЛОГІЯ: АСПЕКТИ СТРУКТУРИ ТА ЕТИМОЛОГІЇ	218
Федорчук Т.І. АНГЛІЙСЬКА ТЕРМІНОГРУПА «БАЛЬНИЙ ТАНЕЦЬ»: ЕТИМОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ	223
Шевченко О.В., Коломієць С.С. КОМП'ЮТЕРНИЙ ЖАРГОН У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: КЛАСИФІКАЦІЯ ТА СПОСОБИ УТВОРЕННЯ	229

З ІСТОРІЇ ФІЛОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

ЗА МАТЕРІАЛАМИ МІЖВУЗІВСЬКОГО НАУКОВО-ПРАКТИЧНОГО СЕМІНАРУ «ФІЛОСОФІЯ МОВИ О.О. ПОТЕБНІ»

Манюта А.Ю. ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ О.О. ПОТЕБНІ	234
Романюк В.В. ПОЕЗІЯ І ПРОЗА У ПРАЦЯХ О.О. ПОТЕБНІ	237
Феськова І.В. ТЕОРІЯ НАЦІОНАЛЬНОСТІ О.О. ПОТЕБНІ	245

ЗІСТАВНЕ МОВОЗНАВСТВО

Васильків Л.С.

Рівненський державний гуманітарний університет

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УСТАЛЕНИХ ПОРІВНЯНЬ (на матеріалі англійської, німецької та української мов)

Анотація. У статті обґрунтовано поняття компаративної фразеологічної одиниці на основі аналізу різних наукових студій. Проаналізовано структурно-семантичні особливості усталених порівнянь, беручи до увагу національну своєрідність компаративних фразеологізмів в англійській, німецькій та українській мовах. Виділено основні структурні групи усталених порівнянь. Досліджено багатокомпонентну структуру фразеологічного значення.

Ключові слова: усталене порівняння, внутрішня форма, фразеологічне значення, конотація, образність.

Annotation. The article deals with the definition of a comparative phraseological unit based on the analysis of various scientific studies. The structural and semantic peculiarities of set similes considering the national identity of comparative phraseological units in the English, German and Ukrainian languages have been analyzed. The basic structure groups of set similes have been established. The multi-structure of phraseological meaning has been researched.

Key words: set similes, internal form, phraseological meaning, connotation, imagery.

Фразеологія – порівняно молода лінгвістична дисципліна, основні поняття, обсяг проблематики та об'єкт вивчення якої ще остаточно не визначені. Це пояснюється передусім великою семантичною, структурною і функціональною різноманітністю тих одиниць, що сприймаються як стійкі сполуки слів. У свою чергу компаративна фразеологія (тобто фразеологічна система усталених порівнянь) є універсальним семіотичним і семантичним феноменом, який формують компаративні фразеологічні одиниці (КФО), різнобічний лінгвістичний аналіз яких проведено в численних розвідках.

Фразеологічний фонд мови здавна привертав увагу багатьох вітчизняних мовознавців. Довгий час КФО залишались поза увагою вітчизняних і зарубіжних мовознавців. Головним чином вони згадувалися в загальному складі фразеологічних одиниць (ФО) як мовленнєві кліше. У дослідженнях зі стилістики їм приділялось значно більше уваги, оскільки фразеологічні порівняння є одним із виразових засобів мови.

Дослідженню структурних, семантичних і стилістичних властивостей порівняльних ФО, а також їх актуалізації у мовленні присвячено низку монографічних і дисертаційних розвідок в українській (М.Ф. Алефіренко, А.Ф.

Марахова, А.М. Найда), російській (Л.О. Лебедева, В.М. Огольцев), англійській (Г.І. Ісіна, Р.М. Прохорова, А.В. Терентьев) та німецькій (З.А. Божеєва, В.Є. Куленко, В.Я. Михайлов) мовах. Опис компонентної структури компаративних фразеологічних одиниць та їх семантики, синтаксичної ролі у реченні в різних трактуваннях та на матеріалі різних мов представлений у дослідженнях таких вітчизняних мовознавців як К.І. Мізін, С.В. Талько, А.П. Романченко, О.А. Щепка та інші. У розвиток фразеологічної теорії зробили також значний внесок В. В. Виноградов, Б. О. Ларін, С. І. Ожегов, О. М. Бабкін, О. С. Ахманова, М. М. Шанський, В. Л. Архангельський, В. П. Жуков та інші науковці.

Ці наукові розвідки були спрямовані зокрема на вивчення внутрішньо-структурних, семантичних та дистрибутивно-контекстуальних зв'язків КФО, що мало суттєве значення для висвітлення питання стійкості порівнянь та вмотивованості їх компонентів. Однак, незважаючи на значну увагу лінгвістів до проблем вивчення КФО, ці одиниці, а саме їхні структурно-семантичні особливості досліджені недостатньою мірою.

Мета розвідки – проаналізувати структурно-семантичні особливості усталених порівнянь звертаючи увагу на національну своєрідність компаративних фразеологізмів в англійській, німецькій та українській мовах.

Досягнення цієї мети передбачає вирішення таких завдань:

- уточнити поняття «компаративна фразеологічна одиниця»;
- обґрунтувати структурні особливості КФО;
- визначити семантичні особливості КФО.

Компаративними фразеологізмами називаються стійкі та відтворювані словосполучення, фразеологічна специфіка яких засновується на традиційному порівнянні.

Під терміном порівняння розуміється універсальний семантичний мовний феномен, що базується на змістовому відношенні подібності або неподібності між денотатами певних мовних одиниць. Специфіка порівняння полягає в його семантиці й образно-відображувальній функції.

Словник лінгвістичних термінів тлумачить порівняльний зворот (порівняння) як «частину простого речення, що містить у собі порівняння і зв'язується з реченням за допомогою підрядного сполучника» [2, с. 132].

Спираючись на засади семантичного синтаксису, Л. В. Прокопчук визначає поняття порівняння, порівняльний зворот як мовну одиницю, що «дає змогу об'єднати різноструктурні побудови в межах простого і складного речення, інтеграційним параметром яких виступає компаративна семантика» [6, с. 12].

Вітчизняний мовознавець В.В. Виноградов розглядає усталені порівняння як особливий тип фразеологічних конструкцій, в яких внутрішня умовність фрази визначається традиційною національною специфічністю образу, його влучністю, побутовим реалізмом та експресивною забарвленістю [4, с. 34]. Тому не дивно, що у мові порівняння знайшли відображення в компаративних фразеологічних одиницях, прислів'ях, приказках тощо.

Узагальнюючи вищесказане, можна визначити КФО як структурно-семантичні утворення, яким притаманні властивості вільноорганізованих словосполучень і речень, але водночас також стабільність синтаксичної структури та лексичного наповнення.

Одним із найбільш дискусійних питань компаративної фразеології виступає питання про компонентний склад порівняльних фразеологізмів. Порівняння – це конструкція, яка складається з трьох елементів:

- назви предмета, який порівнюється з другим предметом (предмет порівняння).
- назви предмета, з яким порівнюється перший предмет (порівняльна частина).
- назви ознаки якості, дії, на яку спрямоване порівняння (основа порівняння).

У 1936 році І.А. Річардз розробив термінологію для складових порівняння з акцентом на синтаксичному плані: те, що порівнюється – тенор; те, з чим порівнюється і якість чого взяте для порівняння – зв'язка, основа. Компоненти з'єднано в одне ціле за допомогою порівняльних сполучників *as*, *like* – в англійській; *як*, *мов*, *наче*, *неначе* – в українській мові; *wie* – в німецькій. Ці слова називаються маркерами порівняння [7, 89]. Завдяки маркерам порівняння легко вирізнити у тексті. Наприклад: англ. *as red as a lobster* – червоний як рак, *as solemn/ wise as an owl* – мудрий як сова, нім. *störrisch wie ein Esel* – впертий як осел, *schweigsam wie ein Stockfisch* – німий як риба та інші.

Порівняльні фразеологізми – це, зазвичай, двокомпонентні структури. Перший компонент такої фразеологічної одиниці називає властивість чи якість, дію чи стан суб'єкта (особи і предмета). Другий компонент – це порівняльна група або порівняльне підрядне речення, яке вводиться сполучниками.

Щодо структурних особливостей КФО, то у своїй переважній більшості ці одиниці належать до непередикативних словосполучень і являють собою фраземи з підрядним зв'язком компонентів. Невелике число цих одиниць має структуру частково передикативних і передикативних словосполучень.

Непередикативні КФО з підрядним зв'язком компонентів поділяються на наступні лексико-граматичні розряди:

- ад'єктивні компаративні фразеологізми, що складаються з прикметника і залежного члена; останній може бути виражений іменником або субстантивованим словом, якому може передувати артикль або прислівником: англ. *(as) free as a bird* – вільний як птах, *as big as all outdoors* – великий як увесь простір, нім. *leissig wie eine Biene* – працюючий як бджілка та інші;
- дієслівні КФО, які складаються з дієслова і залежного компонента. Останній може бути виражений іменником або субстантивованим словом: англ. *to sleep like a log* – спати без задніх ніг/спати як вбитий, *to spread like wildfire* – поширюватись як вогонь; нім. *hüten wie sein eigens Augapfel* – берегти як зіницю ока;

- адвербіальні компаративні фразеологізми, що звичайно складаються з адвербіалізованого прикметника і залежного члена, вираженого іменником: англ. *as easily as duck takes to water* – *легко як риба у воді*.

В англійській мові виокремлюється невелика кількість усталених порівнянь, що мають підрядно-сурядну структуру. Вони відрізняються тим, що їх залежна частина складається із двох граматично рівноправних компонентів, зв'язаних між собою сурядним сполучником *and*. У фразеологізмах подібного роду провідним членом виступає дієслово або прикметник, наприклад: англ. *to live like cat and dog* / нім. *wie Hund und Katze leben* – *жити як кіт з собакою*, англ. *as different as night and day* – *різні як день і ніч*, нім. *wie Pech und Schwefel* – *не розлий вода*.

Компаративні фразеологічні одиниці із частково-предикативною структурою складаються із головного члена, вираженого прикметником або дієсловом, і залежної частини з дієсловом. У більшості дієслівних компаративних фразеологізмів цього типу залежна (предикативна) частина виражена придатковою позицією порівняння, безпосередньо пов'язаним із головним членом за допомогою порівняльного сполучника *as, like, as if*: англ. *to look as if butter wouldn't melt in one's mouth* – *виглядати як невинне ягня*. Кількість частково-предикативних фразеологічних одиниць порівняння не дуже велика. Цю групу можна вважати мало продуктивною.

До компаративних усталених порівнянь належить також група досить уживаних у сучасній англійській та німецькій мовах усічених порівняльних зворотів, що складається із сполучника *like* (рідше *as*) в англійській, *wie* – у німецькій та іменника: англ. *like a bull in a china shop* – *як корова на льоду*, нім. *wie aus einem Munde* – *в один голос*.

Важливим компонентом КФО є семантика. Ускладненість фразеологічної семантики зумовлює внутрішня форма, яка відіграє своєрідну та специфічну роль у фразеологічній номінації усталених порівнянь. Під внутрішньою формою розуміють семантичну вмотивованість, образ, що є основою найменування ФО. Тобто внутрішня форма це ланка, яка зв'язує ФО і реальне значення її компонентів.

Більшість мовознавців розрізняють у семантичній структурі усталених порівнянь три аспекти фразеологічного значення: сигніфікативний, денотативний і конотативний. Обов'язковим компонентом семантичної структури ФО є денотативно-сигніфікативний. Під денотативним аспектом розуміють співвіднесеність ФО з предметом дійсності, який вона позначає, а під сигніфікативним аспектом – обсяг інформації, що її несе фразеологізм стосовно до елемента екстралінгвістичної дійсності. Спільною у багатьох лінгвістів є думка про те, що денотат ФО складніший, оскільки синтаксичною основою фразеологізму є вільне словосполучення або речення, денотатом якого є предметна ситуація [7, 91].

Кожний компонент семантичної структури усталених порівнянь є носієм образності, під якою розуміють властивість мови передавати не лише логічну

інформацію, а й таку, що підлягає чуттєвому сприйняттю, за допомогою системи словесних образів.

Порівняльна група або порівняльне підрядне речення характеризує якість або дію чи стан через конкретний образ, який унаочнює та показує, як саме відбувається та чи інша дія, як представлена та чи інша якість. Семантична трансформація полягає в тому, що група порівняння разом з компонентом отримує нове значення.

Процес пізнання має не тільки інтелектуальний (раціональний), а й емоційний характер. Діалектична єдність раціонального та емоціонального в мисленні і мові безпосередньо відображається в сигніфікативно-денотативному компоненті, що містить предметно-логічну інформацію, і в конотативному компоненті, який є суб'єктивним елементом значення. Якщо у лексичному значенні головну роль відіграють сигніфікативний і денотативний елементи, то у фразеологічному значенні конотативний елемент виконує набагато важливішу функцію, хоча й не можна однозначно стверджувати, що конотація – домінуючий елемент фразеологічного значення.

Традиційно у структурі конотативного значення виокремлюють емотивний, експресивний (безоцінний, оцінний) та функціонально-стилістичний компоненти. Оцінка виражає ціннісне ставлення суб'єкта до позначуваного. Емоційний компонент виражає ставлення суб'єкта до предмета і передає гаму різних емоцій. Оцінний та емоційний компоненти значення взаємопов'язані [7, с. 92].

Образна основа усталених порівнянь створює яскравість оцінного значення. Порівняння зазвичай являють собою ФО з яскраво вираженим оцінним значенням; як позитивним: працьовитість: англ. *to work like a horse* – працювати як віл; покірливість: *like a lamb* – немов ягня, так і негативним: зверхність, пиха: *proud as a peacock* – гордий як павич; впертість: англ. *as stubborn/ obstinate as a mule* / нім. *stur wie ein Bock* – впертий як осел; хитрість: *cunning/sly as a fox* – хитрий як лис.

Характер оцінки залежить від семантики першого компонента: англ. *(as) graceful as a swan* – витончений, граціозний, як лебідь; *(as) ugly as a scarecrow (as a sinner, as death, as sin)* – страшний як смертний гріх, дуже страшний, нім. *plum wie ein Bär* – незграбний як ведмідь.

В окремих випадках вирішальну роль відіграє семантика другого компонента, наприклад: англ. *(as) hard as iron* – дуже суворий, жорстокий; *(as) hard as nails* – твердий; загартований; *(as) keen as a kite* – ревний, як шуліка, дуже ревний; *(as) keen as a razor-edge* – дуже гострий, проникливий, кмітливий.

У КФО взаємодіють два плани (номінація та компаративність), тому елементи пізнання та експресії в порівнянні перетинаються.

Значимість конотативно-прагматичного аспекту у фразеологічній семантиці, на думку О.Д. Рахштейна, значною мірою пояснюється двоплановістю семантичної структури фразеологічної одиниці, побудованої на образному переосмисленні. При цьому конотативно-прагматичний аспект

виступає як результат взаємодії обох планів у значенні фразеологізму – деактуалізованого предметно-логічного та актуального образно-переосмисленого [7, с. 93].

Варто зазначити, що у значенні фразеологізмів, крім смислових елементів фразеологічного значення (предметно-логічний, денотативно-сигніфікативний зміст та конотація), виділяють семантичні елементи формального характеру, категоріально-граматичне значення ФО, граматичні ознаки словформ і синтаксичної конструкції, що утворюють структурний каркас ФО.

Таким чином, компаративними фразеологічними одиницями називаються стійкі та відтворювані словосполучення, фразеологічна специфіка яких засновується на традиційному порівнянні. Структурно-семантична своєрідність фразеологічних одиниць цієї групи полягає в тому, що характеристика якості або дії відбувається через порівняльну групу або порівняльне підрядне речення, що вводиться сполучниками. Більшість фразем з підрядним зв'язком компонентів належить до непередикативних словосполучень. Національна мовна картина світу найбільш яскраво передається через образну структуру порівнянь. Значення компаративних фразеологізмів обумовлюється не тільки їхньою структурою, а й відносинами між компонентами, внаслідок чого відбувається повне або часткове переосмислення значень компонентів фраземи. Своєрідність фразеологічного значення пов'язана, перш за все, з характером внутрішньої форми порівняння, особливості якої визначаються у зіставленні з внутрішньою формою лексем.

Перспективою дослідження є зіставлення компонентного складу фразеологізмів, виявлення найбільш оптимальних варіантів передачі фразеологічної одиниці, а отже, і зіставлення шляхів образного осмислення світу, породженого особливостями народної свідомості.

Література

1. Англо-український фразеологічний словник / Укл. Баранцев К.Т. – К. : Знання, 2005. – 1056 с.
2. Єрмоленко С. Я. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бирик, О. Г. Тодор; [за ред. С. Я. Єрмоленко]. – К. : Либідь, 2001. – 224 с.
3. Мізін К. І. Компаративні фразеологічні одиниці сучасної німецької мови: шляхи утворення та ідеографія : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Костянтин Іванович Мізін. – К., 2003. – 237 с.
4. Мізін К. І. Компаративна фразеологія : монографія / К. І. Мізін. – Кременчук : ПП Щербатих О.В., 2007. – 167 с.
5. Німецько-український фразеологічний словник (усталені порівняння) / Уклав К.І. Мізін. – Вінниця: Нова книга, 2005. – 304 с
6. Прокопчук Л. В. Категорія порівняння та її вираження в структурі простого речення : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Людмила Володимирівна Прокопчук. – Вінниця, 2000. – 197 с.

7. Тарасова А. В. До питання феномену порівняння. Семантичний аспект у вивченні англійських компаративних фразеологізмів [Електронний ресурс] / А. В. Тарасова // Лінгвістика. Лінгвокультурологія. – 2014. – Т.7. – С. 88 – 96. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/lin_2014_7_13.

Грамчук Д.В.

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ТРАНСФОРМАЦІЯ ХРОНОНІМІВ ЯК ОСОБЛИВОГО ПІДВИДУ ВЛАСНИХ НАЗВ

Анотація. У статті розглядаються особливості трансформації поняття часу у німецькій мові. Аналізуються спільності та відмінності між різними видами онімів. Досліджуються хрононіми як особливий розряд онімів, даються теоретичні чинники їх виокремлення.

Ключові слова: мовний час, онім, хрононім, топонім.

Annotation. The article deals with the transformation of the concept TIME in German. Common features and differences between different types of onyms are analysed. Hrononyms are studied as a special category of onyms, the theoretical factors of their differentiation are given.

Key words: time in language, onym, hrononym, toponym.

Проблема мовного часу завжди була однією з найбільш дискусивних сфер лінгвістики. На сучасному етапі процесу вивчення можна спостерігати зміщення фокусу інтересу вчених з граматичного ядра до лексичної периферії поля часу. Все частіше увагу дослідників привертають роль та функції лексичних засобів вираження, що є досить мало дослідженими. Сьогодні можна констатувати, що час в мові представлено трьома категоріями, а саме: темпусом, таксисом та хроносом. Хрононіми як одиниці категорії хроноса, використовуються для експлікації часових параметрів подій на тимчасовій осі. Актуальність теми статті зумовлена загальною спрямованістю сучасної лінгвістики на вивчення фактору часу в мові.

Метою дослідження є виявити і проаналізувати теоретичні аспекти функціонування хрононімів у мовній системі, а також закономірності трансформації семантичної категорії «Хронос».

Хрононіми – особливий розряд онімів, який називають події історії та явища культурного життя, побуту народу, співвіднесений з певним відрізком часу, що (завдяки цим подіям) став важливим моментом в історичному та культурному розвитку народу, людства в цілому. Таким чином, денотат хрононіма – час реальних історичних і культурних подій, або час соціальний, – характеризується: а) чіткими хронологічними межами; б) історичним і соціокультурним значенням для народу чи всього людства.

Відповідність найменування факту історії, культурній події, що дала початок оніму, може бути прямою (історичні хрононіми: *Der zweite Weltkrieg*) і опосередкованою (соціокультурні хрононіми: *Konfirmation*), мати точний часовий вираз (*Der Tag der Wiedervereinigung*) і може бути в хронологічному плані неясним, розмитим (*Ostern*). Соціокультурні хрононіми поділяються на такі, що співвідносяться з постійною датою (*Der Nikolaustag*) і рухливі, «зрушення» яких визначається церковним календарем (*Ostern*).

Хрононіми – це один із розрядів власних назв. Н.В. Подольська дає таке тлумачення: «Власна назва історично істотного відрізка часу» [3, с. 147]. Це визначення потребує уточнень, оскільки не кожен відрізок часу охоплюється певним хрононімом. Цю норму можна адресувати топонімії: кожен фрагмент території або має назву, або входить у якусь більшу єдність, що має назву. У межах хрононімів інша ситуація. Помаранчева революція, чи, інакше, Майдан – це хрононім. А, приміром, день 6 січня 2008 року – це просто день. Власної назви він не має.

Хрононіми існують як реалізована можливість відбити в слові найзначніші факти історії та культури народу. Вони тісно пов'язані з циклічністю, повторюваністю процесів і привнесенням у них історико-культурної новизни та можуть називати унікальні історичні події (*Der erste Weltkrieg*), рухливі релігійні свята (*Pfingsten*), а також дні, що відзначаються кілька разів на рік. Пропріативи цього розряду є позначенням як окремої історичної події (*Hitlerputsch*), так і їхньої сукупності (*Althochdeutsche Periode*).

Цифри тільки вказують дату і не повторюються, тому їх самі по собі можна було б вважати власною назвою. Однак цифрове визначення часу – це [2, с. 111] просто усталений, у різних країнах досить різний, спосіб вимірювання часу, а не його номінація. Щоб день, рік чи більший відрізок часу одержав назву, потрібна подія, яка виділяє цей часовий індикатор від інших темпоральних відрізків. П. Донець пропонує до терміна хрононім (власна назва часового відрізка) долучити ще термін евентонім (власна назва події). Однак хрононімом – це і є саме події: якщо немає події, то немає й хрононіма, тому фактично ці два терміни є синонімами, хоч і з різними дефініціями [1, с. 171-173]. Відповідно, хрононіми можна назвати топонімами навпаки: топоніми номінують географічні об'єкти, але ці назви прив'язані до певного часу, а хрононіми називають темпоральні відрізки, але ці відрізки прив'язані до певних територій. При цьому назви позначають такі темпоральні частини, які виділяються певною суспільно вагомою подією. Власне кажучи, перетин хрононімів і топонімів є фактичним перетином часу і простору. Хрононіми – власні назви часових відрізків – подій, що відбуваються в якийсь період і тому локалізовані в часі, а не в просторі. Для події головне: коли? Тому вона й визначається передусім часом, належить до окремого онімічного розряду – хрононімії. Але кожна подія відбувається десь, у якомусь місці. Тому хрононіми мають і просторову локалізацію, що відбивається в їх найхарактернішому позначенні – топонімічному: *Berliner Mauer*.

Битви найчастіше позначаються топонімами, за назвою найближчого географічного об'єкта. Отут і з'являється небезпека плутання хрононімів і топонімів, оскільки топонім за формою (просторове позначення) стає хрононімом за змістом (темпоральне позначення). Селище Марафон (топонім) стало місцем битви греків з перською армією (битва – теж Марафон – хрононім). Греки перемогли. Гінець пробіг 42 км 195 м від місця битви до Афін, сповістив про перемогу й помер. На честь цієї перемоги спортивний біг на вказану дистанцію називається марафон, ставши вже апелятивом.

Хрононіми можуть залежати від антропоніма, наприклад, Батієве нашість, Наполеонівські війни, Варфоломійська ніч, а також творитися від апелятивів: Середньовіччя, Відродження. Взагалі оніми можуть пересікатися, включатися один до одного найрізноманітнішим чином. Таких онімічних пересічень існує багато, оскільки в реальності та віртуальності переплітаються денотати онімів, що належать до різних фреймів. Якщо говорити не про джерело виникнення, а про сутність, то всі хрононіми можна розділити на дві чітко відмінні групи, які залежать від двох різних розумінь часу. Йдеться про лінійне розуміння: час є рухом з минулого в майбутнє, і про циклічне – щороку повторюється *Ostern, Weihnachten*, державні та індивідуальні свята, зокрема день народження, щотижня повторюється неділя. Відповідно й події та їх назви, хрононіми, теж бувають лінійними – *Xipocima, Wiedervereinigung* – й циклічними, повторюваними.

Серед циклічних хрононімів ступінь онімічності є нижчим. Скажімо, повторювані щотижня неділя і щороку березень не є власними назвами, так само й День залізничника чи День вчителя. Водночас великі циклічно повторювані свята й події – *Великдень, Покрова, Канський кінофестиваль, Олімпіада, der Nikolaustag* – прийнято вважати власними назвами. Це безперечно так щодо подій, які нумеруються або датуються. Власне й самі назви часу вказують на його лінійність або циклічність. Лексема укр. *час* є праслов'янською, що засвідчено в усіх слов'янських мовах. При цьому це слово має кілька тлумачень, які вказують на рух, на лінійне розуміння часу, наприклад, серб. *kesati* «бігти», а слово *время* добре витлумачується з праслов'янського **verteti* «вертати» + *men* (суфікс віддієслівних іменників: **vertmen* > ст.-сл. *врѣмя* «час», буквально: «те, що крутиться, циклічно повторюється»). Російське *время* запозичене зі старослов'янської мови. Народно-розмовна форма з повноголосом є в українських говірках: верем'я «погода». Німецька назва *Zeit* походить від давньогерманського **tidiz*, що в свою чергу сягає індоєвропейського **di-ti*, яке тлумачиться як «поділ часу» (**da* – «ділити»). Відповідно до цього, розуміння часу і хрононіми можуть бути або лінійними, або циклічними. Третього їх типу не може бути принципово, як не може бути поєднання лінійного та циклічного сенсу тієї ж назви. Варто говорити про хрононіми як про назви відрізків часу, оскільки саме час є визначальною прикметою цього онімічного фрейму. Однак фактично хрононім – це не тільки час. Ця власна назва поєднує три компоненти – час,

подію (та особлива ознака, що призводить до виділення та номінації певного відрізка часу) й місце (подія відбувається на якійсь території, яка може охоплювати всю земну кулю).

У всіх індивідуальних онімічних фреймів є найближче коло (найменування рідних та друзів у антропонімічному фреймі, мала батьківщина в топонімічному, складники вірувань індивіда в теонімічному, об'єкти безпосередньої участі в ергонімічному) і найдалше (найчастіше воно за рахунком є четвертим) коло невідомості, що лежить за межами ментального лексикону і є потенційним джерелом поповнення ближчих кіл і сферою, куди випадають з пам'яті забуті індивідом оніми. Таку структуру мають усі індивідуальні онімічні фрейми. Різні індивідуальні онімічні фрейми в одному ментальному лексиконі, звичайно, розрізняються мовною свідомістю, бо включаються в дію в різних життєвих обставинах. Однак вони не становлять розмежованих, відокремлених одна від одної онімічних систем. Існує більш чи менш усвідомлене розуміння, що все це – власні назви, різні домени яких мають більше спільного, ніж відмінного. Так само онімічні фрейми знаходяться в щільних зв'язках з іншими секторами ментального лексикону. Це видно як з генетичного погляду (власні назви прямо чи опосередковано творяться від загальних), так і – що найголовніше – з погляду їх ментального буття. Власні назви є вагомими чинниками в збереженні, обробці та переробці інформації в їх ментальному бутті. Викладені факти дають також змогу запропонувати розгорнуте визначення хрононімів, що є лінійними або циклічними назвами відрізків часу, відмежованого певною подією (якої завгодно тривалості), і є прив'язаними до певної території.

Багато дослідників, зокрема М.М. Торчинський, підкреслюють важливість денотатно-номінативної типології власних назв як «одного з основних способів не лише структурування ономастикону, а й встановлення світоглядних засад певного народу, адже ідентифікуються насамперед ті денотати, які мають особливе значення для номінаторів» [4, с. 21].

У структурі ономастичного простору хрононімія, очевидно, посідає проміжне місце між його центром і апелятивною лексикою. Порівняно з іншими класами імен (наприклад, антропонімами, топонімами), денотат хрононімів, а тому і найменування хрононімами об'єктів, відрізняються більшою стійкістю. Хрононіми служать для ідентифікації відрізків часу, співвіднесених з подіями, важливими як в історичному, так і в соціокультурному плані. Ця обставина визначила більш виразний, ніж в інших власних назвах, зв'язок із екстралінгвальними явищами. Найбільш близькими до хрононімів апелятивами є контекстуальні хрононіми (*Fastenzeit*), що набувають чітких часових меж (і тому можуть бути еквівалентами хрононімів) лише при співвіднесенні з останніми в умовах контексту (*Великий ніст*). Важливою особливістю періхрононімів є наявність у них потенційної здатності до переходу в розряд хрононімів: за умови конкретизації періоду позначуваного

часу (укр. *вечір* – *Святвечір*, нім. *Zeit - Adventszeit*) або в результаті набуття ним історичного (соціокультурного) значення (*Покров*).

У складі фразеологізмів оніми розвивають темпоральні значення, трансформуючись у хрононіми – власні назви часових відрізків, та співвідносяться з певною порою року, з певними днями-святами: *St. Klemens uns Winter bringt* – 23 листопада, день святого Клемента, символізує початок зими, *der goldene Sonntag* – «остання неділя перед Різдом». З іменами святих пов'язані народні уявлення про зміну пір року, про погоду, майбутній врожай тощо: *Nach Matthäis geht kein Fuchs mehr über Eis* – «Прийшов Матвій – затріщав лід», *Vor Johanni bitt' um Regen, nachher kommt er ungelegen* – «Дощить не тоді, коли просять, а тоді, коли косять». Деякі звороти є метафорично переосмисленими: *bei Sankt Velten!* – розм. «Сто чортів!»; *Was weiß die Sau / Kuh vom Sonntag* – «хтось не має уявлення про щось».

Хрононіми є відбиттям «мовної картини світу», вони пов'язують мовні явища з історією народу й умовами його життя. Основна функція хрононімів полягає в закріпленні у формі слова або словосполучення інформації про історико-культурне багатство народу, усього людства. Можна говорити про особливу роль хрононімії у відображенні історії культури як окремого народу, так і всієї цивілізації.

Література

1. Донец П.Н. О категории «эвентонима» / П.Н. Донец // Вісник Харківського нац. ун-ту. – 2002. – № 567. – С.170-175.
2. Карпенко О. Проблематика когнітивної ономастики. Монографія / О. Карпенко. – Одеса: Астропринт, 2006. – 377 с.
3. Подольская Н.В. Словарь русской ономастической терминологии / Н.В. Подольская. – М.: Наука, 1988. – 189 с.
4. Торчинський М.М. Структура, типологія і функціонування онімної лексики української мови: дис. ... доктора філол. наук: 10.02.01 «Українська мова» / Михайло Миколайович Торчинський. – К., 2010. – 502 с.

Гребенюк Ю. К.

Рівненський державний гуманітарний університет

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТОСФЕРИ «ЩАСТЯ – НЕЩАСТЯ» (на матеріалі англійських та українських фразеологізмів)

Анотація. Стаття присвячена опису концептів ЩАСТЯ-НЕЩАСТЯ, значимих для концептосфери англійської та української мов. Розглядається лексико-семантичне поле концептів ЩАСТЯ-НЕЩАСТЯ в обраних мовах. Дослідження проводилось на основі аналізу лексикографічних матеріалів, англійської та української фразеології.

Ключові слова: концепт, щастя, нещастя, концептосфера, фразеологічна одиниця, корелятивна пара.

Annotation. The article focuses on the description of the concepts of HAPPINESS-UNHAPPINESS, being significant to the conceptual sphere of the English and Ukrainian languages. The paper describes the lexico-semantic field of the concepts of HAPPINESS-UNHAPPINESS in the chosen languages. The research has been carried out based on the lexicographic materials of the English and Ukrainian languages.

Key words: concept, happiness, unhappiness, conceptual sphere, phraseological unit, correlative pair.

Одним із пріоритетів сучасної когнітивної лінгвістики є аналіз мовної картини світу – відображення в повсякденній свідомості мовного колективу уявлень про світ. Людина здобуває певний досвід, трансформуючи його в концепти, які є логічно пов'язаними між собою. Концепти створюють особливу концептуальну систему, яка трансформується, модернізується та доповнюється людиною безперервно.

Одними з ключових концептів, які відображають складну систему духовно-морального і морально-етичного вимірів картини світу і внутрішнього, духовного життя народу, є концепти ЩАСТЯ-НЕЩАСТЯ.

Концепти ЩАСТЯ-НЕЩАСТЯ були предметом численних досліджень, зокрема в наукових доробках В.І. Карасика та С.Г. Воркачова, які ставили за мету з'ясувати емотивно-етичну характеристику названих концептів. Науковці В.А. Маслова та В.М. Телія досліджували систему втілення культурних цінностей через лінгвокультурні концепти, зокрема через концепти ЩАСТЯ-НЕЩАСТЯ. Мовознавець та філософ О.О. Потебня в своїх працях порівнював ЩАСТЯ-НЕЩАСТЯ, виявляючи їх зв'язок з антонімічними лексемами *день-ніч*.

Мета розвідки – схарактеризувати лексико-семантичну специфіку концептів ЩАСТЯ-НЕЩАСТЯ в українській та англійській фразеосистемах, а також визначити зміст наповнення названих концептів за результатами експериментальних методів дослідження.

Мета дослідження зумовлює необхідність розв'язання таких завдань:

- висвітлити стан дослідження мовних концептів ЩАСТЯ-НЕЩАСТЯ, зокрема в аспекті міжмовних досліджень;
- обґрунтувати теоретичну базу дослідження концептів ЩАСТЯ-НЕЩАСТЯ в українській та англійській фразеосистемах;
- встановити подібності та відмінності вираження концептів ЩАСТЯ-НЕЩАСТЯ засобами фразеологічних одиниць англійської та української мов;
- визначити перспективи подальших досліджень дослідженні концептосфери «щастя-нещастя».

В історії будь-якої національної культури питання, що стосуються людських взаємин, таких як щастя і нещастя, завжди мали і досі мають

першочергове значення. Дослідження концептуального простору, дає змогу виявити універсальні та специфічні риси у формуванні зв'язку між суб'єктом, об'єктом та мовою. З одного боку, є загальнолюдські цінності у сприйнятті світу, а з іншого боку – яскраво виражений потенціал представників різних етносів та їхніх специфічних світоглядів, що знайшло відображення у вербалізації концептів.

Вербалізація концепту, або надання йому фразеоформи, відбувається спонтанно чи зумисне, однак цьому передують наявність багатьох різноманітних чинників. Особливо важливу роль у такій мотивації відіграє емоційна етносуб'єктивність. Саме цей суб'єктивізм вбирає в себе концентровану та синтезовану історію етносу. Концепт еволюціонує і часто може набувати шаруватої структури. Перша – основна, актуальна ознака. Друга, внутрішній зміст, архезначення – можливо, не усвідомлюється в сучасному повсякденному житті, проте є внутрішнім прототипом, стовбуром концепту. Варто зауважити, що можуть долучатися й проміжні шари, що вбирають в себе ціннісні зміни етносу, епохи тощо.

Осмислення, всебічний аналіз фразеологічної системи як феномену етнокультурної свідомості, як результату специфічних обставин побуту народу та пізнання ним світу дає змогу, ліпше тлумачити конкретні ідіоматичні фразеологічні вислови, та, заглиблюючись у свідомість народу, дає можливість всебічного бачення своєрідності їхнього соціального апарату, виокремлює особливості цієї конкретної спільноти порівняно з іншими.

Говорячи про концепт ЩАСТЯ, варто зазначити, що це емоційний концепт, концепт-почуття. Як відомо, емоції є специфічною формою людського ставлення до світу. Однак у лінгвістичних дослідженнях важливим є їх мовна інтерпретація. Репрезентація концепту в мові відбувається через різного роду лексичні засоби, а також фразеологізми, стійкі словосполучення. [1, с. 52] Саме образний зміст і глибинна семантика сталих словосполучень дозволяє яскраво відбити національне світобачення, оскільки фразеологізми віддзеркалюють народні традиції, історію, етичні норми, спостереження над навколишнім світом.

Для носіїв української мови поняття «щастя» належить до категорії «високого, піднесеного», що надає слову, яке втілює це поняття, додаткового емоційного забарвлення. Як наслідок, утворюються дві тенденції у вживанні цього слова, протиставлені одна одній і відповідають двом крайностям українського народу. Перша крайність спирається на антигедонізм, аскетизм і свого роду сором'язливість. Саме вище перераховані якості перешкоджають вживанню таких «високих» слів, що й відносить лексему «щастя» та його похідні, до низки майже невимовних (свого роду евфемізмів). Друга, протилежна, тенденція ґрунтується на іншій рисі українського характеру – бажанні виговоритись, так би мовити «поговорити щиро та відверто, про головне». Ця національна особливість призводить до того, що не дивлячись на

існування першої тенденції, слово «щастя», тим не менш, часто зустрічається в дискусіях і досить широко використовується представниками української мови.

В українській мові концепт ЩАСТЯ вербалізується іменниками «доля», «багатство», «фортуна», «удача», «везіння», «здоров'я». Кожен із цих іменників діє або як пояснення іншого визначення, або як доповнення.

ЩАСТЯ – ЗДОРОВ'Я:

Здоров'я, як найбільше благо, репрезентується у концепті «щастя», відображаючи, таким чином, найвищу людську цінність.

«Приносити (принести) щастя, здоров'я комусь» – робити щасливим когонебудь. *Дали вони спокій, принесли щастя, веселість, здоров'я?* [5, с. 203].

ЩАСТЯ – БАГАТСТВО:

Гроші та багатство асоціативно і когнітивно пов'язані у свідомості сучасної людини з концептом «щастя».

«Чим багаті, тим і раді» – традиційна формула звертання до гостя, припрошування користуватися всім тим, що йому пропонують господарі дому. *Сідайте, сідайте, – стала енергійніше припрошувати й Вутанька. – Чим багаті, тим і раді!* [2, с. 159].

ЩАСТЯ – ДОЛЯ:

Часто доля і щастя є синонімами або одне передбачає інше.

«Щастя-доля» – народнопоетична назва радості в житті, вдоволеності ним, успіху, добробуту в ньому. *О Боже мій милий! Така твоя воля, Таке її щастя, така її доля!* [8, с. 176].

ЩАСТЯ – УСПІХ:

Успіх є невід'ємною частиною концепту ЩАСТЯ в українській культурі.

«Сп'яніти від успіху (від успіхів)» – громадське визнання, схвалення чогонебудь, чийхось досягнень; визнання кимось чийх-небудь позитивних якостей. *Десять разів виходила актриса на виклики, успіх був надзвичайний* [7, с. 55].

Аналізуючи словникові дефініції, ми бачимо, що «щастя» концептуалізується в англomовній картині світу як «*pleasure*», «*joy*», «*enjoyment*», «*ecstasy*», «*health*», «*love*», «*wealth*». Розглянемо деякі концептуальні моделі, що відображають англomовні культурні цінності.

HAPPINESS – HEALTH:

Щастя в англійській мові асоціюється зі здоров'ям.

«*As fit as a fiddle*» – знаходитися в доброму здоров'ї, відчувати себе прекрасно. *Have you had any news of your horse this morning? – Yes, he's fit as a fiddle* [13, с. 67].

HAPPINESS – LOVE:

Ще однією важливою складовою міцних людських відносин, заснованих на довірі, взаємоповазі та розумінні, яка становить «англійське щастя» є любов.

«*To find Mr Right*» – знайти потрібну людину, щоб одружитися і жити в щасті і благополуччі. *Oh, if I could only find Mr Right, I'd be in Heaven* [9, с. 216].

HAPPINESS – WEALTH:

Щастя носіїв англійської мови часто асоціюється з багатством.

«Born with a silver spoon in your mouth» – народитися в дуже заможній сім'ї, щасливчик. *Bill was not born with a silver spoon in his mouth – he came from a poor family* [12, с. 135].

HAPPINESS – ENJOYMENT:

Насолода, як невід'ємна частина щастя, те, що завжди приносить позитивні емоції в англomовній картині світу.

«Happy-go-lucky» – бути веселим, безтурботним і щасливим весь час. *I am so glad to have my happy-go-lucky spitter back* [14, с. 342].

HAPPINESS – SUCCESS:

Успіх традиційно уособлюється зі щастям та є його важливою складовою.

«Be riding/on the crest of a wave» – стати успішним на певний період часу. *I will not try to argue this morning that we are currently riding the crest of a wave* [17, с. 91].

Психологічна специфіка щастя і нещастя полягає не стільки в їх стислості або тривалості, скільки в складності переходу від одного стану до іншого. Відповідно, емоційно-щасливий або нещасливий стан особистості має різні джерела формування, володіє різними механізмами впливу на особистість і її активність. Синоніми «горе», «біда», «лихо» репрезентують в мові концепт, який знаходиться на перетині двох найважливіших областей мовної картини світу – зовнішніх явищ і внутрішнього світу людини. З одного боку, «сумні події» є втіленням макроконцепту ПОДІЯ, і включаються в концептуальні структури більш високого рівня – в суб'єктивну картину життєвого шляху людини, в концепти «діюча ззовні необхідність», «недоля», «доля». З іншого боку, імена «чорних образів долі» входять в емотивну картину світу, оскільки відображають емоційну інтерпретацію подій.

Щастя і нещастя за своєю природою суперечливі, тому що в їх основі лежить об'єктивна зумовленість, пов'язана з умовами і обстановкою життя людини, і суб'єктивна, пов'язана з внутрішнім світом людини і визначає його сприйняття життя, ставлення до неї.

В українській культурі, на жаль, прийнято приховувати позитивні емоції, «щоб не позаздрили, щоб не наврочили». Це не дуже хороший посил. Якщо говорити про загальносоціальні норми, то «усміхнені культури», звичайно, більш психологічно благополучні. Саме риса «усміхненої культури» притаманна англomовному світу.

В українській мові концепт НЕЩАСТЯ вербалізується за допомогою іменників «лихо», «сльози», «злидні», «біда», «горе», «трагедія», «напасть». Розглянемо ближче деякі концептуальні моделі.

НЕЩАСТЯ – ЛИХО:

Досить часто персоніфіковане уособлення злої, нещасливої долі в українській мові.

«Доскочити лиха» – потрапити в біду. *Спати в такій дорозі – не слід, щоб не доскочити лиха* [3, с. 180].

НЕЩАСТЯ – СЛЬОЗИ:

У більшості випадків сльози в українській мовній картині асоціюються з горем та печаллю.

«Виливати (багацько) сліз чийх» – приносячи горе, завдаючи болю, змушувати когось плакати, переживати. *Ти знаєш, він який суцїга, Паливода і горлоріз; По світу як іще побіга, Чийхсь багацько вилє сліз* [4, с. 66].

НЕЩАСТЯ – ГОРЕ:

Важке, темне, гірке, іноді надзвичайно болюче переживання певних подій.

«Топити горе» – тамувати, приглушувати важкі почуття, думки. *Пива він не любив і топив своє горе в абстрактних розмовах про беззахисність людського кохання* [6, с. 119].

НЕЩАСТЯ – ЗЛИДНІ:

Згідно слов'янської міфології, злидні – злі духи, які приносять у дім нещастя.

«Бодай вас злидні побили (посіли)» – побажання нещастя, бідності; прокляття. *Бодай же вас, цокотухи, Та злидні побили* [8, с. 23].

В свою чергу, аналізуючи словникові дефініції, ми бачимо, що *нещастя* концептуалізується в англомовній картині світу як «*misery*», «*failure*», «*unsuccess*», «*grief*», «*sorrow*», «*unluckiness*», «*sadness*».

UNHAPPINESS – MISERY:

Нещастя в англійській мові зазвичай асоціюється зі стражданням як сукупність вкрай неприємних, обтяжливих або болісних відчуттів.

«*Make life miserable for someone*» – зробити комусь нестерпне життя, стати комусь великим нещастям, неприємністю. *This nagging backache is making life miserable for me. I wish you would stop making life miserable for me* [15, с. 134].

UNHAPPINESS – FAILURE:

Провал – невід'ємна частиною концепту *unhappiness* в англійській мові.

«*Back to square one*» – той, хто не досяг успіху в тому, що він намагався зробити. *When the plans were refused, it was back to square one for the architect* [11, с. 290].

UNHAPPINESS – UNLUCKINESS:

Часто лексеми *unluckiness* та *unhappiness* є синонімами.

«*Down on your luck*» – коли хтось має тривалий період невезіння, нещасть та невдач. *He's been down on his luck lately – right after buying a house, he lost his job and has been struggling to make the payments* [10, с. 129].

UNHAPPINESS – SADNESS:

Печаль, як особлива емоція, яка переживається в ситуаціях що містять розчарування, те що завдає комусь горя, журби.

«*Down in the mouth*» – коли хтось виглядає нещасно, збентежено або в депресії. *You look a bit down in the mouth. What's the matter?* [16, с. 54].

«Щастя – нещастя» є дзеркальними концептами, утворюючи динамічне злиття, в якому відображена амбівалентність народного світосприйняття.

На загальному фоні лексико-семантичних полів концептів *щастя* і *happiness* в обох мовах відзначається збіг в таких поняттях як: радість, доля,

успіх, талан, блаженство. У синонімічних рядах ядрових лексем *happiness* – *щастя* виявлені корелятивні пари: *joy* – радість, *fortune* – доля, *bliss* – блаженство, *delight* – утіха, *luck* – удача, *success* – успіх. Усі інші лексеми з концептом *щастя* не утворили корелятивних пар.

Щодо полів концептів *нещастя* і *unhappiness* в обох мовах відзначається збіг в таких поняттях, як: сум, страждання, горе, біда, скорбота, злидні. У синонімічних рядах лексем *unhappiness* – *нещастя* виявлені корелятивні пари: *grief* – горе, *misery* – страждання, *sorrow* – журба, *sadness* – сум, *misfortune* – біда, *dolor* – скорбота, *distress* – злидні.

Отже, в англомовній картині світу поняття «*happiness-unhappiness*» здебільшого збігається з українським «*щастя-нещастя*». Щастя і нещастя виступають об'єктами оцінки з боку мовної особистості. При цьому, якщо *нещастя* сприймається як щось важке, гірке, серйозне, то *щастя* може розумітися як легке, незаслужене, або мати значення надзвичайно блаженства, що наближає його до сфери «високого», а, отже, ілюзорного.

Аналіз лексикографічних джерел дозволяє простежити основні етапи становлення концептів ЩАСТЯ-НЕЩАСТЯ. Щастя і нещастя вже не є позначенням конкретних предметів, а переходять в розряд абстрактних імен. В еволюції концептів ЩАСТЯ-НЕЩАСТЯ простежується їх антропоцентричність, психологізація: увага переміщується від зовнішньої сили – джерела «*щастя – нещастя*» до людини, його волі і душевного стану.

Перспективу подальших розвідок вбачаємо в дослідженні концептосфери «*щастя-нещастя*» на матеріалі німецької фразеосистеми.

Література

1. Неретина С. С. Тропы и концепты / С. С. Неретина. – М.: ИФ РАН, 1999. – 102 с.

Список ілюстративних джерел

2. Збанацький Ю. Малиновий дзвін / Юрій Збанацький. – Київ: Дніпро, 1958. – 366 с.

3. Колесник П. На фронті / Петро Колесник. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 1959. – 180 с.

4. Котляревський І. Вибрані твори / Іван Котляревський. – Київ: КМ Publishing, 2014. – 384 с.

5. Коцюбинський М. *Persona grata* / Михайло Коцюбинський. – Київ: Дніпро, 2012. – 474 с.

6. Первوماйський Л. Вибрані твори / Леонід Первوماйський. – Київ: Дніпро, 1978. – 700 с.

7. Смолич Ю. Мир хатам, війна палацам / Юрій Смолич. – Харків: Фоліо, 2008. – 571 с.

8. Шевченко Т. Вибрані твори / Тарас Шевченко. – Харків: Школа, 2008. – 448 с.

9. Ahern C. If You Could See Me Now / Cecilia Ahern. – New York City: HarperCollins Publishers PTY Limited, 2006. – 416 p.
10. Burnes J. Notes on his name and family / James Burnes. – London: Valancourt Books, 2011. – 456 p.
11. Clinton P. Back to Work / President Bill Clinton. – Oxfordshire: Random House, Inc., 2005. – 432 p.
12. Ellory R. A Quiet Belief in Angels / R.J. Ellory. – New Orleans: Orion Books, 2008. – 236 p.
13. Galsworthy J. The Country House / John Galsworthy. – London: International Law & Taxation, 2001. – 307 p.
14. Lewis S. Too Close To Home / Susan Lewis. – London: Arrow Books, 2015. – 416 p.
15. Pennypacker S. Pax / Sara Pennypacker. – New York City: Balzer + Bray, 2016. – 288 p.
16. Truong M. Bitter in the Mouth / Monique Truong. – New York City: Random House, Inc., 2011. – 272 p.
17. White W. In the Heart of a Fool / William Allen White. – London: CreateSpace Independent Publishing Platform, 2013. – 210 p.

Деменчук Д.О.

Львівський національний університет імені Івана Франка

КОНЦЕПТ ЧИСЛА *ОДИН* У МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ (на матеріалі фразеологічних одиниць української, англійської та французької мов)

Анотація. У розвідці на матеріалі української, англійської та французької мов представлено зіставний аналіз фразеологічних одиниць із компонентом *один*. Аналіз визначає обсяг наповнення концепту числа *ОДИН* у фразеологізмах обраних мов. Встановлено, що числова картина світу зіставляваних мов виявляє ознаки гетерогенності у змісті названого концепту.

Ключові слова: концепт, число, фразеологічна одиниця, компонент.

Annotation. The paper focuses on the contrastive analysis of phraseological units with the component *one* in the Ukrainian, English and French languages. The comparison reveals similarities and differences in the extent of the concept of number *ONE* in the contrasted languages. It has been established that the numerical worldview in the contrasted languages reveals heterogeneity in the contents of the concept.

Keywords: concept, number, phraseological unit, component.

Мова та культура перебувають у нерозривному зв'язку, що дає підстави для багатьох вчених стверджувати існування мовної картини світу, певного

способу концептуалізації дійсності, яка постає перед нами як сукупність уявлень про світ, що історично склалася в повсякденній свідомості певного мовного колективу. Кожна мова є частиною певної спільноти людей і відображає властивий саме їй спосіб сприймання навколишнього світу.

Проблема осмислення мовних одиниць як структур, що відображають уявлення певного народу про навколишню дійсність, є й досі актуальною, оскільки за сукупністю концептів можна судити про ментальну модель дійсності, яка знаходить своє відображення в мові. Людина, вивчаючи певну мову, осягає й певну сукупність усталених концептів в ареалі поширення цієї мови, які є характерними саме для цього народу чи нації внаслідок історично сформованих особливостей носія мови. До таких належить і концепт числа, який поряд з ознаками універсальної лінгво-філософської категорії, виявляє ознаки лінгвокультурного ментального утворення.

Актуальність обраної теми зумовлена сучасним спрямуванням сучасного мовознавства на дослідження мови як засобу відображення ментальності, культури та світогляду певного народу через зіставлення як споріднених, так і неспоріднених лінгвокультур.

У сучасній лінгвістиці концепт числа розглядається як мовне відображення мисленнєвої категорії кількості [4, с. 277]. Числа мають як суб'єктивний, так і об'єктивний складники, за якими можна виокремити особливості, властиві певній мові. Особливої уваги заслуговує число *один*, яке засвідчує перший ступінь числового змісту.

Концепт числа ОДИН був предметом численних мовознавчих досліджень. Такі дослідження ставили за мету: реконструювати зміст та наповнення індоєвропейських позначень числа *один* [5, с. 372], з'ясувати особливості сприйняття числа *один* у різних лінгвокультурах [2], визначити символічні (міфопоетичні) ознаки слова *один* [1], встановити категоріально-семантичний статус і функціонування лексеми *один* у віддаленоспоріднених мовах [3].

Невирішеною залишається проблема дослідження вербалізації названого концепту засобами фразеологічних номінацій у споріднених та віддаленоспоріднених мовах. Таке дослідження покликане не лише розкрити характерні способи кодування і частку розподілу інформації про обсяг концепту числа ОДИН у семантиці фразеологічних одиниць (ФО) зіставляваних мов, а й виявити структури репрезентації знань, що відображають особливості національно-мовної числової картини світу.

Мета розвідки – зіставити фразеологічні одиниці з компонентом *один* в українській, англійській та французькій мовах та встановити обсяг наповнення концепту числа ОДИН у фразеологізмах обраних мов.

Поставлена мета передбачає вирішення таких завдань:

- зіставити тематичні групи фразеологічних одиниць із компонентом *один* в українській, англійській та французькій мовах;
- визначити обсяг вербалізації концепту числа ОДИН у мовах зіставлення;
- визначити перспективи подальших досліджень фразеологізмів із

числовим компонентом.

Матеріалом дослідження слугували 52 українські, англійські та французькі фразеологічні одиниці з компонентом *один*, дібрані зі словників: Фразеологічний словник української мови [уклад. В. М. Білоноженко та ін.]; Oxford Dictionary of Current Idiomatic English [Ed. by A. P. Cowie, R. Mackin & I. R. McCaig] ; Dictionnaire russe-français des locutions idiomatiques équivalentes [Éd. par Sergueï Kravtsov].

Фразеологічні одиниці з компонентом *один* в українській та англійській мовах утворюють такі тематичні групи:

1. фразеологізми на позначення однаковості: укр. *на один аришин; на один лад; на один манір; один від одного недалеко відбіг; один одного вартий; під один ранжир; співати в один голос; ставати в один ряд; як один* [чоловік]; англ. *one and the same*;

2. фразеологізми на позначення відстані: укр. *ні на один крок; один крок*; англ. *one remove from (one, something)*;

3. фразеологізми на позначення тривалості: укр. *в один дух; в один миг; за один раз; не один пуд солі з'їсти; як один день*; англ. *one time and another; one time or another*.

Особливої уваги заслуговують тематичні групи фразеологічних одиниць із компонентом *один*, які були зафіксовані лише в одній мові.

Унікальними для французької мови є фразеологічні одиниці, які формують тематичні групи на позначення:

1. (малої) кількості: *Il n'y en a pas pour sa une dent creuse*;
2. узагальнення: *En un mot*;
3. ліквідації (наслідків): *Un clou chasse l'autre*.

Унікальними для англійської мови є фразеологічні одиниці, які формують тематичні групи на позначення:

1. належності одного до групи: *one and all; one of nature's gentlemen; one of nature's noblemen; one of these days; one of these fine days; one of the world's worst*;

2. належності одній людині: *one-man journal; one-man show*;

3. унікальності, рідкісності: *one and only; one in a thousand*;

Унікальними для української мови є фразеологічні одиниці, які формують тематичні групи на позначення:

1. відокремлюваності: *один на один; одним один*;

2. невизначеності: *ні один собака; один Аллах знає; один Бог знає*;

3. односторонності: *перехвалювати на один бік*.

Провівши аналіз фразеологічних одиниць з компонентом *один* в українській, англійській та французькій мовах, нами виокремлено п'ять спільних тематичних груп фразеологізмів.

До першої групи належать фразеологізми на позначення однаковості. Однак, якщо в англійській мові цю групу формує лише одна одиниця *one and the*

same, то в українській мові – 10 фразеологізмів: *один від одного недалеко відбіг, один одного вартий* і т. ін.

Фразеологізми на позначення відстані – друга спільна тематична група – в англійській мові представлена однією фразеологічною одиницею *one remove from (one, something)*, що співвідноситься з українською *один крок*. Сюди ж належить фразеологічна одиниця *ні на один крок*.

Група фразеологізмів на позначення тривалості, серед досліджуваних нами ФО англійської мови, представлена 4 одиницями, до цієї групи серед українських ФО ми віднесли 5 одиниць. Однак, варто зазначити, що хоча ми об'єднали англійські та українські ФО у спільну тематичну групу, в межах англійських фразеологізмів нами виокремлено підгрупу на позначення одноразовості *one day, one moment* та підгрупу на позначення повторюваності *one time and another, one time or another*. Серед українських фразеологізмів, що належать до групи на позначення тривалості, нами також виокремлено дві підгрупи: на позначення миттєвості *в один дух, в один миг, за один раз, як один день* та довготривалості *не один пуд солі з'їсти*.

Четверта група – це фразеологізми на позначення надлишковості: у французькій мові – *mille et un, être (se mettre) sur son trente et un*, в англійській – *one over the eight; one too many; one too many for one*.

До п'ятої групи належать фразеологізми тематичної групи на позначення почерговості: *un à un* у французькій мові та *one another; one at a time; one by one; one thing and another* у англійській мові.

Виокремлено тематичні групи фразеологічних одиниць, які не мають відповідних груп в іншій мові з трьох зіставляваних.

Зокрема, в англійській мові виокремлено фразеологізми на позначення належності одного до групи (6 одиниць) – *one and all, one of nature's gentlemen*, фразеологізми на позначення належності одній людині (2 одиниці) – *one-man journal, one-man show*, фразеологізми на позначення унікальності, рідкісності (2 одиниці) – *one and only, one in a thousand*, фразеологізми на позначення почерговості (4 одиниці) – *one another, one at a time*, фразеологізми на позначення надлишковості (3 одиниці) – *one over the eight, one too many*.

В українській мові до таких, які не мають відповідників в англійській та французькій, належать: фразеологізми на позначення відокремлюваності (2 одиниці) – *один на один, одним один*, фразеологізми на позначення невизначеності (3 одиниці) – *ні один собака, один Аллах знає*, фразеологізми на позначення односторонності (1 одиниця) – *перехвалювати на один бік*.

У французькій мові виокремлено три тематичні групи фразеологічних одиниць на позначення: (малої) кількості (1 одиниця) – *il n'y en a pas pour sa dent creuse*; узагальнення (1 одиниця) – *en un mot*; ліквідації (наслідків) (1 одиниця) – *un clou chasse l'autre*.

Аналіз фразеологічних одиниць із компонентом *один* в англійській, українській та французькій мовах засвідчив, що ознака 'належність одного до групи' є основною для англійських фразеологічних одиниць, оскільки до цієї

групи належить найбільша кількість серед досліджуваних нами ФО – 6 одиниць із 23. Щодо української мови, то найбільша кількість фразеологізмів належить до групи на позначення ‘однаковості’ – 10 одиниць. Щодо французької мови, то кожна тематична група представлена лише одним прикладом.

У роботі виокремлено три спільні тематичні групи для англійських та українських ФО – однаковості, відстані та тривалості. Однак у межах однієї і тієї ж групи для різних мов виокремлено різні компоненти. Зокрема, у групі ФО на позначення тривалості для англійської мови виокремлено компоненти ‘одноразовості’ та ‘повторюваності’; для української мови – компоненти ‘миттєвості’ та ‘довготривалості’. Для англійської та французької виокремлено дві спільні тематичні групи на позначення надлишковості та почерговості.

Відтворення специфіки національно-мовної числової картини світу визначає доцільність подальших досліджень фразеологізмів із числовим компонентом у порівняльно-історичному та типологічному аспектах.

Література

1. Дзеваева М. С. Символика как одна из презентаций концепта «Число» в осетинской фольклорной картине мира / М. С. Дзеваева // Международный научно-исследовательский журнал. – № 12 (9). – Ч. 2. – С. 115–117.
2. Доржиева С. С. Концепт «Число» в английской и китайской языковых картинах мира [Електронний ресурс] / С. С. Доржиева // Филологические науки. – Вып. 7. Речь, язык, речевая коммуникация. – Режим доступа до ресурсу : http://www.rusnauka.com/15_KPSN_2015/Philologia/7_193566.doc.htm
3. Комарова З. И. Лексемы «один/one»: ограниченность и безграничность / З. И. Комарова, Л. А. Запевалова // Вестник Челябинск. гос. ун-та. – Серия «Филология. Искусствоведение». – 2007. – Вып. 17. – № 22. – С. 63–68.
4. Панфилов В. З. Гносеологические аспекты философских проблем языкознания / В. З. Панфилов. – М. : Наука, 1982. – 357 с.
5. Степанов Ю. С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования / Ю. С. Степанов. – М. : Языки русской культуры, 1997. – 824 с.
6. Фразеологічний словник української мови : у 2 кн. / [уклад. В. М. Білоноженко та ін.]. – К. : Наукова думка, 1993. – Кн. 1. – 528 с. ; – Кн. 2. – 984 с.
7. Dictionnaire russe-français des locutions idiomatiques équivalentes / [Éd. par S. Kravtsov]. – Paris : L'Harmattan, 2005. – 248 p.
8. Oxford Dictionary of Current Idiomatic English : In 2 vol. / [Ed. by A. P. Cowie, R. Mackin & I. R. McCaig]. – Oxford : Oxford Univ. Press, 1990. – Vol. 2 : English Idioms. – 685 p.

Красуцький О.О., Фоміна Г.В.

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

DIACHRONISCHE ASPEKTE DER SLAWISCHEN ENTLEHNUNGEN IN DER DEUTSCHEN SPRACHE

Анотація. У статті розглядаються особливості процесу запозичення із слов'янських мов у німецьку. Аналізуються етапи культурних контактів між німцями та слов'янами. Досліджується специфіка взаємовпливів між мовами.

Ключові слова: запозичення, слов'янізми, діахронічний вплив, лексика.

Annotation. The article deals with the peculiarities of borrowings from Slavic languages in German. It defines the stages of cultural contacts between Germans and Slavs. It specifies the effects between languages.

Key words: borrowing, Slavonicisms, diachronic influence, vocabulary.

Die Sprache verändert sich ständig. Am schnellsten entwickelt sich der Wortschatz, er ist überaus empfindlich für alle Ereignisse und Wandlungen im sozialen Leben, in der Wissenschaft und Technik.

Diese Veränderungen gehen meist sehr langsam vor sich und werden oft erst dann bemerkt, wenn man eine Sprache über einen längeren Zeitraum hinweg vergleicht. Außerdem verschwinden manche Wörter aus dem Sprachgebrauch und es werden neue gebildet. Dies alles spiegelt die Dynamik einer Sprache wider, die oftmals mit der Veränderung gesellschaftlicher Strukturen, der Kultur, der Weltanschauung, der Lebensbedingungen und der ökonomischen Bedingungen eines Volkes verbunden ist.

Wohl am meisten wird der lexikalische Bestand einer Sprache durch das Zusammentreffen zweier ursprünglich weit entfernten Kulturkreise beeinflusst. Der Austausch von Gedankengut und von materiellen Dingen macht sich auch im Bereich des Wortbestandes bemerkbar.

Die Aktualität des vorliegenden Artikels wird zu tiefer Erkenntnis der vielflächigen Beziehungen zwischen Sprache und Gesellschaft beitragen. Das Untersuchungsziel besteht in der Untersuchung der theoretischen und historischen Grundlagen und Tendenzen der slawischen Entlehnungen in der deutschen Sprache.

Entlehnungen aus slawischen Sprachen existierten in der Vergangenheit nur in geringem Umfang im deutschen Wortbestand. Auch hier kann man von den Entlehnungsperioden sprechen [1, S. 53].

Die erste Entlehnungsperiode umfasst die ältere Zeit, 11. bis 14. Jhd. Das Wort «Zar» dürfte nahezu durch die Moskauer Großfürsten übernommen worden sein und stammte ebenso wie «Kreml», «Rubel» und «Kopeke» wohl noch aus der Zeit der Hanse, nachdem sie im 14. Jahrhundert im Moskauer Großfürstentum als neue Währungseinheit die Grivna abgelöst hatten. Besonders der *Rubel* ist im Deutschen sehr heimisch geworden, er liegt sogar einer deutschen Redensart zugrunde: «*der Rubel muss rollen*», was so viel bedeutet wie «das Geld muss unter die Leute».

Die geschichtlichen Voraussetzungen dieses Lehnsgutes sind einerseits die deutsch-polnischen Handelsbeziehungen und andererseits die Ausdehnung des deutschen Siedelgebiets über die Elbe-Saale-Linie nach Osten. Entlehnungen aus dieser Periode sind Bezeichnungen von Handelsobjekten wie: *Zobel*, *Stieglitz*, *Zeisig*; Lebensmitteln wie *Quark*, *Gurke*, *Schöps*; ferner *Kummet*, *Peitsche*.

Wenn man die einzelnen kontinentalgermanischen Dialekte des frühen Mittelalters als Vorstufen des Deutschen, eben als Althochdeutsch und Altniederdeutsch (zu dem zu dieser Zeit auch das Altniederländische zu rechnen ist) bezeichnet, dann kann man formulieren, dass das deutsche Sprachgebiet im Laufe der frühalthochdeutschen Zeit zunächst eine beträchtliche Verkleinerung erfahren, indem das westfränkische Reich größtenteils zu einem einsprachigen romanischen Gebiet wurde. In der Übergangszone vom Elsass über Lothringen, Luxemburg und Brabant bis Flandern ist die germanisch-romanische Sprachgrenze bis heute nicht mit den politischen Grenzen identisch geworden.

In der Zeit der Ottonen begann eine nach Osten gerichtete Eroberungs- und Siedelbewegung, die schon durch ihre ersten großen Vorstöße von Bayern aus Charakter der Donauländer bis zur March und Leitha endgültig sicherte, wodurch die bis heute eng zum Bairischen gehörigen österreichischen Dialekte entstanden. Der Eingliederung westslawischer Gebiete östlich von Elbe, Saale und Böhmerwald in das Reich der Ottonen folgte die bäuerliche und städtebürgerliche deutsche Ostsiedlung, aber erst seit dem 12. Jhd. im Zusammenhang mit einem wirtschaftsgeschichtlichen Strukturwandel (Landesausbau, Geldwirtschaft). Zugunsten der territorialherrschaftlichen Steuereinkünfte entstanden überall (auch im Altreichsgebiet) planvoll neue Rodungssiedlungen und Städte. Neusiedler und Neubürger aus den alten deutschen Stammesgebieten einschließlich der Niederlande zogen im 12. und 13. Jhd. in die Ostgebiete, wo ihnen neue Erwerbsmöglichkeiten und Freiheiten winkten, bis nach Ostpreußen und Schlesien und in größeren oder kleineren Siedlunginseln bis nach Siebenbürgen. Auf diese Weise entstanden durch Siedlermischung und Sprachausgleich große neue Dialektgebiete des Deutschen: Mecklenburgisch-Vorpommerisch, Ostpommerisch, Nieder- und Hochpreußisch, Brandenburgisch, Obersächsisch, Schlesisch und Sudetendeutsch. Die Entstehung vor allem des ostmd. Sprachraums (z. T. Thüringisch, hauptsächlich Obersächsisch und Schlesisch) war dann sehr wichtig für entscheidende Entwicklungen der neuzeitlichen dt. Sprach- und Literaturgeschichte [4].

Die westslawischen Dialekte dieser Gebiete sind im allgemeinen im Laufe des Spätmittelalters untergegangen. Dem Tschechischen ist dieses Schicksal erspart geblieben, da die deutsche Siedlung in Böhmen und Mähren sich auf Randgebiete und Sprachinseln beschränkte und die Tschechen von vornherein ein hohes Maß an politischer Selbständigkeit innerhalb des mittelalterlichen Reiches behielten. Reste slawischer Sprache erhielten sich aber auch bis ins 18. Jhd. im Hannöverschen Wendland um Salzwedel (Dravänapolabisch) und bis heute in der Lausitz um Bautzen und Cottbus (Sorbisch). Die Kaschuben im östlichen Hinterpommern, die Masuren im südlichen Ostpreußen und die Polen im östlichen Oberschlesien waren

noch im 20. Jhd. größtenteils zweisprachig. Diese ostwärtige Ausweitung des Sprachgebiets ist über viele Jahrhunderte in aller Stille vor sich gegangen. Sprachpolitische Konflikte gab es im allgemeinen erst seit dem 19. Jhd., in Böhmen allerdings schon zur Zeit der Hussitenkriege (1419 – 1436).

Von der einstigen slawischen Bevölkerung Ostdeutschlands zeugen noch zahlreiche Orts- und Familiennamen (*Stettin, Berlin, Pankow, Cottbus, Leipzig, Chemnitz, Dresden, Bautzen, Görlitz; Noske, Jahnke, Nuschke, Porsche, Nowak, Mucke, Kretschmar*) und slawische Lehnwörter in ostdeutschen Mundarten (z. B. obersächs. *Kummet* (Halsjoch), *Dese* (Backtrog), *graupeln* (hageln), *Kretscham* (Wirtshaus).

Eine Besonderheit des deutsch-slawischen Sprachaustauschs besteht darin, dass sich beide Sprachen nicht nur an einer Linie berühren, sondern dass durch die Ostkolonisation und Siedlung deutschsprachiger Menschen im osteuropäischen Raum aus einer Kontaktlinie ein Kontaktraum wurde.

Besondere Einflüsse kann man im Zusammenhang mit den mittelalterlichen Städtegründungen im Osten in Verbindung bringen. So zeigen sich da Ausdrücke des Staats-, Verwaltung- und Rechtswesens, die aus dem Deutschen übernommen werden. Ein großer Einfluss ging auch von der Hanse aus, die besonders für die Verbreitung bestimmter Handelstermini sorgte. Auch wurden außerdeutsche Begriffe, die vorher ins Deutsche eingedrungen waren, mittelbar in den slawischen Sprachraum transportiert. Wobei hierbei z. T. auch eine Weitergabe z. B. vom Polnischen über das Ukrainische ins Russische erfolgte [2].

Die ersten Kontakte erfolgten in der Zeit der Slawenmissionierung. Dies bedeutet, dass vor allem Begriffe aus dem Lateinischen und dem Griechischen an die slawischen Sprachen über ihre deutschen Entsprechungen weitergegeben wurden. Der nächste Schub kam aus dem Bereich des höfischen, ritterlichen Lebens und dann folgte im 13. – 14. Jahrhundert die Ostkolonisation, die vor allem Bestandteile der städtischen Begrifflichkeiten weitergab. Ab dem 13. Jahrhundert sind auch verstärkt Einflüsse bestimmter Fachsprachen festzustellen. So gibt es zahlreiche Begriffe aus dem Bergbau und der Binnenschifffahrt.

^[P. SEP.] Ab der Regierungszeit des russischen Zaren Iwans IV., des Schrecklichen, (1547 – 1584) kamen mehr und mehr Deutsche nach Russland, darunter nicht nur Söldner und Abenteurer, sondern auch Diplomaten, die mit interessanten Erfahrungen in die deutschen Lande zurückkehrten und äußerst interessante Reiseberichte verfassten, wodurch bisher Unbekanntes direkt mit ihren russischen Namen ins Deutsche eingingen. Diese Tendenz wurde in der Zeit Peters des Großen fortgesetzt und noch verstärkt. An Russizismen jener Epoche kann man hier etwa «*Knute*», «*Kosak*», «*Steppe*», «*Pope*», «*Kummet*» oder «*Mammut*» anführen. Auch «*Petschaft*» geht sicher auf «*pečat*» zurück, allerdings ist wahrscheinlicher, dass dieses Wort über Slowenien nach Österreich kam.

Die Entlehnungen der zweiten Periode umfassen die Zeit vom 17. bis 19. Jhd. und beruhen teils auf dem Einfluss der russischen Literatur, teils auf der Übernahme bestimmter Gegenstände (Sach- und Wortentlehnungen): *Tornister, Droschke,*

Kalesche. Von den in die nhd. Schriftsprache eingegangenen slawischen Lehnwörtern stammen die meisten jedoch nicht aus dem slawischen Substrat Ostdeutschlands, sondern sind im Spätmittelalter aus den benachbarten slawischen Sprachen bis zum Russischen hin übernommen worden: *Grenze*, *Gurke*, *Halunke*, *Jauche*, *Peitsche*, *Preiselbeere*, *Quark*, *Säbel*, *Schmetterling*, *Trabant*, *Zeisig*. So sind auch *Kutsche* aus dem Madjarischen und *Dolmetscher*, *Husar* über das Madjarische aus dem Türkischen oder Serbokroatischen ins Deutsche gekommen. In diese Gruppe gehört wohl auch der «*Nerz*» in der Bedeutung «Pelz aus dem Fell dieses Tieres», während «*Troika*», «*Sarafan*», «*Samowar*» und «*Machorka*» im deutschen Sprachgebrauch erst für das Ende des 19. Jahrhunderts bezeugt sind.

Im 17. – 18. Jahrhundert verlagert sich der Schwerpunkt auf das Militär, die Technik und die Wissenschaften. Deutliche Spuren hat auch die Zeit Peters des Großen in Bezug auf die Übernahme von Wörtern vor allem im Bereich der Nautik und des Militärwesens in der russischen Sprache hinterlassen. Dies soll mit einigen Beispielen verdeutlicht werden. So tauchen seit dieser Zeit folgende Begriffe auf: *admiralskij*, *batarija* (Batterie, Begriff aus der Artillerie), *fokmast*, *kanal*, *kstalt* (äußere Gestalt), *linija*, *nul* (Null), *ostvint*, *storm/sturm*, *schiptimerman*, *kil* (Schiffskiel), *plaster* (Pflaster), *stirman/stirman/stjрман/storman* (Steuermann), *burgraf*, *fejerverk/feirverk*, *feltstuk* (Feldgeschütz), *fljugel* (Flügel, Windfahne), *gaubica* (Haubitze), *kamer* (Brot-, Pulverkammer), *ljantgraf/langraf*, *mantel*, *margraf/markgraf*, *orlasachip/orlohschip* (Kriegsschiff, aus dem alten niederdeutschen Wort *Orlog* für Krieg), *pump/pomp* (Schiffspumpe), *rimmakar* (Ringmacher), *siper* (Schiffsführer, Kapitän), *spigel* (Heck eines Schiffes), *kancler* (Kanzler), *vympel* (Wimpel), *zeilmaker* (Seilmacher), *biksmejster* (Büchsenmeister), *chauptman* (Hauptmann), *feldmarsalk*, *lejtebant*, *feldvebel*, *gefrejter*, *general*, *kvartirmejster*, *obarst*, *vachtmejster*, *mastelichten* (Mastlichter), *princ* (Prinz), *rang* (Rang, Rangfolge), *sljuz/sluz/sluznyj* (Schleuse), *veksel* (Wechsel im Bankwesen). Insgesamt sind in diesem Zeitraum fast tausend Wörter aus dem Deutschen übernommen worden, von denen ungefähr die Hälfte heute noch gebraucht wird [3].

Vor allem in Sachsen, Brandenburg und Mecklenburg-Vorpommern sind aufgrund der zur Entstehungszeit von Nachnamen überwiegend slawischen Besiedlung (die in der Lausitz bis heute andauert), sowie auch in Österreich viele Familiennamen slawischen Ursprungs.

Als Folge der Zuwanderung von mehreren 100.000 Personen (auch etwa 130.000 «Ruhrpolen») aus dem polnischen Sprachgebiet ins altdutsche Sprachgebiet von Mitte des 19. Jahrhunderts bis Anfang des 20. Jahrhunderts tragen insbesondere in Nordrhein-Westfalen mit Schwerpunkt im Ruhrgebiet und im Bereich von Berlin viele Einwohner polnische Namen, die von der Schreibweise aber zumeist «eingedeutscht» sind (*Orlowski*, *Schimanski*, *Rudzinski*, *Kowalski*, *Schymanietz*, *Matuzek* zu *Matussek* oder *Mattner*, *Koslowski*). Etwa 13 % der Bevölkerung tragen heute Namen slawischer Herkunft.

Die Entlehnungen der dritten Periode erfolgten besonders zahlreich nach 1945 im Zusammenhang mit der DDR. Nach der Wiedervereinigung Deutschlands sind die

meisten von ihnen Historismen. Für die Zeit ab 1945 ist charakteristisch, dass die russischen Lehnbeziehungen nicht mehr uneingeschränkt das gesamte deutsche Sprachgebiet betrafen, sondern sich in ihrer Mehrzahl auf das Sprachgebiet der DDR beschränkten. Direkte Kontakte mit der russischen Sprachgemeinschaft ergaben sich für die Gruppen der Emigranten und der Kriegsgefangenen sowie über die sowjetische Besatzungsmacht. Durch den Pflichtunterricht an den Schulen erhielt die jüngere Generation zumindest Grundkenntnisse des Russischen. Zum lexikalischen Bestand der Russizismen in der deutschen Sprache existieren nur ältere Untersuchungen, die ihn teilweise nach Zeitperioden und Sachgruppen auflisten (z. B. die Arbeiten von H.-H. Bielfeldt, S. Kohls, H. Lehmann). Im Gefolge der sowjetischen Militärverwaltung kam eine größere Anzahl deutsche Politiker und Funktionäre aus der Emigration nach Deutschland zurück, die dem Neuaufbau weitgehend das ihnen vertraute sowjetische System zugrunde legten und eine Reihe von russischen Begriffen ins Deutsche einführten. Dieser Trend wurde natürlich auch durch den engen Austausch von Russen und Deutschen unterstützt, sodass man hier neben offiziellen Bezeichnungen wie «*Politbüro*», «*Arbeiter- und Bauernfakultät*», «*Kandidat der Wissenschaften*», «*Attestation*», «*Pionierhaus*», «*Apparatschik*», «*Brigadier*», «*Subbotnik*», «*Tschekist*», «*Tankist*» auch neue Wörter aus der Umgangssprache antrifft, wie zum Beispiel «*Datscha*», «*Talon*» oder «*Putjowka*». Eine weitere Quelle für die Übernahme einzelner Lexeme bildeten die zahlreichen, staatlich geförderten Übersetzungen sowjetischer Schriftsteller, ein gutes Beispiel dafür ist das Wort «*Timurhelfer*» («*timurovec*»).

Dass diese Entlehnungen, denen in der Bundesrepublik eine weitaus größere Anzahl von Amerikanismen entgegenstand, auf das Gebiet der DDR beschränkt blieben und nach der Wiedervereinigung bald in Vergessenheit gerieten – vielleicht mit Ausnahme der *Datscha* –, ist angesichts der veränderten Alltagsrealität durchaus verständlich. Die jüngsten Neuzugänge in der deutschen aus der russischen Sprache sind die Termini «*Sputnik*», «*Kosmonaut*», «*Perestroika*» und «*Glasnost*».

Die Anzahl der slawischen Entlehnungen im Deutschen ist heute relativ gering, was vor allem dadurch bedingt ist, dass auch die Anzahl der in Deutschland lebenden Russen (Slawen) und damit ihr Einfluss auf die deutsche Sprache während der ganzen Zeit sehr beschränkt war. Ganz anders aber stellt sich die Situation umgekehrt dar: In Russland lebten seit Peter dem Großen und vor allem seit Katharina II. sehr viele Deutsche, die dorthin ausgewandert waren und nicht nur ihre Kultur, sondern ihre ganze Lebensweise samt den typischen Alltagsgegenständen mitgebracht hatten. Es ist daher nicht verwunderlich, dass es im Russischen erheblich mehr Wörter mit deutschem Ursprung gibt als umgekehrt.

Література

1. Степанова М.Д. Лексикология современного немецкого языка): Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / М.Д. Степанова, И.И. Чернышева. – М.: Издательский центр «Академия», 2003. – 256 с.

2. Bellmann G. Sprachgeschichte. Ein Handbuch zur Geschichte der deutschen Sprache und ihrer Erforschung / G. Bellmann, A. Betten, O. Reichmann. – Berlin, 1984. – 748 S.

3. Otten F. Untersuchungen zu den Fremd- und Lehnwörtern bei Peter dem Großen / F. Otten. – Köln, 1985. – 626 S.

4. Polenz P. Geschichte der deutschen Sprache / P. Polenz, R.N. Wolf. – Walterde Gruyter: Berlin-New York, 2009. – 224 S.

Мельник О.В., Фоміна Г.В.

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ДІАХРОНІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ GERMANСЬКИХ МОВ

Анотація. У статті розглядаються діахронічні особливості розвитку германської гілки індоєвропейської мовної сім'ї. Аналізуються спільності та подібності між давньогерманськими діалектами. Готська мова визначається як мова, що дає уявлення про давній етап розвитку германських мов.

Ключові слова: індоєвропейська мовна сім'я, германські мови, готська мова, ізоглоси.

Annotation. The article deals with diachronic features in the development of Germanic branch of Indo-European language family. Common features and differences between old Germanic dialects are analyzed. Gothic language is defined as a language that provides insight into the ancient stage of Germanic languages.

Key words: Indo-European language family, the Germanic languages, Gothic language, isogloss.

Германські мови – група споріднених мов західної частини індоєвропейської сім'ї. Ареал їх сучасного поширення включає територію ряду країн Західної Європи (Великобританія, ФРН, Австрія, Нідерланди, Бельгія, Швейцарія, Люксембург, Швеція, Данія, Норвегія, Ісландія), Північної Америки (США, Канада), півдня Африки (ПАР), Азії (Індія), Австралії, Нової Зеландії [3].

Як відомо, германські мови належать до однієї із найдавніших гілок, але цей факт не значить, що інтерес до їх вивчення вгас. Можна згадати імена таких вчених як О.О. Потебня, А.Ю. Кримський, Л.А. Булаховський, А.О. Білецький, В. Блазек, Г.В. Девіс, З. Файст та інші, які займалися їх дослідженням. Ці та багато інших вчених надали можливість наступним поколінням продовжити наукові дослідження. Актуальність теми цієї статті зумовлена загальною спрямованістю сучасної лінгвістики на вивчення культурного фактора в мові. Мета – дослідити вплив історичних та суспільно-політичних факторів на процес запозичення у мовних системах

Ареал первісного розселення германських племен охоплював південну частину Скандинавського півострова, півострів Ютландія та територію Шлезвіг-Гольштейн. Германські діалекти з найдавнішої пори поділялися на 2 основні групи: скандинавську (північну) і континентальну (південну).

У II-I ст. до н.е. частина племен зі Скандинавії переселилася на південне узбережжя Балтійського моря, у низини Вісли й Одери, і утворила східно-германську групу, що протистоїть західно-германській (раніше південній) групі племен, які жили між Ельбою й Рейном. Із середини II ст. до н.е., в епоху «великого переселення народів», готи, що належали до східно-германських племен, просуваються до півдня, у причорноморські степи, звідки проникають на територію Римської імперії й потім через Галлію на Піренейський півострів.

Після падіння остготського королівства в Італії (V-VI ст.) і вестготського королівства в Іспанії (V-VIII ст.) носії готської мови змішалися з місцевим населенням. Усередині західно-германського ареалу в I ст.

Усі мови східногерманської групи вимерли. За деякими рисами ця група наближається до скандинавської, а деякими лінгвістами навіть включається до її складу. До східногерманської групи мов належали: готська мова, вандальська мова, бургундська мова, герульська мова та гепідська мова.

Між окремими давньогерманськими діалектами спостерігається фонетична, морфологічна й лексична подібність, що відрізняє їх від інших груп діалектів. Така подібність зумовлена насамперед генетичними чинниками, хоча не можна виключати впливу один на одного тих діалектів, носії яких перебували тривалий час у постійних контактах і взаємодії. Особливо помітною є подібність між східними й північними групами давньогерманських діалектів, які – після відділення західногерманських племен – ще довгий час функціонували на одній і тій самій території – на Скандинавському півострові.

При визначенні подібностей і відмінностей між давньогерманськими діалектами необхідно враховувати той факт, що найбільшою диференційною або ідентифікуючою силою в таких випадках володіють певні фонетичні й морфологічні ознаки, які беруться до уваги в першу чергу. Лексичні ізоглоси (ізоглоса – лінія, якою на лінгвістичних мапах позначають межі поширення певного мовного явища), які самі по собі становлять для лінгвістики безсумнівний інтерес і можуть свідчити про давні контакти між народностями, при визначенні генетичної подібності є менш надійним індикатором зв'язку між мовами або діалектами. Це пояснюється тим, що не всі слова, які реально існували у давніх германських мовах, засвідчені у текстах, тематика й кількість яких були досить обмежені. Нерідко слова, не зафіксовані в давньогерманських текстах, виявляють у текстах, котрі відносять до пізнішого періоду (наприклад, у середньонімецьких або середньоанглійських текстах) або навіть у сучасних діалектах тієї чи іншої мови (англійської, німецької), де вони зберігаються впродовж тривалого часу.

Уже на найдавнішому етапі розвитку германських мов поряд з ознаками, що об'єднували ті чи інші групи, виділяються ознаки, характерні для кожної з

них окремо. Відбиттям колишнього готсько-скандинавської мовної єдності є наступні риси: гуттуралізація (веляризація) *-uu-* та *-jj-*, утворення форми 2-ої особи однини претерита за допомогою перфектного закінчення *-t*, наявність 4-го класу слабких дієслів із суфіксом *-na-*, утворення дієприкметників жіночого роду за допомогою суфікса *-in-*.

До специфічних нововведень готської мови після її відокремлення відносять розширення коротких голосних *i*, *u* перед *r*, *h*, *hv* (готське переломлення), звуження голосних середнього підйому *e*, *o*, звуження дифтонгів *ai*, *au*. Хоча генетична спорідненість західно-германської групи діалектів дотепер піддається сумніву, на їхню історичну єдність вказують наступні явища: західно-германське подовження приголосних, перехід загальногерманських *th > d* (верхньо-нім. *t*), випадання лабіального елемента у сполученнях задньоязикового з наступним *u* (*w*), утворення особливої форми відмінюваного інфінітива, утворення презенса дієслова «бути» шляхом контамінації індоєвропейських коренів **es-* та **bhu-*, розвиток нових сурядних і підрядних сполучників.

У сучасних германських мовах загальні тенденції розвитку виявляються у подібностях та відмінностях між ними. Початкова система загальногерманського вокалізму зазнала значних модифікацій у результаті численних переломлень та інших фонетичних процесів (наприклад, «велике зрушення голосних» в англійській мові, зміни у складі й розподілі довгих і коротких голосних в ісландській мові, розвиток дифтонгів у фарерській). Для германських мов характерна опозиція коротких і довгих голосних, причому розходження між деякими фонемами не тільки кількісні, але і якісні. Дифтонги представлені у всіх мовах, крім шведської, кількість і характер дифтонгів розрізняються у мовах (3 дифтонги в німецькій та 26 дифтонгів і 6 трифтонгів у фризській). Редукція закінчень мала місце у всіх германських мовах, крім ісландської, шведської та фарерської. Наприкінці слів і більшості мов відзначається скорочений *[e]*, але в ісландській кінцеві – *[e]*, *[i]*, *[j]*, у шведській – *[a]*, *[e]*, *[i]*, *[u]*. Чергування голосних, обумовлене історичними палатальною та велярною перегласовками, найбільше характерним є для ісландської й німецької парадигматики, в інших мовах зафіксовано лише в окремих словоформах.

Аблаут широко розповсюджений у всіх германських мовах (крім африкаанса) головним чином у дієслівному словотворі й словозміні. Для консонантизму типова опозиція глухих та дзвінких проривних (виключення – ісландська, датська, фарерська мови, де всі проривні корелюються за придиховістю). Глухі проривні *p*, *t*, *k* у певних позиціях у всіх германських мовах, крім нідерландської та африкаанса, вимовляються із придихом. Для ряду мов характерне оглушення дзвінких приголосних наприкінці морфеми (відсутнє в англійській, фризській, нідерландській, шведській, норвезькій мовах).

До специфічних особливостей фонетики окремих германських мов відносяться: альвеолярні приголосні в англійській, постальвеолярні приголосні у шведській, норвезькій мовах, назальні голосні й дифтонги в африкаанс і фризській мовах, відсутність проривного [g] у нідерландській й африкаанс, твердий приступ у німецькій та нідерландській мовах. Характерний для германських мов динамічний наголос у норвезькій і шведській мовах поєднується з музичним, що несе на собі смислорозрізняючу функцію, у датській мові йому генетично відповідає так званий поштовх, різке змикання голосових зв'язок. На відміну від більшості германських мов, де наголошені склади можуть бути короткими й довгими, у всіх скандинавських мовах, крім датської, наголошені склади завжди довгі.

Усі германські мови діляться на три підгрупи – західну, північну й східну. Ці підгрупи виникли на основі племінних діалектів інгвеонів, іствеонів, гермінонів (західногерманські племена), гіллевіонів (північногерманські племена) і виндилів (східногерманські племена). Найбільша подібність спостерігається між східними й північними германськими мовами [2, с. 44].

Готські пам'ятки, що становлять значний обсяг лексики, у зв'язку з переважно перекладним характером і специфічним змістом своєрідні і неоднорідні в лексичному плані. Досить вузькі хронологічні рамки готської писемної традиції ускладнюють розгляд повноти і динаміки розвитку лексичного складу цієї мови в цілому [1]. Семантичний розвиток лексики, синонімію і характер фразеологічної системи готської мови також можна простежити лише в обмеженому обсязі.

Готська мова – це єдина мова серед східногерманської групи, у якій збереглося достатньо повних писемних пам'яток. Саме вона дає уявлення про найбільш ранній етап розвитку власне германських мовних систем у цілому. Факти готської мови часто приймають за точку відліку при проведенні порівняльно-історичних та типологічних досліджень германських мов [4]. Поява готської писемності пов'язана з розповсюдженням у цих племенах християнства в IV ст. Першим християнським проповідником був Вульфїла. Задля розповсюдження нової релігії він створив готський алфавіт і переклав «Священне писання» готською, яку визначають саме як «класичну» або «церковноготську». Якщо зв'язок готської зі скандинавськими мовами пояснюється спільністю походження, тобто генетичною спільністю, то подібність готської з німецькою й іншими західногерманськими мовами зумовлена міжетнічними контактами, тобто є результатом пізнішого, вторинного зближення [2, с. 113].

Германські мови являють собою одну з гілок індоєвропейської мовної сім'ї. За своїми фонетичними, морфологічними і лексичними ознаками вони виявляють подібність як із західними індоєвропейськими, так і зі східними індоєвропейськими мовами, займаючи проміжну позицію між кельтськими та італійськими, з одного боку, і балтійськими й слов'янськими мовами, з іншого.

Припускається, що прагерманська мова виділилася в самостійну мовну спільність у середині другого тисячоліття до н. е.

Спільність як давніх, так і сучасних германських мов яскраво простежується в лексиці. У давніх германських мовах засвідчені лексичні одиниці, які не мають етимологічних паралелей в інших системах. Зазвичай це іменники, що позначають явища природи та географічні поняття, тварин, птахів, рослин, одяг, зброю, їжу, дієслова мовлення тощо. Наприклад:

гот. *wérpa* «зброя», двн.-сакс. *wápan*, двн.-фриз. *wépin*, двн.-в.-нім. *wáfan gladius*, двн.-ісл. *vápn*;

двн.-англ. *hors* «кінь», двн.-сакс. *hros*, двн.-фриз. *hars*, *hers*, *hors*, двн.-ісл. *hross*, двн.-в.-нім. *hros*;

гот. *hlaifs* «хліб», двн.-англ. *hlāf*, двн.-в.-нім. *hleib*, двн.-фр. *hlēf*, двн.-ісл. *hleifr*;

гот. *goljan* «привітати», двн.-ісл. *góla*, двн.-фр. *gēla*, двн.-сакс. *goljan*.

Зафіксовані в усіх або майже в усіх германських мовах лексичні паралелі дозволяють встановити один із найбільш стійких та найстаріших шарів лексики в германських мовах. Історичні умови та розвиток зумовили різний ступінь близькості як між різними групами германських мов, так і між окремими мовами.

Лексичні паралелі між готською і скандинавськими мовами свідчать про їх генетичну схожість. Наприклад: гот. *naus*, двн.-ісл. *nár* «небіжчик»; гот. *fraiſw*, двн.-ісл. *frjó* «сім'я» [1].

Цікавими є утворення і вживання в готській мові етимологічно різнорідних компонентів з індоєвропейських та німецьких синонімів. Зокрема позначення природних водойм: гот. *saiws* «озеро, море, болото» та загальногерманські паралелі без чіткої індоєвропейської етимології і гот. *marei* «море, озеро» з індоєвропейської етимологією, а також «тавтологічну» «лексему гот. *marisaiws* у тому ж значенні. Ймовірно, це стало спробою пояснення або уточнення «чужого» слова через актуальне «своє». Деякі з готських етимологічно неясних лексем мають звуконаслідувальне походження, наприклад, гот. *hrukjan* «каркати, співати (про півня)», гот. *krusts* «скрегіт» [1, с. 73].

Таким чином, германські мови є особливою спільністю і в сукупності володіють не тільки досить великим, але й досить плідним матеріалом для опису та аналізу. Об'єднання їх обумовлено не тільки генетичною близькістю, але й загальними хронологічними рамками розвитку. Спільність як давніх, так і сучасних германських мов яскраво простежується в лексиці. Тим самим цей матеріал має велике значення для дослідження залишків закономірностей розвитку мовних систем.

Література

1. Левицький В.В. Основи германістики / В.В. Левицький. – Вінниця: Нова книга, 2006. – 528 с.

2. Левицький В.В. Основи германістики / В.В. Левицький. – Вінниця: Нова книга, 2006. – 528 с.
3. Сизова И.А. Германские языки / И.А. Сизова. – М.: Наука, 1990. – С. 101-102.
4. Keller R.E. The German language / R.E. Keller. – Boston, 1978. – 128 p.

Мігіріна А.П.

Рівненський державний гуманітарний університет

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРЕДИКАТИВУ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ГРАМАТИКАХ

Анотація. У статті проаналізовано категорії предикативу в англійській та українській мовах. Виявлено і досліджено ряд спільних та специфічних особливостей цього граматичного явища.

Ключові слова: підмет, дієслово-зв'язка, простий дієслівний присудок, складений дієслівний присудок, складений іменний присудок.

Annotation. The article analyses the category of predicate in the English and Ukrainian languages. A number of general and specific peculiarities of this grammatical phenomenon is identified and studied.

Key words: subject, link verb, simple verbal predicate, compound verbal predicate, compound nominal predicate.

Постановка проблеми. Стаття присвячена комплексному зіставному дослідженню категорії предикативу в англійській та українській граматиці. На сучасному етапі в граматиці існує багато досліджень щодо різних частин речення, зокрема присудка, у яких детально описується використання тих чи інших його типів. Визначення поняття «присудок» належить до кола традиційних і загальновизнаних проблем.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Багато відомих лінгвістів вивчали різні аспекти цього феномену, див., наприклад праці українських та російських науковців Л. С. Бархударова [1], Т.П. Ломтева [7], Ю. О. Жлуктенко [6], Л. А. Булаховського [2] та їхніх іноземних колег L. Bloomfield [8], R. Quirk, J. Svartvik [9]. Разом з тим, у теорії присудка, його типології залишається багато незрозумілого й суперечливого.

Мовознавці здебільшого визначали підмет як головний член панівного складу. Так, О. Х. Востоков визначає підмет як ім'я предмета, про який йде мова; а присудок – «дієслово, або усе те, що говориться про предмет». Подібне визначення ми спостерігаємо й у Ф. І. Буслаєва: «Підмет – предмет, про який ми судимо. Те, що ми думаємо про предмет, іменується присудком». Учений ототожнює підмет і присудок із суб'єктом і предикатом логічного судження [4].

У дослідженні проблеми визначення головних членів речення О. О. Потебня йде шляхом зближення членів речення з частинами мови. Учений стверджує, що «особова форма дієслова є тим самим присудком; ім'я у прямому відмінку, не узгоджуване з іншим, є підметом». В. В. Виноградов з цього приводу писав: «...Спираючись на частини мови при вивченні членів речення, О. О. Потебня по-новому підійшов до даної проблеми, вказавши нові шляхи її вирішення». Він виділяє психологічний підмет і присудок. Присудок учений розуміє як визначення «ознаки в період її виникнення від діючої особи», а підмет – як «речову вказівку на безпосереднього носія ознаки» [3, с. 23].

У 1916 році Леонард Блумфілд присвятив статтю дослідженню граматичних зв'язків між підметом і присудком. У ній він зробив точне розмежування між лінгвістичними та логічними функціями підмета та присудка, одночасно критикуючи дослідника Вундта, який не брав до уваги ці чинники [8].

Мета роботи полягає у порівнянні категорії предикатів в англійській та українській граматиці. Досягнення поставленої мети передбачає реалізацію таких **завдань**:

–представити науково-коректне витлумачення ключових понять, пов'язаних з теорією вивчення предиката як компонента структури речення та його валентних можливостей;

–виявити ряд спільних та специфічних особливостей цього граматичного явища на основі комперативного аналізу;

– виявити засоби їхнього вираження в англійській та українській.

Виклад основного матеріалу. На основі визначень багатьох науковців ми трактуємо *присудок* як частину речення, що виражає його основний зміст – те, що є предметом ствердження, заперечення або питання. Присудок може бути простим і складеним. Складені присудки, в свою чергу, діляться на іменні і дієслівні. Оскільки в дієвідміні англійського дієслова дуже багато аналітичних форм, характерною рисою англійського простого присудка є те, що він у багатьох випадках буває виражений аналітичною формою дієслова. В українській мові це буває значно рідше, оскільки кількість аналітичних дієслівних форм тут невелика (майбутній недоконаний час, давно минулий час, деякі форми пасивного стану і умовний спосіб).

До простого присудка в англійських реченнях відносять також присудки, виражені дієсловом з постпозитивною приставкою («післялогом») типу *stand up*, а також фразеологічними одиницями, які мають значення єдиної дієслівної лексики, наприклад: *give way* «поступатися», *hold sway* «панувати», *take courage* «зважитися», *have a smoke* «покурити» та ін. В зв'язку з цим аналітичне вираження присудка в англійській мові ще більш поширюється.

В обох порівнюваних мовах присудок виявляє свій синтаксичний зв'язок з підметом шляхом граматичного узгодження з ним. Але через те, що англійське дієслово має значно менше категоріальних форм (зокрема форм

особи, роду і числа), можливості узгодження між підметом і присудком тут далеко менші.

Присудок в англійському реченні завжди займає певне місце, залежно від типу цього речення. У розповідному реченні він стоїть після підмета, наприклад: *In the morning he came here* або: *He came here in the morning*. У питальних реченнях (і в умовних безсполучникових підрядних реченнях) простий присудок здебільшого буває виражений аналітичними формами дієслова, причому службова (допоміжна) частина цієї аналітичної форми ставиться перед підметом, тоді як смислова частина дієслівної форми продовжує займати місце після підмета: *Did he come here in the morning? When did he come here? Had he come here, I should have seen him*.

Цим, як відомо, англійська мова відрізняється не тільки від української, а й від багатьох інших мов: російської, французької, німецької і т. ін. Тоді як у цих мовах при запитанні змінюється лише інтонація і порядок слів, в англійській мові до цього змінюється ще й сама форма дієслова: замість синтетичної форми вживається аналітична (пор.: *You know him. Ви знаєте його і Do you know him? Ви його знаєте?*) [6, с. 126].

В українській мові самі форми дієслова-присудка в теперішньому і майбутньому часі дійсного способу «гарантують при них (у 3-й особі) не чітко накреслене уявлення підмета». [2, с. 7]. В англійській мові присудок лише вказує дію або стан і тому без підмета не вживається.

Особливістю всіх східно-слов'янських мов, в тому числі української й, російської, є те, що здебільшого не вживається в теперішньому часі присудкова зв'язка, вирішена дієсловом *бути*: *Скромність — його характерна риса*. Слід, однак, мати на увазі, що там, де точність висловлення особливо важлива, наприклад у мові наукових, юридичних і суспільно-політичних творів, в українській мові відмічається досить сильна тенденція до вживання зв'язки *є*.

В англійській мові дієслово-зв'язка *be* в зв'язку з потребами структурної закінченості словосполучення ніколи не випускається (крім випадків еліпсу в розмовній мові).

Серед дієслів-зв'язок української мови зв'язка *бути* найменш насажена лексично. Її основним призначенням є зв'язати підмет з іменним членом, вказавши одночасно на час і спосіб. Решта зв'язок вказують більшою мірою на характер реалізації ознаки, вираженої іменною частиною присудка.

За значенням дієслова-зв'язки української мови розподіляються на такі основні групи: а) зв'язки, що показують наявність ознаки або стану або вказують на тотожність чи назву предмета: *бути, значити, здатися, називатися*; б) зв'язки, які показують, що ознака; приписана підметові, ще тільки формується або сформувалася, що вона для нього нова: *стати, ставати, робитися, зробитися, опинитися*, наприклад: *І зробився я знову незримий*; в) зв'язки, які показують збереження ознаки чи стану, вказують, що ця ознака приписується не як нова, а як така, що триває ще з попереднього стану: *лишитися, остатися*; г) зв'язки, які показують ознаку як нереальну,

сумнівну або приписану: *здаватися, вважатися, уявлятися*, наприклад: *Він здавався мені хорошим робітником*.

Деякі з українських зв'язок (*бути, ставати, робитися* та ін.) бувають і в ролі простих присудків із самостійним значенням. Пор.: Я *був* дома і Я *був* вільний. Дні *стали* короткими і Ми *стали* біля дверей.

Особливістю англійських дієслів-зв'язок треба, насамперед, вважати наявність серед них таких максимально граматизованих зв'язок, як *be, become, grow*, які «мають тільки граматичне, а не лексичне значення» [5, с. 254].

Класифікація англійських дієслів-зв'язок дещо нагадує поданий вище поділ на групи українських дієслів цього типу, а саме: 1) зв'язки «буття», які показують наявність ознаки, належність до певного класу, вираз оцінки ознаки щодо її реальності: *be, feel, go, come, stand*; 2) зв'язки «збереження», які показують затримання ознаки, стану: *remain, keep, hold, stay, rest, continue*; 3) зв'язки «становлення», які показують ознаку, що тільки робиться такою: *become, turn, get, come, go, make* та ін.

Іменна частина складеного присудка є його смисловим центром, вона передає найбільш істотну характеристику суб'єкта, визначає його властивості, якості або стан. Способи вираження іменної частини складеного присудка в основному в обох мовах однакові. Деякими відмінностями в українській мові є такі: 1) вживання в ролі іменної частини іменника в формі знахідного відмінка з прийменником *за*: *Він був у нас за бригадира*. Ці форми частіше вживаються, коли треба передати несталу або нехарактерну ознаку підмета, *наприклад: Батько виховав мене, він був і мені за матір*; 2) взагалі в українській мові іменна частина складеного присудка найчастіше має форму називного відмінка: *Його батько був коваль*. Проте не менш часто ми зустрічаємо в іменній частині й орудний відмінок (так званий «орудний присудковий»); 3) характерним також є вираження іменної частини складеного присудка формою родового відмінка іменника, а також формою різних непрямих відмінків іменних слів у сполученні з прийменниками, наприклад: *Він був високого зросту. Одяг був з червоного шовку. Сад був у цвіту* [6, 128].

В англійській мові іменник у функції іменної частини присудка завжди стоїть у формі загального відмінка. Широко вживаються також у цій функції інфінітивні герундій, наприклад: *June's first thought was to go away. My favourite sport is swimming*. Дієприкметник І вживається в ролі іменної частини присудка лише тоді, коли він перетворюється в прикметник, наприклад: *This face was charming!*

Функція іменної частини складеного присудка є основною для англійських слів категорії стану типу *asleep, awake, afraid* та ін. Через це вони в традиційних граматиках часто називаються «предикативними прикметниками». Подібно до них завжди вживаються в цій функції такі прикметники, як *ill, well, glad, sorry*. Цей тип складеного присудка теж складається з двох частин: службової, вираженої дієсловом (переважно видового або модального

значення) в особовій формі, і смислової, вираженої інфінітивом (в англійській мові — іноді також герундієм) іншого дієслова, що передає дію суб'єкта.

В обох мовах мовах дієслівний складений присудок звичайно буває трьох основних типів: а) *модальний*, утворюється з сполучення модального дієслова та інфініти-ва: We can speak English; ми можемо відпочити, ми мусили на нього чекати; б) *видовий*, у якому службова частина вказує на початок, кінець, продовження, повторення або становлення дії, яку виконує підмет, наприклад: She began singing. He kept smiling. I used to write poetries at that time. Сонце почало підніматися. Ми стали міркувати; в) *іменний-дієслівний модальний*, у якому інфінітив прилягає до іменного складеного присудка, іменна частина якого виражена прикметником або дієприкметником і вказує на відношення до дії, вираженої інфінітивом, наприклад: It is necessary to ask him. I am obliged to do my best. Тісний зв'язок частин такого присудка виявляється в тому, що в одних випадках іменний складений присудок без інфінітива не вживається (I am obliged; I am inclined); а в інших відняття інфінітива змінило б значення прикметника, який почав би вказувати на ознаку суб'єкта, пор.: She is crazy to live here. — She is crazy. Службова частина такого присудка завжди має модальний відтінок: можливість, здатність або необхідність вчинити дію, в інших випадках — нахил, бажання або небажання щось зробити [6, с. 128-129].

В українській мові до цього типу належать присудки, першою частиною яких є прикметник (або дієприкметник) короткої форми типу ладен, згоден, певен, рад та ін., а також присудкові прислівники типу треба, необхідно, можна та ін., наприклад: Ми повинні боротися за мир у всьому світі. Треба всім нам працювати дружно. Тепер необхідно рушити вперед.

У минулому і майбутньому часах у цих присудках вживається дієслово-зв'язка бути: *був ладен, було необхідно, були повинні*.

Особливим типом дієслівного складеного присудка в англійській мові є присудок, який складається з особової форми пасивного стану дієслів, що виражають припущення (*believe, expect, suppose, assume*), ствердження (*know, observe, see, report, say*) або відношення до дії як до необхідної, наміченої до виконання (*intend, require*), та з інфінітива, який прилягає до цієї особової форми, наприклад: He was observed to stop in the middle of the street. У такому присудку значення пасивного стану дієслова, яке виконує службову функцію, послаблене, суб'єкт, по суті, не зазнає дії цього дієслова, передається лише відношення до його дії іншої особи, яка у цьому реченні не зазначена. Тому при перекладі таких речень на українську мову доводиться вдаватися до форми неозначено-особового речення: *Помітили, що він зупинився посеред вулиці* [6, с. 129].

У традиційних граматиках англійської мови такий складений присудок здебільшого розглядається як предикативний зворот і позначається терміном «називний відмінок з інфінітивом». Цей термін не передає дійсної суті позначуваного явища.

В українській мові іноді, щоб підкреслити початок енергійної дії, першу частину дієслівного складеного присудка, виражену дієсловом *почати* або *могти*, замінюють частками *ну* або *давай*, наприклад: *І він ну скакати та приспівувати. От вона давай гукати*. Таке використання незмінної частки замість службової частини присудка, яка якраз повинна вказувати на його граматичні категорії, тобто бути змінною,— цікава і специфічна риса.

Не менш часто зустрічається в українській мові вживання у функції простого присудка інших незмінних слів — вигука та неозначеної форми дієслова. При цьому вигуки з дієслівним коренем звичайно передають моментальну дію в минулому часі. Вигук *раз* вживається на позначення різких дій, зв'язаних з швидким рухом людини («ударити», «стрибнути», «зіскочити» і т. ін.), наприклад: *Шаблею раз!*.. Інфінітив у такій функції на відміну від вигука не вносить відтінку моментальності дії. Цей присудок сприймається як динамізований варіант присудка, вираженого часткою *давай* з інфінітивом, пор.: *Я їй розказувати, а вона сміятись та радіти ...* і «*я їй давай розказувати*» [6, с. 130].

В англійській мові в ролі присудка може вживатися тільки дієслово в особовій формі. В англійській мові, так само як і в українській, присудок здебільшого узгоджується з підметом в особі й числі. В українській мові, крім того, присудок може узгоджуватися з підметом і в роді, наприклад: *Він сміявся — вона сміялась*.

До відмінностей в узгодженні присудка з підметом можна віднести наступні явища. В англійській мові, якщо підметом є збірний іменник (типу *crew, family, committee, government, board* та ін.), який сприймається як одне ціле, присудок звичайно ставиться в однині, якщо ж маються на увазі окремі члени цієї групи, то присудок ставиться у множині. В українській мові присудок звичайно узгоджується з підметом не по змісту, а граматично (у роді, особі, числі). Пор.: *My brother's family is large*. Братова сім'я велика. *The family was sitting around the table*. Сім'я сиділа (члени сім'ї сиділи) навколо столу.

Лише іноді не граматичне, а змістове узгодження присудка з підметом зустрічається в мові дожовтневих українських письменників, а також у мові персонажів деяких творів радянської літератури, наприклад: *Зійшлися вся ближняя рідня. Старшина поїть громаду, щоб (громада) зробили приговор вислати мене в Сибір*.

В українській народній мові зустрічається форма присудка у множині при підметі в однині для висловлення пошани, наприклад: *Не плачте, мамо, — втішав Василь. Що там баба скажуть*. В англійській мові в цих випадках дієслово буде в однині.

Коли підмет виражений сполученням іменника в називному (англ. загальному) відмінку та іменника в орудному (англ. теж загальному) відмінку з прийменником *з* (англ. *with*), то в українській мові присудок ставиться у множині, тоді як в англійській він узгоджується з першим з цих іменників, пор.: *Савченко з Рудиком сиділи на возі. A woman with a baby was standing at the*

door.

В українській мові при підметах-іменниках, що стоять у сполученні з числівниками або з словами *багато, мало, чимало, кілька* та ін., присудок може бути як в однині, так і в множині. В англійській мові в подібних випадках присудок ставиться у множині, наприклад, пор.: Гей, у лісі, лісі стоїть три дубочки. *There are* a lot of flowers in the forest. *Минає* кілька літ. *Some years have passed*.

5. Коли числівник в українському реченні вказує на приблизну кількість, присудок ставиться в однині. В англійській мові в цих випадках вживається множина. Пор.: Там стояло десятків зо два хлопців. *About twenty boys were standing there*.

З іменниками *the majority* *більшість* і *a number* *ряд* в англійській мові присудок стоїть у множині, в українській — здебільшого в однині, наприклад: *The majority of the teachers are participating in the scientific work*. *Більшість* викладачів *бере* участь у науковій роботі [6, с. 131].

Висновки: Отже, в обох порівнюваних мовах присудок виявляє свій синтаксичний зв'язок з підметом шляхом граматичного узгодження з ним. Але через те, що англійське дієслово має значно менше категоріальних форм (зокрема форм особи, роду і числа), можливості узгодження між підметом і присудком тут далеко менші. Особливістю всіх східно-слов'янських мов, в тому числі української й, російської, є те, що здебільшого не вживається в теперішньому часі присудкова зв'язка, вирішена дієсловом *бути*. Однак, там, де точність висловлення особливо важлива, наприклад у мові наукових, юридичних і суспільно-політичних творів, в українській мові відмічається досить сильна тенденція до вживання зв'язки *є*. В англійській мові дієслово-зв'язка *be* в зв'язку з потребами структурної закінченості словосполучення ніколи не випускається (крім випадків еліпсу в розмовній мові). Особливістю англійських дієслів-зв'язок треба, насамперед, вважати наявність серед них таких максимально граматизованих зв'язок, як *be, become, grow*, які «мають тільки граматичне, а не лексичне значення». В англійській мові в ролі присудка може вживатися тільки дієслово в особовій формі. В англійській мові, так само як і в українській, присудок здебільшого узгоджується з підметом в особі й числі. В українській мові, крім того, присудок може узгоджуватися з підметом і в роді. В українській мові присудок звичайно узгоджується з підметом не по змісту, а граматично (у роді, особі, числі).

Література

1. Бархударов Л. С. Структура простого предложения современного английского языка / Л. С. Бархударов. — М : Высшая школа, 1966. — 199 с.
2. Булаховський Л. А. Підмет і присудок в українській літературній мові / Л. А. Булаховський. — К : Радянська школа, 1958. — 48 с.

3. Виноградов В. В. Из истории изучения русского синтаксиса (от Ломоносова до Потебни и Фортунатова) / В. В. Виноградов. – М. : Изд-во Московск. ун-та, 1958. – 400 с.

4. Дослідження питання визначення головних членів речення [Електронний ресурс]. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/569>.

5. Жигadlo В. Н. Современный английский язык. Теоретический курс грамматики / В. Н. Жигadlo, И. П. Иванова, Л. Л. Иофик. – М: Издательство литературы на иностранных языках, 1956. – 349 с.

6. Жлуктенко Ю. О. Порівняльна грамати́ка англійської та української мов / Ю. О. Жлуктенко. – К: Радянська школа, 1960. – 160 с.

7. Ломтев Т. П. Структура предложения в славянских языках как выражение структуры предиката // Славянское языкознание. VI Международный съезд славистов (Прага, 1968). – М.: Наука, 1968. – С. 296-315.

8. Bloomfield L. Critical Assessments of Leading Linguistics [Електронний ресурс] / Leonard Bloomfield // Routledge. – 1999. – Режим доступу до ресурсу: <https://books.google.com.ua/books?id=QbMKOVwDE9kC&printsec=frontcover&hl=uk#v=onepage&q&f=false>.

9. Greenbaum S. A Comprehensive Grammar of the English Language / S. Greenbaum, R. Quirk, J. Svartvik. – London: Longman, 1985. – 1779 с.

Оржеховська С.Т.

Національний університет водного господарства та природокористування

ЛЮДИНА У МЕТАФОРИЧНІЙ КАРТИНІ СВІТУ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

Анотація. У статті розглядаються метафоричні номінації людини в англійській та українській мовах. Аналізується і зіставляється вибір реалій, з якими співвідносяться характеристики людини, та ознак, що мотивують метафоричне перенесення найменування у межах моделі *рослина – людина*.

Ключові слова: картина світу, метафора, асоціація, аналогізація.

Annotation. The article deals with the metaphorical nominations of a person in the English and Ukrainian languages. The choice of objects with which different characteristics of a person correlate and semantic marks motivating metaphorical transfer within the model *plant – person* are analyzed and compared.

Key words: worldview, metaphor, association, analogization.

Людина завжди намагалася зрозуміти себе і навколишнє середовище крізь призму природи, зокрема, через світ рослин, вивчаючи їхній зовнішній вигляд, певні, притаманні окремій рослині, особливості й порівнюючи їх зі своїм

зовнішнім виглядом, поведінкою. Наші предки, перебуваючи в такому тісному зв'язку з рослинним світом, обожнювали майже всіх представників флори, складали про них легенди. Така тісна взаємодія рослини і людини веде до перетину двох сфер у мові – Людина і Рослина, що сприяє виникненню антропоцентричних метафор.

Метафора – це механізм відображення і збереження у свідомості людини оточуючої дійсності. В сучасному мовознавстві в метафорі шукають «ключ до розуміння основ мислення і процесів створення не лише національно-специфічного способу бачення світу, але і його універсальний образ» [2, с. 174]. Метафора є засобом переосмислення понять, пізнання об'єктів дійсності, вона породжує нові значення та закріплює їх у просторі мови. У створенні мовної картини світу метафора бере активну участь, оскільки система понять, як стверджують Дж. Лакофф та М. Джонсон, в рамках якої ми живемо, діємо та мислимо, метафорична [1]. Метафора привертає увагу науковців протягом багатьох століть, а сучасне мовознавство відкриває нові аспекти поняття (Н.Д. Арутюнова, О.О. Балабан, М. Блек, Д. Девідсон, Дж.А. Міллер, П. Рікер, Дж.Р. Серль, Г.Н. Склярєвська, В.М. Телія та інші).

Актуальність теми пов'язана з усвідомленням універсальності та багатофункціональності метафори. Дослідження метафори у зіставному аспекті допомагає виявити логічні закономірності, які лежать в основі більшості мов та вивести основні метафоричні моделі, які лишаються малодослідженими. Суть метафори – розуміння і переживання предмету одного виду в термінах предмету іншого виду. При перенесенні поняття одного терміну на інший, відбувається процес розуміння й усвідомлення предмету, розширення значення, при цьому метафора структурує мовлення, мислення та дії. Саме тому метафора є актуальним явищем для дослідження у мовному просторі. Фітометафори є чи не найдавнішими в різних мовах світу, оскільки первісні уявлення людей про навколишній світ втілювалися перш за все в образах природних об'єктів.

Мета дослідження полягає у зіставному аналізі фітометафор у мовному просторі англійської й української мов з огляду на універсальність та національну специфічність ознак, що вмотивували метафоричне перенесення найменування з рослини на людину.

Об'єктом дослідження є фітометафори на позначення рис характеру і поведінки людини та її розумових здібностей у мовному просторі англійської та української мов.

Предмет дослідження становлять лексичні одиниці англійської та української мов, значення яких утворене на основі метафоричного переосмислення у межах моделі РОСЛИНА → ЛЮДИНА.

Матеріал дослідження становить суцільна вибірка лексичних одиниць із тлумачних та фразеологічних словників англійської й української мов.

Отже, український фітонім *горіх (горішок)* вживається з ознаками 'непохитність', 'впевненість' щодо чоловіків (здебільшого) і жінок переважно з позитивною оцінкою: *Зустрічатися – зустрічався з цим горішком*

[Винниченком], та, виходить, розкусити його й сам головний отаман не зміг [4:2, с. 132]; а також в усталеному вислові *міцний горішок* – «про людину зі складним характером» [4:2, с. 132].

Англійське слово *nut* – «горіх» вживається у значенні «рішуча, тверда людина; людина, з якою важко справитися»; *hard/ tough nut to crack* – «person difficult to agree with» [5, с. 464]. Очевидно, фізичною ознакою, яка стала основою метафоричного перенесення найменування, є 'міцність', оскільки горіхи мають тверду, міцну оболонку, яку важко зруйнувати.

Вживання лексеми *rep'ях* (плід бур'яну) в українській мові та лексеми *bur* – «реп'ях» в англійській мові у значенні «причіплива людина» збігається. Метафорична переінтерпретація пов'язує здатність реп'яха чіплятись до різних предметів з людиною, яка набридає оточуючим.

Значення «людина зі слабким, нестійким характером» з ознаками 'нікчемність', 'непотрібність' виявляється в лексемі *бур'ян* в українській мові та лексемах *weed* – «бур'ян», *potato* – «картопля» – в англійській.

Із виразним негативним забарвленням уживається лексема *бур'ян*. Приводом до появи переносного значення послужило споконвічне негативне ставлення українських селян до бур'яну, оскільки він є однією з найбільших перешкод у розвитку й рості культурних рослин. Через те *бур'ян* в українців асоціюється з людьми, що завдають шкоди іншим або є непотрібними суспільству. Наприклад: *Можє, серед ваших людей і небагато того сміття – бур'яну, та тільки заважає він вашим працівникам* [4:1, с. 263]. Таке метафоричне перенесення найменування *бур'яну* відбулося на основі негативного ставлення етносу до цієї рослини. В англійській мові відповідна лексема *weed* «бур'ян» має переносне значення «людина зі слабким характером, нікчема» [6, с. 917]. Слабкість характеру асоціюється із зовнішнім видом рослини. Лексема *potato* найчастіше вживається в поєднанні з прикметником *small* «малий, маленький» в усталеному вислові *small potato* «дріб'язкові люди / людці». Щодо появи такого переносного значення, то тут, очевидно, маються на увазі саме картоплини маленького розміру, які частіше за все не відбираються для їжі людині, а йдуть на корм тваринам, а то й взагалі викидаються. Це, мабуть, і стало основою асоціації з нікчемною, дріб'язковою людиною для носіїв англійської мови, відповідно, мотивуючою є фізична ознака 'розмір'.

В англійському мовному фонді фіксуються метафоричні номінації, об'єднані спільним значенням «слабкий, женоподібний, зніжений чоловік»: *lily* – «feeble man» [5, с. 386]; *pansy* – «weak man» [10, с. 386]; *daisy* – «effeminate man» [3, с. 122]. Лілія (*lily*), братки (*pansy*), маргаритка (*daisy*) – це надзвичайно тендітні, ніжні і крихкі квіти. Саме ці якості стали основою метафоричного перенесення найменування квітів на таку рису характеру людини, як слабкість. Оскільки йдеться саме про чоловіків, ознаки 'слабкість', 'зніженість', що експлікуються в аналізованих фітонімах, сприймаються негативно.

Метафорична номінація на позначення такої риси характеру, як самозакоханість, існує і в українській, і в англійській мовах. Виникнення її пов'язане з давньоогрецьким міфом про юнака Нарциса, який закохався у власне відображення у річці, а згодом перетворився на квітку, що отримала його ім'я: *narcissus*.

Людина запального характеру асоціюється в українській мовній свідомості з перцем. У лексемі *перець* експлікуються такі ознаки, як: 'гострота', 'різкість', 'дошкульність'. Тут береться до уваги властивість цієї рослини містити в своїх плодах (м'ясистих стручках) пекучий сік, отже, метафоричне перенесення властивостей перцю на характер людини вмотивоване смаковою ознакою. Таке вживання лексеми *перець* знаходимо в народній творчості, зокрема в усталеному вислові: *дівчина / хлопець з перцем*; у художніх творах: [Дівчина:] *Ану, уципни ще раз, то так ляпаса і дам! [Хома:] Ого, з перцем!* [4:6, с. 318].

Метафоричні номінації англійської мови стосуються таких негативних рис характеру людини, як лінощі і похмурість, що асоціюються з певними якостями плодів таких рослин, як *potato* – «картопля» і *lemon* – «лимон». Назву *a couch potato* (букв.: «картоплина на кушетці») отримала людина, яка лише лежить перед телевізором, їсть та п'є [3, с. 110]. Можна припустити, що основою такого метафоричного перенесення стала нерухомість картоплини, яка виростає в землі.

Ознаки 'похмурість', 'незадоволеність' експлікуються в лексемі *lemon*; похідним словом є *lemony* – «irritated, angry» [5, с. 344]. Таке перенесення найменування відбувається на основі аналогізації неприємного відчуття від кислого смаку лимону та негативного психоемоційного стану людини, що впливає на її характер та сприяє виникненню таких рис, як невдоволеність, дратівливість. Метафоричне перенесення найменування рослини відбулося на основі смакової ознаки.

Лексема *heart-of-oak* вживається на позначення надійної, постійної людини. Її буквальне значення – «серце, зроблене з дуба» [5, с. 419]. Стійкість, міцність вдачі людини асоціативно пов'язуються з деревиною дуба, яка характеризується надзвичайною твердістю, відповідно, значення лексеми *heart-of-oak* вмотивоване фізичною ознакою 'міцність'.

Процес мислення є необхідною складовою повноцінного життя людини. Відсутністю розумової діяльності у рослин зумовлюється виникнення номінацій *рослинне життя, рослинне існування* – «життя без духовних інтересів» [4:8, с. 883].

В англійській мові існує низка номінацій на позначення нерозумної людини, де першим компонентом є фітонім, в якому експлікується семантична ознака 'круглий', а другим – соматизм *head* – «голова»: *pea-head* – «a person of low intelligence» [5, с. 227], *turnip-head* – «a stupid person» [5, с. 343], *apple-head* – «fool» [5, с. 153], *cabbage-head* [5, 156], – «simpleton», *potato-head* – «stupid person» [5, с. 343]. Метафоричне перенесення відбувається на основі

асоціації голови людини з фруктами та овочами круглої форми та нездатності останніх до розумової діяльності.

На позначення нерозумної людини вживаються лексема *лопух* в українській мові та лексеми *lemon*, *prune*, *banana*, *nut* – в англійській.

Фітонім *лопух* несе в собі негативну оцінку, оскільки вживається зі значенням «про некмітливу людину» [4:4, с. 547]. Ми не можемо сказати напевне, що послужило підґрунтям для появи такого переносного значення, оскільки в культурологічних довідниках відсутня відповідна інформація про цю рослину. Можна лише припустити, що причина утворення названого переносного значення криється у зовнішньому вигляді лопуха, його великих, широких, розлогих листках, що досить часто асоціюються в розмовному мовленні з великими вухами людини (тут мають на увазі людину, яка всьому вірить, не задумуючись, правда це чи ні), а також у не зовсім «мудрій звичці» цієї рослини рости на узбіччі доріг, стежок, де на неї легко можна наступити. Подане вище переносне значення в українській мові знайшло відображення в художніх творах: *Лопухом я буду, коли не вирву Раю з пазурів секти!* [4:4, с. 547].

Лексеми *lemon*, *banana*, *prune* мають спільне значення «нерозумна людина»: Окрім того, лексема *lemon* – «лимон» має додаткові ознаки ‘збитий з пантелику, збентежений’. Очевидно, ті відчуття, які має збентежена людина в певній неприємній ситуації, асоціюються з кислим смаком лимону; метафоричне перенесення найменування фітоніма *lemon* на найменування нерозумної людини відбувається на основі аналогізації неприємних смакових відчуттів і психоемоційного стану людини – збентеження, в якому вона не здатна адекватно мислити. В такому значенні лексема *lemon* вживається як слово-сленг.

Лексема *banana* – «банан» містить у своєму значенні семантичну ознаку ‘spineless’, що характеризує нерозумну людину ще і як ‘м’якотілу, безхребетну’ [5, с. 345]. Основою метафоричного перенесення назви рослини у даному випадку стала фізична ознака ‘м’якість’.

Фітонім *prune* – «чорнослив» також вживається на позначення нерозумної людини, але як дитяча лайка [5, с. 345]. Таким чином англійські діти виразили негативне ставлення до чорносливу, який вважався «одним з найменш апетитних продуктів у типовому сімейному або шкільному меню у 1950-х – 1960-х роках, отже, перенесення значення відбулося на основі суб’єктивно-психологічної ознаки.

Фітонім *nut* – «горіх» має значення «madman, eccentric» [5, с. 225]. За основу творення значення, напевне, взято зовнішній вигляд цього плоду, покритого твердою оболонкою, яку важко зруйнувати. Така оболонка горіха асоціюється зі стіною, що розділяє внутрішній світ людини і середовище, у якому вона мешкає. Горіх в англійській мові ототожнюється з людиною, яка живе відмежовано від реального світу, так би мовити, в своїй оболонці-шкаралупці, з людиною несповна розуму: *He is a bit of a nut* «Він трохи

неповна розуму» [6, с. 643]. Саме шкаралупа горіха та серцевина цього плоду уподібнюються до голови розумної людини, а відсутність серцевини говорить про тупість, брак здорового глузду в людини. Напр.: *to be off one's nut* «з'їхати з глузду» [6, с. 643]. Основою метафоричного перенесення найменування стала фізична ознака 'порожнеча'.

Таким чином, аналіз фітометафор на позначення особливостей рис характеру, поведінки та розумових здібностей засвідчує суттєві відмінності в українській та англійській мовах, що стосуються вибору реалій, з якими співвідносяться зазначені характеристики людини, та ознак, що мотивують метафоричне перенесення найменування у межах моделі РОСЛИНА – ЛЮДИНА.

Література

1. Лакофф Дж. Метафори, котóryми ми живем [пер. с англ. А. Н. Баранова] / Лакофф Дж., Джонсон М. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 256 с.
2. Селіванова О.О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти). – К.– Черкаси: Брама, 2004. – 276 с.
3. Словарь современного слэнга / Сост.: Т. Торн. – М.: Вече, Персей, 1996. – 583 с.
4. Словник української мови: В 11 т. / Укл.: І.К. Білодід та ін. – К.: Наукова думка, 1973. – Т.1-11.
5. A Thesaurus of English Traditional Metaphors / Ed. by P.R. Wilkinson. – L. & N.Y.: Routledge, 1993. – 777 p.
6. The Oxford Desk Dictionary and Thesaurus / Ed. by F.R. Abate. – Oxford: Oxford University Press, 1997. – 972 p.

Романюк Д.Ю.

Національний університет водного господарства та природокористування

ОЙКОНИМИ У ТУРИСТИЧНИХ ТЕКСТАХ (на матеріалі англійської та української мов)

Анотація. У статті досліджується структура і семантика ойконімів, дібраних з англійських та українських туристичних текстів, розміщених на онлайн-ресурсах. Структурний та семантичний аналіз ойконімів здійснюється на основі класифікацій, запропонованих вітчизняними та закордонними науковцями. Визначаються найпоширеніші структурні моделі, продуктивні суфікси.

Ключові слова: ойконіми, туристичні тексти, структурний аналіз, семантичний аналіз

Annotation. The article is focused on the study of oikonyms in English and Ukrainian tourism related texts that were sourced from websites. The oikonyms have

been explored through structural and semantics analysis.

Key words: oikonyms, tourist texts, structural analysis, semantics analysis

Постановка проблеми. Розвиток туристичної галузі, зокрема міжнародного туризму, зумовлює появу численних досліджень туристичних текстів (див. праці G. Dann, P. Pierini, I. Duran Munoz). Під туристичним текстом розуміють будь який текст, опублікований державним чи приватним органом, що має за мету надання інформації для туриста (мандрівника, відвідувача визначних місць), рекламу напрямку (країни, міста, готелю, ресторану) та спонукання туристів відвідати його [3].

Невід'ємною складовою туристичних текстів, зокрема англо- та україномовних, є назви населених пунктів – ойконіми, які закономірно потрапляють у коло інтересів дослідників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням ойконімів займалися зокрема А.В.Суперанська, О. А. Леонович, Н. В. Марченко, Т.В. Колісниченко, І. М. Шпітько. **Завдання** нашої роботи вбачаємо у необхідності дослідити структуру і семантику ойконімів, дібраних з англо- та україномовних туристичних текстів, розміщених на онлайн-ресурсах.

Досліджуючи структуру ойконімів, науковці поділяють їх на прості, які мають в основі один компонент, та складені, в основі яких знаходиться декілька компонентів [4, с.7].

О. А. Леонович згідно морфологічної структури побудови слова розподіляє ойконіми на такі групи:

- прості ойконіми, які складаються з однієї основи;
- похідні ойконіми, які складаються з твірної основи та топонімічного суфікса;
- складні топоніми, які складаються з двох кореневих морфем;
- складені топоніми [1, с.66].

Саме класифікацію О.А. Леоновича беремо за основу нашого дослідження ойконімів. Таким чином, до першої групи відносимо ойконіми, які складаються з однієї основи: *Bath, Battle, Lincoln, York, Дубно, Ізюм, Суми, Хорол, Ялта, Одеса*.

У другу групу входять ойконіми, утворені за допомогою формантів, суфіксальним або префіксальним способом: *Ashby, Newry, Берестечко, Дмитрове, Заболоття, Колодяжне, Королеве, Миколаїв*.

До третьої групи зараховуємо топоніми, які складаються з двох кореневих морфем (X), утворені морфологічно-синтаксичним способом. Серед англійських ойконімів фіксуємо такі, що утворені за моделями:

X+ ford: *Beckford, Camelford, Castleford, Oxford, Hereford, Hertford*;

X+ chester: *Chichester, Winchester, Colchester, Portchester, Manchester*;

X+field: *Lichfield, Wakefield, Chesterfield*;

X+ ford: *Beckford, Camelford, Castleford*;

X+burgh: *Edinburgh*;

X+by: *Derby, Grimsby, Selby*;

X+ham: *Birmingham, Nottingham, Chesham*;

X+pool: *Liverpool*;

X+port: *Devonport, Newport*.

В українській вибірці:

X+град: *Червоноград, Павлоград*;

X+поль: *Маріуполь, Мелітополь, Севастополь*.

Серед найпоширеніших елементів, за допомогою яких утворені англійські ойконіми: *-by* – ферма, *-chester / -cester / -caster* – укріплення, місто, *-field* – поле, *-ford* – брід, *-ham* – поселення.

Ойконіми, які входять до четвертої групи, утворюються лексико-синтаксичним способом і складаються з двох лексем: *Barton-upon-Humber, Bexhill-on-sea, Brighton and Hove, Burgess Hill, Long Riston, New Forest, New Mills, Kingston upon Thames, Stratford on Avon, Stanford upon Soar, St.Davids, St. Albans*; *Верхня Кринка, Івано-Франківськ, Кам'янець-Подільський, Козача Лопань, Новоград-Волинський, Нижня Кринка*.

Семантичний аналіз ойконімів здійснюємо згідно з класифікацією, за якою ці лексичні одиниці поділяються на:

- ойконіми, які описують місцевий ландшафт;
- ойконіми, мотивацією для яких виступає фіто-зоологічний світ;
- ойконіми, які пов'язані з діяльністю людини [2, с.8].

Таким чином, до першої групи входять ті одиниці, в семантиці яких присутні компоненти на позначення рельєфу, річок, водоймищ: *Bath, Bexhill-on-sea, Brightlingsea, Bridgewater, Liverpool, Sunderland*; *Антрацит, Гуляйполе, Долина, Запоріжжя, Зарічне, Кам'янець-Подільський, Луганськ, Прилуки, Рівне, Семигори*.

До другої групи відносимо ойконіми, в семантиці яких присутні компоненти фіто-зоологічного характеру: *Birchwood, Camelford, Lincoln, Swansea, Oxford*; *Баранівка, Березне, Берестечко, В'юнки, Вільшанка, Вовчанськ, Дубно, Дубове, Лозова, Скотувата, Ужгород, Яблунів, Ясинувата*.

Третя група містить ойконіми, пов'язані з діяльністю людини. Це ті назви, які утворені від особових імен, професій, посад та від найменування племен і народів, що колись жили чи кочували на даній території: *Cornwall* (від назви кельтського племені), *Cumbria* (від слова, яким найменували себе кельтські племена), *Kent* («земля військових»), *Norfolk* («територія північних людей»), *Suffolk* («північні люди»), *York, Андріївна, Васильків, Львів, Миколаїв, Нововолинське, Новоград-Волинський, Павлоград, Пантелеймонівка*.

Здійснивши структурно-семантичний аналіз ойконімів, дібраних з англійських та українських туристичних текстів, можна зробити висновок, що в англійській ойконімії перевага належить основоскладанню.

На відміну від англійських ойконімів, словотворення українських ойконімів відбувається головним чином шляхом афіксації. Більшість моделей утворення українських ойконімів включає суфіксацію (*Пантелеймон-івка*), певна частина ойконімів утворена за допомогою префіксації (*За-броди*) або ж

префіксацію разом із суфіксацією (*За-болот-т-я*). Деякі є словосполученнями (*Новоград-Волинський*), інші – складними двоосновними словами (*Ужгород*) або утворені за допомогою інших граматичних засобів: флексій числа (*Броди*), відмінка (*Королеве*), роду (*Володарка*).

Найбільш продуктивними ойконімічними суфіксами в словотворенні українських географічних назв є: *-ка, -івка, -иця, -ов, -ів, -ин, -цьк, -ка*. Суфікс *-ка* вказує на походження чи відношення до предметів і явищ. За допомогою суфіксу *-ськ* утворюються багато назв міст (*Краматорськ, Слов'янськ*), що вказує на відношення до якогось об'єкта на місцевості. Суфікси *-івка, -ївка, -овка* здебільшого додаються до іменної основи або власного імені (*Василівка, Костянтинівна*).

Також для української мови продуктивними в утворенні ойконімів є префікси. Характерними ойконімічними префіксами є: *за-, при-, над-, від-* (*Запоріжжя, Прилуки*). Порівняно невелику групу утворюють ойконіми без суфіксів, наприклад: *Марганець, Антрацит*.

Якщо порівняти семантику ойконімів, то можна помітити, що і в англійській, і в українській мовах чисельну групу складають ойконіми, назви яких пов'язані з діяльністю людини, тобто з назвами професій, посад, сільськогосподарською та промисловою діяльністю, а також назви, утворені від антропонімів, імен та прізвищ людей чи історичних осіб (*St. Albans, Василівка*).

В обох вибірках зафіксовані ойконіми, в семантиці яких присутні компоненти, що описують особливості місцевого ландшафту (*London, Зарічне*).

Порівняно невелику групу в обох мовах становлять одиниці, найменування яких походять від назв рослин і тварин (*Lincoln, Вільшанка*).

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в детальному вивченні особливостей функціонування ойконімів у туристичних текстах на матеріалі інших мов та в інших типах дискусій.

Література

1. Леонович О.А. В мире английских имен : учеб. пособие по лексикологии. – 2-е изд., испр. и доп. / О.А. Леонович. – М. : ООО Издательство Астрель», 2002. – 160 с.
2. Марченко Н.В. Північнонімецькі топоніми слов'янського походження : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / Н.В. Марченко. – К., 2005. – 19 с.
3. Скібіцька О.В. Труднощі при перекладі туристичних текстів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvchnu_gf/2009/Skibika.pdf
4. Шпітько І.М. Словотвір ад'ектонімів у сучасній словацькій літературній мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.03 / І.М. Шпітько. – К., 2003. – 20 с.

Є. О. Собіпан

Рівненський державний гуманітарний університет

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ *БІЛЬ* В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

У статті розглядаються засоби втілення концепту БІЛЬ в англійській та українській мовах. Визначаються різні погляди та підходи до поняття «концепт» у сучасному мовознавстві. З'ясовано, що так, як реакції на біль, зафіксовані в різних етнічних спільнотах, різняться, то складність болю кодується в кожній мові по-різному. Досліджено втілення концепту БІЛЬ в лексичних одиницях англійської та української мови.

Ключові слова: мовознавство, концепт, вербалізація, біль.

The article focuses on the embodiment of the concept of PAIN in the English and Ukrainian languages. Different views and approaches to the notion of «concept» in modern linguistics are regarded. It has been ascertained that as the reaction of pain recorded in different ethnic communities varies, the complexity of pain in every language is encoded differently. The embodiment of the concept of PAIN in lexical units of English and Ukrainian is studied.

Key words: linguistics, concept, verbalization, pain.

На сучасному етапі розвитку мовознавчої науки когнітивна лінгвістика є одним з найперспективніших напрямів дослідження. Її ключовими поняттями є інформація та її обробка людським розумом, структури знань та їхня репрезентація у свідомості особистості і мовних формах вираження. У сьогоденній когнітивній лінгвістиці центральною є категорія концепту як головного поняття в описі мовної картини світу. Питанням про те, як втілюється концепт у мові, займалось багато вчених (Г.А. Брутян, Р.І. Павільоніс, Г. Ш. Арсланбай, Ю.М. Караулов, О. О. Селіванова, Й. А. Стернін, З. Д. Попова, Г.В. Колшанський, О. С. Потапова, В.І. Постовалова, В.М. Телія, А. А. Бонч-Осмоловська, К. В. Рахіліна та Т. І. Резнікова та ін.). Оскільки кожен носій мови одночасно є і носієм культури, то мовні знаки набувають властивості виконувати функцію знаків культури. Саме тому мова здатна відбивати культурно-національну ментальність його носіїв, «вона формує людину, визначає її поведінку, спосіб життя, світогляд, менталітет, національний характер, ідеологію». [2] Як кожна мова, так і кожна культура має у своєму розпорядженні специфічний апарат символів, характерних для тієї чи іншої культурної спільноти. Таким чином, в нерозривному зв'язку знаходиться мова та мислення, мова та поведінка, мова та культура, мова та людина.

Актуальність нашого дослідження полягає у необхідності вивчення особливостей мовної концептуалізації болю та дискомфортних відчуттів, його значення у формуванні та розвитку менталітету українців та англійців, антропоцентричною спрямованістю сучасної лінгвістики на вивчення та опис

вербалізованих фрагментів світу людини, а також недостатнім освітленням цієї проблеми в існуючих наукових джерелах з опису і аналізу концепту БІЛЬ у названих лінгвокультурах.

Мета розвідки – визначити структуру та обсяг концепту БІЛЬ за ознакою ‘фізичне страждання’ в англійській та українській мовах.

Мета дослідження зумовлює необхідність розв’язання таких **завдань**:

– схарактеризувати підходи до визначення поняття «концепт» у сучасному мовознавстві;

– дослідити мовне втілення концепту БІЛЬ в англійській та українській мовах;

– визначити перспективи подальших досліджень мовного концепту БІЛЬ.

Матеріалом дослідження слугують 56 дієслів на позначення больових та дискомфортних відчуттів.

Термін «концепт» з’явився у науковій літературі лише в середині ХХ ст., хоча його вживання зафіксоване у 1928 році у статті С. О. Аскольдова «Концепт і слово». Під концептом автор розумів «мисленнєве утворення, яке заміщує нам у процесі мислення невизначену кількість предметів одного і того ж роду». [1, с. 267]

За визначенням Л. Буянової, концепт – це когнітивно-ментальна структура мови, в якій найбільш випукло проявляється етнокультурна специфіка сприйняття світу та принципів світобудови. При визначенні концептів як культурних первісних утворень, що виражають об’єктивний зміст слів та які мають значення, В. І. Карасик стверджує, що вони «трансляються в різні сфери буття людини, в тому числі сфери понятійного та образного пізнання світу». С. Г. Воркачов виділяє такі основні характеристики лінгвокультурного концепту: 1) багатомірність як наслідок його синтетизму – наявність семантично різних складових; 2) ієрархічність, системна залежність ознак; 3) етноспецифічність [2].

Загальноприйнятим, універсальним є тлумачення цього поняття, запропоноване О. Кубряковою: «Концепт – термін, який слугує для пояснення одиниць ментальних чи психічних ресурсів нашої свідомості; тієї інформаційної структури, яка відображає знання та досвід людини; оперативна змістова одиниця пам’яті, ментального лексикону, концептуальної системи та мови мозку (*lingua mentalis*), усієї картини світу, відображеної в людській психіці» [2].

На думку З. Д. Попової та Й. А. Стерніна, асоціативні зв’язки імені концепту належать сфері вербалізації концепту і не можуть входити в його зміст, а лише відбиваються в мовній формі, дозволяють описати його зміст. [5, с. 21] Вчені дають своє визначення поняттю концепт: «Ми визначаємо концепт як дискретне ментальне утворення, яке є базовою одиницею мисленнєвого коду людини та має відносно впорядкована внутрішню структуру, це є результат пізнавальної (когнітивної) діяльності особистості і суспільства, що несе комплексну, енциклопедичну інформацію про предмет чи інформацію, яка

відтворюється, про її інтерпретацію суспільною свідомістю і відношенню суспільної свідомості до даного явища чи предмета». [5, с. 21]

Одним з найважливіших концептів як в англійській, так і українській мовах є концепт БІЛЬ, що концентрує інформацію про біль, неприємні відчуття.

Досвід переживання і відчуття болю як складного психофізіологічного феномена, а також характеристики його мовної репрезентації представляють особливий інтерес. Вивчення «мови болю» в ракурсі співвідношення між індивідуальним переживанням болю і мовними, тобто принципово узагальненими, соціальними засобами її опису з текстів Е.Гуссерля і Л.Вітгенштейна перейшла у лінгвістичний ракурс, охоплюючи перспективу створення окремого розділу семантичних і функціонально-комунікативних досліджень. [3] Вважається, що відмінності в реакціях на біль, зафіксовані в різних етнічних спільнотах, пояснюються не тим, що їхні представники мають різну чутливість до больових подразників. Справа полягає в тому, що не однаковими є норми поведінки, що стосуються вираження болю. Г.Є.Зборівський відзначав, що біль має етнокультурний вимір: «Люди реагують на біль не тільки як індивіди, але також як італійці, євреї, негри або скандинави» [3].

Для усіх людей звичним та поширеним є відчуття фізичного болю. Проте, осмислюють і кодують його в різних культурах по-різному. Біль може бути описаний як складний механізм з різними взаємопов'язаними фізичних, емоційних і когнітивних компонентів. Складність болю також включає в себе різні аспекти, представлені в різних наукових областях. Наприклад, з медичної точки зору, біль характеризується як «неприємне відчуття, яке передається в мозок за допомогою сенсорних нейронів, де дискомфорт сигналізує реальну або потенційну травму тіла; однак, біль, як правило, більше, ніж відчуття, або фізична усвідомлення болю; вона включає в себе сприйняття, суб'єктивне тлумачення дискомфорту. Сприйняття дає інформацію про місце болю, інтенсивність і дещо про його природу. Різні свідомі і несвідомі реакції як на відчуття так і сприйняття, включаючи емоційну реакцію, додають подальше визначення загальної концепції болю». Н. Зайцева та Ю. Керевичене припускають, що, слідуючи основному принципу лінгвістичної відносності, в якій йдеться про те, що структура мови впливає на спосіб мовця осмислювати свій світ, складність болю повинна бути закодована також в мові [6].

Семантичні зони, що виступають джерелами для лексики болю виявляють значну схожість в досліджених мовах [4, с. 9]. За даними А. А. Бонч-Осмоловської, К. В. Рахіліної та Т. І. Резнікової існує обмежений набір таксономічних класів, з яких можуть запозичатися дієслова болю. Основні джерела вони розділили на 5 груп, а ми будемо використовувати цю класифікацію як базу для нашого дослідження лексичних одиниць. Для добору лексичних одиниць та вибору їх синонімів ми користуємось відповідними онлайн-словниками української та англійської мов [7; 8; 9].

Таким чином, групу 1 утворюють дієслова, пов'язані з ідеєю **горіння**: в українській мові ця область представлена предикатами *горіти* (*Олечка горіла, лоб і руки були такими гарячими, що холодні компреси не допомагали* [8]), *палити* (*Голод рвав його нутро, спрага палила горло* [8]), *пекти* (*Одного разу рана так пекла, що зморений Юрій тільки на ранок заснув* [8]), *тліти*, *згорати*, *пломеніти*, *полум'яніти*, (*спалахуючи*) *палахкотіти*, *палахкотати*, *бурхати*; в англійській – *to burn* (*Her eyes were burning from the smoke* [9]), *to sear*, *to roast*, *to scorch*, *to flare*, *to broil*, *to parch*, *to be ablaze*, *to smolder*;

Група 2 – дієслова, що співвідносяться з ідеєю **знищення або деформації об'єкту**: укр. *різати*, *колоти* (*Вова біг, доки не почало колоти в боці* [8]), *стигати*, *відстигати*, *краяти*, *розрізувати*, *розтинати*, *чикрижити*; англ. *to sting* (*The sun stung his face* [9]), *to prick*, *to bite*, *to needle*, *to pique*, *to poke*, *to wound*;

Групу 3 складають дієслова **звук**: укр. *нити*, *густи*, *щеміти* (*Все тіло в Миколи боліло й щеміло* [8]), *гудіти*, *скімлити*, *скиглити*, *дзвеніти*, *рипіти*; англ. *to tingle* (*I tingle all over* [9]), *to twitter*, *to whine*, *to whimper*, *to natter*, *to yelp*;

У групу 4 включаються дієслова **руху**: укр. *крутити* (*Учитель не стільки вчив, скільки крутив за вуха та бив по плечах* [8]), *крутитися*, *мутити*; англ. *to churn* (*My insides were churning at the thought of being on stage* [9]), *to convulse*, *to shake*, *to dizzy*.

В порівнянні з одиницями вище описаних класів дієслова групи 5 типологічно рідше стають джерелами больових предикатів. Це предикати, що означають людську поведінку або стан. З частин тіла антропоморфними ознаками можуть наділятися тільки голова, серце і живіт [4, с. 11]: англ. *unhappy - my stomach is unhappy*, *upset – my stomach is upset* [9].

Отже, нами було проаналізовано 56 дієслів, які вербалізують концепт БІЛЬ за ознакою 'фізичне страждання' в англійській та українській мовах. Група 1 є найчисельнішою та становить 19 дієслів, пов'язаних з ідеєю горіння, серед яких 10 українських та 9 англійських. До групи 2 (дієслова, що співвідносяться з ідеєю знищення або деформації об'єкту) ми віднесли 15 слів, 8 – українських, 7 – англійських. За чисельністю вона однакова з групою 3 дієслів звуку, що містить також 15 слів, з яких 8 українською мовою та 7 – англійською. Група 4 складається з 7-ми дієслів звуку, з яких 3 – українських та 4 – англійських. Група 5 складається лише з двох англійських слів та є найменшою серед усіх вищезазначених.

Перспективою нашого дослідження є подальше вивчення концепту БІЛЬ в англійській, українській та французькій мовах та його вираження у лексиці цих мов.

Література

1. Алефиренко Н. Ф. Лингвокультурология: Ценностно-смысловое пространство языка / Н. Ф. Алефиренко. – М. : Флинта : Наука, 2010. – 288 с.

2. Арсланбай Г. Ш. Языковая концептуализация феномена счастья в русской и адыгской лингвокультурах. [Електронний ресурс] / Г. Ш. Арсланбай. – Режим доступу: <http://cheloveknauka.com/yazykovaya-kontseptualizatsiya-fenomena-schastya-v-russkoy-i-adygskoy-lingvokulturah#ixzz4bCDK5umT>

3. Борисов О. О. Концептуально-семантичні особливості вираження емоційного концепту «страх» засобами сучасної англійської мови. [Електронний ресурс] / О. О. Борисов – Режим доступу: <http://www.bestreferat.ru/referat-209710.html>

4. Брицын В. М. Концепт БОЛЬ в типологическом освещении / ред. В. М. Брицын, Е. В. Рахилина, Т. И. Резникова, Г. М. Яворская. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2009. – 424 с.

5. Попова З.Д. Очерки по когнитивной лингвистике / Попова З.Д., Стернин И.А. – Воронеж: Истоки, 2002. – 192 с.

6. J. Kereviciene. Conceptual structure of pain in Lithuanian and English [Електронний ресурс] / J. Kereviciene, N. Zaiceva. – Режим доступу: <http://www.cpe.vgtu.lt/index.php/cpe/article/viewFile/262/pdf>

7. Словник синонімів [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://ukrainskamova.com/publ/slovník_sinonimiv

8. Словник української мови [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/ghority>

9. Synonym dictionary [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.thesaurus.com/browse/>

Соловей О. Д.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВЖИВАННЯ УКРАЇНІЗМІВ У СУЧАСНІЙ БРИТАНСЬКІЙ ТА КАНАДСЬКІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Статтю присвячено дослідженню українізмів та особливостей їхнього вживання у британській та канадській англійській мові. Відомо, що основною функцією запозичень українського походження в англійській мові є номінативна функція. Унаслідок порівняльного аналізу двох романів у двох варіантах англійської мови, було виявлено, що серед українських лексичних елементів можна виділити кілька семантичних груп: історична лексика, побутова лексика, економічна й політична лексика, топоніми.

Ключові слова: запозичення, українізм, порівняльний аналіз, британський варіант англійської мови, канадський варіант англійської мови.

The article studies Ukrainianisms and their usage peculiarities in British and Canadian English. The main function of borrowings of Ukrainian origin in the English language is known to be nominative. The comparative analysis of two novels in two variants of English showed that there are several semantic groups among the

Ukrainian lexical elements, i. e. historical vocabulary, household lexicon, economic and political lexicon, toponyms.

Keywords: borrowing, Ukrainianisms, comparative analysis, British English, Canadian English.

Постановка наукової проблеми та її значення. Незважаючи на очевидний інтерес до української діаспори в Канаді та Великій Британії, лінгвістичних досліджень, присвячених питанням англо- або франкоукраїнському білінгвізму зовсім небагато. Можна стверджувати, що проблема впливу української мови на англійську в умовах англо-українського білінгвізму частини населення Канади та Великої Британії довгий час залишалася поза увагою лінгвістів і соціолінгвістів.

Чимало дослідників займалися аналізом питання про роль іншомовного впливу на словниковий склад англійської мови. Вчені рідко говорять про взаємовплив англійської та слов'янських мов (зокрема української), приділяючи увагу, в основному, англійським запозиченням у словниковому складі української, російської, польської та інших мов. Втім, на даному етапі доречно говорити і про зворотній процес. Таким чином, **актуальність** нашої статті зумовлена частотністю вживання українізмів у канадському варіанті англійської мови та відсутністю комплексного порівняльного аналізу українізмів у британській та канадській англійській мові.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед досліджень міжмовних зв'язків української та англійської мов насамперед необхідно зосередити увагу на працях Ю. О. Жлуктенка, Б. М. Ажнюка та С. В. Буджак-Джонс, котрі аналізують інтерференцію англомовних елементів у сучасну українську мову.

У монографіях «Українсько-англійські міжмовні відносини» і «Українська мова на лінгвістичній карті Канади» Ю. О. Жлуктенко розглядає також і ситуацію зворотного впливу (прояви українських мовних елементів в англомовному мовленні канадських українців). Автор аналізує запозичення на лексичному рівні у сфері культури, на зразок назв ансамблів, предметів побуту, національних страв. Ю. О. Жлуктенко зазначає, що український субстрат впливає на англійську мову в рамках української національної групи, а «масштаб і глибина цього впливу вимагають додаткових досліджень» [3].

Аналізу канадських топонімів українського походження присвячена стаття І. М. Калиновської, в якій йдеться про етнолінгвістичні і лінгвокультурні аспекти їхнього вживання у сучасній канадській англійській мові [4].

Загалом, теоретичним підґрунтям нашої статті слугували праці представників вітчизняного і зарубіжного мовознавства, Ю. О. Жлуктенка [3], Н. М. Биховця [2], Б. М. Ажнюка, О. Пресіч [8] та О. Б. Ткаченка [5], який в «Енциклопедії української мови» надає таке визначення українізму – слово, окреме його значення, вислів, граматична форма тощо, запозичені з української мови іншою мовою. Автор зазначає, що найбільшу різницю між

канадським і британським варіантами англійської мови можна побачити власне у їхньому словниковому складі [5].

Формулювання завдань статті. Мета нашого дослідження – порівняльний аналіз запозичень українського походження в британському варіанті англійської мови з українізмами канадської англійської мови на прикладі роману Марини Левицької «Коротка історія тракторів по-українськи» («A Short History of Tractors in Ukrainian») та Віри Лисенко «Жовті чобітки» («Yellow Boots»).

Досягнення поставленої мети вимагає виконання таких завдань: аналіз тематики досліджуваних романів та використаних авторками українізмів, виокремлення тематичних груп українських запозичень, вживаних у творах.

Об'єктом нашого дослідження є українізми у словниковому складі сучасної британської та канадської англійської мов, а предметом – їх функціональні особливості. У нашому дослідженні вслід за О. Б. Ткаченком українізмами називаємо українські лексичні запозичення з української мови.

Виклад основного матеріалу. Англійська мова є полінаціональною: британський варіант поклав початок американському варіанту, а потім – австралійському та південноафриканському. Крім того він був покладений в основу нігерійського, індійського та сингапурського варіантів [1]. В даний час особливого поширення набув американський варіант англійської мови. Однак, незважаючи на це, викладання англійської мови в багатьох країнах довгі роки було і досі залишається орієнтованим на британський варіант мови [1, с. 9].

Що стосується лінгвістичного статусу англійської мови Канади, то він до сьогодні визначається по-різному. Одні автори вважали канадську англійську діалектом американської англійської (Ahrend), інші – його варіантом (Ayearst), треті – видозміненою «американською англійською XVIII століття» (Bloomfield) [2]. Англійська мова Канади характеризується власною мовною нормою, яка поширюється через систему освіти і засоби масової інформації на всю територію Канади.

Загальновідомо, яку важливу роль відіграли контакти англійської мови з іншими мовами. Проте, запозичення із слов'янських мов у сучасній англійській мові не надто численні. Це пояснюється тим, що зв'язки між народами встановилися досить пізно і спершу мали досить обмежений характер. Українські слова почали входити до складу англійської мови часто через російську, польську мови та ідиш.

Із розвитком молодої української держави та політичними процесами, що відбуваються у ній, з'являються нові поняття та лексичні одиниці для їх відображення. Взаємодія українського та англійського народів у політичній, соціальній, культурній сферах веде не лише до встановлення міжнародних зв'язків, а й до змін у лексичному складі англійської мови, який зазвичай нелегко піддається впливу слов'янських мов.

Запозичення українського походження в британському варіанті англійської мови не досить часто вживаються. В основному вони

використовуються українцями, які іммігрували у Велику Британію. Однією з них, є Марина Левицька – британська письменниця українського походження. Народилася у 1946 році в таборі для біженців у Німеччині, згодом переїхала з родиною до Англії, де проживає дотепер. У 2005 році вийшла її дебютна книга – роман «A Short History of Tractors in Ukrainian», яка стала бестселером [7]. Марина Левицька своїм сатиричним твором прагнула «прокласти місток» між Великою Британією та Україною, створивши образ українки, яка хоче будь-якою ціною вийти заміж за іноземця, щоб уникнути злиднів, які чекають на неї в Україні.

У процесі дослідження було виявлено, що в британському варіанті англійської мови (на прикладі роману Марини Левицької «Коротка історія тракторів по-українськи» закріпилася українська лексика, яка стосується історії України, а саме:

«My sister also told me stories: her stories were strongly formulaic, with goodies (Mother, *Cossacks*) and baddies (Father, *communists*)» [10, с. 58];

У романі яскраво змальовано побут українців:

«I remember when Christmas dinner was a big fat bird with salt-crisped skin and oily juices oozing out of it, fragrant with garlic and marjoram and *kasha* stuffed in its plump tummy» [10, с. 115].

«Ah *holubchik*. My little pigeon» [10, с. 25].

«And *kotletki* – your favourite *kotletki*, with spinach and beans from the garden, and little potatoes» [10, с. 11].

«Into the soup, when it was simmering, she dolloped teaspoons of ‘*halushki*’ – a paste of raw egg and semolina, beaten together with salt and herbs-which fluffed up into dumplings that crumbled on your tongue» [10, с. 31].

«When the funeral guests come back to the house, to pick at cold refreshments and get tipsy on Ukrainian *samohonka*, my sister and I confront each other in the kitchen» [10, с. 26].

Дослідивши українські запозичення, вжиті авторкою, робимо висновок, що вони покликані відобразити українські реалії та передати атмосферу життя українських емігрантів на чужині. Тобто, основною функцією запозичень українського походження в британському варіанті англійської мови є номінативна функція.

Роман Віри Лисенко, канадської англomовної письменниці українського походження, передусім варто розглядати в культурному та ідеологічному контекстах української імміграції в Канаді. Вирішення проблеми збереження української ідентичності в модерному канадському світі одразу після війни зринуло в першому англomовному романі української імміграції – «Жовтих чобітках» («*Yellow Boots*») Віри Лисенко. Українські запозичення у романі-зразку канадського варіанту англійської мови представлені в не менш широкому спектрі. Зокрема, це побутова лексика:

«These, along with a loaf of rye bread she took outside to her mother who was sitting now, fanning her face with her apron, as she rested on the *pryspa*, the wooden bench which ran all round the house» [9, с. 57].

«Lilli asked when she had prepared the *kutia* and placed it on the window sill to cool» [9, с. 96].

«Turning from the window, she contemplated the food, the candles, the *kolach* on the table and all these gave her the feeling Christmas Eve had really begun» [9, с. 95].

«Now who will take the *koliada* to the widow Fermyuk?» [9, с. 55].

Серед аналізованих українських лексичних елементів можна виділити кілька семантичних груп. Найбільше українізмів стосуються національної української культури, зокрема музики, літератури та танців, які відіграють важливу роль у житті українських іммігрантів. Найбільш значні кількісно групи є ті, що пов'язані з національними українськими стравами (*pyrohy, houlbtsi, babka, kieshka, holodets, kolach, kutia*), побутом українців (*prysba, koliada*), історією України (*ataman, Central Rada, Cossack*) та українською радянською дійсністю (*Communist, Bolshevik, collective farm, the Reds*). Отже, можна виділити такі групи українізмів: 1) історична лексика; 2) побутова лексика; 3) економічна й політична лексика.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Слід зазначити, що активізація політичних та економічних стосунків між Україною, Канадою та Великою Британією на сучасному етапі та останні політичні події сприяють подальшому запозиченню українських елементів у сучасну англійську мову. Багато канадців та британців українського походження зберегли певні навички спілкування українською мовою, тому користуючись англійською мовою в своєму середовищі, часто вкрапляють у мову спілкування (чи навіть у твори літератури) лексичні українізми. Отже, вивчення функціонування українізмів в інших творах письменників українського походження вважаємо перспективою наших подальших наукових пошуків.

Література

1. Аракин В. Д. История английского языка / В. Д. Аракин. – М. : Просвещение, 2001. – 254 с.
2. Быховец Н. Н. Лексические особенности английского языка Канады / Н. Н. Быховец. – К. : Наукова думка, 1988. – 152 с.
3. Жлуктенко Ю. А. Українсько-англійські міжмовні відносини. Українська мова у США і Канаді / Ю. А. Жлуктенко. – К. : Вид-во Київ. ун-ту, 1964. – 168 с.
4. Калиновська І. М. Canadian Toponyms of Ukrainian Origin in Ethnolinguistic and Linguocultural Aspects // Науковий вісник ЧНУ імені Лесі Українки. Серія Філологічні науки. – № 6 (331). – Луцьк, 2016. – С. 102-106.
5. Ткаченко О. Б. Українізм // Українська мова : енциклопедія. – К. : Українська енциклопедія, 2000. – С. 646.

6. Попова Л. Г. Лексика англійського языка в Канаде : Учеб. пособие для высш. учеб. заведений / Л. Г. Попова. – М. : Высшая школа, 1978. – 116 с.

7. Офіційний сайт Марини Левицької. – [Електронний документ]. – Режим доступу: <http://marinalewycka.com>.

8. Пресіч О. Українсько-канадська проза 20 ст.: Пошук свого митця на новій землі [Електронний ресурс] / Ольга Пресіч. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/1049/41/>.

9. Lysenko V. Yellow Boots [Електронний ресурс] / V. Lysenko. – Режим доступу до ресурсу: <http://homes.chass.utoronto.ca/~tarn/courses/texts/>.

10. Lewycka M. A Short History of Tractors in Ukrainian. – [Електронний документ] / M. Lewycka. – Режим доступу: <http://www.e-reading.ws/book.php?book=142579>.

Цуп О.В.

Рівненський державний гуманітарний університет

СТРУКТУРА ТА СЕМАНТИКА ПОСЕСИВНИХ КОМПОЗИТІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Анотація: Статтю присвячено аналізу структурних та семантичних особливостей посесивних композитів в англійській та українській мовах. Встановлено, що в одній мові складні слова одної моделі можуть позначати внутрішній стан людини, а в іншій – зовнішній вигляд людини. З'ясовано спосіб утворення посесивних композитів на прикладі зіставляваних мов.

Ключові слова: словоскладання, посесивні композити, структура, семантика.

Annotation: The article focuses on the structural and semantic peculiarities of possessive compound words in the English and Ukrainian languages. It has been established that compound words of a certain model denote the internal state of man in one language, whereas in the other language they designate the appearance of man. The way of formation of possessive compound words in the contrasted languages has been ascertained.

Key words: word-composition, possessive compound words, structure, semantics.

Постановка проблеми. Порівняльне вивчення мов набуває останнім часом все більшого значення у контексті розвитку типологічної науки, в межах удосконалення перекладознавства та методики навчання іноземних мов. Зіставне вивчення словотворчих систем англійської та української мов є актуальним на кожному етапі їхнього розвитку, оскільки процес утворення нових слів у будь-якій мові є безперервним: нові лексичні одиниці та нові тенденції словотворення, що вимагають аналізу та узагальнення, виявляються в

мові постійно. Відповідно до синхронічних змін у лексиці, до їх теоретичного переосмислення в мовознавстві, виникає необхідність встановлення структурних і семантичних особливостей композитів. Актуальним у цьому відношенні є дослідження посесивних композитів – складних або складнопохідних слів, виокремлених на основі інтегральної семи посесивності – «володіння чимось».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Посесивні композити були предметом численних досліджень у мовознавстві. Досліджувалися структурні та семантичні (М.Д.Каракотов, О.Д.Мешков, А. Marchand, N. Bergsten, B. Selten), функціональні (Л.Ф.Омельченко, М.М.Полюжин), когнітивно-ономасіологічні (О.В.Деменчук) особливості посесивів складної структури. У низці праць розглядається еволюція субстантивних композитів-бахуврихі у діяхронії (В.Г.Рудий), а також аналізується їх номінативний і стилістичний потенціал на сучасному етапі розвитку англійської мови (О.А.Дюжинова, О.С.Кубрякова).

Невирішеною залишається проблема встановлення зіставно-типологічних особливостей посесивних композитів, визначення подібностей та розбіжностей в структурі та семантиці названого класу композитів у споріднених і неспоріднених мовах.

Мета розвідки – схарактеризувати структурні та семантичні особливості посесивних композитів в англійській та українській мовах.

Мета дослідження зумовлює необхідність розв'язання таких **завдань**:

- висвітлити стан розроблення проблем, пов'язаних із зіставним аналізом структури і семантики посесивних композитів в українській та англійській мовах ;

- схарактеризувати способи утворення композитів у зіставляюваних мовах;

- визначити структурні та семантичні особливості посесивних композитів в українській та англійській мовах;

- окреслити перспективи подальших досліджень посесивних композитів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Посесивні композити – слова типу *long-legged* :: *довгоногий* – вперше були виокремлені в особливу структурну підгрупу О.І. Смирницьким, який назвав їх граматичними складними словами, оскільки вони утворюються з регулярністю граматичних форм [7, с. 178]. Такі слова характеризуються обов'язковою наявністю не менше двох кореневих морфем, але відрізняються від звичайного складного слова характером з'єднання морфем в основі.

Посесивні композити в англійській та українській мовах можуть утворюватися за зразком складнопохідних слів – Adj + N + ed (в англійській мові). Вони складаються з двох основ, де перша основа може виступати іменником, напр.: *hawk-nosed* – *горбоносий*; прикметником, напр.: *long-nosed* – *довгоносий*, *round-faced* – *круглолиций*, *thick-lipped* – *товстогубий*, *broad-chested* – *широкоплечий*, *full-cheeked* – *повнощокый* або числівником, напр.: *one-eyed* – *одноокий*, *two-faced* – *двоєдушний*, *three-legged* – *триногий*. [8, с. 269]

Посесивні композити можуть також утворюватися за зразком Adj + N. В англійській мові вони представлені словами *blackshirt* – чорнорубашник, *pale-face* – блідолиций, *red-breast* – вільшанка, *tenderfoot* – новенький, *fathead* – йолон, *bonehead* – упертюх, *redcoat* – англійський солдат. В деяких словах другий компонент має форму множини: *a lazy-bones* – ледар, *a light-skirts* – жінка легкої поведінки, *a daddy longlegs* – довгоніжка. В українській мові посесивні композити також утворюються за цією формулою. На відміну від англійської мови, українських посесивних композитів, утворених за цим зразком, значно менше. В українській мові вони представлені словами: *шибайголова* – *romp*, *одчайдух* – *rowdy*, *жовтобрюх* – *large whip snake*, *легкодух* – *milksop*, *зірвиголова* – *madcap*, *буквоїд* – *pedant*, *бузувір* – *bigot*, *жовтопуз* – *grass lizard*, *чорнороб* – *unskilled workman*, *горлоріз* – *bandit*. [5, с. 37] Ці складні слова, складені з прикметникової та іменникової частин, метонімічно називають особу чи істоту за однією з виразних рис, вираженою іменниковою основою. Напр.: *шибайголова* – це смілива, відчайдушна людина, яка нічого не боїться й ні перед чим не зупиняється / або *wrong-headed* – що вперто тримається своїх помилок. Буквально можна перекласти як «з неправильною головою», але тут йдеться про людину, яка не визнає своїх помилок.

Складні слова мають чимало спільних рис в англійській та українській мовах. Українські відповідники англійських складних слів здебільшого мають іншу структуру (за винятком складних прикметників, де один з компонентів уточнює якість, виражену головним компонентом, таких як *blood-red*, *green-grey* – криваво-червоний, зелено-сірий).

Англійські посесивні композити можуть перекладатися на українську мову складним словом, реченням або описово. Але, зазвичай, українські еквіваленти складних прикметників структури Adj + N + ed, (*blue-eyed*, *dark-skinned* – синьоокий, темношкірий) є близькі за формою. І в англійській, і в українській мовах ця модель є надзвичайно продуктивною, і нові слова такого типу утворюються чи не щодня, не обов'язково фіксуються словниками і не сприймаються як okazionalni [4, с. 60].

Серед посесивних композитів виокремлюються такі, другими компонентами яких виступають соматизми – назви органів і частин тіла людини, напр.: *green-eyed* – зеленоокий, *bat-eyed* – тупуватий, *cool-headed* – холоднокровний, *four-handed* – чотирирукий, *hawk-nosed* – горбоносий, *spindle-legged* – з журавлиними ногами, *round-shouldered* – сутулий та назв квазіорганів – *beef-witted* – дурний, *mean-spirited* – підлий, *small-minded* – обмежений [2, с. 598].

Посесивні композити як в англійській, так і в українській мовах позначають: зовнішній вигляд, характерні ознаки частин тіла людини чи істоти, внутрішній стан людини, її характер, виражений зовнішнім виглядом. За своєю семантикою слова моделі Adj + N + ed частіше всього, як зазначалось вище, позначають зовнішні ознаки людини, частини її тіла. Причому зазначені ознаки можуть позначатися безпосередньо (модель, в якій перший компонент

прикметник, напр.: *long-faced* – з сумним обличчям, *thick-lipped* – товстогубий, *round-headed* – круглоголовий) або через порівняння (модель з першим компонентом – іменником, напр.: *hawk-nosed* – горбоносий, *dog-faced* – з собачою мордою).

Оскільки модель тяжіє до позначення ознак людини, то найбільш активними є основи слів, які позначають різні частини її тіла, наприклад:

1. лице: *long-faced* – з сумним обличчям, *round-faced* – круглолиций, *thin-faced* – з тонкими рисами обличчя, *dog-faced* – з собачою мордою;

2. очі: *large-eyed* – з великими очима, *wide-eyed* – з широко розплющеними очима, *dove-eyed* – з невинним виразом на обличчі, *blue-eyed* – голубоокий, *cross-eyed* – косоокий, *moon-eyed* – хворий на курячу сліпоту;

3. ніс: *big-nosed* – носатий, *hawk-nosed* – горбоносий, *long-nosed* – довгоносий, *snub-nosed* – кирпатий;

4. волосся: *short-haired* – з коротким волоссям, *thick-haired* – який має товсте волосся, *wire-haired* – із жорсткою шерстю, *curly-haired* – з кучерявим волоссям;

5. губи: *thick-lipped* – товстогубий, *white-lipped* – зі сплотнілими від страху губами, *thin-lipped* – тонкогубий;

6. руки: *large-handed* – щедрий, *neat-handed* – спритний, *white-handed* – чесний;

7. голову: *bald-headed* – лисий, *bareheaded* – з непокритою головою, *round-headed* – круглоголовий, *wrong-headed* – що вперто тримається своїх помилок;

8. вуха: *big-eared* – вухатий, *lop-eared* – капловухий;

9. щоки: *full-cheeked* – повнощокий;

10. груди: *broad-chested* – широкоплечий;

11. плечі: *broad-shouldered* – плечистий;

12. ноги: *long-legged* – довгоногий, *three-legged* – триногий [1, с. 457-789].

Така модель має певну продуктивність і в біології, де за допомогою подібних слів виражаються зовнішні ознаки птахів, звірів, плазунів, а також рослин: (англійські: *large-leaved* – з великим листям, *big-eared* – вухатий, *long-tailed* – з довгим хвостом, *wire-haired* – із жорсткою шерстю, *long-legged* – довгоногий vs. українські: довгоносик – *weevil*, стонога – *centipede*, єдиноріг – *sea unicorn*, жовтопуз – *grass lizard*).

Посесивні композити в українській мові метонімічно позначають внутрішній стан людини, її характер, а також зовнішній вигляд істот за допомогою іменникової основи. На відміну від англійської, в українській мові посесивні композити зустрічаються рідко. Сюди належать композити: шибайголова, одчайдух, жовтобрюх, бузувір, буквоїд, дармоїд, довгоніг, довгоносик, жовтопуз, зеленоочка, кривоніс, легкодух, чистоплюй, чорнороб, зірвиголова, палисвіт, горлоріз, шилохвіст, ярозуб, живої [4, с. 111].

Висновки дослідження. Найпоширенішою формулою утворення посесивних композитів в англійській мові є формула Adj + N + ed, тоді як в українській мові такі слова утворюються переважно за допомогою

прикметникової та іменникової основ. Зіставивши посесивні композити в англійській та українській мові за семантикою, можна зробити висновок, що складні слова моделі Adj + N + ed найчастіше позначають в англійській мові зовнішні ознаки людини, частини її тіла. На відміну від англійської мови, посесивні композити в українській мові, які складаються з прикметникової та іменникової частин зазвичай позначають внутрішній стан людини, її характер, а також зовнішній вигляд тварин і рослин.

Перспективою нашого дослідження є подальше вивчення посесивних композитів в типологічному аспекті, що передбачає залучення інших мов.

Література

1. Англо-український словник – English-Ukrainian Dictionary / М. І. Балла. – Київ: Освіта, 1996. – 1464 с.
2. Англо-український словник / Є. І. Гороть – Вінниця: Нова Книга, 2006. – 1700 с.
3. Аракин В.Д. Сравнительная типология английского и русского языков / В.Д. Аракин. – Москва: Физмалит, 2005. – 232 с.
4. Верба, Л.Г. Порівняльна лексикологія англійської та української мов: посібник [для перекладацьких відділень вузів] / Л.Г. Верба. – Вінниця: Нова книга, 2003. – 160 с.
5. Горпинич, В.О. Словотворення і словотвір української мови / В.О. Горпинич: [текст лекцій] / Державний комітет України з питань науки і технологій. – К., 1995. – 68 с.
6. Крайняк, Л.К. Композити з першим дієслівним компонентом у сучасній англійській мові: семантико-когнітивний аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / Л.К. Крайняк. – К., 2001. – 19с.
7. Смирницкий А.И. Лексикология английского языка / А.И. Смирницкий. – Москва: Изд-во литературы на иностранных языках, 2000. – 259 с.
8. Царев П.В. Сложные прилагательные типа *blue-eyed* в современном английском языке / П.В. Царев. – Москва: Наука, 1999. – 418 с.

Юношева Т.М.

Рівненський державний гуманітарний університет

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ В АНГЛІЙСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ

Анотація. Стаття присвячена вивченню гендерних стереотипів в англійській фразеології. Досліджуються семантичні особливості стереотипів. Аналіз проводиться відповідно до гендерних ролей.

Ключові слова: стереотип, гендер, фразеологізм.

Annotation. The article deals with gender stereotypes in the English language. It considers semantic peculiarities of the stereotypes. The analysis is done according to the gender roles.

Key words: stereotype, gender, idiom.

Питання стереотипу є важливою складовою сучасних лінгвокультурологічних та етнолінгвістичних студій, у тому числі і в зіставному аспекті. В мовознавчих дослідженнях стереотипи розглядаються як особливі форми знання та оцінки, які містять в собі концепти орієнтовної поведінки. Стереотипізація є базовим механізмом виникнення традицій та етнічної специфічності культури. Ментальні стереотипи фіксуються за допомогою мови або інших семіотичних кодів. За думкою Є. Бартмінського, стереотип є найбільш загальною ідеєю чи концептом стосовно об'єкту, який існує в певному соціальному середовищі і визначає сутність об'єкту, спосіб його дії, ставлення людини та соціуму до нього, тощо. Стереотип є думкою про об'єкт, в якій поєднуються разом описові та оцінні характеристики, отже стереотип є результатом інтерпретації реальності в межах певних когнітивних моделей [1, с. 7-9].

В межах мовознавчої науки стереотипи перебували в полі зору багатьох провідних вітчизняних та закордонних лінгвістів (Є. Бартмінський, О. Березович, А. Вежбицька, І. Голубовська, О. Корнілов, В. Красних, Дж. Лакофф, О. Тищенко, З. Попова, М. Рут, Й. Стернін, В. Телія, та інші).

Стереотип функціонує як психологічний образ певного об'єкту, предмету, чи його характеристик. Використовуючи стереотип, мовець має певні знання чи досвід про цей об'єкт [3, 949]. Стереотип є видом соціальної категоризації, який співвідносить чи репрезентує людину або об'єкт із відповідною групою. Існують різні традиційні, соціальні та культурні стереотипи, які пов'язані із різними видами діяльності людини [2, с. 180].

Метою цієї розвідки є аналіз гендерних стереотипів в англійській фразеології. Завданням статті є спроба класифікації гендерних стереотипів в англійських ідіомах за семантичним критерієм.

Аналіз фразеології англійської мови показує, що ідіоми містять в собі значну кількість гендерних стереотипів, які відображають світосприйняття, традиційний спосіб мислення та культурно-специфічні особливості розвитку нації.

Чоловік займає керуючу позицію/Чоловік сильний

Ідея сили чоловіка відображена, наприклад, в ідіомі *man of iron* [4, с. 4]. Сила також може бути вербалізована шляхом порівняння із прототипом із тваринного світу – *bull-moose* [4, с. 60]. Сила чоловіка веде до висновку про його керуючу роль у стосунках: *Every man is a king at home* [4, с. 50]. Чоловік також представлений як такий, що робить вибір – *Choose your bird out of a clean nest* [4, с. 149].

Жінка займає керуючу позицію

Не дивлячись на силу чоловіка, англійські фразеологізми також передають і ідею того, що жінка може керувати подружжям, наприклад, *white sergeant* [4, с. 52]. Домінуюча роль жінки може бути вербалізована через образ чоловічого одягу, який вона носить: *She wears the breeches /trousers* [4, с. 30]. Ще одна ідіома віддає жінці ключову позицію в домі – *The wife is the key of the house* [4, с. 330]. Ідея керуючої дружини та слабкого чоловіка наявна у фразеологізмі із зооморфною основою *monkey-man* [4, с. 59]. Ще одним варіантом домінування жінки в родині є *apron-husband* [4, с. 314].

Тип сильної та амбіційної жінки відображений також у сталих виразах літературного походження – *Lady Macbeth* [4, с. 410] та *Dragon Lady* [4, с. 284].

Жінка керувати здатна керувати домом не тільки прямо проявляючи свою силу та характер, але використовуючи зовнішню лагідність: *A light hand makes a heavy wound* [4, с. 45]; *Man is the head - but woman turns it!* [4, с. 299].

Чоловік поганий (злий, жорстокий)

Ідея про те, що чоловік є злим, жорстоким, схильним до грубості наявна серед стереотипів англійської фразеології, наприклад, *tied to the sour apple* [4, с. 153]. Ідіоми також наголошують, що чоловік часто не слухає *In vain does the mill clack if the miller is deaf* [4, с. 163].

Класичним літературним прикладом чоловіка-тирана став образ синьої бороди, який увійшов в англійську фразеологію *bluebeard* [4, с. 394].

Жінка погана

Згідно стереотипу, жінка часто незадоволена чоловіком і бурчить з цього приводу *It is a good horse that never stumbles - and a good wife that never grumbles!* [4, с. 123].

Жінкам також часто приписується роль хижака, який полює за чоловіками: *amazon* [4, с. 389], *war-paint* [4, с. 57]; *tiger-cat* [4, с. 58]; *wild-cat* [4, с. 249]; *cat* [4, с. 290]; *dragon* [4, с. 388], *man-eater* [4, с. 58]. Вони навіть використовують мисливські методи – *monkey-trap* [4, с. 59].

Жінка пов'язана з нечистою силою

З давніх часів жінці приписується відьомство, що знайшло своє відображення і у мовних одиницях – *witch* [4, с. 396]; *bewitch* [4, с. 396]. Цю тезу підтверджують й інші ідіоми: *The devil is beating his wife/grandmother [with a shoulder of mutton]* [4, с. 433]; *He has a great fancy for marriage that goes to the devil for a wife* [4, с. 433]; *An old woman's rock-staff* [4, с. 14].

Чоловік невірний

Загалом, чоловік описується як *easy rider* [4, с. 122], який завжди у пошуках жінки. Чоловік також непостійний *like a feather on a hill* [4, с. 238]; *All keys hang not at one wife's girdle* [4, с. 105].

Чоловік завжди готовий весело провести час за відсутності дружини *hang out the besom/hang the broom out of the window* [4, с. 375]. Бути чесним для чоловіка – це винятковість – *Of all crafts to be an honest man is the master craft* [4, с. 10].

Чоловік часто має коханок, що відображено у фразеологізмах *An ass with two panniers* [4, с. 124]; *between hay and grass* [4, с. 157]. Одруження для чоловіка часто співвідноситься із втратою свободи *The married man must turn his staff into a stake* [4, с. 202]. Чоловік серед жінок як кіт серед голубів – *the cat among the pigeons* [4, с. 294].

Жінка невірна

Жінка, як і чоловік, може бути невірною *It is a bad hen that cackles in your house and lays in another's* [4, с. 148]. Думка про фліртуєчу та оманливу жінку наявна і у фразеологізмі *He thought he had got a gold finch, but it proved a wag tail* [4, с. 257]. Про жінку, яка втратила цнотливість до шлюбу говорять *Damaged goods!* [4, с. 98]. Також підкреслюється ненадійний характер жінки *woman is a weathercock* [4, с. 427].

Жінка витрачає гроші намарно

Така думка вербалізована у фразеологічних зворотах *Don't throw your property out through the door with a spade while your husband is bringing it in through the window with a spoon* [4, 330]; *takes the grains out of her horns* [4, с. 126].

Жінка – це скарб

Фразеологія англійської мови також наголошує цінність хорошої дружини: *A good wife must be bespoke, for there's none readymade* [4, с. 22]; *Every jewel needs a setting* [4, с. 11]; *The stone which is fit for the wall will not belong on the road* [4, с. 181].

Приваблива жінка часто описується за допомогою порівняння із чимось смачним чи гарним: *a basket of oranges* [4, с. 344]; *meat without gravy* [4, с. 357]; *jelly-roll* [4, с. 363]; *drink on a stick* [4, с. 364]; *china doll* [4, с. 478].

Жінка балакуча та сварлива

Про це говориться в багатьох англійських ідіомах: *If you would have a hen lay you must bear with her cackling* [4, с. 148]; *Leave her on a land and let the devil flit her!* [4, с. 174]; *scolding wife* [4, с. 274]; *He gets his meat in a riven cog* [4, с. 325]; *eats his kail in a riven dish* [4, с. 360]; *There is nothing sharper than a woman's tongue* [4, с. 191]; *magpie* [4, с. 241]; *vixen* [4, с. 248]; *busy as a woman's tongue* [4, с. 280]; *a woman's strength is in her tongue* [4, с. 302].

Жінка часто не в змозі зберігати таємницю: *Plow with the heifer* [4, с. 178]; *The hen reveals her nest by cackling* [4, с. 149].

Жінка веде господарство

Жінка є берегинею дому, вона займається домашніми справами, веде господарство: *busy as a wife at an oven* [4, с. 351]; *sleep like a dog when the wife's baking* [4, с. 287]. Жінка також переважно займається дітьми – *It is a poor hen that can't scratch for one chick* [4, с. 149].

Чоловік та жінка мають підходити один одному

Ідея того, що подружжя має бути справжньою парою, яка в усьому підходить одне одному, відображена у фразеологічних зворотах *tally-husband* [4, с. 19], *tally-wife* [4, с. 19], *live tally* [4, с. 19]; *such cup, such cover* [4, с. 335];

Fair is the weather when cup and cover hold together [4, с. 335]; *The shoe will hold with the sole* [4, с. 33].

Проведений аналіз дозволяє стверджувати наявність певних гендерних стереотипів в англійській фразеології. Результати аналізу можуть бути представлені у вигляді таблиці.

Таблиця 1

Таблиця 1. Гендерні стереотипи в англійській фразеології

Стереотип	Приклади
Чоловік займає керуючу позицію	<i>man of iron; Every man is a king at home</i>
Жінка займає керуючу позицію	<i>monkey-man; apron-husband;</i>
Чоловік поганий (злий, жорстокий)	<i>tied to the sour apple; Better my hog dirty home than no hog at all; sees/has seen a wolf.</i>
Жінка погана	<i>tiger-cat; like a fish-wife</i>
Жінка знається з нечистою силою	<i>He has a great fancy for marriage that goes to the devil for a wife; vamp</i>
Чоловік невірний	<i>easy rider; An ass with two panniers; the cat among the pigeons</i>
Жінка невірна	<i>It is a bad hen that cackles in your house and lays in another's; Damaged goods!</i>
Жінка витрачає гроші намарно	<i>If you sell your purse to your wife, give your breeks into the bargain</i>
Жінка – це скарб	<i>A good wife must be bespoke, for there's none readymade; Every jewel needs a setting; a basket of oranges</i>
Жінка балакуча та сварлива	<i>curtain lecture; worse than a clocking hen; There is nothing sharper than a woman's tongue</i>
Жінка веде господарство	<i>busy as a wife at an oven; It is a poor hen that can't scratch for one chick</i>
Чоловік та жінка мають підходити одне одному	<i>live tally; such cup, such cover</i>

Перспективою подальших досліджень є вивчення гендерних стереотипів в українській фразеології та порівняльний аналіз гендерних стереотипів у двох мовах.

Література

1. Бартминский Е. Этноцентризм стереотипа: результаты исследования немецких (Бохум) и польских (Люблин) студентов в 1993-1994 гг. // Речевые и ментальные стереотипы в синхронии и диахронии. Тез. конф. - М., 1995. – С.7-9.

2. Geeraerts D. The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics / Dirk Geeraerts. – Oxford : OUP, 2007. – 1334 p.
3. Strazny Ph. Encyclopedia of Linguistics / Phillip Strazny. – New York : Fitzroy Dearborn, 2005. – 1243 p.
4. Wilkinson P. R. A thesaurus of traditional English metaphors / P. R. Wilkinson. – London ; New York : Routledge, 1993. – 490 p.

ЛІНГВІСТИКА ТЕКСТУ

Гладка О. М.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

МОВЛЕННЄВІ ЖАНРИ У ХУДОЖНІЙ КОМУНІКАЦІЇ (на матеріалі творів Джорджа Мартіна)

Анотація. У статті проаналізовані мовленнєві жанри у художніх текстах на основі творів Дж. Р. Р. Мартіна. Актуальність теми полягає у тому, що в останні десятиліття дослідження прагмалінгвістики виходять чи не на перший план, адже основною метою існування тексту, у тому числі й художнього, є прагматичний вплив. Під час написання статті були вирішені наступні конкретні завдання: розкрити поняття прагмалінгвістики; окреслити проблемне поле прагмалінгвістики; визначити особливості прагмалінгвістичного аналізу художніх текстів; проаналізувати мовленнєві жанри в аспекті художньої комунікації.

Ключові слова: прагмалінгвістика, мовленнєвий жанр, художня комунікація, комунікативна мета.

Annotation. The article analyzes the genres of speech in literary texts on the basis of George R. R. Martin's works. The actuality of the topic lies in the fact that in the last decades pragmlinguistic studies have become a major issue, since the main goal of the existence of the text, including the literary one, is the pragmatic impact. When writing the article, the following specific tasks were solved: to reveal the meaning of the notion «pragmlinguistics»; to determine the problem field of pragmlinguistics; to determine the peculiarities of the pragmlinguistic analysis of literary texts; to analyze the genres of speech in terms of the literary communication.

Key words: pragmlinguistics, genre of speech, literary communication, communicative aim.

Постановка наукової проблеми та її значення. Художній текст, як і будь-який інший текст, існує для того, щоб чинити прагматичний вплив на адресата. З огляду на це стають актуальними прагмалінгвістичні дослідження художньої літератури, зокрема творів сучасних популярних письменників, особливо з точки зору комунікативної проблематики художніх текстів. Твори Дж. Р. Р. Мартіна є надзвичайно популярними у багатьох країнах світу, і тому має сенс дослідження його творчості, адже цікаво виявити, яким чином автор досягнув такої успішної комунікації з читачем. Одним з основних понять прагмалінгвістики є «мовленнєвий жанр», тому прагмалінгвістичний аналіз художнього тексту доцільно проводити, опираючись на це поняття.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Питання прагматики детально розглядалися у праці Джефрі Ліча «Principles of Pragmatics». Щоб дослідити поняття «мовленнєвий жанр», використовувалися наукові роботи дослідників Бахтіна М. М, який ввів поняття «мовленнєвий жанр», Шмельової Т. В., яка розробила класифікацію мовленнєвих жанрів за комунікативною метою. Також під час написання статті розглядалися праці Нормана Б. Ю., Бацевича Ф. С. та інших науковців.

Мета і завдання статті. Метою статті є дослідження поняття «мовленнєвий жанр» на матеріалі літературних творів Джорджа Р. Р. Мартіна. Ця мета зумовила необхідність вирішення наступних конкретних завдань: розкрити поняття прагмалінгвістики; окреслити проблемне поле прагмалінгвістики; визначити особливості прагмалінгвістичного аналізу художніх текстів; проаналізувати мовленнєві жанри в аспекті художньої комунікації.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Прагмалінгвістика (лінгвістична прагматика, лінгвопрагматика) – науковий напрям у лінгвістиці, що вивчає відношення між одиницями мови та умовами їх вживання у комунікативно-прагматичному просторі, ситуації спілкування, мовленнєві акти, взаємодію між адресатом і адресантом, розглядає мову як діяльність у комунікативному контексті. Прагмалінгвістика розглядає багато питань, зокрема такі, що стосуються взаємодії мовця і адресата під час комунікації, а також ситуації спілкування [11], тобто займається дослідженням суб'єктивного чинника в мові, мовленні і комунікації [1, с. 251].

Розмежовуючи прагмалінгвістику і прагматику, слід сказати, що прагматика – це не тільки розділ мовознавства, але і розділ філософії та семіотики, що досліджує відношення між знаковими системами і тими, хто їх використовує, тоді як лінгвістична прагматика стосується мовознавства [6, с. 8]. Якщо вважати прагматику окремою міждисциплінарною дисципліною, тоді лінгвопрагматика – це дисципліна, що утворилася шляхом інтеграції прагматики і мовознавства.

Що стосується прагматики як розділу мовознавства, то тут Джейкоб Мей зауважує, що поняття «прагмалінгвістика» є вужчим за поняття «прагматика». Прагматика досліджує використання мови під час комунікації, що визначається соціальним контекстом, вона також охоплює екстралінгвістичні фактори, тоді як прагмалінгвістика стосується граматично виражених аспектів контексту [9, с. 6].

Робилися й інші спроби окреслити проблемне поле прагмалінгвістики. Американський лінгвіст Джефрі Ліч у межах прагматики розрізняв соціальну і лінгвістичну прагматику. Соціальна прагматика розглядає особливості використання мови під час комунікації в залежності від культури і соціальних класів, до яких належать учасники мовленнєвого акту, тобто функціонування мови у різних соціальних ситуаціях. Прагмалінгвістика, у свою чергу, стосується більш лінгвістичного аспекту прагматики, а саме використання

мовних ресурсів для реалізації ілокутивного акту, що має на меті втілення у повідомленні конкретної комунікативної мети чи інтенції [2, с. 16].

Норман Б. Ю. зазначає, що прагмалінгвістика вивчає поведінку мовних одиниць у конкретних комунікативних ситуаціях [6, с. 8].

Завдання прагмалінгвістики було чітко визначене Джефрі Лічем. На його думку, воно полягає у визначенні і описі відношень між значенням одниниць та ілокутивною силою, тобто впливом суб'єкта мовлення на адресата [8, с.11].

Прагмалінгвістичний аналіз художнього тексту стосується дослідження комунікативної і прагматичної сутності одниниць художнього тексту [3, с. 5]. Обов'язковими елементами прагматики тексту виступають адресант і адресат. Комунікація між адресантом й адресатом у художньому тексті має багаторівневу структуру, що відображає комунікативний зв'язок між адресантом, у ролі якого виступає автор художнього тексту, і адресатом, яким є читач. Цей зв'язок часто буває опосередкований персонажами художнього твору. Структура відношень між суб'єктами комунікації у художньому тексті складається з наступних елементів [1, с. 12-13]:

- адресант-автор;
- адресант-персонаж та адресат-персонаж;
- адресат-читач.

Одними з найважливіших понять прагмалінгвістики є «мовленнєвий жанр». Термін «мовленнєвий жанр» був введений філологом Бахтіним М. М. у 1953 році. Мовленнєвий жанр — базова одиниця комунікації, «мовленнєве ціле, складний синтез повідомлень (мовленнєвих актів), об'єднаних комунікативною тактикою адресанта, моделлю адресанта і адресата, комунікативною метою, комунікативним смислом, специфічною жанровою тональністю... це складова дискурсу, типовий спосіб побудови мовного коду, пов'язаний із певними ситуаціями і створений для передачі певного змісту (комунікативного смислу)» [2, с. 54].

Бахтін М. М. під мовленнєвими жанрами розумів сталі, закріплені форми спілкування – сталі типи побудови речень, фраз тощо [5, с. 256]. Шмельова Т. В. визнала комунікативну мету найважливішим параметром, за яким протиставляються різні типи мовленнєвих жанрів. За цим параметром мовленнєві жанри поділяють на [7, с. 90-94]:

1. Інформативні – надання інформації чи запит на її отримання, згода чи незгода, підтвердження чи заперечення. Їхньою комунікативною метою є різні операції з інформацією:

«Why are you stopping?» Ser Waymar asked. «Best go the rest of the way on foot, m'lord. It's just over that ridge.»

Українською мовою цей діалог виглядає наступним чином:

«— Чому ми спинилися? – запитав Сер Веймар.

– Краще відпочити перш ніж йти пішки. Їх табір за тим пагорбом».

У цих репліках ми прослідковуємо запит на отримання інформації та надання інформації.

Слід зауважити, в художній комунікації мовленнєві жанри прослідковуються не лише на рівні «адресант-персонаж – адресат-персонаж», але й на рівні «адресант-автор – адресат-читач». Розглянемо наступний уривок:

«He had a grim cast to his grey eyes this day, and he seemed not at all the man who would sit before the fire in the evening and talk softly of the age of heroes and the children of the forest. He had taken off Father's face, Bran thought, and donned the face of Lord Stark of Winterfell [12]». – «Сьогодні в його сірих очах застиг похмурий вираз, і здавалося, батько геть не схожий на того чоловіка, який вечорами любив посидіти біля вогню, тихим голосом розповідаючи про Добу героїв і про дітей пралісу. Він скинув маску батька, подумав Бран, і натомість натягнув маску лорда Старка з Вічнозиму» [4, с. 17].

У наведеному уривку автор надає читачу інформацію про героя роману (інформаційний мовленнєвий жанр).

2. Імперативні, метою яких є забезпечення виконання чи невиконання будь-чого; ця мета досягається за допомогою рекомендацій, наказів, порад, інструкцій, розпоряджень, прохань, обіцянок, заборон:

«In the name of Robert of the House Baratheon, the First of his Name, King of the Andals and the Rhoynar and the First Men, Lord of the Seven Kingdoms and Protector of the Realm, by the word of Eddard of the House Stark, Lord of Winterfell and Warden of the North, I do sentence you to die» [12]. – «Іменем Роберта Першого з дому Баратеонів, короля андалів і ройнарів, і перших людей, володаря Сімох Королівств і оборонця держави, словом Едарда з дому старків, лода Вічнозиму і хранителя Півночі, присуджую тебе до кари на горло» [4, с. 17]. Прагмалінгвістичний вплив у цьому прикладі з точки зору комунікативної мети дає змогу визначити, що тут прослідковується імперативний мовленнєвий жанр (наказ).

3. Етикетні. До яких належать вибачення, подяка, висловлення співчуття, привітання; їхня мета — виконання дії, передбаченої етикетом: *«I take you for a king. Kings lack the caution of common men. My apologies if I have given offense» [12].* – «Я маю вас за короля. Королям не властива обережність пересічних людей. Прийміть мої вибачення за можливу образу» [10] (вибачення).

4. Оцінні (похвала, докір, схвалення, несхвалення). Їхня мета – вплинути на учасників спілкування шляхом порівняння їх якостей або вчинків зі встановленими нормами у суспільстві:

«Arya, Arya, Arya,» she said. «This will not do. This will not do at all [12].»

«– Ар'я, Ар'я, Ар'я, – похитала вона головою. – Так не можна. Ні-ні, так не годиться» [10] (докір).

Ці чотири типи мовленнєвого жанру є основними, вони об'єднують багато інших мовленнєвих жанрів, що різняться за іншими жанроутворюючими ознаками, серед яких можна назвати:

1. Образ автора й образ адресата – та інформація про них як про учасників мовної комунікації, що є необхідною для успішної реалізації комунікативної мети; ця інформація стосується того, яким є учасник комунікації: авторитетним

чи неавторитетним, зацікавленим чи незацікавленим тощо; цій диференціації найчастіше підлягають імперативні мовні жанри. Для прикладу розглянемо наступний уривок:

«There's something wrong here,» Gared muttered.

The young knight gave him a disdainful smile. «Is there [12]?»

Переклад цього уривку є наступним:

«—Щось тут не так, — пробурмотів Гаред.

— Та невже, — зневажливо посміхнувся до нього юний лицар» [4, с. 8].

Як бачимо, з погляду на концепцію адресанта і адресата Гаред є неавторитетним для адресанта.

2. Образ минулого й образ майбутнього, які показують важливість попередніх і наступних епізодів спілкування; у межах цього параметру виділяють ініціальні мовні жанри, що починають розмову, й реактивні мовні жанри (відповідь, згода, відмова, заперечення), що виникають лише після інших мовних жанрів.

Bran thought about it. «Can a man still be brave if he's afraid?»

«That is the only time a man can be brave,» his father told him [12].

«Бран поміркував.

— Хіба може людина бути хороброю, коли боїться?

— Тільки тоді людина й може бути хороброю, — відповів батько» [10].

У цьому уривку репліка Брана відноситься до ініціальних мовних жанрів, а відповідь батька — до реактивних мовних жанрів.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. У підсумку зазначимо, що поняття «мовленнєвий жанр» є одним з ключових у дослідженнях прагмалінгвістики тексту. У художній комунікації мовленнєві жанри прослідковуються як на рівні «адресант-персонаж — адресат-персонаж», так і на рівні «адресант-автор — адресат-читач».

Прагмалінгвістика — перспективний напрям дослідження художніх текстів, результати якого можна використовувати як для збагачення теоретичної бази мовознавства, так і для практичного використання.

Література

1. Бацевич Ф. С. Проблеми і термінологічний апарат сучасної лінгвістичної прагматики / Флорій Сергійович Бацевич. // Вісник: Проблеми української термінології. — 2008. — №620. — С. 250-253.

2. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф. С. Бацевич. — Київ: Довіра, 2007. — 205 с.

3. Горбач Ірина. Прагматичний аспект розмовного мовлення (на матеріалі французької мови) / Ірина Горбач // Наукові записки. Серія: Філологія (мовознавство): збірник наукових праць / [гол. ред. Іваницька Н. Л.] — Вінниця: ТОВ «Планер», 2015. — № 21. — 412 с.

4. Мартін Дж. Р. Р. Гра престолів (Пісня льоду й полум'я, книга 1) / Джордж Реймонд Річард Мартін ; [пер. з англ. Наталі Тисовської]. – Київ: «Країна мрій», 2013. – 800 с.
5. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин. – М.: Искусство, 1979. – 424 с.
6. Норман Б. Ю. Лингвистическая прагматика (на материале русского и других славянских языков) / Б. Ю. Норман. – Минск: 2009. – 183 с.
7. Шмелёва Т. В. Модель речевого жанра / Т. В. Шмелёва // Жанры речи. – Саратов: Колледж, 1997. – №1. – С. 88-99.
8. Leech Geoffrey. Principles of Pragmatics / Geoffrey Leech. - London: Longman, 1983. – 250 pp.
9. Mey Jacob L. Pragmatics: An Introduction, Second Edition / Jacob L. Mey. – Oxford: Blackwell Publishing, 2001. – 418 pp.
10. Мартін Дж. Р. Р. Гра престолів (Пісня льоду й полум'я, книга 1) [Електронний ресурс] / Джордж Реймонд Річард Мартін ; [переклад-адаптація Бродового В.]. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <https://ruslib.net/read/b/29105>.
11. Лингвистический энциклопедический словарь [Електронний ресурс] // Советская Энциклопедия. – М.: 1990. – Режим доступу до ресурсу: <http://tapemark.narod.ru/les/>.
12. Martin G. R. Game of Thrones (A Song of Ice and Fire, Book 1) [Електронний ресурс] / George Raymond Richard Martin. – 1996. – Режим доступу до ресурсу: http://royallib.com/book/Martin_George/A_game_of_thrones.html.

Давидович Х.В.

Рівненський державний гуманітарний університет

СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЕМОЦІЙНОГО КОНЦЕПТУ *СТРАХ* (на матеріалі роману Стівена Кінга «Сяйво»)

Анотація. У статті зроблено спробу встановити асоціативний простір образної структури емоційного концепту СТРАХ, висвітлити когнітивні проблеми кореляції мовних і концептуальних структур знання про емоцію страх та дослідити способи його вираження на прикладі твору Стівена Кінга «Сяйво».

Ключові слова: емоційний концепт, кореляція, семантичний аналіз, страх.

Annotation. The article represents the attempt to set the associative space of image structure of emotional concept of FEAR, to highlight the cognitive problems of correlation of linguistic and conceptual structures of knowledge about the emotion of

fear and to investigate the ways of its expression, based on «Shining» by Stephen King.

Key words: emotional concept, correlation, semantic analysis, fear.

Інтерес до дослідження психоемоційних характеристик, що об'єктивувалися в слові і тексті зумовлюється загальною антропоцентричною спрямованістю сучасних лінгвістичних досліджень. У низці досліджень із проблем емотивності й концептології (Ю.С. Степанов [10], С.А. Аскольдов [2]) виокремлюються концепти особливого виду – емоційні концепти, ядром яких є базові емоції. Вони формують емоційний простір тексту, який містить емоційну інформацію, організовану в певну модель. Сюди належать назви емоцій і всі ті атрибути, які є активаторами об'єктивування базового емоційного концепту, в нашому випадку концепту СТРАХ і побудови емоційного простору в тексті.

На сьогодні проблемі відображення емоційного концепту в англійській мові присвячено чимало праць вітчизняних і зарубіжних учених. Найсуперечливіші погляди мовознавців супроводжують центральний термін – концепт. А.Д. Шмельов [13] підходить до аналізу терміна, вважаючи основним засобом формування змісту концепту семантику мовного знака. М.Ф. Алефіренко [1], який також постулює семантичний підхід до концепту, розглядаючи його як одиницю когнітивної семантики. Д.С. Лихачов [7] та А.М. Приходько [10] вважають, що концепт є результатом зіткнення значення слова з особистим і загальнонародним досвідом людини, тобто посередником між словами і дійсністю.

Мовознавці погоджуються з тим, що термін варто використовувати для «репрезентації світоглядних, інтелектуальних та емоційних інтенцій особистості, відображених у її творіннях – текстах» [1, с. 181]. Нерідко його вживають як синонім «архетипу», «прототипу», «стереотипу», «символу» тощо [10, с. 45]. Імовірно, такі розбіжності у термінології констатують багатогранність природи концепту, складність його структури та широту використання. Варто зазначити, що незважаючи на те, що емоційний концепт був об'єктом дослідження у лінгвістиці все ще залишається нерозв'язаною низка проблем.

Емоція страху є одним з найважливіших компонентів емоційної концептосфери людини, який обумовлює процес пізнання та орієнтації людини у світі, характеризується біологічними, психологічними та соціокультурними вимірами. Вона є фундаментальною властивістю людської істоти, природною універсальною базовою емоцією, що відображає інстинкт самозбереження і відіграє провідну роль у забезпеченні життєдіяльності людини [8, с. 126]. Опис семантичного фрагменту сучасної англійської мови, у якому він міститься, дозволяє глибше пізнати загальні механізми і принципи вербального втілення емоційних значень взагалі й страху зокрема, розкрити системні закономірності одиниць на позначення емоційного концепту СТРАХ, сприяє розширенню меж

наукового знання про концептуальну та мовну картини світу англomовної спільноти, саме у цьому полягає **актуальність** статті.

Мета розвідки – дослідити семантичне поле емоційного концепту СТРАХ (на матеріалі роману С. Кінга «Сяйво»). Мета дослідження зумовлює необхідність розв’язання таких **завдань**:

- опрацювати корпус номінативних одиниць на позначення емоційного концепту СТРАХ (на матеріалі роману С. Кінга «Сяйво»);
- схарактеризувати структурні, семантичні та стилістичні особливості одиниць, що вербалізують емоційний концепт СТРАХ (на матеріалі роману С. Кінга «Сяйво»);
- окреслити перспективи подальших досліджень концепту СТРАХ.

Матеріалом дослідження слугують номінації на позначення емоційного концепту СТРАХ, дібрані методом суцільної вибірки з роману Стівена Кінга «Сяйво».

Творчість автора надає необхідний фактичний матеріал та дозволяє прослідкувати формування асоціативного простору в свідомості читачів. Важливими виразниками емоційного концепту СТРАХ у творах Стівена Кінга є різноманітні мовні засоби, що змушують уяву читача працювати й додумувати те, про що не сказав автор, самим створивши свій світ страху. Роман «Сяйво» Стівена Кінга містить лексеми, репрезентанти концептів, що англomовною свідомістю пов’язуються з вищезгаданим концептом асоціативним зв’язком. Асоціативний простір емоційного концепту СТРАХ формується шляхом проектування на його структуру неемоційних концептів, корелятивів [12, с. 34].

Отриманий асоціативний простір структурується у свідомості людини у вигляді прототипної лінгво-психологічної моделі емоції «страх», що описується фіксованим набором подій:

- 1) небезпечна ситуація;
- 2) власне емоція «страх» та мимовільні реакції індивіда;
- 3) певним чином усвідомлені дії й мовні реакції людини [12, с. 36].

Зазначена модель узагальнює знання, що формують інформаційний стрижень емоційного концепту СТРАХ і знаходять репрезентації різнорівневими лінгвістичними та комунікативними засобами. Тому аналіз останніх дає змогу проникнути до структури досліджуваного концепту, виявити суттєві та додаткові фрагменти його смислового наповнення.

Компонентний аналіз номінантів емоції «страх» у романі Стівена Кінга «Сяйво» дозволив встановити набір диференційних семантичних компонентів, які додаючись до архісеми формують значення всіх іменників на позначення емоційних станів, пов’язаних зі страхом. Серед них виокремлюємо семи, що вказують на:

1. Характер небезпеки / загрози:
 - а) **визначена майбутня / актуальна небезпека:**

- **dread** – *a feeling of great fear or anxiety, especially in the face of impending danger* [14]:

«She stopped, out of words, and waited in dread for the delue of questions» [15, с. 45].

«The word itself frightened her; it sounded like dread and white silence» [15, с. 505].

- **fright** – great and sudden feeling of fear when something surprises you unpleasantly [14]:

«He would talk to Denny about that just soon as the boy was over his fright» [15, с. 505].

«Then he was out...his face almost comically white with powdered snow – a living frightmask» [15, с. 971].

б) невизначена майбутня небезпека:

- **foreboding** – a feeling of unreasonable fear that something bad is going to happen soon [14]:

«An unhappy foreboding rose in her throat» [15, с. 197].

- **anxiety** – worry or uneasiness of mind caused by uncertainty about the future [14]:

«Pretending to read her own book...she had seen an odd amalgram of the ways she and Jack expressed anxiety» [15, с. 651].

в) природний / соціальний тип небезпеки:

- **trepidation** – anxiety about what you are going to do or about something that is going to happen [14]:

«With growing trepidation she walked down to the stairwell» [15, с.789].

- **stress** – a continuous worried or nervous feeling about work or personal life that stops you relaxing [14]:

«His shins look like a battlefield in distress» [15, с. 897].

• Характер емоції:

а) характер виникнення:

- **panic** – a sudden uncontrollable quickly spreading fear or terror [14]:

«For a moment his brain froze in utter panic and he could not think» [15, с. 967].

«This had been pure panic, each word screamed aloud in his bead» [15, с. 1055].

б) інтенсивність:

- **terror** – a very great fear [14]:

«Suddenly he knew that he was nearly frozen with terror» [15, с. 587].

- **unease / uneasiness** – a feeling of slight fear about something [14]:

«Nonetheless it filled him with faint unease, curled up there against...» [15, с. 315].

в) тривалість:

- **jolt** – a sudden strong feeling that doesn't last long, especially fear or surprise [14]:

«She was jolted out of her reverie and floundering for an answer» [15, с. 43].

г) **обумовленість / безпідставність виникнення емоції:**

- **phobia** – *a morbid pathological irrational fear and dislike* [14]:

«*The feeling of claustrophobia is externalized as dislike for the people you happen to be shut in wit*» [15, с. 27].

- **fret** – *continuous unnecessary worry and unhappiness* [14]:

«*You can't get to the other pipes anyway. Don't you fret about it*» [15, с. 69].

д) **комбінаторний характер:**

- **horror** – *a feeling of extreme / intense fear and shock, often mixed with disgust and disapproval* [14]:

«*The expression on his face was one of drugged horror...*» [15, с. 409].

«*And then, eyes widening in horror, he saw the words REDRUM reflecting...*» [15, с. 1037].

- **upset** – *a feeling of sadness, worry and unhappiness or anger caused by unexpected problem* [14]:

«*He had upset his mother that way in the past*» [15, с. 267].

«*You think moving has upset Danny that badly? Wendy asked*» [15, с. 489].

Отже, семантичні ознаки номінантів емоцій лінгвосемантичного поля СТРАХ, конкретизують зміст таких компонентів, як «характер небезпеки/загрози», що реалізується у вигляді комбінації таких параметрів, як визначена/невизначена; майбутня/актуальна небезпека, та «характер емоції», яка актуалізується через семи «характер виникнення», акцентує психофізіологічні ознаки прояву емоції, «інтенсивність переживання емоції» (надзвичайно висока/висока/низька), «тривалість у часі», «обумовленість/безпідставність», «комбінаторний характер емоції».

Належність одиниці певній зоні лінгвосемантичного поля обумовлюється кількістю ознак, закріплених в її семантичній структурі; межі між зонами є нечіткими та розмитими. Специфіка ядра визначається ім'ям, яке є словом-ідентифікатором поля [10, с. 178]. В сучасній англійській мові одиниці поля СТРАХ групуються навколо лексеми **FEAR**, що слугує головним представником їхнього нерозривно пов'язаного прототипного значення і складає ядро лінгвосемантичного поля. Разом з іменником **FEAR** до ядерної зони входить дієслово **FEAR** та прикметник **FEARFUL**, які є архілексемами відповідно дієслівного та прикметникового лінгвосемантичних полів.

Перехідна зона знаходиться між центром та периферією. Зазначена зона представлена другорядними засобами вираження категорії «страх». Її представляють ті лексеми, в полях яких містяться усі основні семантичні ознаки та одна чи дві диференційні ознаки. Іменні емотиви номінують емоцію страх безпосередньо через базовий концепт. Ми визначили, що такими лексичними одиницями є **anxiety, apprehension, fright, dread, terror**, тлумачення яких вибудовується навколо архілексеми *fear*, наприклад:

terror – *a very great fear* - «*He closed his eyes and sent his mind out...terror like a hard crystal bolt*» [14; 15, с. 1131].

Аналізуючи семантичне поле ми визначили, що до ближньої периферії СТРАХ належать номінативні одиниці, які характеризуються явним відхиленням своїх значень від семантики ядра та перехідної зони: *flutter* – *a state of nervous excitement, confusion* -»*For a moment his eyelids fluttered limply...*» [14; 15, с. 269]. Відповідні лексеми характеризуються меншою у порівнянні з ядром та перехідною зоною частотою вживання, стилістичною нейтральністю, відсутністю обмежень використання.

Дальня периферійна зона складається з одиниць, які втрачають низку базових ознак, залишаючи лише одну з них як родової, при цьому набуваючи інших 3-4 семантичних компонентів. Такі номінації мають низьку частоту вживання, виділяються своєю багатозначністю. Серед низки багатозначних одиниць можна виокремити ті, чиї лінгвосемантичні варіанти, що експлікують *FEAR*, не є основними в їхній смисловій структурі. Тому до дальньої периферії належать, наприклад:

jolt – *a sudden strong feeling that doesn't last long, especially fear or surprise* - «*She was jolted out of her reverie and floundering for an answer*» [14;15, с. 43].

Периферія емотивного концепту, яка зумовлює побудову периферії лінгвосемантичного поля-репрезентанта, формується множиною образно-оцінних конотацій, своєрідними колективно-індивідуальними результатами мисленнєвої діяльності певного соціуму [7, с. 42]. Отож, до групи лексем периферії, на відміну від попередніх, також увійшли слова зі стилістичними та експресивно-емоційними обмеженнями, включаючи фразеологічні номінативні одиниці, наприклад: *unquiet* (literary) – *a state of worry, restlessness, unease* - «*But to Danny...hungry shadows, unquiet guests who did not rest easily*» [14; 15, с. 1099].

Ми дослідили, що проміжний шар периферії перехрещується з периферією інших полів у наслідок накладання певних частин різноманітних концептосфер – чинник, який обумовлює наявність міжпольових зв'язків у семантичному просторі мови. У цій зоні розташовуються елементи, у яких родова ознака поля '*feeling*' та видова – '*fear*' відходять до периферії їхньої смислової структури, характеризуючи новий денотат.

Аналізуючи лексикосемантичне поле емоційного концепту СТРАХ, важливо звернути увагу на інтенсивність та тривалість передачі емоції конкретною лексичною одиницею. Так як емоція страху належить до комплексних, ми пропонуємо класифікацію відповідного вокабуляра за принципом наростання інтенсивності, підвищенням ступеню та тривалістю даної емоції.

За ознакою «інтенсивність переживання» можливо наступне шкалювання:

alarm consternation panic trepidation dismay fear horror terror dread →

За цією ознакою протиставляються fear, fright, alarm, dismay (як імена менш сильних емоцій) і horror, panic, dread, terror – імена інтенсивних переживань страху, що супроводжуються втратою самоконтролю, відчуття реальності того, що відбувається. З перерахованих слів, dread позначає найвищий ступінь інтенсивності переживання, а alarm – найменшу.

Семантичні ознаки, які підходять під визначення «емоції, що супроводжують переживання страху», «характер протікання» представляють собою семантичну різницю у значенні, що дозволяє говорити про специфіку осмислення емоційного концепту **FEAR** у романі Стівена Кінга «Сяйво» та наявність цієї специфіки в мові. Словові ознаки «emotional state/feeling», «negative», «reaction to danger» - складають ядро кожної аналізованої лексики. Якщо їх умовно позначити **FEAR**, то схематично значення кожного синоніма виглядає наступним чином.

Alarm = fear + uneasiness;

Dread = fear + object of fear;

Fright = fear + facial expression + sudden;

Horror = fear + disgust;

Panic = fear + infectious + uncontrollable + hasty measures;

Terror = fear + extreme + overwhelming;

Trepidation = fear + trembling + uncertainty.

Таким чином, різнокатегоріальність та різноманітність семантичного наповнення емоційного концепту СТРАХ максимально адекватно актуалізується у романі Стівена Кінга «Сяйво» одиницями розгорнутого лінгвосемантичного поля СТРАХ. Вказане поле представляється комплексом взаємопов'язаних елементів, які містять у своєму значенні локалізовану у різноманітних шарах його ядерно-периферійної структури сему 'fear'.

Проведене дослідження дозволило продемонструвати функціонування емоційного концепту СТРАХ в творі сучасної англomовної художньої літератури. В художньому тексті емоційний простір може перекривати подієву лінію і домінувати над інформаційним простором. Оповідання Стівена Кінга «Сяйво» побудований саме за таким принципом. Автор представляє страх як дуже сильну емоцію, що здійснює вирішальний вплив на перцептивно-когнітивні процеси і поведінку персонажів.

Аналіз семантичного поля емоційного концепту СТРАХ розкриває широкі горизонти для дослідження ідіостилів письменників та загальнолюдських і національних форм мислення.

Література

1. Алефиренко Н. Ф. Спорные проблемы семантики / Н. Ф. Алефиренко. – М.: Гнозис, 2005. – 326 с.
2. Аскольдов С.А. Концепт и слово / С. А. Аскольдов // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста. Антология. – М.: Academia, 1997. – С. 267-279.

3. Бабушкин А.П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка : Монография / А. П. Бабушкин. – Воронеж: Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 1996. – 104 с.
4. Зайкина С.В. Страх / С. В. Зайкина // Антология концептов. – Волгоград: Парадигма, 2005. – 352 с.
5. Карасик, В.И. Культурные доминанты в языке / В. И. Карасик // Языковая личность : культурные концепты. – Волгоград, Архангельск: Перемена, 1996. – С. 3-16.
6. Кубрякова Е.С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Е. С. Кубрякова. – М.: Языки славянской культуры, Рос. академия наук. Ин-т языкознания, 2004. – 560 с.
7. Лихачев Д. С. Концептосфера русского языка / Д. С. Лихачев // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста: Антология. – М.: Akademia, 1997. – С. 280-287.
8. Маслова В.А. Когнитивная лингвистика: учеб. пособие / В. А. Маслова. – Минск: Тетра-Системс, 2004. – 256 с.
9. Ольховецкий С.М. Феноменология тревоги та страху / С. М. Ольховецкий // Проблеми сучасної психології. – Вип. 9. – 2010. – С. 174-183.
10. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А. М. Приходько. – Запоріжжя: Прем'єр, 2008. – 332 с.
11. Степанов Ю.С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследований / Ю. С. Степанов. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1997. – 824 с.
12. Телия В. Н. Фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В. Н. Телия. – М.: Школа «ЯРК», 1996. – 286 с.
13. Шмелев А. Д. Русский язык и неязыковая действительность / А. Д. Шмелев. – М.: Языки славянской культуры, 2002. – 496 с.
14. Cambridge Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dictionary.cambridge.org/>
15. King S. Shining / S. King. – N.Y.: Doubleday, 1997. – 1522 p.

Мучак І. М.

Рівненський державний гуманітарний університет

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ВТОРИННОЇ ПРЕДИКАЦІЇ У ПРОСТОМУ РЕЧЕННІ

Анотація: Встановлено та обґрунтовано положення про те, що речення, яке вжито в мовленні є складною комбінацією первинних і вторинних предикативних зв'язків, також з'ясовано саме засоби вираження вторинної предикації у простому реченні.

Ключові слова: предикація, вторинна предикація, просте речення, об'єкт, суб'єкт.

Annotation: The article deals with the statement that a sentence, used in the speech is a complex combination of primary and secondary predicative relations. The author has found out the means of secondary predication expressing in the simple sentence.

Key words: predication, secondary predication, simple sentence, object, subject.

Актуальність дослідження зумовлено тим, що певні явища та поняття, які безпосередньо пов'язані із предикацією, на сьогодні є недостатньо з'ясованими, але без цього неможливо повністю відчувати та зрозуміти саму природу простого речення як мовної одиниці.

Уявлення про предикативну структуру як першооснову речення виникло ще в античний період, коли речення і сама думка, яка була закладена в ньому суворо не розмежовувалися на окремі функціональні частини, а навпаки їх компоненти часто ототожнювалися. В реченні, де виражалась думка окремою структурою, протиставлялись один одному суб'єкт і предикат. Поступово зростало прагнення науковців довести розбіжності в цих двох поняттях і показати з одного боку логічний і граматичний суб'єкт, а з іншого логічний і граматичний предикат. В традиційній граматиці міцно утвердилося уявлення про двоскладовість, як про найважливішу ознаку речення.

Мета даної статті - визначити власне засоби вираження вторинної предикації у простому реченні та розглянути всі її функціональні та структурні особливості.

Синтаксичні структури вторинної предикації (СВП) не мають безпосереднього аналогу в українській мові й тому створюють певні труднощі під час вивчення англійської мови як іноземної, і під час їхнього аналізу в межах синтаксичної теорії англійської мови. До засобів вираження вторинної предикації належать структури, що традиційно іменуються в нормативних граматиках Complex Object, Complex Subject, For-to-Infinitive Construction, Absolute Construction, Gerundial Predicative Construction. Усі названі одиниці різняться за своїм граматичним оформленням, проте характеризуються такою

спільною рисою як неузгодженість суб'єктно- предикатних відношень у їхній поверхневій структурі.

Найбільш суперечливим у теорії СВП є розрізнення конструкцій Complex Object (об'єктно предикаційної структури) та Complex Subject (суб'єктно-предикаційної структури).

1. Конструкції Complex Object та Complex Subject є синонімічними [3, с. 333; 21, с. 73]. Після деяких транзитивних дієслів на позначення фізичного відчуття, ментальної діяльності, декларування, примусу, дозволу та ін., інфінітив уживається в семі-предикативних конструкціях (semi-predicative constructions) complex object та complex subject, остання з яких є пасивним відповідником першої (приклад М.Я.Блоха): We have never heard Charlie play his violin. Charlie has never been heard to play his violin [4, с. 103];

2. Complex Object та Complex Subject є різними конструкціями [5, с. 3; 9, с. 147-149; 13, с. 144]: Далеко не всі речення з пасивно-дієслівним ускладненням можуть бути виражені як трансформи речень зі складним додатком [13, с. 144]. Базова різниця між Complex Object та Complex Subject полягає в композиції предикативної групи. У Complex Object вона є максимально вираженою, тимчасом як в Complex Subject вона, навпаки, максимально скорочена, оскільки втратила елемент, який є носієм тематичної, у певному сенсі надлишкової інформації. Власне семантична вага тематичного елемента визначає вибір активної чи пасивної структури. Таким чином, семантично Complex Object та Complex Subject – це дві форми вираження того самого значення, тобто характеристики об'єкта через спостереження, спонування чи мислення агента. Проте граматично це загальне категоріальне значення виявляє себе у двох різних структурах: 1) кваліфікативній, 2) означальній (patterns of qualifying and defining) [9, с. 147-149].

Окремі вчені не визнають Complex Subject предикаційною структурою, що є іншим дискусійним питанням в англістиці [6, с. 9]. Ті предикаційні структури, які ми відносимо до Complex Subject, підтримуючи думку О. Єсперсена [22, с. 277-278], а відтак надаємо їм статус СВП, розглядають як частину складеного іменного (О.М. Прохорова [14, с. 3-10; 15, с. 54-57], Л.О. Бірюлін [1, с. 77], О.В. Дейчаківська [6, с. 1]) чи складеного дієслівного присудка (Ю.О. Жлуктенко [8, с. 129], С.Г. Тер-Мінасова [20, с. 73], М.Я. Блох [2, с. 39], О.І. Смірніцький [17, с. 269-270]), дієслівного іменного присудка (Н.М. Раєвська [11, с. 169-171]), чи простого дієслівного присудка з формою дієслова у пасивному стані (О.А. Жаборюк [7, с. 21-35]), багатоеlementного дієслівного присудка (Л.Л. Іофік [19, с. 31]) і таким чином заперечують наявність другої предикаційної структури в реченні.

В англomовній граматиці [22, с. 515] речення типу She seems quite nice really розглядають як такі, що містять дієслово-зв'язку (a copular verb) та суб'єктний предикатив (subject predicative). Суб'єктний предикатив є комплементом до дієслова-зв'язки, характеризуючи іменний вираз у позиції суб'єкта. Розглядається також конструкція з об'єктним предикативом. Об'єктний

предикатив (object predicative) стоїть після прямого додатка, утворюючи відношення предикації з іменниковою фразою, наприклад: He did not find her amusing, and she found him quite disastrously dull. Таким чином, речення типу She seems quite nice really у цій граматиці розглядають як такі, що містять складений присудок, а не складний підмет.

Зрозуміти природу ускладненого речення допомагає також лінгвістична теорія видатного дослідника англійського синтаксису А.К. Корсакова [7, с. 64-69]. Основні положення його лінгвістичної теорії стосовно даного питання можуть бути доведені до наступного.

1. Основних синтаксичних структур чотири: структура предикації, структура комплементів, структура модифікації та структура координації. 2. Структура предикації складається з граматичного підмета (S) і граматичного присудка (P). Розрізняють первинні і вторинні структури предикації. Первинна структура предикації містить присудок – дієслово в особовій формі (the woman laughed), або дієслово в особовій формі і його комплемент (the boy was tall; I know him; We shook hands; I must go). Вторинна структура предикації або містить дієслово в одній з безособових форм (We think him to be honest: –We think that he is honest) або не містить зовсім ніякого дієслова (We think him honest: – We think him to be honest: – We think that he is honest).

Структури вторинної предикації складаються із вторинного підмета (him у наведених вище двох прикладах) і вторинного підмета (to be honest – відповідно). Структури вторинної предикації в англійській граматиці зазвичай називаються «комплексами».

За семантикою розрізняють чотири типи комплексів : 1) суб'єктний комплемент або предикатив, називає стан характеристику субстанції – підмета, наприклад: The woman was old. 2) адвербіальний комплемент – комплемент, що вказує на ті чи інші обставини, характеристики дієслова – присудка, наприклад: He lives in London, he looked up.

Зокрема Г.П. Мельников вважає, що під предикацією треба розуміти будь-який мисленнєвий акт, тобто зміну структури свідомості, що здійснюється під впливом сприйнятих знаків. Послідовність мовних знаків, що викликає хоча б єдину предикацію, автор пропонує назвати повідомленням [11, с. 360]. Предикація як процес зміни, який забезпечує формування нового, вихідного знання у свідомості слухача, стосується не тільки породження висловлення, його структури, але й розшифрування повідомлення адресатом, вихідного знання, що актуалізується у свідомості одержувача інформації у комунікативному акті [15, с. 536]

У мовленні предикаційний акт - це окремий мінімальний мисленнєвий акт, у якому конкретному носієві предикативної ознаки приписується предикативна ознака. Саме тому предикація у висловленні визначається поглядом мовця в межах даного дискурсу і пов'язана з повідомленням слухачеві стверджуваної мовцем характеристики предикованого предикуючим [15, с. 406].

Концептуально інше розуміння предикації подає О.А. Жаборюк [7, с. 69-

75], кваліфікуючи її як вужче, ніж предикативність, поняття. У плані історичного розвитку мислення предикативність є первісним, найзагальнішим усвідомленням людиною дійсності. Якщо предикативність притаманна людському мисленню як такому первісно, то предикація є "продуктом" його еволюції. Предикація - це вже концептуально-структуроване усвідомлення людиною навколишнього середовища, а точніше - усвідомлення своєї особи в ньому [4, с. 70].

У структурі простого ускладненого речення функціонує **вторинний предикат**, семантико-синтаксичні характеристики якого безпосередньо пов'язані з номінативними потенціями частин мови, з їх "нетотожністю на глибинному рівні" і "з різною референтною співвіднесеністю", закріпленою в тій чи іншій назві [9, с. 33].

Отже, дослідивши всю структуру та давши характеристику реченням у, яких реалізується вторинна предикація можна сказати, що вираження вторинної предикації є власне результатом процесів синтаксичної компресії та редукції. Вивчення певних синтаксичних одиниць дасть змогу глибше пізнати своєрідність їх системної організації, а також з'ясувати особливості граматичної семантики, стилістичні можливості в плані національної специфіки англійського синтаксису.

Література

1. Бирюлин Л.А. Конструкции с фазовыми, модальными и каузативными глаголами // Семантика и синтаксис конструкций с предикатными актантами: Материалы всесоюз. конф. "Типологические методы в синтаксисе разносистемных языков". – Л., 1981. – С. 71-88.
2. Блох М.Я. К проблеме идентификации ядерных предложений // Синтаксические исследования по английскому языку: Ученые записки. – М.: МГПИ, 1971. – Т. 473. – Вып. 2. – С. 28-52.
3. Блох М.Я. Теоретическая грамматика английского языка: Учеб. – М.: Высшая школа, 2000.-381с.
4. Блох М.Я., Саакян А.С. О семантике синтаксических конструкций, выражающих оценку отождествления // Проблемы языкознания и теории английского языка. Сб. тр. – М.: МГПИ, 1976. – Вып. II – С. 33-44.
5. Воскресенская Н.Е. К вопросу о подлежащем в предложениях с конструкцией "именительный с инфинитивом" //Члены предложения в английском, немецком и французском языках. – Грозный, 1979. – С. 3-13.
6. Дейчаківська О.В. Синтактико-семантичні властивості дієслів у функції зв'язки (На матеріалі англійської мови): Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Київ. держ. лінгвіст. ун-т. – К., 1997. – 18 с.
7. Жаборюк О.А. Категорія стану в сучасній англійській мові та індоєвропейський синтаксичний процес: Теоретичні аспекти. – Одеса: Маяк, 1998. – 208 с.

8. Жлуктенко Ю.О. Порівняльна грамати́ка англійської та української мов: Посіб. – К.: Радянська школа, 1960. – 160 с.
9. Кошечая И.Г. Проблемы языкознания и теории английского языка: Сб. тр. – М.: МГПИ, 1976. – Вып. II. – 168 с.
10. Никитина И. В. Современные теории осложненного предложения в украинском, русском, английском и французском языках. – Статья. Одесса :– 36с.
11. Номинализация в современном английском языке / Под общ. ред. Н.Н. Раевской. – К.: Вища школа, 1982. – 176 с.
12. Образцова Е.М. Линейная организация высказывания как языковая универсалия (на материале английского, русского и украинского языков) /Е.М. Образцова. – Одесса : Феникс, 2010. – 400с.
13. Почепцов Г.Г. Конструктивный анализ структуры предложения. – К.: Вища школа, 1971. – 191 с.
14. Прохорова О.Н. Предложение с составным сказуемым, включающим именной модусный компонент: Автореф. дис.канд. филол. наук: 10.02.04 / Ленинград. гос. пед. ин-т им. А.И. Герцена. – Л., 1988. – 16 с.
15. Прохорова О.Н. Семантико-коммуникативная неоднозначность первого элемента в составном именном глагольном сказуемом // Структура и семантика простого, сложного и осложненного предложения. Межвуз. сб. науч. тр. – Л.: ЛГПИ, 1988. – С. 54-60.
16. Потеня А.А. Из записок по русской грамматике: В 4 т. - М.: Учпедгиз, 1958. - Т.1. - 536 с.; М.: Просвещение, 1968. - Т.2. - 551 с.; 1985. - Т.3. - Вып. 1. - 287 с.; Т.4. Вып. 2. - 406 с.
17. Смирницкий А.И. Синтаксис английского языка. – М.: Изд-во лит-ры на иностр. языках, 1957. – 286 с.
18. Степанов Ю.С. Имена. Предикаты. Предложения. - М.: Наука, 1981. - 360с
19. Структурный синтаксис английского языка: Пособ. по теор. грамматике / Под ред. проф. Л.Л. Иофик. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1972. – 176 с.
20. Тер-Минасова С.Г. Синтагматика речи: онтология и эвристика (общая и английская синтагматика составных номинативных групп). – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1980. – 200 с.
21. Туголокова Г.И. К проблеме сопоставления конструкций с объектно-предикативным и субъектно-предикативным сочетанием в современном английском языке // Вопросы синтаксиса современного английского языка: Сб. ст. – М.,1973. – Вып. 2. – С. 73-87.
22. Jespersen O. A Modern English Grammar on Historical Principles. Part V. Syntax. – Copenhagen, 1940. – Vol. 4. – 528 p.

Неліпович Г. О.

Рівненський державний гуманітарний університет

МОВНЕ ВИРАЖЕННЯ ПОНЯТТЯ "ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЛЮДИНИ" У ПАРЕМІЯХ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Анотація. Статтю присвячено проблемі мовного вираження поняття «інтелектуальні характеристики людини» у пареміях сучасної німецької мови. Представлено способи вербалізації поняття «інтелектуальні характеристики людини» у пареміях сучасної німецької мови. У розвідці описано інтелектуальні характеристики людини: розумний, дурний, хитрий, винахідливий.

Ключові слова: паремія, інтелект, фразеологічна одиниця, менталітет

Annotation. Der Artikel widmet dem Problem des sprachlichen Ausdrucks des Begriffs «Geistige Eigenschaften des Menschen» in Sprichwörter der modernen deutschen Sprache. Es legt die Verfahren der Verbalisierung des Begriffs «Geistige Eigenschaften des Menschen» in Sprichwörter der modernen deutschen Sprache dar. In der Erkundung werden geistige Eigenschaften des Menschen beschrieben: klug, dumm, schlau, erfinderisch.

Schlüsselwörter. Sprichwort, Intellekt, phraseologische Einheit, Mentalität.

Annotation. The article deals with the problem of linguistic expression of the concept of "intellectual properties of a person" in the modern German paroemias. The ways of verbalizing the concept of "intellectual properties of a person" are presented in the modern German paroemias. The intellectual characteristics of a human including cleverness, stupidity, cunning and inventiveness are described in the exploration.

Key words: paroemia, intelligence, phraseological unit, mentality.

Серед великого розмаїття народної мудрості чільне місце займає фразеологія, що базується на влучному слові, виразі, порівнянні. Важливе місце в ній займають паралельні одиниці – прислів'я й приказки, які становлять певний вид поетичної творчості. Це стислі афористичні речення, в яких виявляється мудрість і життєвий досвід людини, висловленні переважно у метафоричній формі. Вони є найпоширенішим видом народної поетичної творчості, який побутував ще в сиву давнину і дійшов аж до нашого часу. Прислів'я й приказки виявляють здатність відбирати й осмислювати найтиповіші явища природи, суспільного життя, праці й побуту, узагальнювати їх у стислій, зручній для запам'ятовування і масового поширення формі [1].

В. Архангельський, Д. Бранник, Л. Булаховський, С. Гаврін, О. Кунін, Л. Козирева, Ф. Медведєв, Л. Скрипник, І. Чернишова, М. Шанський та низка інших дослідників, спираючись на усталені параметри фразеологічності – стійкість, цілісність, відтворюваність та експресивність, вважають паремії фразеологічними одиницями (ФО) [2]. У нашому дослідженні паремії

розглядаються також як фразеологізми, оскільки мають диференційні ознаки останніх.

Л.В. Савенкова під пареміями розуміє вторинні мовні знаки – замкнуті сталі фрази (прислів'я та приказки), що являються маркерами ситуацій або відношень між реаліями. Вони привертають увагу мовців своєю семантичною місткістю та здатністю до вживання у різноманітних мовленнєвих ситуаціях з різними мовленнєвими цілями та формують одну з семіотичних підсистем, що забезпечують процес повноцінної комунікації носіїв мови [4].

Д. Є. Розенталь вважає, що прислів'я – це образний закінчений вислів, що має повчальний зміст, зазвичай характеризується особливим ритмічно-інтонаційним і фонетичним оформленням. Приказка, проте, це образне, алегоричне вираження, що влучно визначає якесь життєве явище, лаконічне за формою, на відміну від прислів'я яка не укладає в собі прямого повчального змісту, з чим часто пов'язана синтаксична незавершеність [6].

Актуальність роботи визначається недостатньою розробленістю досліджень щодосемантичного вираження поняття «інтелекту» у системі німецької мови з урахуванням впливу психологічних механізмів, що відбивають особливості етнічної свідомості, риси національного характеру, менталітет народу.

Метою дослідження є виявлення особливостей мовної реалізації поняття «інтелекту» у паремійному фонді німецької мови.

З метою адаптації у зовнішньому світі людина створила низку найрізноманітніших символічних структур – мову, міфологію, релігію, науку, мистецтво, за допомогою яких людина формує для себе картину світу як основу життєдіяльності. Картина світу служить своєрідним посередником у спілкуванні індивідів, забезпечує їх взаєморозуміння. Розуміння можливе лише у випадку, якщо у людей, що спілкуються, виникає єдине значеннєве поле. Широкий контекст, визначений культурою, уможлиблює розуміння людей. Національна картина світу кожного народу формується навколо менталітету людей, які проживають на даній території. Менталітет дозволяє виявити характеристики особистості, її поведінку й характер. Вона має свою структуру, виражену у взаємозв'язках внутрішніх рис. Внутрішні характеристики людини можна поділити на моральні, вольові, емоційні та інтелектуальні [1].

Серед лексико-семантичних утворень ключове місце в антропоцентричній моделі займає поле інтелекту, яке визначає поведінку людини, тому таке вивчення є актуальним для розгляду мовної картини світу (МКС) [1].

Загалом фахівці-психологи пропонують низку принципово різних трактувань інтелекту, що, як правило, містять різнотипні характеристики вербального, фігурального, символічно-семантичного та поведінкового спрямування [1].

Інтелект у психології визначається як загальна здатність до пізнання і вирішення проблем, що впливає на успішність будь-якої діяльності і лежить в

основі інших здібностей [3]. Згідно з іншою теорією, інтелект — це інформаційний потенціал знань конкретної особистості, отриманий в результаті функціонування свідомості, мислення та розуму людини. М.Н. Мойсей вважає, що «інтелект» це здатність людини до здійснення процесу пізнання та до ефективного вирішення проблем, зокрема при оволодінні новим колом життєвих завдань [7].

Згідно з теорією Г. Ю. Айзенка (представника інформаційного підходу) основою індивідуальних інтелектуальних відмінностей є ментальна швидкість — це умовна швидкість переробки інформації, зумовлена нейрофізіологічними факторами [9].

Р. Стернберг, в межах інформаційного підходу, стверджує, що елементарні когнітивні процеси є основою індивідуальних інтелектуальних відмінностей. Р. Стернберг створив триархічну теорію інтелекту, згідно з якою інтелект — це форма ментального самоуправління, і виокремив три форми інтелекту: аналітичний, креативний та практичний [9].

Такі психологи як А. Біне, Т. Симоні, Д. Векслер, які займалися створенням тестів для визначення коефіцієнту розумового розвитку особистості, пропонують визначення, згідно з яким людина з інтелектуальними здібностями — це людина, яка «правильно судить, розуміє і роздумує» [5]; той, хто завдяки цим здібностям може добре справлятися з життєвими обставинами, тобто адаптуватися до навколишнього середовища.

У нашому дослідженні ми описуємо конкретні інтелектуальні характеристики (далі — IX) людини: розумний, мудрий, хитрий, винахідливий, дурний.

На матеріалі нашої розвідки встановлено, що інтелектуальні характеристики (далі — IX) «розумний» репрезентована лексемами «*klug*», «*wissen*», «*Verstand*», наприклад: *Aus Fehlern wird man klug* — (прислів'я) на помилках вчаться; *Wissen ist Macht* — (прислів'я) знання це сила; *Wo Verstand ist, braucht es nicht viel Worte* — (прислів'я) бесіди багато, а розуму мало.

IX «мудрий» репрезентована лексемами «*weise*», «*wissen*» наприклад: *Kein weiser Mann war je genannt, andem man nicht eine Torheit fand* — (прислів'я) на всякого мудреця знайдеться простота; *Dass in die Weisen, die vom Irrtum zur Wahrheit eisen* — (прислів'я) мурий той, хто від помилок приходить до істини; *Viellese macht viel Wissen* — (прислів'я) вченому світло, а невченому тьма.

IX «дурний» репрезентована лексемами «*dumm*», «*Narr*», наприклад: *dumm sein wie ein Konsumbrot* — (приказка) бути дуже дурним; *Das ist der größte Narr von allen, der allen Narren gefallen will* — (прислів'я) найбільший дурень той, хто хоче всім дурням подобатися.

IX «винахідливий» репрезентована лексемою «*erfinderisch*», наприклад: *Not macht erfinderisch* — (прислів'я) біднота на вигадки хитра.

У ході аналізу виявлені паремії, які вербалізують IX не лише через лексеми, але й через ситуацію, наприклад: *Lehrgeld zahlen (müssen)* — (приказка)

вчитися на помилках (раніше учні мусили платити вчителям за те, що вони їх навчають. Фраза означає: досвід в будь-якій справі приходить після невдач.) [10]; *WasmannichtimKopfhathatmanindenBeinen* – (прислів'я) від дурної голови і ногам спокою немає (Фраза означає: дурні, непродумані накази, розпорядження, думки, ідеї при їх реалізації на практиці не вирішують проблему, але лише створюють метушню, завдають додаткові труднощі, турботи) [10]; *nicht alle Sinne beisammen haben* – (приказка) без царя в голові (Фраза означає: бути розумово обмеженим, недалеким, безрозсудним) [10].

Матеріал дослідження виявив також низку ФО, що вербалізують ІХ через національно-специфічний образ, який зазнав переосмислення, наприклад: *einschlauer / alter Fuchs sein; schlaui wie ein Fuchs sein* – бути досвідченим/розумним/ хитрим (Лисицю вважають мудрою, хитрою і підступною одночасно. Тому відповідні вирази можуть описувати людини як з позитивної, так і з негативної сторони) [11].

Крім того, у результаті аналізу студійованих одиниць встановлено, що низка паремій передають ІХ через лексему, яка опосередковано пов'язана із значенням «розумний», наприклад: *Bist du noch ganz gescheit?* – ти збожеволів?, ти сказився? (Вживається в розмовній мові. "Gescheit" (розумний) походить від "unterscheiden können" (вміти розрізняти) і, так само як і синонім "Bescheid wissen" (бути у курсі), означає "розумний", "хитрий", "обізнаний").

Отже, інтелектуальні характеристики вербалізуються пареміями через лексичні компоненти, переосмислений національно-специфічний образ чи ситуацію, а також за наявності у складі паремії лексики, яка опосередковано пов'язана із репрезентованим значенням ІХ.

Інтелект у свідомості німців не є єдиним цілим, а включає в себе: розумову здатність, пізнавальні здібності, використання набутих знань у процесі життєдіяльності для успішної адаптації до нових життєвих завдань, соціальний фактор, природні задатки та здатність вирішувати завдання.

Отже, у нашому дослідженні ми акцентуємо свою увагу на переміях, які позначають інтелектуальні характеристики людини, які залежать від виховання, морально-етичних якостей, від освіти.

Для їх розмежування ми використовуємо класифікацію, яка формується на взаємодії смислового, формально-образного та експресивно-стилістичного аспектів зіставляваних фразеологічних одиниць. Ми виокремили конкретні інтелектуальні характеристики людини, і визначили, що вони можуть бути представлені у висловах через лексику, ситуації, національно-специфічний образ, а також через слова, які мають непряме відношення зі значенням інтелектуальних характеристик.

Таким чином, фразеологічна одиниця є одним із основних складників мовної картини світу. Нами було проаналізовано значний корпус німецьких паремій на позначення «інтелектуальних характеристик людини» і виявлено, що паремії зі значенням «розумний» складають 32%, «дурний» - 56%, «хитрий» - 10%, «винахідливий» - 1%. За отриманими кількісними показниками та

якісними характеристиками можна зрозуміти, що німці сприймають поняття «інтелекту» не як єдине ціле, а як таке, що має свою різнонавантажену ієрархічну структуру. Через особливості світобачення, світосприймання і світорозуміння «ІХЛ» найбільше виражаються в мові через лексеми (59%), через образ (26%) та через ситуацію (15%). Результати такого дослідження можуть стати корисними для міжкультурної комунікації, адже одиниці на позначення «ІХЛ» несуть в собі потужний оцінно-експресивний потенціал.

Література

1. Дем'яненко Н.Б. Фразеологічні одиниці на позначення ментальної діяльності людини як відображення мовної картини світу (на матеріалі польської мови) [Електронний ресурс] / Дем'яненко Н.Б. – Режим доступу до ресурсу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/75096/11-Demyanenko.pdf?sequence=1>
2. Дуденко О. В. Номінативна та комунікативна природа українських паремій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / Дуденко О. В. – Київ, 2002. – Режим доступу до ресурсу : <http://referatu.net.ua/referats/7569/144794/?page=7>
3. Загальна психологія. Інтелект [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу : <https://studme.com.ua/185810215140/psihologiya/intellekt.htm>
4. Косенко О. Ю. Міжкультурна специфіка паремій [Електронний ресурс] / О. Ю. Косенко // Суми. – 2007. – Режим доступу до ресурсу: <http://xreferat.com/31/1698-1-m-zhkul-turna-specif-ka-parem-iy.html>
5. «Медицина психологія» державний національний підручник для студентів ВМНЗ I рівня акредитації МОЗ України [Електронний ресурс] / [І. Д. Спіріна, І. С. Вітенко, Н. Г. Пшук та ін.] // Київ. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://chito.in.ua/medichna-psihologiya-derjavnij-nacionalenij-pidruchnik-dlya-st.html>
6. Розенталь Д. Є. Словарь лингвистических терминов [Електронний ресурс] / Д. Є. Розенталь – Режим доступу до ресурсу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Linguist/DicTermin/p_2.php
7. Світ енциклопедій. Психічні процеси і стани. Інтелект людини. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://gx3000.ru/psihichni-procesi-i-stani/intelekt-ljudini.html>
8. Угринюк Р. В. Структура інтелекту у свідомості носіїв німецької мови (на матеріалі фразеологічних одиниць) [Електронний ресурс] / Р. В. Угринюк – Режим доступу до ресурсу : <http://194.44.152.155/elib/local/732.pdf>
9. Черевач Н. Ю. Сучасні наукові підходи до розгляду феномену інтелекту [Електронний ресурс] / Н. Ю. Черевач, Л. І. Байсара // Дніпропетровськ – Режим доступу до ресурсу : http://www.rusnauka.com/9_EISN_2007/Psihologia/21393.doc.htm

10. Wörterbuch für Redensarten [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу : https://www.redensarten-index.de/suche.php?suchbegriff=klug&bool=relevanz&gawoe=an&suchspalte%5B%5D=rart_varianten_ou&suchspalte%5B%5D=erl_ou&suchspalte%5B%5D=erg_ou&page=2
11. Wörterbuch für Redensarten [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу : https://www.redensarten-index.de/suche.php?suchbegriff=klug&bool=relevanz&gawoe=an&suchspalte%5B%5D=rart_varianten_ou&suchspalte%5B%5D=erl_ou&suchspalte%5B%5D=erg_ou&page=3

Осіпенко Т.В., Куліш В.С.
Сумський державний університет

ФУНКЦІОНАЛЬНА СКЛАДОВА МАРКЕРІВ ТИШІ/МОВЧАННЯ В АНГЛОМОВНІЙ ПОЕЗІЇ

Анотація. У статті розглядаються основні функції маркерів тиші/мовчання в англomовній поезії на прикладі віршових уривків, досліджуються властивості та роль цих функцій у творенні художнього тексту. Також дається визначення базових понять, що стосуються теми, та їх окремих елементів. Крім цього, звертається увага на зв'язок між функціональними особливостями маркерів тиші/мовчання та впливом художнього слова на читача.

Ключові слова: функція, тиша, мовчання, вірш, образ

Annotation. This article focuses the observation of the main markers of stillness/silence in English poetry, using the examples of poetry fragments. Also, it deals with researches of the features and role of these functions. Besides this, the basic conceptions concerning the theme and their elements and the connection between the functional peculiarities of stillness/silence markers and the influence on a reader are observed.

Key words: functions, stillness (silence), silence, poem, image

Проблема цієї статті полягає у дослідженні функцій маркерів тиші/мовчання на реальних прикладах та їх ролі у різноманітних аспектах художнього твору. **Предмет дослідження:** маркери тиші/мовчання в англomовній ліриці. **Об'єкт дослідження:** твори англomовної лірики. **Мета:** популяризація поезії з маркерами тиші/мовчання та підкреслення важливості використання цих маркерів у віршах. **Завдання:**

- з'ясувати функції маркерів тиші/мовчання в англomовній поезії;
- виявити маркери тиші/мовчання у віршах з точки зору кожної функції;
- проаналізувати функції цих маркерів, ілюструючи їх прикладами.

Тему тиші/мовчання в поезії досліджували Т.О. Анюхіна, О. Асташанок, В.С. Куліш, Г.Д. Левченко, С.О. Швачко, Angelo Caranfa, Karl Noelle та інші.

Перспектива подальших досліджень. У майбутньому планується зробити розгорнуту порівняльну характеристику тиші та мовчання, їх маркерів, а також на тлі неї детальніше дослідити функціональні особливості цих маркерів.

Як для живописця універсальним є білий колір, так для поета універсальним у палітрі художньої канви вірша є відтінок тиші та мовчання. Вони, як і розмова, наповнені змістом і говорять своєю мовою, а поряд із цим виконують ряд важливих функцій: настроєву, емотивну, градаційну, виражальну, художньо-естетичну, фатичну. Настроєва функція полягає у створенні певного настрою поетичної картини: журливого, піднесеного, урочистого, радісного, пригніченого тощо.

Настрій - це цілий комплекс станів людини, її почуттів, емоцій, поглядів на життя, бажань і можливостей; це змінне психологічне підґрунтя для вчинків, слів, думок, яке скеровує різноспектрову діяльність та впливає на кінцевий результат. Без відповідного настрою ми б, напевно, не змогли зробити найпростішої речі [1].

Поезія теж не існувала б без настрою, який надає їй певних рис і ототожнюється з настроєм ліричного героя. Яким же чином за допомогою маркерів тиші й мовчання передається настроєвий стан у поезії? Розглянемо віршові рядки: *Silent loneliness surrounds my heart / with tears of tomorrow's / suffering as tonight, / alone, I make my way in peace* [8].

У цьому випадку маркер мовчання виконує роль функціонального елемента для опису маркера самотності з метою підсилення настроєвих особливостей самотного серця, підкреслюючи цим не руйнівну силу самотності, а навпаки таку, що веде до гармонії. Без маркера мовчання *silent* автор не зміг би донести до читача цей відтінок. Завершальна частина рядка *I make my way in a peace* є своєрідним підсумком цього настрою: ліричний герой самотній, але він не прагне позбавитися цієї самотності.

Настроєва функція тісно переплітається з емотивною, але все-таки між ними є різниця. У розрізі емотивної функції автор використовує маркери мовчання, щоб передати якусь одну емоцію, яка вже в наступному рядку може змінитися на іншу. Тобто навіть у радісний вірш маркер мовчання може внести нотку суму, але від цього настрої усього вірша не зміниться: *So let our voices rise together, / Let our hearts and bodies fly, Like clouds we float like a feather, / Drifting slowly through the silent sky* [6].

Як бачимо з цього уривку, настрої вірша залишається піднесеним, але словосполучення *silent sky* наприкінці привносить емоцію спокою.

Не менш цікавою є градаційна функція. Її можна віднести до комплексних, адже вона вміщує в собі одразу декілька функцій – настроєву, емотивну, художньо-експресивну. Перш ніж розглянути градаційну функцію, з'ясуємо що таке градація і якою вона буває.

Градація – стилістична фігура, яка полягає в послідовному наростанні значущості слів, художніх засобів і наснаженню емоціями або навпаки її зниженню і послабленню емоційного стану ліричного героя. Таким чином, градація поділяється висхідну та нисхідну. *The wind of silence has become a wind of violence/ Guns for war, guns for ones own protection/For some satisfaction, for others lack of affection/ Children playing Russian roulette with their feet/ Its not even safe anymore walking in the streets/ The wind of silence is a wind of violence...* [4].

Тут градація настрою (від спокою до війни) поєднується із протиставленням *silence-violence*, що підсилює цю висхідну градацію. Саме маркер мовчання-спокою *silence* є первинною ланкою творення градаційного тла, а маркер агресії-війни *violence* його завершальною ланкою. Між ними утворюється смислове поле, наповнене іншими маркерами, що поступово, у рамках висхідної градації описують явище війни.

Наступна функція, яку виконують маркери тиші/мовчання – виражальна.

Вираження може бути зовнішнім та внутрішнім. Перше виявляється у відкритому словесному описі різних станів об'єкта та їх зміни, останнє – у прихованому змісті речей, який впливає у свідомості читача внаслідок герменевтичних (інтерпретаційних) трансформацій. Маркери тиші/мовчання можуть виражати почуття (любов, кохання, ненависть, злість, патріотизм тощо), відчуття (приємні, неприємні, сильні, незабутні тощо), властивості (притаманні, непритаманні певному об'єкту чи явищу, яке описується), ставлення (позитивне, негативне, з осудом, зі схваленням тощо), суть проблеми (зазвичай, у філософській ліриці). *In silence face to face. We stand in speechless awe/ While Beauty marches by,/ And wonder at the Law Which wears such majesty.* [3].

Маркер тиші *silence* виражає відчуття спокою та душевної рівноваги, а епітетовий маркер мовчання *speechless* у поєднанні з іменником *awe* та подальшою словесною картиною виражає почуття прекрасного, благоговійне ставлення ліричного героя до її величності краси.

Художньо-естетична функція – має найбільш узагальнене значення й полягає у наступному:

- Творення образу. Ця складова зазначеної функції є невід'ємним елементом канви художнього твору. Через образи читач сприймає авторський стиль автора, специфічні особливості його внутрішнього світу через словесну картину. Без оригінальних, свіжих, «незаїжджених» поетичних образів не зможе створитися справжня поезія, бо вона не тільки рима та ритм, вона, перш за все, наповнення живим словом, неповторним баченням світу автора, його самотності й унікальності, новаторством у світі художніх ідей та розвитком динаміки почуттів. *The tail of silence riding with the wind/ whispers echoes of rumor mongering/ but when asked to accost its humming/ Mute was his lips as if he knows nothing* [2].

Тут маркер «*silence*» є складовою цілісного й оригінального художнього

образу, створеного авторською уявою. Словосполученням *tail of silence* автор створює незвичний та яскравий образ «шлейфу тиші», наповнюючи текст своїм творчим «я».

- Творення стилістичних фігур та художніх засобів (естетизація). За допомогою епітетів, метафор, порівнянь, персоніфікацій, протиставлень тощо автор надає словам певних конотацій, естетизує художнє мовлення, оздоблює тканину тексту різноманітними прикрасами з метою естетизувати твір і надати йому індивідуального словесно-емотивного забарвлення, яке є унікальним за своєю природою й притаманне усім віршам по різному: тобто кожен поетичний твір ніби має художні засоби з однаковими назвами, але за своєю суттю, призначенням, мовним оточенням та сприйняттям їх читачами вони суттєво відрізняються й надають кожному віршеві особливого характеру. *In A Winter's Silent Night/ Behind the stillness of space the wind hides its self* [5].

У цьому уривку з вірша метафора *the wind hides itself* супроводжується обставиною місця *the stillness of space*, яка є її смисловим фундаментом. Маркер тиші *stillness* є первинною ланкою творення цього художнього засобу. Це словесне утворення працює своєрідним «вмикачем» уяви читача й спонукає його до герменевтичних (інтерпретаційних) роздумів над текстом.

- Художня стилізація. Надання словам різних конотацій та переносних значень і смислових відтінків з метою надання твору ознак художнього стилю. Це один з найважливіших функціональних елементів художнього твору, який надає читачеві змогу відрізнити його від творів інших стилів (наукового, офіційно-ділового, публіцистичного, розмовного, конфесійного, епістолярного). *Silence is resting, nestling/ in every leaf of every tree,/ in every root and branch.// Silence is the flower sprouting upon the branch...* [9].

За допомогою персоніфікацій та метафор цей уривок стилізовано у високохудожній манері. Тишу наділяють ознаками живої істоти, і вона стає своєрідним ліричним героєм паралельно з ліричним героєм авторської особи. У цих рядках присутня динаміка думки, пожвавлюється манера мислення та скеровуються чуттєві механізми на розуміння високого слова.

Фатична (контактоустановча) функція має надзвичайно важливе значення в поетичному творі, оскільки вона забезпечує зв'язок ліричного героя з природними, штучними, абстрактними навколишніми об'єктами, створюючи цілісну й гармонійну словесно-образну картину. Ліричний герой може взаємодіяти з зовнішнім середовищем і власним внутрішнім світом за допомогою вербальних і невербальних засобів, які видозмінюються й постають перед читачем у різних іпостасях: слово може мовчати, а тиша – говорити. Такі парадокси створюють оригінальну картину авторського пізнання: *I tried listening to the silence/Heartbeats reminded me of life/ Calmness of the soul, of peace/ It is now, I woke up to silence.* [7]. Фатична функція в цьому уривку

вияляється у словосполученні *listening to the silence*, де маркер тиші є контактоустановчим фактором між ліричним героєм та тишею.

Отже, дослідивши з усіх боків функціональні особливості маркерів тиші/мовчання в англomовній поезії, виявивши маркери тиші/мовчання у віршах з точки зору кожної функції, проаналізувати функції цих маркерів, дійшла до висновків, що маркери тиші/мовчання в англomовній ліриці виконують настроєву, емотивну, градаційну, виражальну, художньо-естетичну, фатичну функції та при влучному використанні стають первинними ланками, смисловими фундаментами у творенні художніх засобів, образів та стилістичних фігур. У мовчання є внутрішній голос, який можна зрозуміти, читаючи вірш між рядками й поринаючи у внутрішній світ автора. Тиша, у свою чергу, теж може говорити відтінками різноманітних настроїв та почуттів. Щоб зрозуміти поезію, її треба не просто читати, а відчувати, проникнути в неї, пережити її. Особливо, коли в ній кричить, говорить, зітхає, бринить, шепоче, хвилюється тиша. Лише в художньому розумінні слова вона може оживати. І саме оживлення тиші/мовчання надає їм можливість виступати як художніми засобами, так і їх елементами, як структурами творення образів, так і самими художніми образами.

Література

1. Настрій - це що таке? Види настрою [Електронний Ресурс] – самовдосконалення// Як Правильно Зробити – Режим доступу до ресурсу: <http://faqukr.ru/samovdoskonalennja/125852-nastrij-ce-shho-take-vidi-nastroju.html>
2. Banggollay, Melvin If silence breaks its silence [Електронний Ресурс] – poems// PoemHunter – Режим доступу до ресурсу: <https://www.poemhunter.com/poem/if-silence-breaks-its-silence/>
3. Carman, Bliss The heart of night [Електронний Ресурс] – MemoryTyper – Режим доступу до ресурсу: <https://memorytyper.com/poems/poems-about-stars/>
4. Kalberg, Elisabeth A Wind Of Silence Is A Wind Of Violence [Електронний Ресурс] – Angelholm, Швеція// PoemHunter – Режим доступу до ресурсу: <https://www.poemhunter.com/poem/a-wind-of-silence-is-a-wind-of-violence/>
5. Lowe, Millard In a Winter`s Silent Night [Електронний Ресурс] – Poems// PoetrySoup – Режим доступу до ресурсу: https://www.poetrysoup.com/poem/in_a_winters_silent_night_893228
6. Morse, Bruce The Silent Sky [Електронний Ресурс] – PoemHunter – Режим доступу до ресурсу: <https://www.poemhunter.com/poem/the-silent-sky/>
7. Radiance, Amitav [Електронний Ресурс] – silence// HelloPoetry – Режим доступу до ресурсу: <https://hellopoetry.com/words/3787/silence/poems/>
8. Shawiak, RoseAnn V. Natural Silence [Електронний Ресурс] – Нью-Джерсі, 1950// PoemHunter – Режим доступу до ресурсу: <https://www.poemhunter.com/poem/natural-silence/>

9. Upton, Elaine Maria Silence II [Електронний Ресурс] – Contemporary poets// PoemsSeers – Режим доступу до ресурсу: <http://www.poetseers.org/contemporary-poets/elaine-maria-upton/index.html>

Osipchuk Y.S., Davidse K.
Katholieke Universiteit Leuven &
National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

INTERROGATIVE CLEFTS

Annotation. This paper reports the findings of corpus-based study on interrogative clefts (IC), showing how to recognize IC among other constructions and giving main characteristics of its type. The analysis of corpus was made by following criteria: type of cleft, source, knower, type of cleft constituent, combination of tenses and function.

Key words: interrogative clefts, clefts, corpus analysis, cleft types, cleft function.

Анотація. Ця стаття описує результати корпусного дослідження щодо питальних розщеплених речень (ПРР). Охарактеризовано яким чином можна розпізнати ПРР серед інших конструкцій схожого типу. Корпусний аналіз було проведено за наступними критеріями: тип розщепленого речення, джерело використання, відповідач (той, хто знає відповідь на питання), узгодження часів та функція.

Ключові слова: питальні розщеплені речення, розщеплені речення, корпусний аналіз, типи розщеплених речень, функція розщеплених речень.

Nowadays the topic of IC does not have enough attention as it is an interrogative form of *it*-cleft, which R. Quirk considers to be: «A special construction which gives both thematic and focal prominence to a particular element of the clause is the cleft sentence, so called because it divides a single clause into two separate sections, each with its own verb» [12, p.951]. Nevertheless, the role and functions of IC differ from those of *it*-cleft. The example (1) shows the structure of IC [9, p.892], which consist of: the verb BE (in past or present) [1], the empty pronoun *it* [2], clefted constituent [3] and cleft clause [4].

- (1) Was it Christopher who had changed her?
 [1] [2] [3] [4]

The topic mentioned above required the compilation of corpus containing 200 examples. This corpus was made using the Collins WordBanks Online (WB) corpus. Considering the topic, it was decided that the final 200 examples had to consist of copular clauses containing the noun possibility and a conjugated form of to be. For further analysis the following queries were used to search the online corpus:

- (2) a. [lemma="be"][word="it"][tag="NP"][word="that|who"]
 b. [lemma="be"][word="it"][tag="PP"][word="who|that|which"]

c.[lemma="be"][word="it"][word="the|this|that"][tag="NN.*"][word="that|who|which"]

All the queries are specified on different type of clefted constituent, which in (2a) represented by noun-phrase, in (2b) by pronoun and (2c) by the determiner followed by noun. The search using query (2a) resulted in 38 hits, while the search using query (2b) resulted in 60 hits, and query (2c) in 147 hits. First of all, (2a) and (2b) hits were filtered, while in the examples from WB were used correlative conjunctions neither/nor. Those sentences were removed from the list as they are not the subject of the paper. As a result, (2a) list had 31 hits; (2b) list had 53 hits. Therefore, 117 examples of (2c) list were selected for the final corpus. In examples from spoken language spelling mistakes were not corrected. According to the search queries, next sentence structures were used:

(3) a. BE + IT + NP + WHO

e.g. Was it Jesus who drove a sleigh through the sky and brought gifts?

b. BE + IT + PP+ WHO/THAT

e.g. Was it him who came up with the glorious quips?

c. BE + IT + THE/THAT/THIS

e.g. Was it the fact that there was no class system, unlike UK?

The majority of IC was noticed in queries (2a) and (2b) with structures (3a) and (3b). Analysing the query lists separately, it was noticed that the amount of IC in examples with determiner and noun as clefted constituent is only 21%. As a result, in the rest 79% the following types of clauses and clefts were found.

The first type that was noticed was truncated interrogative cleft (TR IC). Many authors, including R. Declerck [3], R. Declerck and S. Shigeki [2], and N. Hedberg [7], considered such sentences as example (4) as reduced or elliptical *it*-clefts. According to N. Hedberg the main peculiarity of a truncated cleft (3a) is that «the content of the question is so strongly activated that it can be elided in the cleft» [7, p.234].

(4) Was it Oliver who came to work Saturday? No, it is mark ~~who came to work Saturday~~ [10, p.76].

In addition, TR IC has the same function as IC, and also occurs in sentences with alternatives. The rest 25 % of PP-query and 9% of NP-query were TR IC, but as it is shown in examples (5b) and (5c) they always should be presented together with the context. However, there was examined 1% wh-clefts (WH-C) in NP-query.

(5) a. Or was it *the fact* that the courts three thought giving him suspended sentences or probation was adequate for what he did?

b. Just decide who YOU think was the most important pop artist of 1999 and vote. Was it *Geri* who had a No1 with Lift Me Up?

c. After waiting for years to hear a "political sermon" at Mass, I was surprised to finally hear one at church this weekend. Was it *one* that I was expecting to hear, about our esteemed president going into a country under false pretenses and inadvertently slaughtering thousands of innocent civilians?

The second type of cleft was WH-C. Those are the questions formed with the aid of following interrogative words: who, what, when, where, why [12, p.396].

- (6) Why was it *Sandra* who finally took the initiative in breaking the circular dance?

Although E.F. Prince describes WH-C with «old» information in the first part and «new» in the second, WH-IC asks for «new» (additional) information in cleft-head giving the «old» information in cleft-clause as in (6). Here the speaker and hearer know about somebody *who finally took the initiative in breaking the circular dance*, but speaker wants to find out and specify whether it was *Sandra* and why.

The third type that occurs during analysis is extraposition (EX) which serves as transformation by which (7b) was said to derive from (7a) [15].

- (7) a. That he hasn't phoned is strange.
b. It is strange that he hasn't phoned.

In most cases analysing corpus EX was noticed in constructions: was/is it the case + complementary clause as in (8).

- (8) *Is it the case* that you become aware that you are smiling which makes you feel good or is it purely physiological?

The next often-observed type is restrictive relative clause (RRC) where a general pronoun *that* is often used, being independent of personal or non-personal character, and specifies the object [12, p.216]. In (9a, b, c) RRC provides information which is important to identify the NP and allows relative pronouns as well as *that* [14], but if *that* is omitted the meaning of the sentence does not change as in (9c).

- (9) a. Is it the boxer *who* only takes on low-down dirty mongrels?
b. Was it the subject *that* he felt most strongly about?
c. Was it the borstal *which* I knew?

Complementary clause (CC) appeared in the general list six times. Despite RRC and CC look quite similar noun-CC is different. To check it, one can use *whether/if* instead of *that* [1]. If they interchangeable, then it is CC. Moreover, CC is possible only with some NN (*idea, fact, possibility, assumption, and proof*) as in example (10) [13].

- (10) Was it the fact *that* she seemed to be speaking close to his ear, in a whisper, when she was lying three yards away?

Finally, after compiling the results of corpus analysis it became clear that the type of cleft or clause depends a lot on context and the purpose of the interrogative. It is striking how many variations of clefts (and clauses) can have one basic structure (BE+IT+NP/PP/NN). Table 1.1 shows the amount of each type in the general list based on queries (2a, b, c).

The analysis concerning the function of the corpus showed that interrogatives were used for the following purposes: to recheck, to find out, to presuppose or suggest information, to make rhetorical question or ironic suggestion.

Table 1.1 Types of clefts and clauses in general list

C?	IC	TR IC	WH-C	EX	RRC	CC	Total
Number	91	46	9	26	22	6	200

Talking about cleft function, we agree with N. Hedberg and L. Fadden that a topic must be familiar to the hearer «in order to serve as an address in memory to which the new information may be linked» [5, p.50]. In addition, E.F. Prince concludes that *it*-clefts due to their purpose should be divided into «stressed-focus», which emphasise the object, and «informative-presupposition», which gives new information in cleft clause. Taking into account both of foregoing statements and applying them to IC, there could be the case of rechecking the information as in (11). Context shows that the hearer should have been aware of the information asked, and the object (clefted constituent presented by PP) is being highly emphasised.

(11) Oh no, Abu! Was it *you* who did that? Well, you shouldn't have.

According to R. Declerck [4], a category of interrogative stressed-focus clefts (disregarded by E.F. Prince), do not require the cleft clause to represent «given» information, as the hearer does not have to be aware of it at the time of the utterance. In this case, the main function of IC will be «finding out». Table 1.2 shows that 64% of analysed interrogatives were used to find out some information, despite the fact that at first IC sound like rechecking it.

(12) She looked out of the windscreen at the other carriageway. If two of the next ten cars are blue, I'll ask it, she thought. Two of them were.

«Was it Don who stopped you and Ellen getting together?»

«Why do you ask? Come to that, why do you think I might answer?»

Example (12) shows that the hearer was not expecting the question, so he was not aware of the topic while listening to the utterance. But as far as IC has personal content it might sound as «recheck».

Additionally, in all the cleft-clause types it was noticed that usage of alternative automatically changes the «finding out» function into «suggestion», as the speaker gives the hearer different options of prepared answer as in example (13). In spite of the alternative, all the interrogatives in corpus, except WH-C are considered as YES-NO questions. In case with alternative the answer will be truncated cleft, but which begins with *yes/no*.

(13) A: But, all the same, there are very few countries where a leader could be turfed out of office with that degree of apparent strength behind her.

B: Is it the case that Britain has moved away from Thatcherism, or is that she's just become more extreme?

Another function that occurred in corpus only four times is presupposition. It is used, when speaker is not sure about the answer, but at the same time he is not craving to find out as in (14).

- (14) The entire group of Indigenes was still staring at him in the same wonderstruck way. He wondered what could arouse such curiosity in them. *Was it the fact* that his body was bare from the waist down? Very likely that was it.

The last function that occurred in the analysis is rhetorical, which can be explained by the following details. There were observed different cases where the speaker was talking about some abstract notions (like Jesus and Santa in (15)), or when the speaker and hearer is one person in (16). Despite that we cannot assume that the speaker knows the answer; it sounds more like «talking into the void».

- (15) Because, in addition to Santa, these kids got Jesus. As a young child, I confused the two. *Was it Jesus* who drove a sleigh through the sky and brought gifts? *Was it Santa* who punished the alcoholics and the people who had sex and sent them to hell?

- (16) I won't go piece by piece through the issue; some of the writers are friends, and having had words fail me on many occasions (or *was it I* who failed the words?), I'm reluctant to take good writers to task for their labors in a very stony vineyard.

Table 1.2 Types of functions in corpus

Function	Recheck	Finding out	Suggestion	Ironic	Rhetorical	Presupposition
%	10%	64%	15%	1%	8%	2%

It is worth mentioning that the function depends a lot on the person who (presumably) knows the answer. We coded them as knower 1 (K1) when it is speaker who knows the correct answer or knower 2 (K2), when hearer knows the answer or just speaker does not know. Statistics of the analysis shows that in 96% of the corpus it was K2. Furthermore, in cases with K1 (4%) there are only two types of functions: recheck, as the speaker what is right, or ironic suggestion as in example (17).

- (17) [...] when Valentine moved away a few steps Vorix moved with him, until Valentine turned and said, "Do you think I will fall, brother?" "There is little chance of that." "Then why stand so close? *Is it you* that fears falling?" Valentine laughed.

One more remarkable thing about the IC, is the usage of tenses in cleft-head and cleft-clause. As it is noticeable on the examples mentioned above ((1), (3), (5), (6), (8)-(17)), for cleft-head there are only two options: Present Indefinite (PrI) or Past Indefinite (PI). Nevertheless, they make various combinations with other tenses. The most used sequence of tenses is PrI-PrI and PrI-PI. This fact means that speaker talks about everyday routine in first case or asks about state of thing because of the event that happened before. Both of them are aimed at «finding out» function. In correspondence with the data in 78% of interrogatives used PI-PI and PI-Pp in 11% of sentences. Here both cases may be used for rechecking the information, especially with NP or PP clefted constituent.

Conclusions. The aim of the paper was to analyse interrogative clefts in corpus found in the Collins WordBanks Online. To specify the search were used three queries, which have similar construction and differ only in cleft constituent, that is represented by NP, PP and D followed by NN. The analysis of corpus was made by following criteria: type of cleft, source, knower, type of cleft constituent, combination of tenses and function.

Firstly, it was noticed that similar structure can determine not only a type of a cleft (IC, TR IC, WH-C), but also a type of a clause (RRC, CC, EX). Furthermore, items among these two classes have very slight difference; therefore they should be distinguished very accurately, based on the peculiarities mentioned in Chapter 3. IC in turn can be recognised by following factors: (1) type of YES/NO question, (2) has structure BE+IT+NP/PP/D+NN, (3) is a stressed-focus cleft, (4) mostly (!) used to recheck or to find out the information, (5) mostly (!) speaker does not know the answer. Secondly, IC can have five different functions, as they are used to: recheck, find out and presuppose the information, make suggestion, ironic suggestion or rhetorical question. These functions depend on context and the knower, whether it is speaker (K1) or hearer (K2) or none of them who knows the answer.

Finally, the sequence of tenses helps to specify the function and the type of interrogative in general, as it shows in what part of question something already happened and where is the focus, which leads to the type.

References

1. Complement clause [Електронний ресурс] // English Grammar. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.englishgrammar.org/complement-clause>
2. Declerck R. Premodified Reduced It-clefts / R. Declerck, S. Shigeki. // *Lingua*. – 1990. – №82. – С.15–51.
3. Declerck R. Studies in Copular Sentences, Clefts, and Pseudo-Clefts / Renaat Declerck. – Leuven: Leuven University Press, 1988. – 263 с.
4. Declerck R. The Pragmatics of It-clefts and WH-clefts / Renaat Declerck. // *Lingua*. – 1984. – №64. – С.251–289.
5. Hedberg N. The Information Structure of IT-clefts, Wh-clefts and Reverse Wh-clefts in English / N. Hedberg, F. Lorna // *The Grammar-Pragmatics Interface: Essays in Honor of Jeanette K. Gundel* / N. Hedberg, L.Fadden. – Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 2007. – С.49–76.
6. Hedberg N. Discourse pragmatics and cleft sentences in English / Nancy Hedberg. – Minneapolis: University of Minnesota dissertation, 1990. – 181 с.
7. Hedberg N. Multiple Focus and Cleft Sentences / Nancy Hedberg // *Cleft Structures* / Nancy Hedberg. – Amsterdam: John Benjamins, 2013. – (227-250).
8. Hedberg N. The Discourse Function of Cleft Sentences in Spoken English / Nancy Hedberg. // *Linguistic Society of America Meeting*. – 1988. – С. 12.

9. Hedberg N. The Referential Status of Clefts / Nancy Hedberg. // Language. – 2000. – С. 891–920.
10. Patten A. The English It-cleft: a constructional account and a diachronic investigation / Amanda Patten. – Berlin: De Gruyter Mouton, 2012. – 269 с.
11. Prince E. F. A Comparison of Wh-clefts and It-clefts in discourse / Ellen Prince. // Language. – 1978. – С. 883–906.
12. Quirk R. A Grammar of Contemporary English / R. Quirk, S. Greenbaum, G. Leech. – London: Longman Group Ltd, 1972. – 922 с.
13. Relative Clauses vs. Complement Clauses [Електронний ресурс] // ELLO: English Language and Linguistics Online. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ello.uos.de/field.php/SyntacticTheory/TGRelCvsComplC>
14. Restrictive vs. Nonrestrictive Relatives [Електронний ресурс] // ELLO: English Language and Linguistics Online. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ello.uos.de/field.php/SyntacticTheory/TGRelCNonrestr>
15. Rosenbaum P. S. The grammar of English predicate complement constructions / Rosenbaum. – Cambridge: M.I.T.Press, 1967. – 230 с.

Павельчук Н.О.

Рівненський державний гуманітарний університет

ІСТОРИЧНИЙ ЕКСКУРС В ЕВОЛЮЦІЮ РЕКЛАМНОГО ТЕКСТУ

Анотація. У статті здійснено історичний екскурс в еволюцію рекламного тексту. Розглянуто етапи виникнення та розвитку реклами. Описано комунікативні функції рекламного тексту під час кожного етапу.

Ключові слова: реклама, рекламний текст, мовленнєве повідомлення, функції рекламного тексту.

Annotation. The article provides a brief historical excursion into the evolution of advertisement text. Stages of the advertisement origin and development are demonstrated. The communicative functions of advertisement text during each stage of its evolution is described.

Key words: advertisement, advertisement text, speech message, advertisement text functions.

Постановка проблеми. Реклама надійно увійшла в сучасне життя, ставши частиною не тільки комерційної сфери, а й культури, і життя в цілому. На сьогоднішній день створення реклами наближається до мистецтва, і професіоналізм її виробників стабільно зростає.

Реклама, маючи в арсеналі безліч прийомів впливу і виразності, привертає увагу фахівців різних галузей науки: психологів (Б.Е. Гіденс, А. С. Кармин, Р. І. Мокшанцев та ін.), соціологів (Ж. Бодрійяр,

Б.С. Разумовський та ін.), маркетологів (У.Ф. Аренс, К.Л. Бове, Д. Огілві та ін.) та, звичайно, лінгвістів (В.В. Зірка, Б. Гарднер, Дж. Лакофф, Р.Дж. Харіс та ін.).

Вивчають рекламу з самих різних сторін. Так, дослідник О.В. Медведєва пише: «Не секрет, що сьогодні реклама як об'єкт вивчення має величезну привабливу силу. Економісти, соціологи, психологи, історики, мовознавці, дизайнери, діячі кінематографу і телерадіомовлення вважають рекламу «своєю територією», що підлягає вивченню, теоретизуванню і подальшому розвитку, що говорить про складність і багатогранність реклами як явища, що знаходиться «на стику» наук» [5]. Тому метою статті стало здійснити історичний екскурс в еволюцію рекламного тексту. Для досягнення цієї мети, було поставлено такі завдання: 1) розглянути етапи виникнення та розвитку реклами; 2) дослідити комунікативні функції рекламного тексту під час кожного етапу.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на те, з якого боку досліджується реклама, психологічної, соціальної або економічної, все дослідники згодні з тим, що реклама – це, перш за все, акт комунікації між рекламодавцем і споживачем, певна форма спілкування. Як зазначає Дж. Ліч, «рекламування – це візуальна (письмова) дистантна комунікація, що володіє специфічними рисами усної комунікації» [10]. Найважливіший засіб спілкування або комунікації – це мова, тому вивчення мови реклами, а саме рекламних текстів, стає нагальним і актуальним. «Реклама – одна зі сфер використання мови, де вона служить, перш за все, інструментом переконуючої комунікації. <...> Однією з важливих відмінностей реклами від інших форм переконуючої комунікації є те, що вона відбувається в умовах, які в деякому відношенні є вкрай несприятливими і навіть, можна сказати, екстремальними <...>. Тому рекламні повідомлення є унікальним матеріалом для дослідження функціонування мовних механізмів і комунікативних стратегій в досить непростих умовах мовної взаємодії» [7].

Як зазначають дослідники Д.Е. Розенталь і М.М. Кохтев, сутність мови реклами можна узагальнити наступним чином. Такий текст виконує дві комунікативні функції – інформує та переконує. Він обов'язково повинен бути літературно грамотним. Будь-який рекламний текст відрізняють конкретність і цілеспрямованість, які допомагають зрозуміти, чим рекламований об'єкт відрізняється від його подібних. Рекламний текст повинен відповідати наступним характеристикам: бути доказовим (переконливим), логічним за формою і змістом, зрозумілим, коротким і лаконічним, оригінальним, неповторним та цікавим [8].

У свою чергу В.В. Зірка вважає, що така численність досліджень мови реклами навіть дозволяє говорити про новий напрямок в лінгвістиці – рекламознавство. До запропонованого напрямку пропонується включити вивчення моделей створення рекламних текстів, розробка принципів ставлення до них (їх прийняття чи ні), створення номенклатури способів актуалізації мовних одиниць в тексті, аналіз синтаксису реклами з точки зору його ролі в

досягненні мети рекламної комунікації; визначення жанрової своєрідності реклами та її місця в системі функціональних стилів і т.п. [2]. Проте, на наш погляд, розглядаючи рекламу і рекламні тексти, перш за все варто зупинитися на їх зародженні та еволюції.

Говорячи про витoki реклами, слід зазначити, що вони лежать в інформуванні, спілкуванні між людьми, у певній цілеспрямованості цього спілкування. Першими зразками рекламної діяльності прийнято вважати древні глиняні, кам'яні, дерев'яні таблички, які містили інформацію про товари чи послуги. Так, найдревнішим зразком вважається вавилонська глиняна табличка датована 3000 р. до н.е., яка пропонує послуги продавця, писаря та шевця.

На першому етапі розвитку рекламної діяльності популярною була самореклама, прикладом якої є напис, зроблений у III ст. до н. е. на одній із колон храму давньоєгипетського Мемфіса: «Тут мешкаю я, Мінос з острова Кіпр, наділений богами даром розгадувати сни. За помірну плату». Як зразок інформативної реклами можна навести використання спеціальних оповісників або глашатаїв. У Стародавньому світі саме вони були професійними носіями рекламного слова. Основною вимогою до оповісників було оперативне інформування населення про суспільно важливі події. Окрім того, на них покладался ряд інших функцій: виконання дипломатичних доручень, участь у різних посольствах, перебування на службі у міської адміністрації тощо. Оповісники нижчого рангу працювали на ринкових розпродажах, у театральних трупах, прислужували приватним особам. Слід зазначити, що їхніми послугами користувалися в Європі ще протягом багатьох століть. Так, у XII ст. у Франції власники заїжджих дворів наймали глашатаїв, аби ті звуком труби збирали натовп. Тоді хазяїн пригощав людей винами, рекламуючи таким чином напої [13, с.13].

Проте саме слово «реклама» (від латинського – *reclamare* – «викрикувати») виникло приблизно в 1655 році. Воно використовувалося в Біблії для позначення повідомлень або попереджень.

З розвитком книгодрукування у XVI – XVII століттях поширеним явищем стає реклама книг. Спершу рекламні матеріали такого типу додавалися до придбаних книг, а згодом, оскільки видавці книг були видавцями преси, в газети починають вкладати так звані «рекламні листки», які пізніше трансформуються у газетні колонки оголошень. Зразком рекламного оголошення цього періоду є повідомлення про втрачені речі, опубліковане у «The Daily Journal» 25 березня 1728 р.:

Lost on Thursday last, between Grace-Church-street, and Long-Acre, by a Person that went Part of the Way in a Hackney-Coach, about five Yards of Cambrick and two of Muslin, three little square Boards and several small Bits of Linen of different Colours, all ty'd up together in a blue and white check'd silk Handkerchief, with a reddish Border round the Edges, and mark'd with a D at one of the Corners: If the Person who has found the above said Things, will bring or send them to Mr. RICHARDSON'S, Printer, in Salisbury-Court; or to Mr. BENN'S Coffee-house, in

New Bond-street, by Hanover-Square, they shall receive half a Guinea Reward, and Thanks [9].

Проте, з плином часу, з'являються видання, які вже орієнтуються не на друк новин, а на друк рекламних оголошень. Таким був американський тижневик «Dunlap's Pennsylvania Packet or, The General Advertiser», який через великий попит незабаром став щоденним. Рекламні оголошення, які друкувалися в ньому та у схожих виданнях, виконували інформативну функцію, тобто вони надавали відомості про можливий час та місце придбання товару чи послуги. Наприклад: *CAME to the plantation of the subscriber, in Rockhill Township, Bucks County, on the 9th of October last, a black COW, about twelve years old, with a crop and slit in each ear, a white face, and upright horns. The owner is desired to come, prove his property, pay charges and take her away [12].* Професор П. Уокер Лерд характеризує основну частину цих рекламних оголошень як такі, що мають простий стиль та використовують примітивні комунікативні технології, оскільки предмети рекламування добре відомі потенційним споживачам та не потребують додаткової роз'яснювальної інформації [13, с.16].

Цікавим є той факт, що у XIX ст. термін «реклама» дещо звужує своє значення та використовується, в основному, для торговельних пропозицій. Дослідивши рекламні повідомлення цього часу, П. Уокер Лерд виділяє традиційні вербальні формули на початку приватного рекламного повідомлення: *respectfully inform(ing) friends and the public, beg(ging) to offer, the public's indulgence*. Основна функція реклами XIX ст. – інформувати потенційних споживачів про товари чи послуги і місце їх придбання [13, с.16].

У свою чергу, вчений В.Л. Мацежинський ще додає наступні додаткові функції реклами XIX ст.: конкурентійна, навчальна та нагадувальна. Конкурентійна (заохочувальна) функція реклами полягає у використанні обіцянок нерідко у вигляді рекламних слоганів, які апелюють до споживача; навчальна функція полягає у розширенні знань споживача, доповненні їх даними зі сфер, пов'язаних із представленою пропозицією; нагадувальна реклама фіксує в пам'яті назви, знаки тощо [4].

Кінець XIX століття та початок XX століття у США характеризується як період великих змін, новий етап економічного розвитку, що призвело до зростання виробництва товарів у багато разів. На ринку почали з'являтися товари (зубна паста, кукурудзяні пластівці, жувальна гумка, леза тощо), які були невідомі населенню, що звикло використовувати продукцію, виготовлену в невеликих майстернях та цехах. Споживачі потребували детальної інформації про новинки та роз'яснень щодо їх використання, виробники товарів – збуту продукції. Все це зумовило появу активної і досить ефективної реклами. У цих умовах рекламні тексти почали грати не тільки ознайомчу і заклично-прагматичну, а й просвітницьку роль. Тепер нові винаходи, призначені для масового споживача, прагнули заявити про себе можливо ґрунтовніше і дохідливіше. Крім того, з освоєнням журналами кольорових рекламних шпальт

образотворча сторона реклами знову стала виходити на перший план і поступово вони зробилися органічною складовою таких журналів для жінок, як «Ladies Home Journal», «Cosmopolitan», «Women's Home Companion» та ін.

Рекламні повідомлення в період до та протягом першої світової війни виконують освітню та соціальну функції. Наприклад, реклама компанії «American Telephone and Telegraph» («AT&T») навчала користувачів телефонного етикету, а операторам прищеплювала почуття відповідальності перед користувачами [11, с.6].

У післявоєнний час характер реклами змінюється – високо цінуються гумор, афористичність тексту. Так, свого часу, в Європі мав успіх наступний слоган (у різних формах): «Якщо не знаєте, чого бажаєте – завітайте до нас, тут це і знайдете» [13].

Однією з особливостей розвитку рекламного бізнесу було створення міжнародної мережі рекламних агентств. В наш час нові можливості для реклами відкриваються у зв'язку з інтернаціоналізацією галузей засобів масової інформації.

На думку Р.І. Мокшанцева, реклама пройшла шлях від інформування до умовляння, від умовляння, через вироблення умовного рефлексу, – до підсвідомого навіювання, кінцевим етапом еволюції реклами стало проектування символічного зображення [6, с.9]. Еволюція реклами, за словами Ж. Бодрійяра, це – перехід від інформації до навіювання, згодом до непомітного навіювання, та, врешті-решт, до керування споживанням [1].

У свою чергу В.А. Ємелін, слідом за Ж. Бодрійяром аналізуючи еволюцію реклами, робить висновок, що на початковій стадії свого розвитку реклама виконує виключно інформативну функцію, надаючи певною мірою правдиву інформацію про товари чи послуги. Це, на думку дослідника, стадія розвитку, коли між товаром та знаком, що його заміщає, можна встановити відносини рівності [3].

Другий етап характеризується вищим ступенем розвитку реклами, коли остання починає створювати образ речі та наділяти його рисами йому раніше не властивими. На цьому етапі рекламований товар перетворюється на символ, з яким асоціюється певне почуття, поведінка, стиль життя. Ціноутворення цього етапу залежить перш за все від «віртуального образу вартості», формування якого займається реклама [3].

Наступний етап рекламної еволюції характеризується її самодостатністю, основною функцією реклами вже не є інформування, оскільки вона перетворюється на об'єкт аналізу та оцінки. Реклама все ще залишається знаком, але водночас перетворюється на референт та стає частиною культури [3].

Підсумовуючи написане вище, зазначимо, що сучасна реклама розглядається як невід'ємна ознака повсякдення та, водночас, як частина культури, оскільки активно впливає на формування життєвої поведінки людини та її ціннісно-нормативну систему.

Крім того, реклама є надзвичайно динамічним видом мовленнєвого повідомлення, однією з характерних особливостей якого є висока варіативність – мінливість форми і мовних засобів реалізації прагматичного завдання. Детальніше цю тему ми плануємо розглянути в подальших публікаціях.

Література

1. Бодрийяр Ж. Система вещей / Жан Бодрийяр – М., 1995, 2001. // Электронная публикация: Центр гуманитарных технологий. – 10.03.2008. URL: <http://gtmarket.ru/laboratory/basis/3496> (дата звернення: 06.04.2017)
2. Зірка В. В. Мовна парадигма маніпулятивної гри в рекламі : Автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.02 / В. В. Зірка; НАН України. Ін-т мовознав. ім. О.О.Потебні. – К., 2005. – 32 с.
3. Емелин В. Реклама как симулякр. – М., 1999. – URL: <http://emeline.narod.ru/advertising.htm> (дата звернення: 06.04.2017)
4. Мацежинський В.Л. Реклама в пресі Польського Королівства і Східної Галичини (друга половина XIX-початок XX ст.): Автореф. дис. ... д-ра іст. наук: 07.00.02 / НАН України. Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича, Ін-т народознав. – Львів, 2004. – 33 с.
5. Медведева Е.В. Рекламная коммуникация / Е.В. Медведева. – М.: ЛКИ, 2008. – 280 с.
6. Мокшанцев Р.И. Психология рекламы: Учебное пособие / науч. ред. М.В. Удальцова. – М.: Инфра-М, Новосибирск: Новосибирское соглашение, 2000. – 230 с.
7. Пирогова Ю.К., Баранов А.Н., Паршин П.Б. Рекламный текст: семиотика и лингвистика / Ю.К. Пирогова, А.Н. Баранов, П.Б. Паршин. – М.: Издательский дом Гребенникова, 2000. – 270 с.
8. Розенталь Д. Э., Кохтев Н. Н. Язык рекламных текстов / Дитмар Эльяшевич Розенталь, Николай Николаевич Кохтев. – М.: Высшая школа, 1981. – 125 с.
9. Campbell J. Domestic Intelligence: Newspaper Advertising and the Eighteenth-Century Novel / Jill Campbell. – The Yale Journal of Criticism. – Vol. 15, Number 2, 2002. – pp. 251-291. URL: <https://muse.jhu.edu/article/36915/summary> (дата звернення: 06.04.2017)
10. Leech G.N. English in Advertising. A Linguistic Study of Advertising in Great Britain / G.N. Leech. – Ldn: Longman, 1966. – 210 p.
11. Marchand R. Advertising the American Dream: Making Way for Modernity, 1920-1940 / R. Marchand. – Los Angeles: University of California Press, 1986. – 448 p.
12. Dunlap's Pennsylvania Packet or, The General Advertiser. – Philadelphia, 1775. URL: <https://www.loc.gov/item/2006567047/> (дата звернення: 06.04.2017)
13. Walker Laird P. Advertising Progress: American Business and the Rise of Consumer Marketing (Studies in Industry and Society) / Pamela Walker Laird. – Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1998. – 480 p.

Попенко С.В., Мосієнко О.В.
Житомирський державний університет імені Івана Франка

БЕЗАРКТИКЛЕВІ ПРИЙМЕННИКОВІ ЗВОРОТИ В АНГЛОМОВНОМУ МЕДІА ДИСКУРСІ

Анотація. У статті досліджується специфіка семантики і функцій англійських безартиклевих прийменникових зворотів (БПЗ). На основі аналізу англomовного медіа дискурсу визначаються основні функції БПЗ. Вони розглядаються у зв'язку зі стратегіями й тактиками побудови статей англomовного журнального дискурсу.

Ключові слова: безартиклеві прийменникові звороти, засоби масової інформації, англomовний медіа дискурс, стратегії і тактики.

Annotation. The article deals with the specific character of semantics and functions of English prepositional phrases without article. The main functions of prepositional phrases without article are defined on the basis of analysis of English media discourse. They are considered in connection with strategies and tactics of composition of articles of magazine discourse.

Keywords: prepositional phrases without article, mass media, English media discourse, strategies and tactics.

При вивченні мовних одиниць лінгвісти зосереджують увагу на іменниках, прийменниках, артиклях, стійких сполученнях слів. Проте значення безартиклевих прийменникових зворотів англійської мови (далі – БПЗ) перебуває на периферії досліджень унаслідок їхньої складної семантики, що зумовлює актуальність даного дослідження.

Метою статті є аналіз особливостей вживання безартиклевих прийменникових зворотів в англomовному медіа дискурсі.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань: виявити особливості, тактики, стратегії використання БПЗ та функції БПЗ в англomовному медіадискурсі.

Безартиклеві прийменникові звороти слід тлумачити як стійкі структури, що займають проміжне місце між вільними словосполученнями і фразеологізмами, адже на відміну від останніх окремі звороти мають орієнтаційне метафоричне значення. Включення додаткових складників у БПЗ модифікує їхню семантику у мовленні без впливу на базове значення досліджуваних одиниць [4, с. 252].

Функції БПЗ в англomовному медіадискурсі, призначені для номінації надситуативних координат, підпорядковуються текстовим стратегіям як загальним планам аранжування змісту і тактикам, що визначають відбір і послідовність вживання мовних одиниць.

Як зазначає Талавіра Н., БПЗ в англomовному медіадискурсі виконують дві функції: денотативну, підпорядковуючись певній стратегії, і дискурсивну,

при співвіднесенні фрагментів статті, представлених членами реченнями, висловленнями або абзацами [4, с. 253].

Комплексні звороти поєднують дві попередні функції, тобто залежно від стратегії вказують на координати референтної ситуації або забезпечують зв'язність текстів [3, с. 98].

У денотативній функції досліджувані конструкції підпорядковуються чотирьом стратегіям текстобудови:

– характеристичній, спрямованій на опис референтів: вживання БПЗ у статтях про пересічних громадян згідно з фокусувальною тактикою представлено у тексті під заголовком «*These Guys Really Like Trump*» (*The New York Times*, 29.04.2017). В інтродуктивному та загальному блоках статті представлено інформацію про двох чоловіків похилого віку, прихильників щойно обраного президента США: *Mr. Paslow, 61, is a soft-spoken college graduate, Mr. Peterson, 62, a visceral debater who chose work straight out of high school [...] They had both been out of work for more than a year [...]* (*The New York Times*, 29.04.2017). Вживання суб'єктних БПЗ *out of high school* та *out of work* акцентує увагу на контрастній характеристиці вже дорослих чоловіків, які давно отримали вищу освіту, проте зараз позбавлені місця роботи. Представлена інформація містить приховані посилення на характеристику електорату обраного президента (наприклад, безробітні, забезпечена БПЗ *out of work*). Тобто, вживані БПЗ у наведеному вище прикладі сприяють опису референта через фокусування на деталях його характеристики.

Прикладом залежності функціонування БПЗ від фонові тактики слугує стаття під заголовком «*Russians Peacefully Protest, Call for Putin to Quit*» (*Newsweek*, 29.04. 2017). У цьому тексті БПЗ подають додаткову інформацію про попереднє перебування політичного критика у в'язниці в контексті сьогочасних подій, які відбуваються у Росії. Інформація представлена локативним БПЗ *in jail*, який подає фонову інформацію про діяча, який організував протест проти діючого президента, та активізує у свідомості читача негативну характеристику критика, впливаючи на формування відповідного ставлення до його особистості: *Saturday's protest in the capital [...] was organized by the Open Russia movement founded by Kremlin critic Mikhail Khodorkovsky. Once Russia's richest man, he was freed by Putin in 2013 after spending a decade in jail for fraud [...]* (*Newsweek*, 29.04. 2017)

– самоактуалізації, що відбиває удосконалення суб'єкта. Так, у межах вказаної стратегії виокремлюють тактику апеляції до балансування між задоволенням самоактуалізації та її дефіцитом, реалізації якій сприяють БПЗ, що ідентифікують суб'єкти, локалізовані у межах, що становлять певного виду загрозу (*at risk, at stake*). Наприклад, ризик зростання ймовірності серцевого нападу для чоловіків 65-річного віку: *Men over the age of 65 are most at risk, the study found* («*Singapore's Haze Raises the Risk of Heart Attacks*», *Newsweek*, 06.04.2017), або небезпека руйнації національних цінностей: *Citizens [...] have their voices heard by their elected officials is exactly what we expect to see when*

American values are at stake («Barack Obama Supports U.S. Protests», *Newsweek*, 30.01.2017).

– відтворення впливу на аудиторію, котра відображає зображення творів мистецтва та їхніх авторів: зумовлює вживання БПЗ, які маркують канал взаємодії з аудиторією (*on display, on screen, on television*) або локалізують референт у полі зору спостерігача (*in front, on view*) та БПЗ, які локалізують твори у полі зору адресата (*on view, on exhibit*), або іменують канали впливу на аудиторію (*in fiction, on canvas*). Так, наприклад, у статті «*Who the Hell Needs an Education?*» (*Newsweek*, 27.04.2017) ідентифікація твору мистецтва підпорядкована локативному (*at Timothy Taylor*) та суб'єктному (*on Katz's early sketches*) зворотам у комбінації з перцептивним (*in his proper British accent*), що сприяє відтворенню загальної атмосфери на виставці завдяки апеляції до аудитивного аспекту (британський акцент власника місця проведення виставки): «*We had a bit of a problem with that, Alex*», says gallerist Timothy Taylor *in his proper British accent* [...]. He's referring to «Alex Katz: Subway Drawings» the first installation of his notebook drawings from the 1940s, now *on display at Timothy Taylor 16x34*[...]. The whole space measures 16 by 34 feet...and its Lilliputian size seems appropriate for the intimacy of an exhibit *on Katz's early sketches* (*Newsweek*, 27.04.2017).

– відновлення безпеки, яка структурує тексти про роботу правоохоронної системи: зумовлює функціонування БПЗ, які вказують на обмеження свободи злочинців шляхом їх локалізації у замкненому просторі, що слугує перешкодою для подальшої діяльності (*in custody, in court, in prison*); співвіднесення з ціллю примушення (*under investigation, under arrest*) або протидії між учасниками судового розгляду зворотом, що представляє діяльність як площину (*on trial*).

Подібно до дискурсивних маркерів дискурсивні функції БПЗ полягають у вказівці на те, яким чином слід співвідносити суміжні фрагменти тексту [1, с. 58].

У дискурсивній функції БПЗ, підпорядковані однойменній стратегії, співвідносять між собою фрагменти різного обсягу: члени речення, висловлення, абзаци. Відповідно до їх обсягу БПЗ фіксують надситуативні відношення на трьох рівнях – синтаксичному, який співвідносить члени речення, абзацному, що поєднує окремі синтаксичні структури, та міжабзацному, котрий зв'язує суміжні абзаци [3, с. 101].

БПЗ реалізують дискурсивні функції згідно з трьома тактиками: деталізації, узагальнювання та протиставлення.

Тактика деталізації реалізується за допомогою БПЗ, які співвідносять два інтерреляційні об'єкта, де зміст одного розширено або уточнено за допомогою іншого (*in part, in particular, in turn*). Так, в аспекті опису локалізації БПЗ *in particular* деталізує попередньо представлену інформацію про місцезнаходження людини: *There was a time when no matter where people were, they were always somewhere. Now we can find ourselves in places where we feel we*

are not anywhere *in particular*: airports, shopping malls, hotels, office building lobbies and other anonymous environments devoid of local identity («Everywhere's the Same: Nowhere in Particular», *The New York Times*, 03.06.2015). Поєднання двох дискурсивних фрагментів з деталізованою інформацією в одному із них сприяє контрастивній репрезентації змісту вживаних займенників *somewhere* та *not anywhere*, останній з яких підлягає семантичній перебудові в синонімічну одиницю *nowhere*.

Тактика узагальнювання актуалізується БПЗ із семантикою загального значення (*on average, in total, in general*). Тактика визначає вживання БПЗ, які специфікують зміст попереднього фрагменту статті – речення-висловлення або абзацу – в аспекті кількості представлених референтів: середньої (*on average*), остаточної (*in total*) чи неподільної (*in general*). Наприклад, у статті «*Only One U.K. Company Has Revealed Its Gender Pay Gap under New Law*» (*Newsweek*, 24.04.2017) узагальнення, що стосується середньої оплати чоловічої роботи, представлене за допомогою БПЗ *on average*: *The bonus pay for male employees is on average 13.8 percent higher than that for female employees*. Кількісний вимір узагальнення уточнює та водночас протиставляє порівнювані аспекти – гендерну приналежність працівників (*male employees / female employees*). Це свідчить про взаємозалежність та комбінаторну специфіку реалізації визначених тактик.

Тактика протиставлення підпорядковує вживання БПЗ, що структурують дискурс, зіставляючи два фрагменти, перший з яких описує способи фіксації дійсності, а другий відбиває їхню реальність (*in reality, in fact*), істинність (*in truth*), теоретичну (*in theory*) або практичну цінність (*in practice*). Так, наприклад, у статті «*Welcome to Trump's Alt-Fact Twilight Zone*» (*Newsweek*, 25.01.2017) вживання звороту *in fact* у другому реченні сприяє протиставленню двох станів справ – першого, позначуваного представленою у попередньому реченні інформацією про поділ електорату на два угруповання, що підтримують різних кандидатів (*some for Clinton and some for Trump*), та другого – фактичного, реального стану речей (*major reason that the Electoral College should be abandoned*), зафіксованого таким поділом: *There are surely millions of people in both red states and blue who would have voted in a competitive election, some for Clinton and some for Trump. That, in fact, is the major reason that the Electoral College should be abandoned* (*Newsweek*, 25.01.2017).

Отже, особливості БПЗ в англomовному медіа дискурсі варто досліджувати через призму функцій БПЗ, які виявляються у номінації надситуативних міжреферентних відношень відповідно до задіяних текстових стратегій і тактик, що визначають відбір і послідовність вживання номінативних одиниць.

У мадіадискурсі БПЗ виконують дві функції: денотативну, локалізуючи людину та її активність стосовно сталих орієнтирів, і дискурсивну, при співвіднесенні фрагментів статті.

Комплексні БПЗ підпорядковуються обом стратегіям залежно від контексту: у денотативній функції вони вказують на міжреферентні відношення, а їхнє дискурсивне призначення полягає в забезпеченні зв'язності тексту.

Література

1. Репех Н. В. Лінгвальне втілення семантики початку і кінця в англomовному журнальному дискурсі : когнітивно-риторичний аспект : дис. канд. філол. наук : 10.02.04 / Репех Наталія Валеріївна ; Київськ. нац. лінгв. ун-т. — К., 2012. — 243 с.

2. Талавира Н. М. Ориентирующие обороты английского языка с семантикой контакта : лингвокогнитивный аспект / Н. М. Талавира // Семантика и прагматика языковых единиц : тезисы докладов международной научной конференции. — Минск : Минск. гос. лингв. ун-т, 2015. — С. 141—142.

3. Талавіра Н. М. Топологічні прийменникові безартиклеві звороти англійської мови : семантичні моделі / Н. М. Талавіра // Нова філологія. — 2014. — № 64. — С. 98—104.

4. Талавіра Н. Семантика прийменникових безартиклевих зворотів англійської мови зі значенням умісту : лінгвокогнитивний ракурс / Наталія Талавіра // Сучасні дослідження мови та літератури : матеріали українсько-російської школи-конференції молодих учених. — Донецьк : Донецьк. нац. ун-т, 2014. — С. 252—254.

5. Чернявская В. Е. Интертекст и интердискурс как реализация текстовой открытости / В. Е. Чернявская // Вопросы когнитивной лингвистики. — 2004. — № 1. — С. 106—111.

Список ілюстративних джерел

1. Abigail J. Who the Hell Needs an Education? / J. Abigail // Newsweek. — April 29, 2017 [Електронний ресурс]. — Заголовок з екрану. — Режим доступу: https://www.nytimes.com/2017/04/29/sunday-review/these-guys-really-like-trump.html?action=click&pgtype=Homepage&clickSource=story-heading&module=opinion-c-col-left-region®ion=opinion-c-col-left-region&WT.nav=opinion-c-col-left-region&_r=0

2. Johnson K. Everywhere's the Same: Nowhere in Particular / K. Johnson // The New York Times. — June 03, 2015 [Електронний ресурс]. — Заголовок з екрану. — Режим доступу: <http://www.nytimes.com/2015/06/03/arts/design/everywheres-the-same-nowhere-in-particular.html>

3. Neil H. Buchanan. Welcome to Trump's Alt-Fact Twilight Zone / Buchanan N. H. // Newsweek. — January 25, 2017 [Електронний ресурс]. — Заголовок з екрану. — Режим доступу: <http://www.newsweek.com/neil-buchanan-welcome-trumps-alt-fact-twilight-zone-547859>

4. Persio S. Lotto. Only One U.K. Company Has Revealed Its Gender Pay Gap under New Law / S. Lotto Persio // Newsweek. — April 24, 2017 [Електронний

ресурс]. – Заголовок з екрану. – Режим доступу: <http://www.newsweek.com/only-one-uk-company-has-revealed-its-gender-pay-gap-under-new-law-588769>

5. Reuters. A. Vaganov. Russians Peacefully Protest, Call for Putin to Quit / A. Vaganov // Newsweek. – April 27, 2017 [Електронний ресурс]. – Заголовок з екрану. – Режим доступу: <http://www.newsweek.com/russia-vladimir-putin-putin-russians-protest-protest-putin-russians-592108>

6. Ross E. Singapore's Haze Raises the Risk of Heart Attacks, Study Finds / E. Ross // Newsweek, April 06, 2017 [Електронний ресурс]. – Заголовок з екрану. – Режим доступу: <http://www.newsweek.com/singapore-haze-increasing-risk-heart-attacks-study-finds-580003>

7. Westcott L. Barack Obama Supports U.S. Protests / L. Westcott // Newsweek. – January, 30, 2017 [Електронний ресурс]. – Заголовок з екрану. – Режим доступу: <http://www.newsweek.com/barack-obama-supports-protests-against-donald-trump-travel-ban-550301>

Таран Л. О., Кобякова І.К.
Сумський державний університет

ЛІНГВАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИРАЖЕННЯ ТЕРМІНУ «ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ»

Анотація. У статті фокусується увага на лексичних та стилістичних особливостях засобів вираження відношення Євросоюзу до України на основі аналізу експліцитної інформації лексичних одиниць, та імпліцитної інформації, прихованої у тексті англomовного дискурсу політичного спрямування. У статті розглядаються лінгвальні особливості Євроінтеграції України в публіцистичних текстах англomовних ЗМІ. Особлива увага приділяється лінгвальним особливостям вираження терміну «Євроінтеграція України» через призму сучасної лінгвістики та філології.

Ключові слова: політичний англomовний дискурс, Євроінтеграція України, експліцитна інформація, імпліцитна інформація.

Annotation. The article focuses on the lexical and stylistic peculiarities of the European Union's attitude expression towards Ukraine through analyzing explicit information of lexical units and implicit information hidden in the English political discourse text. The article deals with the peculiarities of the term «Ukrainian Eurointergration». Special attention is paid to the expression of the term «Ukrainian Eurointergration» in terms of modern linguistics and philology.

Key words: English political discourse, Ukrainian Eurointegration, explicit information, implicit information.

Для вирішення багатьох проблем, пов'язаних з успішністю мовленнєвої комунікації, лінгвісти звертаються до дослідження мовних аспектів різних типів

дискурсу. Розглядаючи дискурс як продукт розумово-мовленнєвої діяльності індивідів, вчені намагаються встановити зв'язок мови з різними сферами людської діяльності (Г. П. Грайс [3], М. Л. Макаров [6], Г. Г. Почепцов [7]), віднайти розв'язання актуальних проблем, пов'язаних із вивченням процесів та результатів предметно-пізнавальної діяльності індивідів. В цій роботі детально аналізується проблема «Україна в ЄС» у політичному англомовному дискурсі, а саме у публіцистичних текстах англомовних ЗМІ.

Актуальність теми зумовлена тенденцією сучасної лінгвістики до системного вивчення різних текстів, включаючи публіцистичні у взаємодії їхніх структурних, семантичних, стилістичних та функціональних характеристик. Матеріал дослідження становлять понад 50 англомовних публіцистичних статей, які були виділені методом суцільної вибірки онлайн - газет за 2014-2016 рік.

Мета дослідження – визначення, характеристика лексико-стилістичних засобів вираження явища Євроінтеграції України на експліцитному, імпліцитному рівнях у публіцистичних текстах англомовних ЗМІ. Реалізація мети передбачає виконання наступних завдань: проаналізувати особливості політичного англомовного дискурсу на основі англомовних статей політичного спрямування; визначити особливості мови англомовних ЗМІ; схарактеризувати лінгвальні особливості імпліцитних і експліцитних інтенцій при вираженні явища Євроінтеграції України.

Дискурс – одне з найскладніших і найменш чітко визначених понять в сучасних дослідженнях, що вказує на різне відношення лінгвістів до цього поняття. Н. Д. Арутюнова визначає дискурс як зв'язний текст в сукупності з екстралінгвістичними, прагматичними, соціокультурними факторами; мова розглядається як цілеспрямована соціальна дія [1, с.136]. А. О. Кибрик говорить, що поняття дискурсу ширше, ніж текст. Дискурс – це одночасно і процес мовленнєвої діяльності, і її результат – а результат і є текст [5, с. 277]. Сучасні типології дискурсу так чи інакше виділяють політичний дискурс як самостійний тип дискурсу. Політичний дискурс неодноразово привертав увагу науковців із різних галузей, зокрема і лінгвістів, оскільки зв'язок між мовою і політикою очевидна: жоден політичний режим не може існувати без комунікації. Особливу увагу науковці звертають на його екстралінгвістичні характеристики, а також механізми та технології впливу політика на адресата з метою маніпулювання його свідомістю, адже політичний дискурс є найвпливовішим явищем в сучасній політичній комунікації.

Характерною особливістю сучасної політичної лексики є її використання не лише для повідомлення інформації, а й приховування її [8, с.313]. Політичний дискурс реалізує себе у різних сферах людської діяльності. ЗМК є одним з інформаційних просторів, де можна зустріти політичний дискурс. Для дослідження лінгвопрагматичних особливостей англомовного політичного дискурсу доцільно використовувати комплексний підхід до аналізу ролі і особливостей взаємодії мовних засобів в організації змісту та вираженні прагматичного спрямування. Дискурсом називають зв'язний текст в сукупності з

екстралінгвістичними, прагматичними, соціокультурними та ін. факторами. Типологія дискурсу виділяє політичний дискурс, як самостійний тип, що зумовлене соціальною значимістю політичної сфери, яку він репрезентує.

В лінгвістичних працях під інтенцією, як правило, розуміють комунікативний мовленнєвий намір, мету висловлювання комунікатив. «Мовленнєва інтенція чи комунікативний намір, - це намір, задум зробити щось із допомогою такого інструменту, як мова-мовлення-висловлювання [9, с. 42]». Інтенція може бути виражена експліцитно та імпліцитно. Під експліцитністю ми розуміємо формальну вираженість елементів мови і зв'язків між ними. Експліцитно виражена інтенція може мати спеціальні засоби для якогось певного мовленнєвого жанру – тоді вона буде виражена прямо, чи інтенція може бути виражена засобами інших мовленнєвих жанрів – тоді ми матимемо справу опосередкованою формою вираження інтенції.

Аналізуючи дискурсивні контексті матеріалів трьох англomовних газетних видань «*The Guardian*» «*The Telegraph*», і «*The New York Times*» та кількох релевантних публіцистичних онлайн-ресурсів, поняття Україна в ЄС виражається експліцитно, на основі буквальних значень мовних виразів з прямою конотацією, та імпліцитно, коли характеристика поняття встановлюється на основі інтерпретації висловлень і виведення відповідних смислових зв'язків. Експліцитний називають такий, який є відкрито вираженим.

Для початку розглянемо чітко виражене відношення Євросоюзу до України. Наприклад, у контексті «*The EU focuses its efforts on de-escalating the crisis in Ukraine. It supports an inclusive dialogue and the protection of the unity and territorial integrity of the country to ensure a stable, prosperous and democratic future for Ukraine's citizens*» позитивне відношення ЄС до України виражається експліцитно. У першому реченні це ставлення передається предикатом «*focuses its efforts on de-escalating the crisis in Ukraine*», що означає, що ЄС готовий докласти зусилля на подоланні кризи в Україні. Така ж позитивна інтенція, виражена експліцитно і у наступному реченні «*it supports an inclusive dialogue of the unity and territorial integrity of the country to ensure a stable, prosperous and democratic future for Ukraine's citizens*», що означає, що ЄС стоїть на боці України з питань відстоювання своєї територіальної цілісності. Готовність Європи допомогти Україні виражено в наступному прикладі: «*European Commission also proposed a series of economic and financial support measures as part of international efforts in support of Ukraine's economic and political reforms*». В цьому випадку Європейський комітет пропонує ряд економічних та фінансових заходів як частину міжнародних спроб у підтримці Українських економічних та політичних реформ. Експліцитно-виражене позитивне відношення Євросоюзу до України також яскраво виражене рядом епітетів з позитивною конотацією, застосованих до поняття України «*...to ensure a stable, prosperous and democratic future for Ukraine's citizens*». За допомогою епітетів *stable, prosperous, democratic*, висловлюється позитивна інтенція щодо майбутнього України.

Розглядаючи підписання Угоди про Асоціацію як підтвердження позитивного налаштування Євросоюзу до входження України до її складу, можна розглянути наступний приклад з іншого релятивного англомовного видання, я в якому для вираження поняття Україна в ЄС використаний такий стилістичний прийом як метафора «*The summit concluded with the metaphor of 'the open door': the Union leaves the door open to progressive further developments in EU - Ukraine relations*». Метафора *leaves the door open* прямо свідчить про готовність ЄС до співпраці та позитивну налаштованість щодо інтеграції. Проаналізував лексичні одиниці з вибраних статей англомовних ЗМІ, дійшли висновку, що відношення ЄС до України є позитивним і чітко відображається експліцитно, за допомогою лексем з прямою конотацією. Для підсилення цього відношення у розглянутому дискурсі використовуються стилістичні засоби виразності як епітети, метафори та метонімія.

Деякі дослідники визначають механізм виявлення імпліцитного смислу як зміст (смысл) не виражений, але впізнаваний. Такий підхід є неточним: якщо якийсь зміст у тексті нічим не виражений, то він у цьому разі просто відсутній. Тому імпліцитний зміст – це зміст виражений, але виражений особливим чином. При отриманні імпліцитної інформації адресат сам виводить цю інформацію при інтерпретації повідомлення, а не отримує її в явному вигляді, тому, як правило, сприймає її такою, як отримує.

Імпліцитний тип інформації, що маніфестований у тексті називають імплікатурою [9, с.177]. Під імплікатурою розуміють тісно пов'язану з вербальним змістом невербальну скриту інформацію, що опосередкує змістовну залежність між висловленнями в тексті чи повідомленні й організує його інтерактивну спрямованість. В наступних прикладах, ми аналізували імплікатури, пов'язані з терміном Україна в ЄС, та засоби їх вираження. У предикації «*Mr. Yanukovich has used his first 100 days in office to move his country firmly back into Russia's orbit*». використовується метафора, що використовується для зображення України і Росії як два повністю протилежних явища. Імплікатура полягає в метафоричному зображенні Росії як самостійного космічного об'єкта, маючого свою орбіту. Цією імплікатурою лінгвально зображене ставлення Євросоюзу до Росії як до об'єкту, з ідеологією, намірами і поглядами, не схожими на погляди Євросоюзу.

Імпліцитний зміст – це така інформація, яка, не маючи безпосереднього вираження, виводиться з експліцитного змісту мовних одиниць внаслідок їхньої взаємодії зі знанням, зокрема з інформацією, яка береться з контексту та ситуації спілкування, робимо висновок, що Україна в даному контексті зображується більш слабким об'єктом, що рухається до різних орбіт аніж Росія в очах англомовного соціуму.

У наступному прикладі розглянемо як лінгвально відображена імпліцитна інтенція відношення ЄС до України за допомогою стилістичного прийому метонімії «*Martin Schulz, the European parliament president, said Ukraine's problems were Europe's problems*». Так як на відміну від інформації, яка міститься

в повідомленні в явному вигляді, імпліцитна інформація, як правило, не усвідомлюється адресатом, вона діє в обхід аналітичних процедур обробки інформації. З цим урахуванням, можна стверджувати, що *Martin Schulz* є метонімічним образом Євросоюзу у наведеному дискурсі. Даний засіб вираження виражає пряму позитивну інтенцію Євросоюзу до України.

Слід звернути увагу на те, що в англomовному дискурсі багато йдеться про негативне ставлення Євросоюзу до Росії. Це можна легко прослідкувати аналізуючи стилістичні прийоми вираження Росії «*A second extraordinary meeting of the European Council on 3 March 2014 condemned the clear violation of Ukrainian sovereignty and territorial integrity by acts of aggression by the Russian armed forces*». В цьому прикладі явно експліцитно зображується негативна оцінка Євросоюзу вчинків Росії, вираженим через суб'єкт «*meeting of the European Council*» у предикаті «*condemned the clear violation*».

У виведенні імпліцитного змісту важливу роль відіграють контекст і ситуація спілкування. В результаті аналізу дійшли висновку, що імпліцитна інтенція відображена за допомогою різних стилістичних засобів як метафора, метонімія і рядом епітетів. У роботі досліджені лінгвальні особливості Євроінтеграції України в англomовному дискурсі на основі статей взятих з англomовних публіцистичних видань. В ході дослідження дійшли наступних висновків:

1. Виявлено, головна функція мови ЗМІ – активний вплив на читача, зацікавленого у суспільно й політично важливій інформації.

2. Встановлено, що дискурс – це зв'язний текст в сукупності з екстралінгвальними, прагматичними і соціокультурними факторами. Дискурс має свою типологію і виділяє політичний дискурс, як самостійний тип. Лексика дискурсу має свої характерні особливості, однією з яких є здатність передавати експліцитну і імпліцитну інформацію.

3. Проаналізовано, що відношення Євросоюзу до України виражається через експліцитні та імпліцитні інтенції. Під експліцитною інтенцією розуміють формальне вираження елементів мови і зв'язків між ними. Аналізуючи англomовні публіцистичні тексти, встановлено, що експліцитна інтенція ЄС до України є позитивною, і виражається шляхом вербалізаторів з прямою конотацією, а також підсилюється стилістичними засобами метонімії, метафори і епітетів.

4. Україна в ЄС в аспекті саме її входження до Євросоюзу виражається експліцитно через наведення факту про угоду про Асоціацію, а також про ряд кроків ЄС спрямованих на подолання кризи в країні. Ряд епітетів з позитивною конотацією з боку англomовних соціумів по відношенню до України свідчить також про позитивне відношення ЄС до України.

Перспектива запропонованого дослідження полягає у можливості подальшого вивчення функцій мовних одиниць; експліцитні й імпліцитні інтенції, які вони передають у політичному дискурсі. Результати аналізу запропонованої області дослідження надасть можливість розуміти міжнародні

відношення на основі дослідження використаних вербалізаторів політичних текстів на лінгвістичному рівні, що надасть великий внесок у ряд релевантних до цього питання дисциплін як лінгвістичних, так і соціально-політичних.

Література

1. Александрова О. В. Когнитивная функция языка в свете функционального подхода к его изучению // Когнитивные аспекты языковой категоризации / О. В. Александрова – Рязань, 2000. – С. 151–153.
2. Бацевич Ф. С. Нариси з комунікативної лінгвістики / Флорій Сергійович Бацевич. – Львів: Вид. центр Львівськ. нац. ун-ту, 2003. – С. 247.
3. Грайс Г. П. Логика и речевое общение // Новое в зарубежной лингвистике / П. Г. Грайс. – М. : Наука, 1985.
4. Карасик В. И. Языковая личность и категории языка / В. И. Карасик // Языковая личность: проблемы значения и смысла. – Волгоград, 1994. – С. 14–24.
5. Кибрик А. А. Фундаментальные направления современной лингвистики / А. А. Кибрик. – М. : Издательство МГУ, 1997. – С. 276–339.
6. Мацько Л.І. та ін. Стилїстика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько. – К. : Вицашк., 2003. – 462 с.
7. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации / Г. Г. Почепцов. – К.: Ваклер; М.: Рефлбук, 2001. – 656 с.
8. Селіванова О., Сучасна лінгвістична термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава: Довкілля–К, 2006. – 716 с.
9. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття: [монографія] / А. О. Стишов. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2003. – 388 с.
10. Тхір В. Б. Особливості утворення політичних евфемізмів / В. Б. Тхір // Гуманітарний вісник. Серія: Іноземна філологія: зб. наук. пр. – Черкаси: ЧДТУ, 2004. – Вип. 8. – С. 313–315.
11. Формановская Н. И. Соотношение интернационального и пропорционального в высказываниях / И. Ф. Формановская // Русский язык за рубежом: 1996. – №1–3. – С. 42–47.
12. Taran L.O. Slang. Problems of definition / L. Taran // Перекладацькі інновації : матеріали III Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, м. Суми, 15-16 березня 2013 р. — Суми : СумДУ, 2013. — С. 42-44.

Список джерел ілюстративного матеріалу

12. Ukraine approves historic EU deal, breaking ties with Moscow [Електронний ресурс.] – Режим доступу: <http://www.telegraph.co.uk>.
13. A Dislocated and Mistranslated EU–Ukraine Summit [Електронний ресурс.] – Режим доступу: <http://www.iss.europa.eu>.
14. EU would be safer with Ukraine as member, says Ukrainian president [Електронний ресурс.] – Режим доступу: <http://www.theguardian.com>.

Шутюк К. В.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ЖАНРОВА СПЕЦИФІКА КІНОСЦЕНАРІЇВ

Анотація. Оскільки сценарій є своєрідним містком між семіотичними системами, визначальними його характеристиками є експлікація деяких елементів фільму (опис персонажів, деталізована експозиція, опис дій), лакунарність (монтажні техніки, метонімія), спрощення синтаксичних структур та лексичного складу внаслідок імітації природного мовлення. Велике значення відіграє жанрова спрямованість цих творів, яка може знайти своє відображення не лише на рівні окремих лексем, а й вплинути на стилістичні характеристики сценаріїв, особливості експозиції, кількісне співвідношення описової частини та діалогів, та навіть визначити композиційну будову кіносценаріїв і їхню структуру загалом.

Ключові слова: кіносценарій, жанрово-специфічні характеристики, лакунарність, технічні ремарки.

Annotation. Since screenplays serve as a link between semiotic systems, they are characterized by explication of some elements of movies (the characters' description, detailed exposition and depictions of actions), as well as lacunarity (editing techniques, metonymy), simplification of syntactic structures and lexis due to imitation of natural speech. Screenplay genre peculiarities are also of utmost importance and can not only be manifested on the lexical level, but also influence stylistic characteristics of these creative products, their exposition features, proportion between dialogues and exposition and even determine composition and structure of screenplays.

Key words: screenplay, genre-specific characteristics, lacunarity, technical notes.

Вступ. У рамках дослідження фільмів з лінгвістичної точки зору головним предметом зацікавленості дослідників стає, перш за все, кіносценарій [6, с. 211]. Своєрідність тексту кіносценарію обумовлена його орієнтованістю на переклад знаками іншої семіотичної системи. Ця орієнтованість дозволяє охарактеризувати його як текст з переважно денотативною основою, з домінуванням інформації, пов'язаної з подіями, і монтажним принципом композиції [2, с. 22-23].

Завдання цієї статті полягає у висвітленні жанрово-специфічних лексичних, семантичних, синтаксичних та функціональних ознак текстів кіносценаріїв.

Лінгвістичні особливості тексту кіносценаріїв. Однією з визначальних характеристик сценарію є лакунарність, за якої велика кількість деталей залишається «за кадром», частина відділяється від цілого, наприклад, *his eyes*

scan the Hellsapopinish restaurant (*Pulp Fiction*) [11]. Лакунарність сценарного тексту обумовлена також монтажною технікою композиції, яка руйнує єдність хронотопу [3, с. 71]. Типовою загальною характеристикою кіносценарію є наявність в описовій частині багатофункціональних технічних ремарок (*INT. MOTEL – NIGHT*), а в межах діалогу – авторських коментарів (*Dr.Schultz says, as if he's just been massively insulted*). Що стосується синтаксичних особливостей кіносценаріїв, цілком закономірним видається те, що, за твердженням Т.Г. Волошиної [1, с. 32-35], більшість речень у них прості (*He don't tip?*). Причина цього полягає у імітації в сценарії живої розмовної мови, яка тяжіє до більш простих конструкцій.

Специфіка піджанрів кіносценаріїв. Структура більшості сценаріїв практично ідентична, тобто експозиція, що інколи містить технічну термінологію, перемежується з репліками героїв. Однак, лексичний склад може слугувати своєрідним маркером приналежності сценарію до певного піджанру. Так, у історичних фільмах піднесена лексика є досить частотною, особливо якщо їхня тематика стосується змалювання життя верхівки суспільства: *The PRIEST officiates in Latin (The Other Boleyn Girl, 2008)* [18]. Надзвичайно цікавими з технічного боку є класичні фільми жахів. Наприклад, у «Психо» Альфреда Хічкока наявна велика кількість технічних ремарок, для цієї стрічки також характерний навмисний показ лише частини картини, що пояснюється намаганням здивувати глядача: *As Mary turns to the closet the CAMERA LOWERS to show a close view of the \$40,000 (Psycho, 1960)* [10]. Описи в сценарії «Психо» дуже докладні та об'ємні, адже діям героїв приділяється велика увага: *Mary closes the door, goes to suitcase, opens it, starts to take out a dress*. Часто в описовій частині сценарію фільмів жахів використовується займенник *we*, яким підкреслюється необхідність створення ефекту присутності глядача на місці подій: *We fly lower and faster now (Psycho, 1960)*. Однак, ці особливості фільму Хічкока не стають постулатами для його послідовників. Так, артхаусний фільм жахів «Неоновий демон» (*The Neon Demon, 2016*) [17] значно відрізняється від «Психо» у більшості аспектів через його орієнтацію не стільки на історію, сюжет, а візуалізацію глянцевого зовні і кривавого всередині світу моди: *The CAMERA PULLS BACK and her twisted, bleeding body is revealed*. Сценарій цього фільму відображає орієнтацію на символічність, метафоричність зображуваного у стрічці: *It is a WILDCAT eating into the cheek of another dead animal on the floor*.

Символічність характерна і для сценаріїв до психологічних трилерів, що мають багато спільних рис з фільмами жахів, які теж намагаються тримати глядачів в напруженні. Яскравим представником цього піджанру є нео-нуарний трилер «Нічні тварини» (*Nocturnal Animals, 2016*) [9]. Адаптований сценарій цього фільму є складною композицією, своєрідною рамковою структурою, історією в історії. Зв'язок між двома історіями, а саме реальністю фільму та роману, сюжет якого розповідається у фільмі, найбільш яскраво й очевидно проявляється на рівні окремих лексем, наприклад: *small gold cross dangles from*

her neck (роман); she continues to fondle **the gold cross** around her neck (реальність фільму). Автор сценарію залишає ключі до розгадки метафори роману у фразях, які промовляють герої як умовної реальності фільму, так і роману. Так, слова матері Сюзан, з якими погоджується і сама героїня – *Edward is just **too weak** for you* – повторює і головний антагоніст фільму, Рей. Текст сценарію містить і натяк на те, хто є головним злочинцем, вбивцею, нічною твариною: *My ex-husband used to call me a «**nocturnal animal**»*.

Деякою мірою рамкова структура характерна і для деяких мюзиклів. Наприклад, сцена наприкінці фільму «Свіні Тодд: перукар-демон із Фліт-стріт» (Sweeney Todd: The Demon Barber of Fleet Street, 2007) [14] дублює найпершу його сцену: Finally, the pool of blood fills the frame (кінець). The pool of blood fills the entire frame (початок). Характерною ознакою для мюзиклу є перемежування прози і пісень або поетичних рядків: My mind is far from easy... There was a barber and his wife, // And she was beautiful... Крім того, в сценаріях цього піджанру як правило, відображена синхронізація музики і дій: The music reaches a thundering crescendo as – He flings her into the oven and slams the doors.

Варто зазначити, що велика кількість фільмів є сумішню декількох жанрів, наприклад, комікси нерідко поєднують у собі елементи бойовика і комедії або драми, іноді містять і любовну лінію. Для сценаріїв коміксів у чистому вигляді характерна інтертекстуальність, численні посилання на елементи поп-культури, що пояснюється специфікою коміксу як твору: Any of you seen **Green Lantern**? (Deadpool, 2016) [4]. Безперечно, на характеристики фільму за коміксами великою мірою впливає першоджерело. Так, характерною особливістю коміксів про Дедпула є так зване розбивання четвертої стіни, тобто звернення безпосередньо до глядача, що виявляється і у тексті сценарію до цього фільму: DEADPOOL (**turns to camera, whispers**) Shame on him. Оскільки комікси у переважній більшості випадків містять численні екшн-сцени з бійками і стрільбиною, ця особливість не може не відбитися на експозиції сценаріїв цього піджанру: A brutal punch spins Deadpool UPSIDE-DOWN. Прописуються і прийоми зйомки, зокрема, сповільнення руху: the ACTION BEGINS TO SLOW... Особливістю кіносценаріїв по коміксам є позбавлені деталізації описів персонажів, що зумовлено тим, що їх образи не є новими, вони вже отримали своє висвітлення в коміксах і потребують лише доопрацювання: The X-Men's COLOSSUS. BIG AS A BARN. Тяжіє до коротких описів і сценарій фільму «Місто гріхів» (Sin City, 2005) [13], який намагається дослівно передати естетику коміксів Френка Міллера. Крім вербальної складової сценарій цього фільму містить й ілюстрації, що слугують для тієї ж мети – якомога точніше візуалізувати історії оригінального твору. Ця тенденція відображена й у тексті сценарію: His face is remarkably ugly. Monstrous. Як видно з прикладу, речення експозиції максимально короткі, складаються переважно з одного-трьох слів. Типовою для екранізацій коміксів є гіперболізація, умовність зображуваних подій: CAR roars BACKWARD, **sending COPS flying like tenpins**. Ще одним жанром кінематографу, у якому

візуалізація відіграє важливу роль, є фантастика. Проте і у сценаріях фільмів, що належать до цього піджанру, описи іноді є недеталізованими, як, наприклад, у випадку з експозицією фільму «Ex Machina», 2015 [7]: There are only two man-made features anywhere to be seen. Бідним на описи є і сценарій фільму «П'ятий елемент» (The Fifth Element, 1997) [15]. Вражає розмитістю, наприклад, опис Нью-Йорка в далекому майбутньому: As the garage door lifts, the Megalopolis that is New York City in the 23rd century comes into view. Startling in its height, and breath.

Докладність описів характерна для сценаріїв лялькових мультфільмів, у яких велике значення має технологія зйомки. Яскравим прикладом цього піджанру є «Кубо і легенда самурая» (Kubo and the Two Strings, 2016) [8]. Значна частина деталей, що пояснюються в тексті сценарію історії про Кубо, у фільмі ніяким чином не вербалізується: а **netsuke; shamisen; the Odokuro; Ningen; sashimi**. Оскільки лялькова анімація потребує детального планування, дії героїв детально прописуються: Kubo uses his chopsticks to gently put the grains of rice back into her mouth. Варто однак зазначити, що сценарії анімаційних фільмів, у яких застосовується комп'ютерна графіка, значно відрізняються від тих мультфільмів, що були створені за допомогою інших технологій. Наприклад, сценарій анімаційного фільму «Шрек» (Shrek, 2001) [12] містить численні звернення до поп-культури, що пояснюється пародійністю цієї стрічки: you definitely need some **Tic Tacs**, 'cause you breath stinks. Нерідко деякі дії персонажів залишаються за кадром, що зумовлює використання монтажних технік, прописаних, в тому числі, у тексті сценарію: **BIG BAD WOLF** What? **TIME LAPSE** Shrek now has the Big Bad Wolf by the collar and is dragging him to the front door. При створенні анімаційних фільмів використовуються прийоми, що забезпечують імітацію зйомки справжньою камерою, щоб сцени виглядали природньо: **we see him up close and from a distance**. Імітація зйомки на камеру характерна і для класичних анімаційних фільмів, наприклад, мультфільму «Король Лев» (The Lion King, 1994) [16]: **AERIAL SHOT – A RIVER**. Специфіка створення класичної анімації вимагає деталізацію інформації, що надається в експозиції: the sun crests the far horizon, shooting yellow beams across the vast expanse.

Лише сценарій документального фільму значно відрізняється за структурою від сценаріїв інших піджанрів: він представлений у вигляді двох колонок, перша з яких містить опис візуальної складової фільму (View of moon), а друга (tease) – закадровий текст, що промовляється під час показу певної сцени (What would happen if our moon suddenly disappeared? («**THE UNIVERSE: THE DAY THE MOON WAS GONE**»)) [5]. Оскільки візуальна складова документального фільму нерідко містить метамову, а саме різноманітні моделі, графіки, нескладні схеми, в першу колонку часто вносять примітки щодо їх побудови – **NOTE: Graphic should show position of moon**. Метафоричне пояснення фізичних явищ буквалізується візуальним рядом:

Footage of people rocking a car back and forth (текст за кадром: And that's exactly what Jupiter did to this impactor planet).

Висновки. Таким чином, визначальними характеристиками сценаріїв є лакунарність, наявність елементів, які не отримують прямого відображення у фільмі, проте передають авторський задум, наприклад, технічні ремарки, описи у межах експозиції, характеристики героїв, деталізація подій. Принципово відмінним від сценаріїв інших піджанрів у плані композиції є сценарій документальних фільмів, що містить як опис візуальної складової фільму, так і вербальний супровід. На рівні лексичного складу вирізняються із загальної маси переважно історичні фільми, а увага до дій персонажів, символічність, метафоричність характерна передусім тим стрічкам, що спрямовані на візуалізацію історії (фільми жахів, екранізації коміксів, фантастика). Загалом, деталізація елементів експозиції залежить від авторського ідіостилу, особливостей зйомки, ніж піджанру. У випадку з мюзиклами в центрі уваги опиняються музичні композиції, слова яких прописуються у сценарії, іноді перемижуючись із прозою та описом дій героїв. У свою чергу, звернення до поп-культури, руйнування шаблонів характеризує екранізації коміксів з комедійним спрямуванням та пародії. Тож відмінності піджанрів кіносценаріїв проявляються на усіх мовних рівнях, накладаючи свій відбиток на форму, структуру та лексичний склад цих творів.

Література

1. Волошина Т. Г. Сценарий фильма как отражение иноязычной культуры // Слово в контексте народной культуры: материалы V всерос. науч.-практ. конф. / Белгор. регион. ин-т повышения квалификации и проф. переподготовки специалистов. – 2008. – С. 32-35
2. Мартянова И. А. Киновек русского текста: Парадокс литературной кинематографичности. / Мартянова И. А. – СПб., 2001. – 224 с.
3. Хейфиц И. Е. О кино / И.Е. Хейфиц; [вступит. статья и сост. И. Сэпман]. – Ленинград, Москва : Искусство, 1966. – 231 с.
4. Deadpool screenplay [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://s3.foxmovies.com/foxmovies/production/films/103/assets/deadpool_screenplay.pdf-9383757494.pdf
5. Documentary scripts [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.maherproductions.com/docScripts.shtml>
6. Dowdy A. The films of the fifties: the American state of mind / A. Dowdy. – William Morrow & Company, 1973. – 242 p.
7. Ex Machina screenplay [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slguardian.org/wp-content/uploads/2016/06/Ex-Machina.pdf>
8. Kubo and the Two Strings screenplay [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://focusfeaturesguilds2016.com/workspace/uploads/screenplay/kubo_and_the_two_strings_awards-2016-final.pdf

9. Nocturnal Animals screenplay [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://focusfeaturesguilds2016.com/workspace/uploads/screenplay/nocturnalanimals-awards-2016-final.pdf>
10. Psycho screenplay [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imsdb.com/Movie%20Scripts/Psycho%20Script.html>
11. Pulp Fiction screenplay [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imsdb.com/Movie%20Scripts/Pulp%20Fiction%20Script.htm>
12. Shrek screenplay [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imsdb.com/Movie%20Scripts/Shrek%20Script.html>
13. Sin City screenplay [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.quentintarantino.de/sin-city-script-drehbuch-trivia-t4792.html>
14. Sweeny Todd: The Demon Barber of Fleet Street screenplay [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imsdb.com/Movie%20Scripts/Sweeney%20Todd:%20The%20Demon%20Barber%20of%20Fleet%20Street%20Script.html>
15. The Fifth Element screenplay [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imsdb.com/Movie%20Scripts/Fifth%20Element,%20The%20Script.html>
16. The Lion King screenplay [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imsdb.com/Movie%20Scripts/Lion%20King,%20The%20Script.html>
17. The Neon Demon screenplay [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.whoaisnotme.net/scripts/TND_2014_UD.pdf
18. The Other Boleyn Girl screenplay [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imsdb.com/Movie%20Scripts/Other%20Boleyn%20Girl,%20The%20Script.html>

Яковчук А. Я.

Рівненський державний гуманітарний університет

ЛОГІКО-СЕМІОТИЧНІ ПРОТИСТАВЛЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ *ДРУЖБА* / *ВОРОЖНЕЧА* В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

Анотація. У статті проаналізовано логіко-семіотичні протиставлення фразеологічних одиниць на позначення понять *дружба* / *ворожнеча* в українській та англійській мовах. Проілюстровано особливості вживання культурного складника семантики у фразеологізмах досліджуваних мов.

Annotation. The article deals with logical-semiotic oppositions of the phraseological units to denote the concepts *friendship* / *hostility* in the Ukrainian and English languages. It illustrates the representation of the cultural categories in the semantics of these phraseological units.

Ключові слова: лінгвокультурологія, фразеологічні одиниці, протиставлення, мовна картина світу, культура.

Key words: cultural linguistics, phraseological unit, opposition, linguistic view of the world, culture.

Результати сучасних досліджень виявляють актуальні питання в лінгвокультурології, а саме проблеми особливостей відтворення символіки в контексті культури, зв'язку ідіоматики і культури через культурні смисли. Основні питання вивчення фразеологічних одиниць із семантикою «дружба» та «ворожнеча» дозволяють намітити перспективи подальших досліджень ідіом, які містять в семантиці інформацію про мораль, звичаї, традиції певного етносу, дозволяє розширити знання про взаємозв'язок фразеології та культури, збагачуючи уявлення про мовну картину світу.

Фразеологічні одиниці відображають не лише національну культуру. Вони відображають національне бачення світу. Звертаючись до людини, як носія і творця мови та культури, так званої «мовної особистості», яка володіє власною «мовною картиною світу», лінгвокультурологія орієнтує на культурний фактор в мові і на мовний – в людині.

Мета статті полягає у дослідженні специфіки відображення культурного складника семантики протиставлення *дружба* / *ворожнеча* в українській та англійській мовах. Поставлена мета актуалізує завдання розвідки:

- розкрити поняття мовної картини світу та її вплив на формування фразеологічних одиниць;
- дослідити ФО на позначення понять *дружба* / *ворожнеча* в укр. та англ. мовах та виявити їх логіко-семіотичні протиставлення;
- дослідити культурні особливості двох народів.

Кожна мовна картина світу виражає когнітивні, культурні і національні особливості народу. Фразеологічні одиниці також несуть в собі інформацію про той чи інший етнос та його погляди на світ. Це дає нам підстави говорити про так звану фразеологічну картину світу. Така картина світу є невіддільною частиною мовної картини світу. Фразеологічна картина – світобачення, закріплене в мові.

Оскільки спільноти людей відрізняються за способом життєдіяльності, світоглядними орієнтаціями, то мовна картина світу є відмінною у двох народів. Кожна картина світу має дуже складну будову й виконує найрізноманітніші функції, проте спільною рисою всіх картин світу є їх знаковий характер. Знаком виступає мова, а особливості форм існування мови зумовлюють і відображають своєрідність мовних картин світу, які є основними структурними елементами картини світу [5, с.15].

Про мовну картину світу писав ще В. Гумбольдт, який вважав, що «різні мови є для нації органами її оригінального мислення і сприйняття» [4, с. 253]. На думку вченого, кожен народ по-своєму сприймає багатоманітність світу і по-своєму називає окремі фрагменти світу, а своєрідність створеної ним

картини світу визначається тим, що в ній виражається індивідуальний, груповий та національний вербальний та невербальний досвід.

Подібний підхід був і у М. Хайдегера. Він писав, що картина світу – це не картина, що зображує світ, а світ, який сприймається, як картина. Між картиною світу як відображенням реального світу та мовною картиною світу як фіксацією цього відображення, на його думку, існують складні відносини [9, с.7].

Сучасні дослідники звертають увагу не на філософське, а на наукове осмислення мовної картини світу. Широко це питання розглядає лінгвістика. З точки зору дослідниці А. Вежбицької, національно-культурна специфіка ментальності та характер етносу знаходить своє вираження не лише на лексико-семантичному, а й на морфологічному та синтаксичному рівнях мовної структури [2, с. 43]. Такої ж точки зору дотримується і В. М. Телія, яка вважає, що мовна картина світу створюється не лише засобами конкретної лексики та опредмечуванням процесуальних значень, але й «...використанням синтаксичних конструкцій, які первісно відображають відношення між елементами дійсності, що сприймається предметно...» [8]. Відтак, мова моделює специфічні риси національного світосприйняття і національного складу мислення на всіх своїх рівнях.

З огляду на широке розуміння змісту поняття «мовна картина світу», його визначення слід звести до вужчого концепту «національно-мовна картина світу», що є вираженням засобами певної мови світовідчуттям і світорозумінням певного етносу, вербалізованою інтерпретацією мовним соціумом навколишнього світу і себе самого в цьому світі [3, с. 23].

Існує така кількість мовних картин світу, скільки існує мов, кожна з яких відображає унікальний результат багатовікової роботи етнічної свідомості над осмисленням буття людини. Неповторність кожної мовної картини світу стає очевидною лише на фоні інших, тому їхнє зіставлення й аналіз універсальних компонентів викликає неабиякий науковий інтерес. Символічна система класифікації явищ зовнішнього світу відтворюється в мові, зокрема, її бінарної структури. Під час аналізу ФО на позначення понять *дружба* / *ворожнеча* в українській та англійській мовах можна прослідкувати наявність опозицій.

Протиставлення понять *дружба* / *ворожнеча* належить до універсальних семіотичних опозицій, якому властива здатність виявляти велику цінність. Позитивне і негативне значення понять *дружба* / *ворожнеча* пов'язане із дуалістичним баченням природи двома народами. Наші предки – слов'яни, розуміння світу яких не обмежувалося зовнішньою, матеріальною стороною, усі природні явища залежно від їхнього впливу розділили на дві протилежні сили, що відбилися у віруваннях у Білобога та Чорнобога [7, с.14]. Ті люди, які вірили у Білобога були противниками тих, що вірили у Чорнобога. Наприклад, така ФО: *щоб тебе Чорний бог убив!* Люди також зверталися до Перуна. Він був богом-громовержцем. Слов'яни вважали його головним богом,

покровителем – *грім би тебе побив! Перун би тя розтаскав!* або така ФО як *Метати громи і блискавки*. Широко поширеною є така опозиція як *добро / зло*. У фразеологічній спадщині українців є багато ФО, які містять у собі таку опозицію як «добро» та «зло». Наприклад: *добро не лих – ходить тихо, добро не помре, а зло зникне, доброго шануй, а злого не шкодуй*.

Наступною є опозиція понять *світлий / темний*. Наприклад: *як душа чорна, то і милом не змиєш, як на лїс гляне, так він і зів'яне*. У даних ФО ми бачимо, що наші предки вірили у нечисту силу і у те, що вона наділяє своєю силою людей.

Між людьми, які вірили у різних богів не було дружби, між ними була запекла ворожнеча. Кожна група людей вважала свого Бога правильним, а іншого вигаданим. Починаючи з часів Київської Русі, а саме з часів правління Володимира Великого, особливо після введення християнства на теренах Великого Київського князівства, український народ поділився на два табори. До першого входили люди, які не змогли змиритися із новою релігією і продовжували вірити у своїх богів. А до другого табору належали люди, які повірили у правильність християнства, як єдиної релігії і прийняли нову віру. Між цими двома таборами розпочалася ворожнеча, яка призводила навіть до смертей, оскільки язичників змушували приймати християнську віру. В той же час язичники не змогли пробачити своїм одноплемінникам зради їхньої релігії і через це виникали постійні сварки. З історії українського народу відомо, що відбували війни між різними племенами, які були спричинені релігійною реформою. Християнство принесло у світогляд слов'ян поняття триєдиного Бога – Бога-Отця, Бога-Сина і Бога-Духа Святого. Наприклад така ФО: *допусти, Господоньку, на нього грім з ясного неба! Хрест би ті Божий побив* порівнюється з вище вказаною ФО *грім би тебе побив! Перун би тя розтаскав!*. До ФО, які мають в основі християнські символи належать: *відверни, Господи, усе лих на гори та на дебрі! Господь би на тебе тяжку кару спустив! Най мене Господь скарає!*

Великий вплив також має мораль двох народів. Англійський народ дуже ретельно ставиться до *дружби*. Не з кожним вони заводять *дружбу* в той час, як український народ дуже дружелюбний і швидко зав'язує дружні стосунки. В англійців *другом* може стати лише та людина, яка перевірена часом. Наприклад така ФО: *friendship is not a big thing – it is a million little things*, що має відповідник в українській мові *дружба це не щось ціле, а мільйони непомітних дрібниць* вказує на те, що англійці дуже ретельно підбирають собі друзів. Для них важливою є кожна дрібниця. Вони вважають, що будь-хто не може бути другом. Прикладом цього є така ФО: *a goose is no playmate for a pig*, що має відповідник в українській мові *гусак свині не товариш*. Англійський народ до ворожнечі ставиться так само, як і до дружби. Якщо людина стала ворогом іншій, то вона не стане другом, оскільки втрачена довіра. Вони ніколи не зможуть довіряти один одному. Тому така дружба не є припустимою. Це можна прослідкувати в такій ФО *false friends are worse than*

open enemies. Теж саме і в українців. Ворог не стане другом. Але, на жаль, друг може стати ворогом. І таке спостерігається дуже часто. Цьому свідчить ФО *фальшиві друзі гірші за явних ворогів*. Людина, яка була другом стає не просто ворогом, вона стає запеклим ворогом. Український народ глибоко шанує дружбу, як бачимо у паремії *старий друг краще двох нових*. Для англієця дружба теж важлива і дуже цінується. Це ми бачимо у ФО *old friends and old wine are best*. Для двох народів важливими є впливові друзі. Це можна прослідкувати у таких пареміях: *впливовий друг дорожче грошей* в українській мові та *friend at court is better than a penny in purse* в англійській мові.

Ще однією опозицією є *друг / ворог*, яка нерозривно пов'язана з іншим протиставленням *свій / чужий*. У давній культурі, як англієців, так і українців своєю людиною був друг, а чужою – ворог. Межі між *чужим і своїм* змінюються з часом, але у людських відносинах вони лишаються незмінними. До кінця Середньовіччя фундаментальна протилежність «свого» і «чужого» мала форми стійкого протиставлення – соціального, культурного й найбільше – релігійного. Елліни й варвари як різні культурні спільності, християни і язичники як різні релігійні співтовариства. Новий час приніс принципові зміни в розумінні співвідношення *своїх / чужих*. Сприйняття "іншого" стало іншим насамперед на підставі реального спілкування із цим "іншим" [6, с. 10]. Архетип «чужий» переходить із однієї епохи в іншу, при цьому виконує функцію консолідації (племени, поліса, держави) для боротьби з ворогом. Згодом змінюється функціональна наповненість стереотипів. І, як результат, успадковані зі стародавності інстинкти недовіри до чужих – до іноземців, іногородців, іновірців – народжують викривлений образ «перекручених» ворогів.

Історія показує, що сприйняття «чужого» завжди мало містичне забарвлення, адже з найдавніших часів «чужий» потенційно завжди був ворог, ворог богів, носій шкідливої магії. І тільки згодом, у процесі «окультурення» Людини, формуються етико-філософські позиції культурного діалогу як «форми вільного спілкування людей у силовому полі культури». За цих умов стають пріоритетними взаємообґрунтування й взаємне прийняття «чужої» ідентифікації нарівні зі «своєю» в «точці їхнього початку й визнання «іншої» культури як такої, що має однаковий ступінь спільності з рідною культурою» [1, с.660-661]. Практична необхідність змушує людей шукати способи цивілізованого спілкування, хоча щоразу проблема «свій – чужий» набирає більшої актуальності, а нове "примирення" культур відбувається все важче. Дослідник завжди повинен пам'ятати, що окреслена проблема є проблемою з моральним змістом, особливо в епоху, де все частіше відбувається пошук «чужого – ворога» в інших народах, країнах і навіть часах. Наприклад, у ФО *своя мазанка ліпша чужої світлиці* ми бачимо, що українці добре розмежовують поняття *свій / чужий* і навіть, якщо своє гірше, то вони не проміняють на чуже краще. Або така ФО як *жити чужим розумом*, що означає *жити за чужими правилами*. Таку ФО часто вживають, щоб підкреслити

значимість того, що краще жити за власними правилами, а не тими, що були принесені чужаками.

Отже, семантика фразеологічних одиниць на позначення понять *дружба* / *ворожнеча* відтворює мовну та екстралінгвістичну діяльність етносу, сприяючи формуванню морально-етичної картини світу, адже будь-яка культура дає можливість пізнати менталітет народу через звичаї, вірування, побут, обряди. Ми бачимо, що у фразеології прослідковується велика кількість опозитів, в основі яких лежить дуальність, де зло нерозривно пов'язане з добром через ланку бінарних знаків. До таких протиставлень належать поняття *добро* / *зло*, *свій* / *чужий*, *світлий* / *темний*, *друг* / *ворог*; *дружба* / *ворожнеча*. Відтак, аналізований матеріал дає можливість визначити логіко-семіотичні протиставлення як спільний елемент культурної семантики в англійській та українській мовах. Багато ФО мають глибоке язичницьке коріння. На тлі вкорінених язичницьких стереотипів у свідомому та підсвідомому сприйнятті світу британців та українців проступають християнські символи. Образи та архетипи ФО на позначення понять *дружба* / *ворожнеча* несуть в собі культурні значення, характерні для певного етносу, відтак даючи можливість для ширшого розуміння національно-культурних особливостей досліджуваних мов.

Література:

1. Библер В.С. Диалог культур / В. С. Библер, А. В. Ахутин // Новая философская энциклопедия. – Т. 1. – М., 2001. – С. 660-661.
2. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание. / Перевод с английского, ответственный редактор М. А. Кронгауз, вступительная статья Е. В. Падучевой / Вежбицкая А. – М. : Русские словари, 1996 – 412 с.
3. Голубовська І. О. Етноспецифічні константи мовної свідомості : автореф. дис... д-ра філол. наук: 10.02.15 / І.О. Голубовська : Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2004. – 38 с.
4. Гумбольдт В. Язык и философия культуры / Пер. с нем. / Гумбольдт В. – М. : Прогресс, 1985. – 451 с.
5. Мосунов Е.Л. Язык и картина мира : автореф. дис. канд. филос. наук : спец. 09.00.01 / Е.Л. Мосунов. – Магнитогорск, 2007. – 25 с.
6. Одиссей. Человек в истории. 1993. Образ "другого" в культуре. – М. : Наука, 1994. – 336 с.
7. Плачинда С. П. Словник давньоукраїнської міфології: — К. : Укр. письменник, 1993. — 63 с.
8. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический аспект, прагматический и лингвокультурологический аспекты. – Москва, 1996. – 284 с. Режим доступа: http://www.persee.fr/doc/russe_1161-0557_1998_num_13_1_1980_t1_0069_0000_2
9. Хайдеггер М. Путь к языку / М. Хайдеггер // Время и бытие. – М., 1993. – С. 7-8.

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Денисенко О.О., Александрова Г.О.
Бердянський державний педагогічний університет

ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАНУ МАЙКЛА КАННІНГЕМА «ГОДИНИ»

Анотація. Стаття присвячена художнім особливостям роману М. Каннінгема «Години». Досліджено історію написання твору та інтертекстуальний зв'язок із романом В. Вулф «Місіс Деллоуей». Проаналізовано своєрідність роману на композиційному та змістовому рівнях.

Ключові слова: автор, герой, хронотоп, постмодернізм, потік свідомості.

Annotation. The article is devoted to the artistic features of the novel M. Cunningham "The Hours." Research work and writing history intertextual relationship with W. Woolf novel "Mrs. Dalloway." Analyzed on the originality of the novel compositional and semantic levels.

Key words: author, character, chronotop, postmodernism, stream of consciousness.

Майкл Каннінгем (1952 р.н.) – сучасний американський письменник, володар Пулітцерівської премії та PEN/Faulkner Award за 1999 рік. Поєднуючи у своїй творчості прийоми як модернізму, так і постмодернізму, зображаючи одночасно вічні та актуальні проблеми, продовжуючи традиції класичного роману, Майкл Каннінгем займає важливе місце в сучасному літературному світі.

Актуальність обраної теми визначається чималим інтересом до проблеми трансформації традиційної системи жанрів, мотивів і образів в епоху постмодернізму, а також вивченням процесу виникнення нових літературних модифікацій.

Вивченням творчості М. Каннінгема та особливостей поезики його творів займалися такі дослідники, як Т. Хлопова, В. Андрєєв, Ж. Фомичева, Л. Фельзингер, Є. Саніна, О. Євдокименко, Н. Поваляєва, Н. Любарець, А. Рудяєва, Ю. Гілясєв та інші.

Метою статі є виявлення художніх особливостей роману «Години» М. Каннінгема. Для реалізації поставленої мети використано системний, історико-літературний та аналітичний методи.

В основу сюжетної лінії роману американського письменника покладений один із найвідоміших творів Вірджинії Вулф «Місіс Деллоуей». У романі М. Каннінгема «Години» («The Hours», 1998) зображений один день із життя трьох жінок: британської письменниці Вірджинії Вульф у період написання нею «Місіс Деллоуей» («Mrs. Dalloway», 1925), Лори Браун – молодої дружини

та жінки, яка гнітиться у буденності післявоєнного Лос-Анджелеса, та Клариси Воган, яка влаштовує вечірку на честь свого друга письменника.

Створення цих трьох історій пояснює сам автор: «Спочатку «Години» повинні були стати версією «Місіс Деллоуей», мені закортіло перенести її до сучасної Америки. Але потім я зрозумів, що цього замало для роману. Потім виникла інша історія – про саму Вірджинію Вулф. І все одно це здавалось мені недостатнім. Тоді я вигадав історію – про жінку на ім'я Лора Браун, яка читає «Місіс Деллоуей». Так вийшли письменниця Вірджинія Вулф, її персонаж Клариса Деллоуей і Лора Браун – читачка. Чудовий тріумфірат» [5, с. 456].

Дослідниця Н. Любарець вказує на ретельну обробку М. Каннінґемом літературно-критичних і біографічних матеріалів щодо персоналії В. Вулф, виважене ставлення до зображення персонажів із її оточення, які мають реальних прототипів: «Справді, у романі подаються достовірні портрети Вірджинії та Ванесси, згадується домашнє прізвисько письменниці – «коза»; як і в житті, у романі М.Каннінгема місіс Вулф любить поміркувати вголос. Художня обробка її передсмертної записки та деякі інші деталі також підтверджують обізнаність автора» [3, с.59].

Серед стильових домінант «Місіс Деллоуей», які актуалізував М. Каннінґем, варто назвати ритмічне чергування планів оповіді та повтори. У «Годинах» назви розділів відповідають трьом сюжетним лініям, що взаємопереплітаються: «Місіс Вулф», «Місіс Деллоуей», «Місіс Браун». У їх ритмічному чергуванні прочитується наслідування М. Каннінґемом моделі організації художнього тексту, реалізованої В. Вулф у романах «До маяка» та «Хвилі». Чергування епізодів утворює схематичний візерунок із певними елементами симетрії, що налаштовує читача на вдумливіше прочитання, спонукає до проведення паралелей між центральними персонажами.

Варто звернути увагу й на такий аспект творчого пошуку М. Каннінгема, як відтворення часу, що був одним із основних для В. Вулф. Американський письменник використовує один із можливих варіантів твору В. Вулф, а також запозичуючи в неї концепцію «психологічного» часу персонажів, що розгортається в їхніх спогадах та ремінісценціях.

У дослідженнях творчості М. Каннінгема подана думка, що «назву «Години» можна сприймати по-різному: в більш абстрактному сенсі (a long time), тому-що в романі розповідається про життя трьох жінок, долі яких неймовірним чином об'єднав час; в більш конкретному (a particular time in the day or night) – сюжет книги являє собою опис одного дня кожної з трьох героїнь, дня, розписаного автором буквально по годинах. Крім цього, це можуть бути ті доленосні моменти і періоди минулого, про які згадують герої роману (an important moment or period in history or in your life). Така кількість лексико-семантичних значень заголовку роману визначає багатомірність часового і просторового контексту твору» [1, с.18].

Як й англійська письменниця, М. Каннінґем визначає рік і місце події кожного плану оповіді: для Вірджинії Вулф, героїні його роману, це 1923 рік (у

пролозі згадується також фатальний для письменниці 1941 рік), Річмонд, передмістя Лондона; для Лори Браун – 1949 рік, Лос-Анджелес; для Клариси Воган – кінець XX століття (можливо, судячи з віку Клариси та Річарда, 1999 рік), Нью-Йорк. Сюжетні колізії трьох планів оповіді об'єднає роман «Місіс Деллоуей», задум якого полонив творчу уяву головних героїнь «Годин».

Уже на рівні назви роману М. Каннінгем вказує на те, що його роман передбачає інтретекстуальне прочитання. Назву «Години», він запозичує з щоденників В. Вулф, оскільки це перша назва роману, який сьогодні відомий нам як «Місіс Деллоуей». Цим самим М. Каннінгем, з одного боку, прямо вказує на «вторинний» характер своєї книги. З іншого боку, враховуючи той факт, що В. Вулф обрала інший варіант назви, сучасний американський письменник підкреслює, що його книга – не повторення, а варіація (нехай місцями дуже близька до оригіналу) на тему творчості його попередниці.

В одному з інтерв'ю М. Каннінгем зізнався, що хотів обмежитися сучасною варіацією на тему «Місіс Деллоуей», де головною дійовою особою мав стати чоловік. Це був би один день із життя п'ятдесятидворічного гея, чие оточення схоже на життя лондонського суспільства 1920-х років. Однак, коли він почав роботу над романом, стало очевидним, що твір, створений на основі творчості В. Вулф, може бути написаний тільки про жінку [13]. З одного боку, подібне рішення наблизило роман до оригіналу. З іншого, Каннінгем був змушений звернутися також до біографії та критичної діяльності В. Вулф, значно ускладнивши структуру майбутньої книги.

Кожна з трьох сюжетних ліній могла б стати основою для самостійного роману, однак очевидно, що центральною є історія Клариси Воган. По-перше, згідно з первісним задумом автора, саме день, що повторює прожитий Кларисою Деллоуей на початку XX століття, мав лягти в основу роману. По-друге, образ Клариси Воган є прямою аналогією образу Клариси Деллоуей. Ця історія об'єднує три лінії роману «Години». Навіть за своїм обсягом частина, присвячена мешканці Нью-Йорка, більше ніж оповіді про двох інших героїнь.

Клариса Воган (на прізвище «Місіс Деллоуей»), п'ятдесятидворічний успішний літературний редактор та видавець, у сучасному Нью-Йорку готується до прийому на честь свого старого друга Річарда. У зв'язку з цим вона відправляється до квіткового магазину, і все, що з нею відбувається (за виключенням лише одного епізоду – відвідування квартири Річарда), викликає у читача, якому знайомий роман В. Вулф, стійкий ефект *deja vu*.

Невипадковим є й вибір М.Каннінгемом імен своїх героїнь – редакторки американського видавництва Клариси Воган та домогосподарки місіс Браун, що викликають як особистісні, так і літературні алузії. Одна з дослідниць творчості англійського письменника зазначає, що «за свідченням біографів, прізвище Воган мала кузина письменниці Мейдж, у яку вона була закохана. У «Годинах» М. Каннінгем обіграє ці твердження і створює подружню пару Кларісса – Саллі, подвійно закодовуючи деталі біографії та творчості Вулф» [3, с. 56].

Ім'я американської домогосподарки місіс Браун має щонайменше два рівні прочитання. Один із них пов'язаний з есеїстикою В. Вулф. Зв'язок між місіс Браун з есе В. Вулф і місіс Браун з роману М. Каннінгема посилюється у фіналі «Годин». Стомлена життям, скупа на емоції, літня Лора Браун долала довгий шлях, щоб розділити радість сина, але потрапила на його похорон. Цим вона нагадує місіс Браун, що в есе В. Вулф також вирушила в дорогу до свого сина чи доньки і крадькома витирала хусточкою очі.

Ініціали Лори Браун – Л.Б. – викликають літературну алюзію образу художниці Лілі Бріско з роману «До маяка». Підставою для проведення такої паралелі служить прагнення Лори реалізувати власні творчі інтенції. Лора зосереджується на пошуку в собі схожості з романісткою В. Вулф та її персонажем Кларисою Деллоуей. Каннінгемів текст перегукується з фінальною сценою роману «До маяка», в якій Лілі Бріско вдається останнім штрихом досягнути довершеності власної картини.

Слушною є думка А. Рудяєвої, що «одним із способів звернення Каннінгема до претексту служить введення в розповідь точних цитат як з роману «Місіс Деллоуей», так і з документальних свідчень біографії Вулф. У розділах, присвячених «місіс Браун», нерідко наводяться цілі уривки з англійського роману, які читає героїня. Наївно було б припускати, що вони виникають на сторінках «Годин» виключно як предмет читання героїні. Каннінгем в черговий раз демонструє, що грає з читачем, і ці вставки – частина його стратегії» [4, с. 70].

При цьому, однак, не можна стверджувати, що автор «Годин» абсолютно повторює техніку письма В. Вулф. На відміну від останньої, М. Каннінгем чітко розмежовує реальний час роману (точніше, його окремих глав) і спогади персонажів, які викладені в минулому часі. Оповідання «Місіс Деллоуей» повністю перенесене в минуле, а тому для читача нерідко виникає небезпека загубитися між двома часовими пластами.

Три сюжетні лінії «Годин» існують не ізольовано, а в тісному зв'язку і навіть переплітаються. Головні героїні твору – Вірджинія Вулф, Клариса Воган (вона ж «місіс Деллоуей») і Лора Браун – утворюють тріаду, що підводять всю історію до одного знаменника. В кінці роману дві героїні – Клариса Воган і Лаура Браун – зустрічаються вже не на метарівні, а в художньому просторі роману. Лора виявляється матір'ю Річарда і приїжджає до Клариси в день, коли було призначено вручення премії, а сталося самогубство її сина.

Отже, роман М. Каннінгема «Години» – це не просто переосмислення життя та творчості великої письменниці. Образ Вірджинії Вулф – це образ співавтора роману, письменник відтворює її творчий метод не тільки на ідейному, але і на стилістичному рівні. В той же час М. Каннінгем ускладнює структуру «Годин», вводячи нових героїв, розділяє свій роман на глави, кожна з яких репрезентує одну з головних героїнь, а епіграфи та епілог підкреслюють паралелі між двома текстами ще до викладу основного сюжету твору. Постмодерністський роман «Години» являє собою яскравий приклад

інтертекстуальності, в його основі лежать такі ж самі закономірності, як у В.Вулф. Автор використовує численні цитати, уривки, алюзії, ремінісценції, схожість мотивів і образів.

Розробка обраної теми дає широкі можливості для подальшого наукового дослідження.

Література

1. Гилясев Ю. В. Репрезентация категорий времени и пространства в структуре художественного текста (на материале романов Майкла Каннингема): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Ю. В. Гилясев. – Санкт-Петербург, 2012. – 25 с.
2. Интерв'ю з М Каннінгом. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://entertainment.lycos.com/thehours_int.asp
3. Любарець Н. Рецепція прози Вірджинії Вулф у романі Майкла Каннігема «Години» / Наталія Любарець // Слово і час. – 2007. – № 7. – С. 56–61.
4. Рудяева А. И. Методы обращения к претексту современных англоязычных авторов (П. Акرويد, Б. Фриэл, М. Каннингем) / А. И. Рудяева. – М.: Московский государственный университет имени М. В. Ломоносова, Москва, 2005. – 96 с.
5. Фельзингер Л. В. Отношение автора, героя и читателя в романе М. Каннингема «Часы» (М.Cunningem, «The Hours") [Електронний ресурс] / Любовь Валерьевна Фельзингер // Science time. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://cyberleninka.ru/article/n/otnosheniya-avtora-geroya-i-chitatelya-v-romane-m-kanningema-chasy-m-cunningham-the-hours>.

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Бондарєва О. М., Куліш В.С.
Сумський державний університет

ЗАСТОСУВАННЯ КОМПАРАТИВІСТСЬКИХ МЕТОДИК ПРИ АНАЛІЗІ АНГЛОМОВНИХ ТА УКРАЇНОМОВНИХ МАРКЕРІВ ТИШІ

Анотація: Дослідження присвячується герменевтичному процесові вірша американського поета Біллі Колінза на російську мову, звертається увага на виявлення відмінних рис у російському варіанті Олени Багдаєвої.

Ключові слова: Колінз, поезія, переклади.

Annotation: This investigation is dedicated to the Russian translation of a poem, written by the American writer Bill Collins. The attention is given to determining of hallmarks in Russian variant.

Key words: Collins, poetry, translations.

Проблема цієї статті полягає у дослідженні перекладу поетичного твору *Silence*. **Предмет** дослідження: україномовні та англomовні маркери. **Об'єкт** дослідження: англomовна поезія та її переклади. **Мета:** дослідити актуалізацію поняття тиша в англomовному дискурсі. **Завдання** роботи:

- проаналізувати переклад поетичного твору Біллі Колінза;
- дослідити передачу лексеми тиша у перекладі О. Багдаєвої;
- дослідити перекладацькі трансформації при перекладі.

Тему тиші аналізували такі вчені, як В. С. Куліш, Є. Головіна, Дмитрієва Є. В., Р. А. Овчинніков, Мишина Г. В., С. О. Швачко та ін. **Перспектива подальших досліджень.** У найближчий час планується дослідження, що стосується порівняльної характеристики поняття тиша у художніх дискурсах сучасних європейських мов, синонімічного ряду та їх домінант.

«Прозрачные, постоянно поражающие воображение, более серьезные, чем кажутся на первый взгляд, они описывают все миры, которые есть в настоящем или были в прошлом, и те, которых нет..» [1]. Саме так Джон Алдайт, талановитий американський митець, характеризує творчість Біллі Колінза, чиє життя не відрізняється насиченістю і екстравагантністю, однак його твори нікого не лишають байдужими. Одним із відомих поетичних творів є *Silence*, який був створений автором перед початком II Світової війни у 1941 р.

При передачі назви *Silence* перекладач використовує лексичну одиницю *Молчание*, що не виражає експресивності та носить нейтральний характер.

*There is the sudden silence of the crowd
above a player not moving on the field,
and the silence of the orchid.*

*Мгновенное молчанье стадиона,
когда игрок лежит на поле без движенья...
Но есть еще молчанье орхидеи [2].*

There is the sudden silence of the crowd above a player not moving on the field, and the silence of the orchid» [2]. У російському варіанті переклад першої строфи характеризується використанням лексико-семантичної заміни, де узгоджене словосполучення *the sudden silence* [2] інтерпретоване як *мгновенное молчанье* [2], яке підкреслює схвильованість глядачів за гравця, який впав і не може рухатися. Передача іменника *crowd* [2] конкретизується словом *стадіон*, що є ознакою суб'єктивного уточнення того, що гра відбувається на полі. А *player not moving on the field* транслюється як *игрок лежит на поле без движенья* [2], у цьому випадку спостерігається інверсія і перекладач дотримується логічної послідовності. У кінці рядка використана номіналізація, де лексема *not moving* транслюється як *без движенья* [2]. З метою збереження ритму твору-оригіналу сурядний сполучник *and* [2] перекладається як *но есть еще* [2].

*The silence of the falling vase
before it strikes the floor,
the silence of the belt when it is not striking the child.
Молчанье упавшей вазы
перед ударом об пол;*

молчанье ремня – когда не ударяет по ребенку [2].

Для перекладу строф *The silence of the falling vase before it strikes the floor* [2] характерна неточність, оскільки *falling* [2] має значення «той, що падає, падаючий», а у перекладі строфи *before it strikes the floor* [2] порушується ритмічність. *The silence of the belt when it's not striking the child* [2] перекладений послівно.

*The stillness of the cup and the water in it,
the silence of the moon
and the quiet of the day far from the roar of the sun.
Спокойствие стеклянной чашки – и воды в ней;
молчанье луны –
и тихость дня вдали от рёва солнца [2].*

В уривку лексичні одиниці передані без змін, використані такі російські відповідники, що не виражають експресивності. У рядку *The stillness of the cup and the water in it* [2] спостерігається прийом лексичного додавання слова, оскільки неможливо розглянути характер води у фарфоровій чашці. У реченні *and the quiet of the day far from the roar of the sun* [2] виражається спокій вечірнього неба, яке не розпалене вогняними променями сонця.

*The silence when I hold you to my chest,
the silence of the window above us,
and the silence when you rise and turn away.
Молчанье, когда прижму тебя к груди,*

молчание окна над нами;

молчание, когда ты встанешь и уйдешь [2].

У перших рядках *The silence when I hold you to my chest, the silence of the window above us [2]*, ні інверсії, ні лексико-семантичної заміни не спостережено. Порядок слів залишився незмінним. Дієслово *turn away [2]* має такі значення, як «відвертатися» [3], отже вірш-переклад викликає більш негативні почуття, аніж оригінал.

*And there is the silence of this morning
which I have broken with my pen,
a silence that had piled up all night
like snow falling in the darkness of the house—
the silence before I wrote a word
and the poorer silence now.*

*А есть молчание сегодняшнего утра,
которое я ручкой разорвал –
молчанье, что росло всю ночь,
как снег, валивший в темноте на крышу дома:
молчанье до написанного слова –
и лишь чуть меньшее молчание – потом [2].*

The silence of this morning [2] інтерпретовано як *молчание сегодняшнего утра*, що виражає момент зараз. Дієслово *had piled up [2]* має такі значення як «зібрати до купи, нагромаджувати» у перекладі передане нейтрально *росло [2]*. *A silence that had piled up all night like snow falling in the darkness of the house как снег, валивший в темноте на крышу дома [2]*:– при передачі на російську спотворена передача порівняння снігу, який падає на темінь будинку, що є символом порожнечі у душі героя. Однак нестерпне мовчання стихне, оскільки час має лікувальні властивості. Це очевидно при використанні лексеми *потом [2]* у вірші-перекладі. Незважаючи на те, що рядок *and the poorer silence now [2]* викликає негативні емоції у читача, у російській інтерпретації *и лишь чуть меньшее молчание – потом [2]* відчувається надія на краще.

Отже, проаналізувавши російський варіант О. Багдаєвої, дійшла висновку, що виконаний переклад є дослівним, однак слід зазначити, що перекладач скористалася такими трансформаціями, як прийом лексичного додавання слова, що дає змогу краще зрозуміти задумку автора, а також лексико-семантична заміна. У деяких строфах порушена ритмічність і спостерігається підбір такого значення слова, що не підходить під ситуацію. Майже для усіх підібраних лексичних одиниць характерна нейтральність, однак враження від прочитаного російського поетичного твору *Тишина* лишається позитивним навіть при наявності деяких похибок. Переклад віршів буде відрізнятися через суб'єктивність сприйняття навколишнього світу кожним індивідумом.

Література

1. Биография Билли Коллинза – биография, книги, отзывы, цитаты

[Електронний ресурс] / Billy Collins – Режим доступу до ресурсу: https://vk.com/doc47592965_444014300?hash=b04210361d5f259f8b&dl=d6b395bed117d2b761

2. Музыка перевода VI. Перевод с английского SILENCE – МОЛЧАНИЕ [Електронний ресурс] / – Режим доступу до ресурсу: <http://mustran.ru/2014/work/1274>

3. Словарь Мультитран [Електронний ресурс] / – Режим доступу до ресурсу: <http://www.multitrans.ru/>

Буличова М.М.

Донецкий Национальный университет им. В. Стуса

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ГРАМАТИЧНОЇ КАТЕГОРІЇ РОДУ В ІМЕННИКАХ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПРОФЕСІЇ АБО ПОСАДИ

Анотація. Статтю присвячено вивченню проблеми впливу граматичної категорії роду на переклад іменників на позначення професії або посади з німецької мови на українську на основі публіцистичних текстів. На основі аналізу, узагальнення та систематизації теоретичних та практичних джерел виявлено граматичні, синтаксичні та соціолінгвістичні фактори впливу граматичної категорії роду на переклад іменників на позначення професії або посади з німецької мови на українську.

Ключові слова: граматична категорія роду, переклад, іменники на позначення професії або посади.

Annotation. The article is concerned with study of a problem of influence of grammatical gender on translation of substantives for denoting profession or post from German into Ukrainian based on feature material. According to the analysis, generalization and systematization of theoretical and practical sources, grammatical, syntactic and sociolinguistic factors of influence of grammatical gender on translation of substantives for denoting profession or post from German into Ukrainian are found.

Key words: grammatical gender, translation, substantives for denoting profession or post.

Нашу статтю присвячено вивченню впливу граматичної категорії роду на переклад іменників на позначення професії або посади з німецької мови на українську. Наприклад, нім. *die Bundeskanzlerin Angela Merkel* – укр. ‘бундесканцлер Ангела Меркель’.

Грамматичну категорію роду на основі української мови детально вивчав А.П. Загнітко [5], а в німецькій мові - В.Г. Адмоні [1]. У сучасному мовознавстві чітко окреслені три напрями щодо визначення категорії роду: семантичний [3], морфологічний [9] та синтаксичний [5]. Соціолінгвістичні

аспекти категорії роду вивчаються у межах гендерної лінгвістики [11]. Проблеми перекладу граматичної категорії роду із урахуванням різноманітних факторів впливу вивчала лише незначна кількість лінгвістів, серед яких германіст Л.К. Латишев [8].

Однак системного та порівняльного аналізу впливу граматичної категорії роду на переклад іменників на позначення професії або посади з німецької мови українською не проводилося, чим і обумовлена **актуальність** даної роботи.

Об'єктом дослідження є закономірності перекладу граматичної категорії роду з німецької мови українською для іменників на позначення професії або посади.

Метою дослідження є вивчення впливу різних факторів (прагматичних, морфологічних або стилістичних) на особливості перекладу граматичної категорії роду.

Практичний матеріал дослідження було отримано шляхом аналізу 15 статей і 6 промов німецькою мовою [16-19] з Інтернет-ресурсів німецьких журналів та газет («Spiegel», «Welt», «Zeit» «Allgemeine Zeitung») та 15 статей і 6 промов українською мовою [13-15] на схожі теми з Інтернет-ресурсів україномовних журналів та газет («Українські новини», «Кореспондент», «Українська правда»). Під час аналізу практичного матеріалу було виявлено 95 лексичних одиниць жіночого роду на позначення професії або посади німецькою мовою, а також 97 варіантів їх перекладу українською.

Граматична категорія роду є категорією, яка виявляє морфологічну природу іменника, є засобом вираження предметності, однією з визначальних граматичних особливостей його як частини мови [2, с. 50]. Граматичну категорію роду на основі української мови детально вивчав А.П. Загнітко [5], а в німецькій мові - В.Г. Адмоні [1].

Серед подібностей німецької та української мов слід визначити граматичний рівень, а саме поділ на три граматичні роди (чоловічий, жіночий, середній), при цьому чоловічий та жіночий граматичні роди не обов'язково стосуються істот, а середній рід у свою чергу не у всіх випадках описує неістот; а також морфологічний та синтаксичний спосіб вираження роду. На семантичному рівні граматичний рід іменників в обох мовах визначається за допомогою семантики, тобто належності іменника до певного семантичного угруповання. Розбіжності мов виявляються на стилістичному рівні, адже суфіксальне утворення іменників жіночого роду на позначення професії або посади на відміну від німецької мови не є характерним для української мови та має розмовний відтінок [4, с. 87].

У цій роботі розглядаються два напрями визначення категорії роду: семантичний, тобто зв'язок граматичного значення роду з біологічним початком, та морфологічний, який заперечує будь-який зв'язок граматичного роду з біологічним, а також не пов'язаний з семантикою слів.

Соціолінгвістика у широкому сенсі є наукою, яка вивчає усю сукупність проблем, пов'язаних з характеристикою усіх мовних явищ, обумовлених

розвитком суспільства, з його впливом на взаємодію мов і на взаємодію мовних елементів у функціонуванні кожної мови [10].

Гендерна лінгвістика – це галузь соціолінгвістики, яка вивчає мову та мовну поведінку з використанням інструментарію гендерології [11]. У межах гендерних лінгвістичних досліджень функціонують два основні поняття – *стать* і *гендер*. Під статтю розуміється біологічна ознака, а під гендером – соціальний, культурний та психологічний аспект [12].

Проблеми та фактори впливу на переклад граматичної категорії роду у сучасному перекладознавстві вивчала лише незначна кількість авторів, серед яких Л.К. Латишев [8] (німецька мова), та В.І. Карабан [6] (англійська мова).

У текстах публіцистичного або офіційного стилю переклад граматичної категорії роду у іменниках на позначення професії чи посади залежить від гендерної політики та мовленнєвих норм [6, с. 370]. В.І. Карабан висвітлює проблему політичної коректності при позначенні статей осіб, зазначаючи, що необхідним є поважне та рівноправне ставлення як до чоловіків, так і жінок. Важливим при цьому є використання нейтральних слів, що не акцентують стать особи у випадках позначення роду занять, посади, тощо [6, с. 373].

На основі опрацювання теоретичних джерел у практичному матеріалі досліджувалися закономірності перекладу іменників на позначення професії або посади з німецької мови українською, а також фактори впливу.

Аналіз практичного матеріалу показав, що з 97 іменників жіночого роду на позначення посади або професії у 90 варіантах перекладу українською мовою передаються чоловічим родом, наприклад: (1) нім. *die Ex-Außenministerin* – укр. ‘колишній міністр закордонних справ’; (2) нім. *die Dolmetscherin* – укр. ‘усний перекладач’.

З наведених прикладів видно, що у німецькомовних джерелах іменники жіночого роду на позначення посади чи професії виражаються виключно за допомогою суфіксу жіночого роду *-in* та артиклю. Це утворення жіночого роду від іменників чоловічого роду є цілком можливим та характерним для німецької мови [7, с. 72]. У німецькому варіанті у прикладі (1) вживається форма жіночого роду при позначенні посади, а у прикладі (2) – іменник жіночого роду на позначення професій. Українською мовою дані приклади перекладаються у чоловічому роді, а отже, граматична маркованість жіночого роду втрачається. Це можна пояснити тим, що в українській мові вживання іменників на позначення осіб у жіночому роді належить до розмовного стилю, тобто мовленнєва норма цієї мови значно відрізняється від німецької. Наприклад, такі позначення жіночих осіб як укр. *міністерка, авторка, лікарка, перекладачка* в українській мові вважаються або розмовним стилем, або діалектизмом [4, с. 87].

Таким чином, можна зробити висновок, що мовленнєва норма німецької мови не співпадає з мовленнєвою нормою української мови. Характерні для німецької мови граматичні явища при перекладі на українську мають розмовний відтінок, а передача іменників жіночого роду без додаткової

інформації із вказівкою на статтю в українській мові може призвести до значних труднощів розуміння тексту.

Під час аналізу практичного матеріалу було виявлено 8 прикладів іменників жіночого роду на позначення посади, які супроводжувалися ім'ям особи. При перекладі на українську мову жіночий рід іменників на позначення посади втрачався та перетворювався на чоловічий. Особливістю перекладу стало також додавання ім'я особи до її прізвища, наприклад: (3) нім. *die Bundeskanzlerin Angela Merkel* – укр. ‘бундесканцлер Ангела Меркель’; (4) нім. *die Landeswahlleiterin Michaelis-Merzbach* – укр. ‘голова столичного виборчого комітету Петра Міхаеліс-Мерцбах’.

У прикладі (3) при перекладі простежується вживання іменнику жіночого роду на позначення осіб у чоловічому роді, проте власне ім'я є вказівкою на жіночий рід особи. Наприклад, ім'я *Ангела*, по-перше, є виключно жіночим ім'ям; по-друге, закінчення *-a* є ознакою та вказівкою на жіночий рід; по-третє, фонові знання читача можуть зіграти вирішальну роль у розумінні тексту навіть якщо ім'я не вказано. У прикладі (4) у німецькій мові власне ім'я особи відсутнє, адже у цьому немає необхідності – німецькомовний читач розуміє, що мова йде про жінку завдяки іменникові, який утворений суфіксом на позначення жіночого роду. Що стосується української мови, то перекладачеві необхідно розширювати вихідний варіант перекладу для уточнення роду особи. Для цього, перекладач вказує власне ім'я осіб для повної передачі граматичної категорії роду, тобто вживає описовий переклад з метою запобігання перекручування розуміння тексту українським читачем.

Під час аналізу практичного матеріалу було виявлено 2 приклади зберігання жіночого роду у перекладі словосполучення нім. *die Demokratin Hillary Clinton*, наприклад: (5) укр. ‘представниця демократичної партії Хіларі Клінтон’; (6) укр. ‘демократка Хіларі Клінтон’.

У прикладі (5) спостерігається описовий переклад, інформація про рід особи міститься в іменнику, тобто так само, як і в оригіналі, а сам іменник є стилістично нейтральним. Приклад (6) ілюструє таке саме збереження інформації про рід особи у самому іменнику, проте стиль даного іменника викликає сумніви, адже суфікс *-ка* в українській мові є відбиттям розмовного стилю.

Аналіз практичного матеріалу допоміг виявити ще одну особливість перекладу граматичної категорії роду, коли у тексті оригіналу вживається множина як чоловічого так і жіночого роду, а у вихідному тексті залишається лише множина чоловічого роду: (7) нім. *die hervorragenden Kandidatinnen und Kandidaten* – укр. ‘видатні кандидати’.

Приклад (7) ілюструє абсолютну відсутність множини жіночого роду в українській мові, і як наслідок, узагальнення спільним чоловічим родом множини.

Таким чином, граматична категорія роду у німецькій мові суттєво відрізняється від української мови: ті іменники на позначення професії, посади

чи фаху особи, які для німецької мови є мовленнєвою нормою, зазвичай мають розмовний відтінок в українській мові. У зв'язку з цим перекладачеві необхідно знати та враховувати особливості кожної з мов для того, щоб вихідний текст відповідав усім мовленнєвим нормам.

Під час аналізу статей було також виявлено 5 іменників жіночого роду на позначення професій, які при перекладі зберігали повну відповідність оригіналу, наприклад: (8) нім. *eine Beamtin* – укр. ‘чиновниця’.

У прикладі (8) спостерігається повна еквівалентність вихідного тексту текстові оригіналу. Таким чином, можна сказати, що німецька та українська мови мають деякі відповідності у іменниках жіночого роду. Проте слід зазначити, що в українській мові таких іменників мало, у той час як в німецькій мові їхня кількість дорівнює кількості іменників чоловічого роду.

Таким чином, у процесі перекладу з німецької мови граматична категорія роду в українських іменниках на позначення професії чи посади осіб у більшості випадків або втрачається, або потребує додаткових лексичних одиниць, описів чи пояснень для встановлення роду особи. Перекладачеві слід дотримуватися мовленнєвих норм української мови та зосереджувати усю свою увагу саме на правильності вихідного тексту. Проведений аналіз матеріалу дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

1. На переклад категорії роду впливають граматичні, синтаксичні та соціолінгвістичні фактори. Велику роль при перекладі іменників на позначення професії або посади з німецької мови на українську відіграють гендерна політика та мовленнєві норми.

2. Переважна кількість іменників жіночого роду на позначення професії чи посади при перекладі з німецької мови українською передається чоловічим родом, що обумовлено стилістичними особливостями української мови.

3. Часто для можливості встановлення роду особи в мові перекладу необхідно додавати лексичні одиниці, описи або пояснення.

Література

1. Адмони В.Г. Теоретическая грамматика немецкого языка: Строй соврем. нем. яз.: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. № 2103 «Иностр. яз.» - 4-е изд. дораб. / В.Г. Адмони. - М.: «Просвещение», 1986. – 336с.
2. Білодід І.К. Сучасна українська літературна мова : Морфологія / За ред. І.К. Білодіда. / – І.К. Білодід - К.: Наукова думка, 1969. – 584 с.
3. Виноградов В.В. Русский язык (Грамматическое учение о слове) / В.В. Виноградов – М.: Гос. уч.-пед. изд-во Мин. просв. РСФСР, 1947. – 784 с.
4. Вихованець І.Р. Теоретична морфологія української мови : Академ. граматика укр. мови / І.Р. Вихованець, К.О. Городенська; За ред. І. Р. Вихованця. – К. : Пульсари, 2004. – 400 с.
5. Загнітко А.П. Теоретична граматика української мови. Морфологія / А.П. Загнітко – Д.: ДонДУ, 1996. – 437с.

6. Карабан В.І., Мейс Дж. Переклад з української мови на англійську мову. Навчальний посібник-довідник для студентів вищих закладів освіти / В.І. Карабан, Дж. Мейс – В.: Нова книга, 2003. – 608с.
7. Лалаян Н.С., Подвойська О.В. Порівняльна граматики німецької та української мов. Vergleichende Grammatik der deutschen und der ukrainischen Sprache [нім.]. : Навчальний посібник для ВНЗ. / Н.С. Лалаян, О.В. Подвойська – Вінниця: Нова Книга, 2013. – 478с.
8. Латишев Л.К. Технология перевода. Уч. пос. по подготовке переводчиков (с нем. яз.). / Л. К. Латышев – М.: НВИ – ТЕЗАУРУС, 2000. 280с.
9. Мейс А. Общеславянский язык / Пер. и прим. П.С. Кузнецова ; Под ред. С.Б. Бернштейна ; Предисл. Р.И. Аванесова, П.С. Кузнецова. / А. Мейс – М.: Изд-во иностр. лит-ры, 1951. – 492 с.
10. Швейцер А.Д., Никольский Л.Б. Введение в социолингвистику. / А.Д. Швейцер - М., 1978. – 297с.
11. Jespersen O. Die Sprache. Ihre Natur, Entwicklung und Entstehung. / O. Jespersen - Heidelberg: Carl Winters Universitätsbuchhandlung, 1986 – 254S.
12. Rhoda U. Toward a re-definition of sex and gender. - «American Psychologist», / U. Rhoda - 1979, N 34, pp.85-94.

Список ілюстративних джерел

13. Корреспондент [Електронний ресурс] / Режим доступу: URL <http://ua.korrespondent.net/>
14. Українські новини [Електронний ресурс] / Режим доступу: URL <http://ukranews.com/ua>
15. Українська правда [Електронний ресурс] / Режим доступу: URL <http://www.pravda.com.ua/>
16. Allgemeine Zeitung [Електронний ресурс] / Режим доступу: URL <http://www.allgemeine-zeitung.de/>
17. Spiegel [Електронний ресурс] / Режим доступу: URL <http://www.spiegel.de/>
18. Welt [Електронний ресурс] / Режим доступу: URL <https://www.welt.de/>
19. Zeit Online [Електронний ресурс] / Режим доступу: URL <http://www.zeit.de/index>

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНА ПРИРОДА ЛЕКСИЧНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ

Анотація. У статті досліджено явище лексичної інтерференції. Охарактеризовано процес психологічного вибору лексичних одиниць із ментального лексикону білінгва та вплив контексту на цей вибір. Окреслено основні психолінгвістичні теорії, на яких ґрунтується сучасне розуміння психолінгвістичної природи лексичної інтерференції.

Ключові слова: ментальний лексикон, вербальні асоціації, контекст, поняття, значення.

Annotation. This paper deals with the issue of lexical interference. The psycholinguistic selection process of some lexical units from the mental lexicon of a bilingual and the influence of context on it. The main psycholinguistic theories which are based on current the current psycholinguistic research of lexical interference have been outlined.

Key words: mental lexicon, verbal associations, context, notion, meaning.

Постановка наукової проблеми та її значення. Останнім часом майже будь-який перекладацький текст містить різного роду помилки через некоректне використання граматичних і лексичних трансформацій не лише недосвідченими, але й досвідченими перекладачами. Найбільше труднощів створює лексична інтерференція, зокрема змістові зміни у перекладі. Вони можуть бути зумовлені як лінгвістичними факторами (особливостями цільової мови та мови оригіналу), так і екстралінгвістичними факторами (життєвий досвід автора, його смаки, переконання та інше), котрі вивчає така наука як психолінгвістика [11, с. 154]. **Актуальність нашого дослідження** полягає у вивченні психолінгвістичного механізму лексичної інтерференції та використанні його результатів для запобігання перекладацьких помилок.

Мета статті – визначити психолінгвістичну природу лексичної інтерференції.

Реалізація поставленої мети передбачає розв’язання таких завдань:

- охарактеризувати явище лексичної інтерференції;
- дослідити психолінгвістичну природу лексичної інтерференції;
- вказати психолінгвістичні фактори, які можуть зумовити лексичну

інтерференцію у творі-перекладі.

Об’єктом дослідження є явище лексичної інтерференції; **предметом дослідження** є психолінгвістичні засади явища лексичної інтерференції.

Аналіз досліджень цієї проблеми.

Явище мовної інтерференції, зокрема і лексичного її виду, – актуальний предмет дослідження, він був і є центром уваги багатьох відомих учених-

лінгвістів. Дослідженню цього явища присвячені роботи Карабана В. І., Мейса Д. К., Борисової О. В., Комісарова В. Н., Левицької Т. Р. та інших [2; 5; 3; 7; 8]. Проте психолінгвістичний механізм явища лексичної інтерференції ще недостатньо висвітлений у сучасній лінгвістичній розвідці і потребує подальшого дослідження. Аналізу цієї теми присвячені роботи Глоба Л. М., Турчинова Г. В., Овсієнко Л. Г [12; 14; 13] та деяких інших.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Лексична інтерференція мови оригіналу в перекладі – це зумовлене впливом мови оригіналу вживання перекладачем у тексті перекладу невластивих для мови перекладу слів та словосполучень, що не відповідають нормам мови-перекладу [2, с. 16]. Як відомо, зв'язок плану вираження і плану значення є довільним, тому часто перекладачу буває важко підібрати необхідний відповідник з багатьох можливих варіантів [7, с. 28-29].

Психолінгвістичний механізм лексичної інтерференції базується на процесі психологічного вибору. Коли реципієнт сприймає лексичну одиницю, він співвідносить її з певним об'єктом дійсності та шукає відповідне значення, щоб підібрати один із можливих іншомовних відповідників. Цей вибір здійснюється підсвідомо та триває здебільшого протягом однієї секунди або й швидше (залежить від досвіду реципієнта) [1, с. 90]. Деякі психолінгвісти (Ч. Осгуд) трактують цей процес як «переключення кодів» (зміну мов) [1, с. 105]. Автор передає певне повідомлення, «кодуючи» його, а реципієнт повинен адекватно «розкодувати» та розпізнати його, здійснивши переключення коду (тобто іноземної мови на рідну або ж іншу мову, на яку необхідно перекласти дану лексичну одиницю) [1, с. 106]. Зокрема, для перекладу вислова *as like as two peas* перекладач повинен спершу розпізнати, що це є не просто речення, кожен з елементів якого необхідно перекласти, а сталий вислів, до якого необхідно підібрати відповідник у цільовій мові (*як дві крапельки води*). Якщо ж білінгв не зможе «розкодувати» цей сталий вислів, то він і перекладе його як *як два горохи*, при цьому зміст висловлювання буде втрачено і відбудеться лексична інтерференція. [10, с. 145-151].

Питання, яке викликає найбільший інтерес у лінгвістів-дослідників полягає у визначенні місця знаходження цих лексичних одиниць. Психолінгвісти вказують також на наявність у свідомості людини «ментального лексикона», який трактують як всю сукупність знань людини про слова (що належать до усіх мов, які знає реципієнт, інтерпретатор або ж автор повідомлення), їх значення та взаємозв'язок між собою. Він охоплює і відображає фонологічні, орфографічні та семантичні особливості слів. Вважається, що пошук та вибір слова в ментальному лексиконі залежить не лише від характеристик цього слова, а й від частотності його використання в повідомленнях або текстах, а також від впливу контексту [1, с. 94].

Частотність вживання слів у психолінгвістиці також часто пов'язують із поняттям «вербальних асоціацій» [11, с. 190-191]. Якщо слово вживається та зустрічається реципієнту в текстах та повідомленнях часто у певному контексті

та значенні, то у нього набагато швидше виникне асоціація саме з тим об'єктом та його значенням, на яке це іншомовне слово й вказує в конкретному тексті. Такому реципієнту буде набагато легше зробити вибір із ментального лексикону, тобто підібрати відповідник такому слову. Якщо ж подане слово у певному значенні вживається рідко, то асоціативного ряду або може не виникнути зовсім, або ж на його виникнення буде необхідний великий проміжок часу, якого в перекладача-реципієнта часто немає. Це ускладнить процес ментального вибору або ж зовсім унеможливить його. Прикладом такого ментального відбору лексичних одиниць може стати вербальна асоціація перекладача-білінгва при перекладі уривка з твору Джейн Остін «Гордість і упередження»: «*A fortunate chance had recommended him to Lady Catherine de Bourgh when the living of Hunsford was vacant*» [15, с. 57]. У недосвідченого перекладача майже напевно при перекладі англійського слова *chance* вербальна асоціація з виникне з українським словом шанс, проте такий переклад змінить сенс усього висловлювання і відбудеться лексична інтерференція. Досвідчений перекладач співвіднесе слово *chance* в даному контексті з його нейтральним значенням – *випадковість*. Таке значення слова передаватиме зміст висловлювання в оригіналі, тому це висловлювання ми можемо перекласти так: «Завдяки щасливій випадковості він потрапив на очі леді Кетрін де Бор, коли місце в парафії Хансфорда звільнилось».

Контекст у психолінгвістиці трактують як конкретну ситуацію або ж комунікативний акт, за якого необхідно зробити вербальний вибір [1, с. 97]. Сприймаючи багатозначні слова у певній комунікативній ситуації реципієнт буде намагатися визначити в якому ж значенні воно вжито. У перекладі на англійську українського слова *величезний* необхідно буде розглянути велику кількість слів синонімічного ряду англійської мови та відповідно до контексту висловлювання вибрати необхідне [5, с. 19-20]. До такого синонімічного ряду перекладач зможе віднести англійські слова *huge, enormous, vast, tremendous, massive, gigantic, extensive*. Проте прикметник *huge* необхідно буде вжити для передачі ідеї масивності або й безформності (*широкі газони* – *huge lawns* [16, с. 78; 2, с. 83]); прикметник *tremendous* – для позначення чогось такого, що викликає острах, захоплення чи здивування (*грандіозний витвір мистецтва* – *tremendous work of art* [16, с. 68; 2, с. 117]); прикметник *immense* – для позначення того, що є дуже великим безвідносно до взірця чи стандарту (*величезний дім* – *an immense house* [16, с. 37; 2, с. 57]); а прикметник *enormous* – відповідно для позначення того, що перевищує стандарт за розмірами, величиною чи ступенем («*Таймс*» як *бастіон* – *the enormous bulwark of the «Times»* [16, с. 95; 2, с. 168]) [5, с. 19-20]. Отже, важливим у процесі перекладу є не лише знання поняття, а й вміння адекватно визначити його значення у конкретному контексті.

Такому трактуванню контексту також відповідає психолінгвістична теорія Леонтьєва [9, с. 199-214], що ґрунтується на існуванні таких лінгвістичних термінів як «поняття» та «значення». Поняття – це те, що

визначає конкретний об'єкт навколишньої дійсності у системі вербальних зв'язків та взаємодій [9, с. 200-201]. Воно є об'єктивним та зафіксовано у словнику, завдяки чому мова набуває відносної стабільності. Значення – це те, що означає конкретне слово в певній комунікативній ситуації та як його трактує реципієнт [9, с. 210 -211]. Воно може відповідати або ж не відповідати загальному поняттю слова, відображеному у словнику.

Поняття адекватності значення слова трактує уже інший психолінгвіст, Р. М. Фрумкіна [11, с. 176-178], вказуючи що воно залежить від структури тексту або ж повідомлення, в якому використовується подане слово, а також від стилістичних особливостей тексту, комунікативного завдання даного повідомлення, мети реципієнта, з якою він сприймає даний текст та від його очікувань від тексту. Важливим є також досвід реципієнта, тобто кількість часу, протягом якої він займався до цього трактуванням (або перекладом) схожих стилістично текстів, у якому зустрічав подане слово.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Загалом психолінгвістика вказує на залежність лексичної інтерференції від швидкості вибору значення даного слова із ментального словника реципієнта-перекладача, що відповідає його досвіду роботи з текстами такого стилістичного виду, особливостей самого тексту, де згадується подане слово та вмінні перекладача адекватно визначити комунікативну ситуацію або контекст, у якому вживається текст.

У перспективі подальші дослідження явища лексичної інтерференції та психолінгвістичної природи даного явища. Цікавим може видатись порівняльний аналіз лексичної інтерференції та її психолінгвістичної природи на матеріалі різних мов, зокрема на матеріалах англійської, німецької, французької або ж інших мов.

Література

1. Белянин В. П. Психолінгвістика : учебник. / В. П. Белянин – М. : Флинта : Московский психолого-социальный институт, 2008. – 232 с.
2. Гакслі О. Жовтий Кром / Перекл. з англ. В'ячеслава Вишневого. – К.: Український письменник, 2011. – 226 с.
3. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури: Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми / В. І. Карабан – Вінниця: Нова книга, 2002. – 564с.
4. Карабан В. І., Борисова О. В., Колодій Б. М., Кузьміна К. А. Попередження інтерференції мови оригіналу в перекладі (вибрані граматичні та лексичні проблеми перекладу з української мови на англійську): Навчальний посібник / за редакцією В. І. Карабана – Вінниця: Нова книга, 2003. – 204с.
5. Карабан В. І., Мейс Д. К. Теорія перекладу з української мови на англійську мову: Навчальний довідник зі спеціальності «Переклад» / В. І. Карабан – Вінниця: Нова книга, 2003. – 606с.

6. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): Учебник для институтов и факультетов иностранных языков / В. Н. Комиссаров – М.: «Высшая школа», 1990 – 253 с.

7. Куранова С. І. Основи психолінгвістики : навч. посібник / С. І. Куранова – К. : ВЦ «Академія», 2012. – 208 с.

8. Левицкая Т. Р. Проблемы перевода. На материале современного английского языка / Т. Р. Левицкая, А. М. Фитерман – М.: «Международные отношения», 1976. – 205с.

9. Леонтьев А. А. Основы психолингвистики : учебник для студентов вузов. / А. А Леонтьев – Санкт-Петербург : Лань, 2003. – 288 с.

10. Пособие по переводу с английского языка на русский часть вторая: Грамматические и жанрово-стилистические основы перевода: Учебное пособие для студентов институтов и факультетов иностранных языков / М.: «Высшая школа», 1965. – 286с.

11. Фрумкина Р. М. Психолингвистика: учебник для студ. высш. учеб. заведений. / Р. М. Фрумкина – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 320 с.

12. Глоба Л. М. Психолингвістичні аспекти сприйняття і розуміння художнього тексту [Електронний ресурс]. / Л. М Глоба // Психологія особистості: наук. журнал. – 2011. – №1. – С.132–137. – Режим доступу: file:///C:/Users/admin/Downloads/Po_2011_1_17.pdf. (дата звернення: 18.11.2016). – Назва з екрану.

13. Овсієнко Л. Г. Текст як об'єкт вивчення психолингвістики [Електронний ресурс] / Л. Г Овсієнко // Теоретична і дидактична філологія : зб. наук. пр. – Переяслав-Хмельницький: ФОП Лукашевич, 2013. – Вип. 15. – С. 58-69. – Режим доступу: file:///C:/Users/admin/Downloads/Tidf_2013_15_9.pdf. (дата звернення: 18.11.2016). – Назва з екрану.

14. Турчинова Г. В. Психолингвістичні передумови оволодіння іноземною мовою для спеціальних цілей [Електронний ресурс] / Г. В. Турчинова // Наукові записки : зб. наук. пр. – К. : Видавництво НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. – Вип. 98 – С. 201-207. – Режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/5235/1/Turchynova.pdf> (дата звернення: 24.11.2016). – Назва з екрану.

15. Austen J. Pride and Prejudice / Jane Austen – New York: Penguin Books USA, 1994 – 299 p.

16. Aldous Huxley Crome Yellow / Aldous Huxley – New York: Dover Publications USA, 1999 – 97 p.

Желевська І.О.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНО-МАРКОВАНИХ ОДИНИЦЬ У МІЖКУЛЬТУРНІЙ КОМУНІКАЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ

Анотація. Стаття присвячена ролі національно-маркованих одиниць у міжкультурній комунікації, висвітленню їх значення в сучасному глобалізованому світі. Перераховуються фактори, які потрібно враховувати при виборі доречного способу перекладу національно-маркованих одиниць у текстах. Наведені способи та прийоми перекладу культурно-специфічної лексики з англійської мови на українську.

Ключові слова. Національно-маркована лексика, переклад, калькування, транскрибування, аналогія.

Annotation. The article is devoted to the role of nationally-marked units in cross-cultural communication, highlighting their importance in today's globalized world. Factors that must be considered when choosing the appropriate translation method of the nationally-marked units in the texts are given. Also given are the examples of methods and techniques of translation of culturally-specific vocabulary from English into Ukrainian.

Key words. Nationally-marked lexicon, translation, replication, transcription, analogy.

Одним з пріоритетних напрямків лінгвістичних досліджень останніх років є вивчення національно-мовних картин світу. Сучасні лінгвокультурологічні студії спрямовані на опрацювання проблем лексичної семантики та культурно-маркованих явищ лексико-фразеологічного рівня як носіїв культурної інформації.

Актуальність проблеми визначається тим, що в сучасних умовах переклад національно-маркованих одиниць має особливе значення, виступає як спосіб поглиблення міжкультурних зв'язків, інформування громадськості, популяризації культури різних держав, джерело інформації про культуру та традиції народів. В умовах глобалізації, інтеграції та інтенсифікації контактів і взаємозв'язків між країнами, що належать до різних лінгвокультурних просторів, особливого значення також набуває перекладацька діяльність.

Проблему реалій, як показників національного колориту та національної специфіки, почали обговорювати на початку 50-х років минулого століття. Зокрема, Л. М. Соболев у 1952 р. одним із перших ужив термін 'реалія' у його сучасному розумінні [7]. Чималий внесок в опрацювання проблеми реалій зробив відомий український лінгвіст В. В. Коптілов, який реаліями називає «слова, що позначають предмети та явища, невідомі мові перекладу» [5]. Багато праць цього періоду присвячені опису національно-культурної специфіки мов в

цілому (див. роботи Ю. М. Караулова, С. Влахова, С. Флоріна та ін.) та окремих фрагментів мовної картини світу на матеріалі однієї мови (Ж. П. Соколовська, А. Н. Рудяков, Л. А. Ісенко, П. В. Чесноков та ін.) або декількох (М. П. Кочерган, А. А. Тараненко, Д. І. Терехова, Л. М. Орел, І. Е. Подолян, О. В. Тищенко, А. В. Корольова та ін.) Проблеми розуміння та адекватного відтворення реалій у мові перекладу аналізували також Р. Д. Томахін, Л. С. Бархударов, Ст. Н. Комісарів, Ст. Н. Крупнов, Л. К. Латишев, А. М. Фитерман, М. М. Морозів, А. В. Федоров та ін. Реалії у світлі співвідношення мови і культур досліджували Е. М. Верещагін і В. Р. Костомаров, а їх можливості передачі в художньому тексті розглянули Н. В. Паморозская, В. С. Виноградов, А. В. Федоров, Ю. Сорокін та ін. В. В. Корунець одним з перших описав способи перекладу національно-маркованих слів і виразів для української та англійської мов [6].

Основними завданнями статті є аналіз важливості ролі національно-маркованої лексики в сучасному лінгвокраїнознавстві, виділення основних способів та прийомів перекладу національно-маркованої лексики; визначення прагматичних факторів при виборі найбільш доречного способу перекладу національно-маркованої лексики.

Протягом століть філософи і лінгвісти звертали увагу на той факт, що мова тісно пов'язана з дійсністю, суспільством, цивілізацією, культурою. Завдяки своїй кумулятивній функції вона є справжнім дзеркалом національної культури, відбиває її, закріплює в собі та передає надзвичайно великий обсяг знань і досягнень пізнавальної діяльності людей, особливості національної психології та менталітету. Одне й те саме повідомлення може викликати зовсім різні реакції, або змалювати різні образи у свідомості представників різномовних культур. Національно-маркована лексика відображає національно-мовну картину світу певної нації, а також особливості економіки, географії, суспільного ладу, фольклору, літератури, усіх видів мистецтва, науки, побуту, звичаїв носіїв відповідної мови [1].

Поняття «національно-маркована лексика» належить до безеквівалентної лексики. Переклад національно-маркованої лексики – процедура, що вимагає від перекладача хорошого рівня культурної і лінгвокраїнознавчої підготовки. Сьогодні загальноприйнятим фактом є твердження, що в мові немає того, що не можна перекласти. Всі одиниці мови можуть бути перекладені на іншу мову якщо не прямо (лінгвістичні універсалиї), то за допомогою приблизного перекладу, пояснень, лінгвокультурологічного коментаря. До становлення і розвитку теорії лінгвокультурології поширеною була історична, синхронна або змішана класифікація національно-маркованої лексики. Так, наприклад, Н. Комісаров запропонував наступну класифікацію безеквівалентної і фонові лексики: а) советизми, б) слова нового побуту, в) найменування предметів і явищ традиційного побуту, г) історизми, д) лексика фразеологічних одиниць, е) слова з фольклору, ж) слова іншомовного походження [4].

При виборі найбільш доречного способу перекладу культурно-маркованої лексики необхідно враховувати наступні прагматичні фактори:

- 1) національну специфіку і фонові знання реципієнта перекладу;
- 2) функціональну роль реалії в тому чи іншому повідомленні;
- 3) жанрово-стилістичні особливості матеріалу [3].

При перекладі прислів'їв, фразеологізмів і приказок очевидно частим є використання контекстуального або функціонального аналога. Це пов'язано з тим, що дані одиниці тексту акумулюють в собі мудрість народу і виражають її за допомогою мовних одиниць, що не мають повних аналогів в інших мовах. Як зазначає Н. Хіль, «переклад аналогом – полягає в пошуку найближчого за значенням відповідника в мові перекладу для лексичної одиниці оригіналу, що не має точних словникових відповідників. Такого роду наближені еквіваленти лексичних одиниць можна назвати аналогами, але застосовуючи їх в процесі перекладу, потрібно мати на увазі, що в деяких випадках вони можуть створювати не цілком правильне уявлення про характер предмета або явища, яке позначають» [8].

Транскодування (транслітерація і транскрипція) застосовується при передачі іншомовних власних імен, географічних найменувань, різноманітних назв. Найчастіше транслітеруються слова давно запозичені та зафіксовані у словниках. При перекладі художньої літератури використання цих прийомів обмежено, оскільки для реципієнта, незнайомого з мовою оригіналу, можуть бути незрозумілі транслітеровані іншомовні лексичні одиниці без додаткових пояснень. Приклади: *Pandora's box* – *ящик Пандори*, *Home Rule* – «гомрул».

Антонімічний переклад – контекстуальний у повному змісті слова – є одним з найбільш гнучких способів передачі відтінків оригіналу. Наприклад: *spare no efforts* – *не шкодувати сил*.

Приблизний переклад реалій застосовується частіше, ніж будь-який інший прийом. Зазвичай, цим способом вдається передати предметний зміст, але відбувається заміна очікуваного конотативного еквівалента стилістично нейтральним, тобто словом або сполученням із нульовою конотацією: *dead as Queen Ann* ~ *і сліду не залишилось*, *enough to puzzle a Philadelphia lawyer* ~ *сам чорт спіткнеться* [2].

Під терміном «калькування» розуміється дослівний або буквальний переклад. Але при такому підході деяка інформація може залишитись поза розумінням реципієнта. Тому зазвичай його застосовують, коли переклад досить повно відображає зміст реалії.

Описовий переклад застосовується у випадках, коли в мові перекладу немає ні еквівалентного, ні аналогічного варіанту. Наприклад, *ABC girl* – *офіціантка в лондонському кафе*, *John Long the carrier* – *людина, що зволікає доставку чогось*. При описовому перекладі слово-реалія замінюється в мові перекладу словосполученням, яке розкриває значення даної лексичної одиниці. Проте опис має бути стислим і змістовним.

Часто перекладачі вдаються до трансформаційного перекладу – поєднання кількох прийомів – транскрипції або калькування і описового перекладу, подаючи останній у зносі або в коментарі. Такий спосіб дає можливість поєднувати стислість та економність засобів вираження, властивих транскрипції, з розкриттям семантики даної одиниці, що досягається через описовий переклад [8].

Отже, у семантиці національно-маркованої лексики відображені поняття певної культури, тому вони, зазвичай, не мають точних еквівалентів в інших мовах, і потребують особливого підходу при перекладі, творчого мислення та ерудованості перекладача. На сучасному етапі розвитку мовознавчої науки інтерес лінгвістів до комплексу проблем, пов'язаних з вивченням тих властивостей мови, які виходять за межі її зовнішньої структурно-знакової сторони буде лише зростати. У майбутньому виникне потреба у нових прийомах їх перекладу для ще більшої точності, тому перспективи розвитку цього питання є дуже великими. Переклад національно-маркованої лексики, яка позначає культурні реалії, має важливе значення для розуміння тексту, адже саме така лексика передає особливості культури й мислення нації, відмінності природного середовища та матеріальної культури. Основними способами перекладу такої лексики є переклад аналогом, транслітерація та транскрипція, антонімічний переклад, приблизний переклад, калькування, описовий переклад, трансформаційний переклад. При виборі будь-якого з цих способів необхідно враховувати національну специфіку і фонові знання читача, функціональну роль реалії в тому чи іншому повідомленні, а також жанрово-стилістичні особливості матеріалу.

Література

1. Бондар М. В. Класифікація національно-маркованих одиниць // Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ. Серія Філологія. Педагогіка. Психологія. Випуск 30, 2015 – С. 31
2. Віблей І. Збереження національної маркованості при перекладі англійських фразеологізмів. // Національний авіаційний університет
3. Іванова Г.С., Кибкало С.В., Палій Н.М. Прагматичні аспекти перекладу реалій. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/18_NiIN_2007/Philologia/23033.doc.htm
4. Комиссаров В.Н. Лингвистика перевода. // – М: «Международные отношения» - 1980.
5. Коптілов В. В. Актуальні питання українського художнього перекладу / В. В. Коптілов. – К. : Вища школа, вид-во при КДУ, 1971. – 131 с.
6. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу : Підручн. – Вінниця : Нова книга, 2000. – 446 с
7. Соколов Л. Н. О переводе образа образом / Л. Н. Соколов // Вопросы художественного перевода. – М. : Советский писатель, 1955. – С. 270-290.

8. Хіль Н.П. Відтворення національно-культурних особливостей оригіналу в художньому перекладі. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.confcontact.com/2009fil/7_hil.php

Коробка П.В., Недайнова І.В.
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ НЕОЛОГІЗМІВ У КОМП'ЮТЕРНОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. В даній статті предметом дослідження виступають неологізми, вживані у сучасному комп'ютерному дискурсі. Особлива увага приділяється аналізу способів перекладу цих лексичних одиниць з англійської мови на українську та визначається специфічність комп'ютерного спілкування українською мовою, яка може бути пояснена особливістю перекладу цих одиниць з англійської мови.

Ключові слова: комп'ютерний дискурс, неологізм, способи перекладу, адекватність перекладу.

Annotation. The article researches the neologisms that are used in modern computer discourse. Special attention is given to the analysis of the ways that these lexical units can be translated with from English into Ukrainian. The specificity of the communication in the computer area in Ukrainian can be explained by the peculiarities in the translation of this lexicon from the English language.

Key words: computer discourse, neologism, ways of translation, adequate translation.

Відомі лінгвісти Ф. Сосюр і Л. В. Щерба звертали увагу на те, що мова створюється під час мовної діяльності, яка примушує її розвиватися. Тому мовна система – це не тільки зведення законів і правил виключно для побудови виразу, але й правил для використання потенційних, ще нереалізованих можливостей. Ця потенційна можливість мови і забезпечує постійні зміни в мовній системі, у тому числі і в словарному складі мови. Зміни в словарному складі мови виражаються у появі нових словарних одиниць або словосполучень та зміні або відмиранні старих [12, с. 20].

Оновлення словарного складу мови відбувається так стрімко, що яким би новим не був словник, він завжди відстає від життя, не встигаючи фіксувати все те нове, що з'явилося у мові. Нові слова виникають з потенційно існуючих у мові народу слів і, за думкою Т.І. Ломізової, потенційне слово може стати реальною мовною одиницею, власне словом, якщо у ньому буде суспільна потреба, якщо воно буде підхоплено носіями мови і вживатиметься в різних актах мови. Серед потенційних слів існують ті, що виникли за стандартом або

правилом, за структурними продуктивними моделями мови, а також і непохідні потенційні слова, тобто такі, що створюються не шляхом деривату вже існуючих основ, а за рахунок іншомовних елементів, які приходять до мови і за необхідності починають відтворюватися, як наприклад, *shopping* – *ходіння по магазинах*. Таким чином, виходячи з природи потенційного слова, його можна визначити як мовну одиницю, винайдену для потреб моменту за законами і правилами мови і що функціонує на рівних правах з іншими мовними одиницями [7, с. 119].

Неологізми належать до явищ, які представляють певні труднощі під час перекладу. Причини, що створюють ці труднощі, витікають з різнотипності англійської і української мов, а в тексті набувають конкретного характеру. Відомо, що процес створення нових слів і значень в кожній окремій мові відбувається за визначеними, властивими лише даній мові законами. Отже, перекладач перш за все намагається знайти серед неологізмів рідної мови відповідні лексичні аналоги та еквіваленти, звертаючись до англо-українського словника чи пробуючи знайти його в англо-англійському тлумачному словнику. Проте, словники за об'єктивних причин не можуть повною мірою відображати всі слова, що знов з'являються, хоча б тому, що лексикографія остерігається включати в словники так звані "оказіональні" неологізми, тобто індивідуальні новоутворення, що вводяться окремими авторами для даного випадку. Такі слова часто виявляються "нежиттєздатними" і так же швидко зникають, як і з'являються. Виходячи з визначення терміну "неологізм" можна передбачити, що перекладач, вперше зустрічаючи власне неологізм, природно не має уявлення про поняття, позначене неологізмом. Тому значення неологізму доводиться з'ясовувати найчастіше з контексту.

Питання функціонування сучасних неологізмів, їх місця в словарному складі мови, їх лексико-граматичної природи і способів перекладу неодноразово поставали в лінгвістичній літературі. Останнім часом з'явилася значна кількість робіт, присвячених новим словам в сучасних мовах; низку вагомих досліджень відносно неологізмів можна зустріти в загальних роботах вітчизняних (Андрусак І. В., Зацний Ю. А., Пахомова Т. О., Кубрякова О. С., Сенько О. В., Чередниченко О. І.) і зарубіжних (Грейфенстерн С., Стекауер П., Валера С., Коктвелієссі Л.) дослідників. Нас, як перекладачів, які працюють з текстами різних галузей науки та техніки, цікавлять неологізми у комп'ютерному дискурсі, а точніше, способи їх перекладу та ступінь збереження його адекватності.

Протягом останніх років поняття «комп'ютерний дискурс» стає все більш поширеним. Однак розуміння цього явища можна назвати однозначним, оскільки ще не до кінця виявлені і описані його категорії і специфічні риси, а сам термін «комп'ютерний дискурс» вживається в різних значеннях – це і багатожанровий функціональний різновид публічного монологічного та діалогічного мовлення, що виникає в Інтернет-середовищі, й усі тексти, пов'язані з сучасними інформаційними технологіями, це й будь-яке

спілкування в комп'ютерних мережах, спілкування з використанням особливого роду сигналів – електронних сигналів комунікації; а також комп'ютерний дискурс можна визначити як спілкування на тематику, пов'язану з комп'ютерами [2; 3; 8; 9]. Слід звернути увагу на ще одну особливість комп'ютерного дискурсу: його реалізація припускає наявність не тільки технічного засобу, але й певних знань і навичок, що, природно, відбивається у вживанні відповідної мови. На лексичному рівні сюди ми можемо віднести вживання сленгових виразів, вживання великої кількості аббревіатур і акронімів, які слугують засобом економії часу і зусиль в процесі спілкування і виступають маркером приналежності до певної групи.

Зважаючи на вищезгадане, своїм основним завданням у даній статті ми бачимо дослідження труднощів, які виникають під час перекладу англomовної комп'ютерної лексики, оскільки повнота, точність і правильність перекладу значною мірою залежить не стільки від знання того чи іншого лексичного відповідника, а від того, наскільки правильно перекладач визначає і розуміє граматичні форми, синтаксичні конструкції та структуру речення, які вживані в комп'ютерному дискурсі. Переклад може не бути буквальним, але повинен точно відповідати змісту речення, яке перекладається і бути стилістично правильним з точки зору української мови. З цієї сентенції витікають допоміжні завдання нашого дослідження – опис особливостей комп'ютерного дискурсу та визначення основних способів перекладу неологізмів з англійської мови на українську, що становить практичну цінність нашого аналізу, оскільки може бути корисним для аналізу на заняттях з теорії і практики перекладу та використовуватися на практичних заняттях з комп'ютерних технологій.

Дослідивши літературу присвячену питанням функціонування і перекладу сучасних неологізмів [1; 3; 4; 6; 7], ми дійшли до висновку, що вчені, які займаються проблемою перекладу неологізмів, виокремлюють такі основні способи їх перекладу з англійської мови на українську: транскрипцію і транслітерацію, калькування, метод прямого включення, описовий переклад та комбіновані способи перекладу, що поєднують вживання кількох трансформацій.

Отже, в ході нашого дослідження нами відібрані приклади комп'ютерних неологізмів та проаналізовано способи їх перекладу та ступінь адекватності їх відповідників в українській мові через значення цих термінів в комп'ютерному дискурсі.

- Транскрипція та транслітерація

Opt for a large external hard drive speed and large size of the cache, which will provide you with great speed [13].

Неологізм *cache* – в укр.: кеш. Кеш – особлива швидкісна пам'ять, де зберігаються копії часто використовуваних даних, що забезпечує до них швидкий доступ. Кеш-пам'ять зберігає вміст і адресу даних, до яких часто звертається процесор.

Use **hashtags**, jump on worldwide trends, and, above all, watch your **followers** grow [18].

Hashtag – в укр.: хештег (транскрипція). Хештег – це тематична мітка на Твіттері, чи ВКонтакті та аналогічних системах, що містить слово або фразу, про яку йде мова в записі.

Follower – в укр.: фоловер (транслітерація). Фоловер – підписчик у соціальних мережах.

Macintosh is trademarks of **Apple Inc.**, registered in the US and other countries [14].

Macintosh – в укр.: Макінтош (транскрипція з елементами транслітерації). Макінтош – це лінійка персональних комп'ютерів, спроектованих, розроблених корпорацією Apple, що працюють під управлінням операційної системи Mac OS. Свою назву отримали від сорту яблук «Макінтош» (McIntosh).

- Калькування

*The game was first made available on the IBM computer, but it didn't become a major hit until it was launched on Nintendo's Game Boy **handheld console*** [13].

Handheld console – в укр.: портативна консоль. Портативна консоль – це портативна ігрова система (портативна ігрова консоль) – легкий, компактний, портативний електронний пристрій, призначений для того, щоб грати у відеоігри.

*Now, Rice University, Bowdoin College and the University of New Mexico have released a study that took a detailed look at how the Chinese authorities censor Sina Weibo, the Twitter-like **microblogging service** that is hugely popular in the country* [14].

Microblogging service – в укр.: сервіс мікроблогів. Система мікроблогів являє собою поєднання текстових SMS повідомлень і блогів, що дозволяє користувачам обмінюватися короткими повідомленнями, які також можуть бути доступні для читання іншим учасникам мережі.

- Метод прямого включення

USB and **Firewire** interface makes it easy to connect and play on any computer or external hard drive, access to the information board [40].

FireWire – в укр.: FireWire (аббревіатура від *High Performance Serial Bus*). FireWire – високопродуктивна послідовна для з'єднання рівнорангових пристроїв.

USB – в укр.: USB (аббревіатура від *Universal Serial Bus*). USB – універсальна послідовна шина, призначена для з'єднання периферійних пристроїв.

- Описовий переклад

*But while the prospects are bright for the **hardware** and **software** that make computer-networking possible, the future may not be quite as glowing as the networking companies believe* [15].

Hardware – в укр.: апаратне забезпечення. Апаратне забезпечення – це система взаємопов'язаних технічних пристроїв, призначених для введення, обробки, зберігання і виведення інформації.

Software – в укр.: програмне забезпечення. Програмне забезпечення – це сукупність усіх програм і підготовлених певним чином даних, що забезпечують використання комп'ютера в інтересах його користувача.

- Комбіновані способи перекладу

One of the innovations that are rapidly leaving behind the traditional electromechanical hard disk drives, which are based on the NAND flash memory [13].

NAND flash memory – в укр.: NAND флеш пам'ять (комбінований переклад: метод прямого включення + калькування). NAND флеш пам'ять – це тип довготривалої комп'ютерної пам'яті, вміст якої можна видалити чи перепрограмувати електричним методом.

Spending hours at TMRC creating better circuitry was called a mere hack [14].

Hack – в укр.: хакер (функціональна заміна). Хакер – це особа, яка вчиняє різного роду незаконні дії у сфері інформатики: несанкціоноване проникнення в чужі комп'ютерні мережі і отримання з них інформації, незаконне зняття захисту з програмних продуктів і їх копіювання, створення та розповсюдження комп'ютерних "вірусів" тощо.

Під час аналізу текстів комп'ютерного дискурсу визначені нами способи перекладу неологізмів у сфері новітніх технологій розподілилися наступним чином: калькування – 41 % випадків; комбінований переклад – 21%; транскодування – 14% випадків, метод прямого включення – 16% прикладів; описовий переклад – 8% випадків. Як видно з цих даних, найчастішими способами виступають калькування та комбінований переклад, і це ми пояснюємо відсутністю відповідного поняття в когнітивній базі українського мовця.

У ході аналізу теоретичного підґрунтя для нашого дослідження ми прийшли також до висновку, що комп'ютерне спілкування українською мовою відрізняється низкою специфічних особливостей, а саме в ньому часто вживаються відповідники, утворені в процесі перекладу за допомогою транслітерації та транскрипції; частотними також є приклади словотворчих і семантичних кальок; зустрічаються обігрування англійських слів з вживанням українських, однак є і приклади винаходження власних слів на англійській основі.

Проте, широке поширення комп'ютерного спілкування, яке охопило всі вікові, соціальні, професійні прошарки носіїв мови, зумовлює появу низки лінгво-комунікативних проблем. Вже зараз особливої гостроти набувають проблеми впливу комп'ютерного дискурсу на нормативність літературних мов, на самобутність національних мовних систем, на процеси становлення мовної особистості. Всебічне вивчення цих проблем – перспективне завдання не тільки

таких напрямків мовознавства як соціолінгвістика та лінгвопрагматика, це також і первинні завдання, що стоять перед перекладачами, що працюють в сфері комп'ютерного дискурсу.

Література

1. Андрусак І. В. Англійські неологізми кінця XX століття як складова мовної картини світу / І. В. Андрусак // Проблеми романо-германської філології. – Ужгород: Патент, 2002. – С. 9-16.
2. Галичкина Е. Н. Специфика компьютерного дискурса на английском и русском языках (на материале жанра компьютерных конференций): Автореф. дис. ... канд. филол. наук / Е. Н. Галичкина. – Волгоград, 2001. – 19 с.
3. Долуденко Е. А. Англицизмы в русскоязычном компьютерном жаргоне / Е. А. Долуденко // Лингвистика. Перевод. Межкультурная коммуникация. – Пятигорск, – 1999. – С. 44-49.
4. Заботкина В. И. Когнитивно-прагматический подход к изучению английской неологии / В. И. Заботкина // Материалы научной конференции "Проблемы английской неологии". – М.: МГЛУ, 2002. – С. 11-20.
5. Зацний Ю. А., Пахомова Т. О. Мова і суспільство: збагачення словникового складу сучасної англійської мови / Ю. А. Зацний, Т. О. Пахомова. – Запоріжжя: ЗДУ, 2001. – 158 с.
6. Кубрякова Е. С. Неология: проблемы и перспективы / Е. С. Кубрякова // Материалы научной конференции "Проблемы английской неологии". – М.: МГЛУ, 2002. – С. 5 – 11.
7. Ломизова Т. И., Большакова Ю. А. О нормативности семантических инноваций в современном английском языке / Т. И. Ломизова, Ю. А. Большакова // Норма и стилистическое варирование. – Горький, 1987. – 163 с.
8. Подгорная Е. А. Современные подходы к интерпретации понятия «компьютерный дискурс» / Е. А. Подгорная // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2014. – Т. 26. – С. 71–75. [Електронний ресурс] – Режим доступа свободный: URL <http://e-koncept.ru/2014/64315.htm>
9. Самаричева А. И. Англоязычное влияние на немецкий компьютерный дискурс / А. И. Самаричева. [Електронний ресурс] – Режим доступа свободный: URL <http://tpl1999.narod.ru/WebLSE2001/Samar.htm>.
10. Сенько Е. В. Теоретические основы неологии / Е. В. Сенько. – Владикавказ: СОГУ, 2001. – 135 с.
11. Чередниченко О. І. Сучасна англійська неологія з погляду перекладача / О. І. Чередниченко // Вісник Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка. – № 42. – 2009. – С. 8-9.
12. Чекалина Е. М., Ушакова Т. М. Лексикология французского языка / Е. М. Чекалина, Т. М. Ушакова. – Изд-во С.-Петербург. ун-та., 1998. – 236 с.
13. Computerworld [Електронний ресурс] – Режим доступу вільний: URL <http://www.computerworld.com>

14. Digital trends [Електронний ресурс] – Режим доступу вільний: URL <http://www.digitaltrends.com/computing>
15. Extreme Tech [Електронний ресурс] – Режим доступу вільний: URL <http://www.extremetech.com/category/computing>
16. Greiffenstern S. The Influence of Computers, the Internet and Computer-Mediated Communication on Everyday English / S. Greiffenstern. [Електронний ресурс] – Режим доступу вільний: URL http://www.goodreads.com/author/show/6446681.Sandra_Greiffenstern
17. PCWorld [Електронний ресурс] – Режим доступу вільний: URL <http://www.pcworld.com/news>
18. Techradar [Електронний ресурс] – Режим доступу вільний: URL <http://www.techradar.com/news/computing>
19. Word-Formation in the World's Languages: A Typological Survey [Електронний ресурс] – Режим доступу вільний: URL <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/07268602.2015.1048578?scroll=top&needAccess=true>.

Король А.П., Дорда В.О.
Сумський державний університет

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ ГУМОРИСТИЧНИХ ІНТЕНЦІЙ ТА РЕАЛІЙ В АНГЛОМОВНИХ МЕДІА

Анотація. Розглянуті проблеми з якими стикається перекладач при роботі з гумором у медійному дискурсі. Мета дослідження – розглянути можливі труднощі при перекладі гумористичних інтенцій, що містять у собі культурні елементи англомовного медіа-простору. В процесі дослідження були встановлено, що реалії не можливо завжди адекватно перекласти, оскільки вони пов’язані з культурної стороною життя носіїв мови, а їхня присутність у жартах може бути справжнім викликом для перекладача.

Ключові слова: гумористичні інтенції, ситком, медіа, реалії

Annotation. The article is devoted to survey the problems, which translators face during their work with humour in media. The article aim is to consider possible difficulties in translating humorous intentions that contain cultural elements of English-speaking media. The authors come to a conclusion, that realia can't be translated fully, because they are bound with culture of language speaker. It can be a real challenge for the translator to deal with jokes which have realia.

Key words: humorous intentions, sitcom, media, realia

У сучасному світі велике місце у житті людини займає телебачення та Інтернет. Ці дива сучасності є гарними способами отримання інформації, навчання, збагачення внутрішнього світу та відпочинку. Завдяки медіа сервісам

типу «YouTube» ми маємо змогу переглядати велику кількість відео, що за свою мету ставлять або розважити глядача, або навчити чомусь.

На жаль, сучасне українське телебачення не в змозі дати можливість своїм глядачам насолоджуватися цікавими іноземними програмами. Причин тому є багато як от велика ціна на право транслявання та проблема якісного перекладу шоу.

Тому для людей охочих до ознайомлення з культурою англomовних країн буде не зайвим перегляд різного виду шоу. У багатьох з них присутній гумор, у деяких досить специфічний. Можна виокремити загалом дві групи шоу стосовно нашої теми: телешоу Британії та телешоу США.

Медіапростір, в якому ми перебуваємо, постійно змінюється. З'являються нові комунікаційні технології, зокрема, нова економічна структура кіновиробництва. Сьогодні така медіа-революція призвела до того, що поширеним засобом саморефлексії людства стали серіали. Можна сказати, що серіал переживає етап свого економічного та естетичного підйому [3, с.93]. Якщо, в 1990-х роках повномасштабне кіно ще вважалось первинним у творчому відношенні, то зараз культурна ієрархія відеопродукції дещо змінилась. Шедеври великого кіно більше не посідають її верхівку, а серіали виходять за межі розважальних «телеприманок», набуваючи все більше ознак інтелектуальності [4, с.96]. Причиною такої зміни ролей в ієрархії кіновиробництва стала зміна медіа-поведінки. Аудиторія отримала нові виміри свободи, з'явилась можливість перегляду відеопродукції високої якості в зручний час і в зручному місці.

Важливу увагу слід приділяти необхідності багатоаспектного дослідження міжкультурної комунікації, визначенню лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів, вагомих для здійснення адекватного перекладу. Також треба усвідомлювати роль перекладача у процесі комунікації – які задачі постають перед ним та важливість його соціокультурної компетенції.

На сучасному етапі розвитку лінгвістики актуальною залишається проблема дослідження прагматичних аспектів при перекладі комічного, адже гумор має складну будову і може зустрічатися у всіх аспектах людського існування [1, с.45]. Зважаючи на технічний прогрес, особливо важливим дослідження комічного та його перекладу є у медіа просторі, адже глобальний контекст спілкування у всесвітній мережі Інтернет, а також необмежена доступність міжнародної телепродукції та артефактів глобальної масової культури обумовлюють необхідність взаємодії різних культур, а, отже, є і попит на адекватний та зрозумілий переклад.

Переклад комічного передбачає собою вид мовного посередництва, який цілковито орієнтований на іншомовний оригінал, мета якого повністю зберегти комічний характер оригіналу у тексті перекладу. Такий переклад розглядається як іншомовна форма існування повідомлення, що міститься в оригіналі. При перекладі комічного необхідно забезпечити такий тип міжмовної комунікації, при якому створюваний текст у мові перекладу міг би виступати як повноцінна

комунікативна заміна оригіналу і ототожнюватися з оригіналом у функціональному, структурному і змістовому відношенні, зберігаючи при цьому гумористичний ефект.

Задля збільшення арсеналу жартів автори дуже часто використовують реалії. Сучасні ситкоми просто пересичені ними та навіть деякі зробили це своїми так званими «фішками». Жарт у якому присутня реалія виглядає більш живим та правдивим, бо направлений зближення реципієнта зі світом серіалу через альянзи та відсилки до реальних подій чи особистостей. Але реалія потребує також певних знань і якщо вона занадто «вимоглива» до глядача, вона може мати і негативний ефект.

Саме переклад реалій вимагає від перекладача досить ґрунтовних знань з культури народу, з мовою якого він працює. На жаль, ця вимога не має певних, чітко окреслених меж, тобто перекладач повинен не зупинятися у розширенні свого кругозору. Але не усі реалії піддаються адекватному перекладу і справа тут не у достатній культурній компетенції перекладача. Просто іноді не існує еквіваленту реалії мови оригіналу у мові перекладу.

Часто ситуацією «проблемної» реалії можна зустріти у перекладах пісень і не обов'язково пісень окремо, а саме коли вони використовуються у діалогах для кращої передачі атмосфери розмови [2, с. 126].

Прикладом такої ситуації може слугувати одна комічна сцена з серіалу «Друзі» («Friends»). У ній Рос Геллер (Девід Швіммер), записуючи повідомлення для своєї подруги від невідомого чоловіка, цікавиться у своїх друзів, що це за чоловік:

Ross: Hey, who's this uh, this Casey?

Phoebe: Oh, some guy she met at the movies.

Ross: Oh really? What uh, what does he want with her?

Chandler: Well, I'm guessing he wants to do a little dance... you know, make a little love... well pretty much get down tonight [5].

Росс: А що це за Кейсі?

Фібі: Якийсь хлопець, вона його в кінотеатрі зустріла.

Росс: От як. А що він буде з нею робити?

Чендлер: Ну, я думаю хоче трохи потанцювати з неї, ... ну типу, покохатися... ну просто гарно провести вечір.

На перший погляд це звичайний діалог, але перекладач, знайомий з західною культурою досить добре, одразу помітить присутність реалії у даному тексті і, можливо, комічність ситуації.

Вся справа в тому, що авторами серіалу була використаний прийом «гри слів», а саме пароніми або їх підвид омофони – слова, що збігаються в звучанні, але мають різне значення й написання. У нашому прикладі омофоном є ім'я Casey, бо його звучання частково збігається із назвою американського диско гурту «KC and the Sunshine Band». Надалі цей збіг помічає Чендлер (Меттью Перрі) і вирішує пожартувати, відповідаючи на питання Роса: *Well, I'm guessing he wants to do a little dance... you know, make a little love... well pretty much get*

down tonight. Виділені слова збігаються із слівом із пісні «Get Down Tonight» вищезазначеного гурту:

*«...Do a little dance, make a little love,
Get down tonight...»*

У вищенаведеному прикладі перекладач стикається одразу з декількома проблемами, а саме передача комічності ситуації та трансформація реалії, на якій базується дана ситуація. Відповідник пісні, яка б підходила до цієї ситуації неможливо, тому перекладачу залишається вибрати один з варіантів дій.

Перший – це перекласти текст точно з точки зору якості перекладу, зберігаючи усі власні назви. Такий варіант позбавляє ситуацію комічного відтінку.

Другий – це доповнення до першого варіанту дій, а саме, перекладач повинен надати анотацію з поясненням присутньої «гри слів» та побічних елементів. Другий варіант не може гарантувати повну адекватність, що також позбавляє рецептора можливості зрозуміти комічність діалогу.

На жаль, в українській культурі не має пісні, яка б добре підійшла під подібну ситуацію. Але, наприклад для російськомовного глядача можна підібрати такий варіант:

Росс: А кто это такой, Кейси?

Фиби: Какой-то парень, она с ним в кино познакомилась.

Росс: Вот как, и что же ему от нее надо?

Чендлер: Ну, я думаю он хочет в белом танце покружится, наверно с ней потом подружится, после ночью они вдвоем останутся, а утром навсегда расстанутся.

Цей приклад базується на схожості мотивів персонажів та смислового контексті пісень.

Але із першого прикладу ми бачимо, що не усі реалії можна адекватно трансформувати з мови оригіналу на мову перекладу. У подібних ситуаціях перекладач вимушений нехтувати певними аспектами культурної цінності, які передає реалія, або ж надавати додаткові відомості у перекладі, що не завжди гарантує повноцінне усвідомлення матеріалу рецептором.

А от, наприклад, виступ відомого англійського коміка Роуена Аткинсона під назвою «The Warm Welcome» містить дуже цікавий момент, що також спонукає перекладача до активного вивчення історії, а з нею і реалій англійських країн. Протягом усього виступу, актор грає роль диявола, що приймає новоприбулих грішників у пекло. Сам процес більше схожий на прийом гостей на курорті. Під час перераховування різних грішників, диявол каже:

Em... The French, are you here? If you would just like to come down here with the Germans. I'm sure you'll have plenty to talk about [6].

Тут ми бачимо прекрасний приклад реалії, що стосується історії Великобританії та її відносин із Францією та Німеччиною. У цьому випадку для збереження комічності, перекладачу треба змінити країни з урахуванням

історичних особливостей культури та країни проживання реципієнтів . У випадку перекладу жарту на українську мову, доцільніше буде замінити французів на росіян, а німців, можливо, на поляків. Тоді переклад цієї фрази може виглядати саме так:

Ем... Росіяни, ви тут? Ось пройдіть, будь-ласочка, сюди, до поляків. Я думаю, ви знайдете про що поговорити.

Цей уривок, на мою думку, не повинен викликати великих ускладнень для перекладачів, оскільки для майже кожної нації в результаті історичних подій є народи чи країни над якими вони полюбують жартувати.

Перекладач мусить усвідомлювати, що не можливо повністю передати реалію без втрати семантичної повноти. Іноді її втрата є неминучою.

Перекладач, що завжди прагне до вдосконалення своїх знань, повинен збагачувати їх і в культурному історичному аспектах зокрема. Перший – це перекласти текст точно з точки зору якості перекладу, зберігаючи усі власні назви. Такий варіант позбавляє ситуацію комічного відтінку. Другий – це доповнення до першого варіанту дій, а саме, перекладач повинен надати анотацію з поясненням присутньої «гри слів» та побічних елементів, що не може гарантувати повну адекватність, але позбавляє рецептора можливості зрозуміти комічність діалогу. Отримані відомості допоможуть йому краще і швидше опрацьовувати реалії, знаходити нові методи їх передачі та не зупинятися у їх вивченні. Чим більше знає перекладач, тим більш цінним фахівцем він є, а його ремесло потребує постійного накопичення знань та їх перевірки на практиці.

Література

1. Добросклонская Т.Г. Роль СМИ в динамике языковых процессов / Т. Г. Добросклонская // Вестник МГУ. Сер. 19: Лингвистика и межкультурная коммуникация. – № 3. – Москва : МГУ им. Ломоносова, 2005. – С. 38–53.
2. Зарівчак Р.П. Статус реалії як перекладознавчого терміна. // Теория и практика перевода. – К., 1985.
3. Сайтарли І.А. Культура міжособистісних стосунків: Навч.посіб. – К.: Академвидав, 2007. – 240 с.
4. Savorelli A. Beyond Sitcom New Directions in American Television Comedy / Antonio Savorelli. – North Carolina: McFarland & Co Inc, 2010. – 217 p.
5. Friends / The One with the Prom Video [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : http://www.imdb.com/title/tt0583635/trivia?tab=qt&ref_=tt_trv_qu [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу :

Кочергіна О. М., Сухова А. В.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ МЕДИЧНИХ ТЕКСТІВ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ УКРАЇНСЬКОЮ

Анотація. У статті розглядаються особливості перекладу англomовних медичних текстів українською мовою. Спеціальна увага приділяється лексичним проблемам, зокрема проблемі перекладу медичних термінів: синонімів, епонімів, аббревіатур і скорочень. На матеріалі англomовних медичних текстів досліджено частотність застосування граматичних перекладацьких трансформацій.

Ключові слова: медичний текст, термін, синонім, епонім, аббревіатура, скорочення, граматична трансформація.

Annotation. The article considers translation peculiarities of English-language medical texts into the Ukrainian language. Special attention is paid to the lexical problems, especially to the problem of medical term (synonym, eponym, abbreviation, shortening) translation. The frequency of grammatical translation transformation application has been studied on the material of English-language medical texts.

Key words: medical text, term, synonym, eponym, abbreviation, shortening, grammatical transformation.

Медицина є однією з найдавніших наук і провідних галузей сьогодення, що постійно розвивається і при цьому зберігає всі попередні надбання. У світлі постійного розвитку термінології, проблема перекладу медичних текстів привертає особливу увагу перекладознавців. Дослідженню різних аспектів перекладу медичних текстів присвячені роботи багатьох вчених: І. М. Гнатишена, Л. Ю. Зубова, Д. В. Самойлов, Г. О. Хацер, І. Ф. Лощенова та ін.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю детального вивчення особливостей перекладу англomовних медичних текстів – одного з найвідповідальніших видів перекладу, оскільки від однієї помилки може залежати людське здоров'я та навіть життя.

Мета роботи полягає в аналізі труднощів перекладу медичних текстів з англійської мови українською. Поставлена мета передбачає вирішення низки завдань:

- 1) визначити поняття «медичний термін» та джерела його появи;
- 2) виявити проблеми перекладу медичних текстів;
- 3) проаналізувати особливості перекладу медичних термінів, а саме синонімів, епонімів, аббревіатур і скорочень;
- 4) дослідити застосування граматичних трансформацій під час перекладу медичних текстів.

Об'єктом дослідження є англомовний медичний текст, **предметом** – лексичні та граматичні особливості перекладу медичних текстів з англійської мови українською.

Вивчення мови медицини в діяхронічному аспекті дозволяє краще зрозуміти ту історичну епоху, в якій мова функціонувала, зрозуміти шляхи розвитку медицини та її термінології в цілому та у зв'язку з розвитком науки, техніки, загальної історії людства [6, с. 163].

Відомо, що грецькі та латинські вчені відіграли ключову роль у становленні медицини як науки. Саме тому основу медичної термінології складають греко-латинські терміни або терміни, створені штучно з греко-латинських терміноелементів. Наприклад: *papula* – *папула*, *incis* – *ковадло* (у внутрішньому вусі).

Медична лексика є однією з найдавніших професійних термінологій, яка формувалася на власній мовній базі, засвоюючи все те, що в часи її створення виробила світова цивілізація. Медична термінологія не є постійною системою, вона змінюється, пристосовуючись до потреб сучасності. Історія розвитку медицини, зміна наукових поглядів, інтеграція та диференціація дисциплін, культурні зв'язки, вплив лексико-семантичної системи мови – все це знайшло відображення у стилістичній неоднорідності медичної термінології [2, с. 88-89].

Попередній аналіз наукових розвідок дозволяє експлікувати визначення медичного терміна як слова або словосполучення, що позначає спеціальне поняття у галузі медицини.

У процесі перекладу медичних текстів перекладач може зіткнутися з певними труднощами, пов'язаними з передачею англомовних лексичних одиниць засобами української мови. Серед лексичних труднощів, виявлених під час перекладу практичного матеріалу, виокремлюємо такі:

- 1) синонімія;
- 2) аббревіація та скорочення;
- 3) епонімія.

Причинами виникнення синонімії в медичній термінології є: 1) паралельне вживання питомого чи запозиченого терміна; 2) існування двох або більшої кількості запозичених термінів, різних за походженням; 3) наявність як перекладної, так і запозиченої форми терміна тощо [6, с. 61]. Термінологічну синонімію ілюструють наступні приклади: *dyspnea* – *задишка* або *диспноє*; *transplantation* – *трансплантація* або *пересадка*.

Синонімія у медичних текстах спричиняє чималі труднощі для перекладача. У таких випадках необхідно звернутися до довідкової літератури та вибрати найбільш точний перекладацький відповідник, беручи до уваги особливості аудиторії, для якої призначено конкретний медичний текст.

Іншим поширеним явищем у медичних текстах є аббревіація. Переклад аббревіатур і скорочень також вимагає однозначності та точності. Зауважимо, що в англійській мові аббревіатури та скорочення є більш продуктивним способом словотворення, ніж в українській мові.

Скорочення прийнято поділяти на апокопу (усічення кінцевої частини вихідного слова), аферезис (усічення ініціальної частини вихідного слова) та синкопу (усічення серединної частини вихідного слова) [5, с. 73]. Наведемо виявлені приклади: 1) апокопа: *lab(oratory)* – лабораторія, *acet(one)* – ацетон; 2) аферезис: *(bacterio)phage* – (бактеріо)фага, *(hypodermo)clysis* – підшкірна інфузія; 3) синкопа: *nmol (nanomole)* – нмоль (наномоль), *pt (patient)* – пацієнт.

У ході дослідження було виявлено, що 18% скорочень перекладаються шляхом транскрибування, інші 82% мають перекладацькі відповідники. Особливу увагу під час перекладу медичних скорочень слід приділяти скороченням латинського походження. Наприклад: *b.i.d. (bis in die)* – двічі на день, *h.s. (hora somni)* – перед сном. Зазвичай, такі скорочення є інтернаціональними та добре відомими фахівцям у галузі медицини. Тому, перш за все, перекладачу необхідно звертати увагу на цільову аудиторію.

Абревіатури традиційно розмежовують на акроніми та ініціальні абревіатури (ініціалізми) [1, с. 110]. Наприклад, ініціалізми: *EGDT (Early goal directed therapy)* – рання терапія, спрямована на досягнення певної мети, *LBP (low back pain)* – біль у нижній частині спини; акроніми: *AIDS (acquired immune deficiency syndrome)* – СНІД (синдром набутого імунodefіциту), *CAD (coronary artery disease)* – ІХС (ішемічна хвороба серця).

У процесі дослідження встановлено, що основними способами перекладу медичних термінів-аббревіатур є:

- 1) переклад за допомогою еквівалента (29%);
- 2) описовий переклад (71%).

Результати підтверджують гіпотезу про те, що в українській мові абревіація є менш репрезентативною, ніж в англійській мові. До того ж при перекладі необхідно враховувати такі фактори, як зручність вимови та написання українською мовою, традиції перекладу певної абревіатури в інших мовах, тобто чи має цей термін універсальне написання в європейських мовах [1, с. 265].

Епоніми – це особлива група термінів, що мають унікальну специфіку, зумовлену їх належністю до певної терміносистеми. Вважається, що епонім містить в собі частину історії, культури, яка творилася сподвижниками медичної галузі знань, починаючи від найдавніших часів і до сьогодення [3, с. 156].

Українською мовою терміни-епоніми можуть перекладатися кількома способами:

- 1) описовий переклад, наприклад: *Ferrein's cords* – голосові зв'язки;
- 2) переклад шляхом додавання до українського відповідника невеликого опису, наприклад: *Nelaton catheters* – еластичний катетер Нелатона;
- 3) переклад англійських термінів, що не мають у своєму складі прізвища, українськими термінами-відповідниками із прізвищем; як правило, такі терміни мають дублетні відповідники, що не містять прізвища, наприклад: *murine leprosy* – хвороба Стефанського (лепра щурів);

4) переклад із заміною прізвища, наприклад: *Duhring's disease* – *хворобливий поліморфний дерматит Брока*;

5) дослівний переклад, наприклад: *Kocher forceps* – *пінцет Кохера*.

При підборі українських епонімічних відповідників слід враховувати фактор поширеності терміна, його милозвучність та частоту вживання, або ж використовувати вмотивований і більш точний синонім.

Крім лексичних особливостей, розгляду також підлягали граматичні особливості перекладу текстів у галузі медицини. У процесі перекладу медичних текстів широко застосовуються граматичні трансформації. Під граматичною перекладацькою трансформацією розуміється зміна граматичних характеристик слова, словосполучення або речення у перекладі. Розрізняють п'ять основних видів граматичних трансформацій: пермутація (перестановка), субституція (заміна), додавання, вилучення та комплексна трансформація [4, с. 20].

Трансформації, які використовуються під час перекладу, слід розглядати, з одного боку, як перефразування тексту оригіналу засобами іншої мови, а з іншого – як адаптацію тексту перекладу до умов сприйняття повідомлення одержувачем перекладу [7, с. 69].

Під час дослідження встановлено, що однією з найбільш вживаних граматичних трансформацій є перестановка (35%). Прикладом застосування цієї граматичної трансформації може слугувати таке речення: *The nose, like all other parts, may be imperfectly developed, or entirely absent, or its place supplied by a fleshy prolongation, which may descend to the mouth; or the nose may be bifid* (*The London Medical and Surgical Journal*). – *Як і всі інші частини тіла, ніс може бути неповністю розвиненим, або зовсім відсутнім, або його розміри можуть бути збільшеними та довжина досягати рівня рота; або ніс може бути роздвоєним*.

Додавання також часто застосовується при перекладі медичних текстів (33%). Наведемо приклад цієї граматичної трансформації: *The result of disease in such cases may be congestion of the brain and lungs* (*The London Medical and Surgical Journal*). – *У таких випадках, результатом хвороби може бути застій крові в мозку або легнях*.

Рідше застосовуються трансформації заміни (14%), вилучення (10%) та комплексна трансформація (8%). Проте всі зазначені граматичні трансформації є невід'ємною умовою для забезпечення адекватності та точності перекладу.

Висновки. У статті розглянуто особливості перекладу англomовних медичних текстів українською мовою. У процесі дослідження встановлено, що основні труднощі, що постають перед перекладачем, представлені передусім лексикою, тобто медичною термінологією. До таких лексичних проблем відноситься переклад термінів-синонімів, термінів-епонімів, термінів-аббревіатур та скорочень. Крім того, проаналізовано граматичні трансформації та частота їх застосування під час перекладу англomовних медичних текстів українською мовою.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в аналізі прагматичного аспекту перекладу медичних текстів, зокрема у вивченні співвідношення між прагматичним потенціалом тексту оригіналу та тексту перекладу.

Література

1. Борисов В. В. Аббревиация и акронимия. Военные и научно-технические сокращения в иностранных языках / В. В. Борисов. – М. : Воениздат, 1972. – 319 с.
2. Верхратський С. А. Історія медицини : навч. посібник / С. А. Верхратський, П. Ю. Заблудовський. – 4-е вид., випр. і доп. – К. : Вища школа, 1991. – 431 с.
3. Даниленко В. П. Русская эпонимотерминология: Опыт лингвистического описания / В. П. Даниленко. – М. : Наука, 2007. – 246 с.
4. Карабан В. І. Посібник-довідник з перекладу англійської наукової і технічної літератури на українську мову : Навчальне видання, Ч. 1. Граматичні труднощі / В. І. Карабан. – К. : TEMPUS, 1997. – 317 с.
5. Ніколенко А. Г. Лексикологія англійської мови – теорія і практика / А. Г. Ніколенко. – Вінниця : Нова Книга, 2007. – 528 с.
6. Палютина З. Р. Английский язык для аспирантов медицинских вузов : учебное пособие / З. Р. Палютина. – Уфа : Изд-во ГБОУ ВПО БГМУ Минздрава России, 2013. – 140 с.
7. Семёнов А. Л. Основные положения общей теории перевода / А. Л. Семёнов. – М. : Изд-во Российского ун-та дружбы народов, 2005. – 99 с.

Кравчук А.Г.

Рівненський державний гуманітарний університет

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ВЛАСНИХ НАЗВ УКРАЇНСЬКОЮ В РОМАНІ ДЖ. РОУЛІНГ "ГАРРІ ПОТТЕР І ФІЛОСОФСЬКИЙ КАМІНЬ"

Анотація. Статтю присвячено особливостям перекладу власних назв із англійської мови на українську в романі англійської письменниці Джоан Роулінг "Гаррі Поттер і філософський камінь". У дослідженні виявлено та проаналізовано варіанти передачі власних назв перекладачем Віктором Морозовим.

Ключові слова: власна назва, антропонім, топонім, зоонім, транскрипція, транслітерація, ономастика.

Annotation. The article deals with the peculiarities of proper names translation from English into Ukrainian in the novel "Harry Potter and the Sorcerer's Stone" by an English writer Joanne Rowling. The proper name translation equivalents used by Victor Morozov are identified and analyzed.

Key words: proper name, anthroponym, toponym, zoonym, transcription, transliteration, onomastics.

Постановка проблеми та її значення. Завдяки перекладу люди однієї країни знайомляться з життям, культурою, побутом, історією, науковими та літературними досягненнями інших країн. Велику роль у передачі реалій іншомовних країн відіграє переклад власних назв. Способи їх перекладу та вироблення стандартів і правил у цій царині привертали увагу багатьох теоретиків перекладознавства, проте досі виникають суперечності при виборі принципів та способів передачі власних назв з однієї мови іншою.

Актуальність статті зумовлена необхідністю подальшого вивчення способів перекладу власних назв у тексті художнього твору.

Метою статті є аналіз основних методів передачі власних назв у перекладі роману Джоан Роулінг "Гаррі Поттер і філософський камінь", здійсненого Віктором Морозовим.

Для досягнення поставленої мети потрібно вирішити такі **завдання**:

- розглянути види власних назв та підходи лінгвістів до способів перекладу цих одиниць;
- провести аналіз власних назв роману Джоан Роулінг "Гаррі Поттер і філософський камінь";
- з'ясувати прийоми перекладу власних назв у романі, що їх застосував перекладач В. Морозов.

Виклад основного матеріалу. У сучасному перекладознавстві досі не існує єдиного визначення терміна «переклад». Лінгвісти різних наукових шкіл тлумачать його по-різному, з позицій денотативної теорії (О. Федоров), структурного методу (Л. Черняховська), трансформаційної теорії (В. Комиссаров, В. Бархударов), комплексного підходу (В. Сдобников, О. Петрова, В. Виноградов), когнітивно-комунікативного аспекту (Ю. Лотман, Т. Андрієнко) тощо, наприклад: переклад – вид мовного посередництва, за якого мовою перекладу створюється текст, що є комунікативно рівноцінним оригіналові (у функціональному, змістовному та структурному плані) [8, с. 92]; переклад – викликаний суспільною необхідністю процес і результат передачі інформації (змісту), що їх виражено у письмовому або усному тексті однією мовою, за допомоги еквівалентного (адекватного) тексту іншою мовою [2, с. 11]. Вважаємо, що наведені визначення відображають найпоширеніші уявлення про переклад, однак, на нашу думку, створення комунікативно рівноцінного художнього перекладу є, скоріше, ідеальною метою перекладача, тому що через мовно-структурні та культурні особливості неможливо створити абсолютно еквівалентний оригіналові друготвір.

Вивченням власних імен займається окрема мовознавча дисципліна **ономастика** (від грец. ὀνομα — «ім'я», «назва»).

У книзі С. Влахова та С. Флоріна «Непереводимое в переводе» зазначається, що переклад власних назв особливо важливий, оскільки вони є

своєрідним «ключем» у розкритті художнього задуму автора, нерідко вони виконують роль лаконічних характеристик. Власні назви – основа образної системи твору, і дослідження їхньої семантики є першочерговим завданням перекладача, адже її розкриття дозволить цілісно побудувати систему образів [1, с. 216].

В. С. Виноградов визначає власні імена як слова, що називають дійсний чи вигаданий об'єкт, особу чи місцевість, єдині в своєму роді [2, с. 150].

М. П. Кочерган зазначає, що власні назви, на відміну від загальних, служать для виділення названого ними об'єкта з низки подібних, його індивідуалізації та ідентифікації, і пропонує таку класифікацію власних назв: антропоніми (імена людей); топоніми (географічні назви); теоніми (назви божеств); зооніми (клички тварин); астроніми (назви небесних тіл); космоніми (назви зон космічного простору і сузір'їв); хрононіми або «квазівласні імена» (назви відрізків часу, пов'язані з історичними подіями); ідеоніми (назви об'єктів духовної культури); хрематоніми (назви об'єктів матеріальної культури); ергоніми (назви об'єднань людей: товариства, організації тощо); гідроніми (назви водоймища: річки, озера, моря, болота); етноніми (назви народів, етнічних груп) [4, с. 186-187].

У статті досліджено переклад антропонімів, топонімів та зоонімів загальною кількістю 100 одиниць, дібраних методом суцільної вибірки з твору Дж. Ролінг "Гаррі Поттер і філософський камінь" [10] та його перекладу у виконанні В. Морозова [6]. Проаналізовано переклад 74 антропонімів, 20 топонімів та 6 зоонімів.

Власні назви у художньому творі, а надто у творі для дітей, є дуже важливими, оскільки саме в них криється авторське бачення персонажів, характерів, атмосфери твору. Уявлення про те, що **переклад власних назв** не вимагає великих зусиль, є хибним. Зрозуміло, що універсальні правила передачі власних назв у перекладі для різних мов встановити важко, хоча існують спроби узагальнити принципи й підходи щодо цієї проблеми, та розробити єдині стандарти перекладу власних назв [3]. Зокрема, ще не встановлено абсолютно точних правил перекладу англійських власних назв українською мовою і навпаки.

Дослідженням різноманітних способів передачі власних назв у перекладі займалися багато вітчизняних науковців, серед них Б. Ажнюк, І. Корунець, В. Карабан, А. Гудманян. У нашій статті ми спираємося на класифікацію, описану І. В. Корунцем, який виділяє такі способи перекладу власних назв: транслітерація, транскрибування та калькування. Іноді для розкриття смислу певних одиниць, таких як назви організацій, компаній, установ тощо перекладач вдається до експлікації [5, с. 90-110].

Найчисельнішу групу досліджуваних одиниць становлять антропоніми, тобто особові імена людей, прізвища, прізвиська, псевдоніми. Для перекладу антропонімів у романі "Гаррі Поттер і філософський камінь" Віктор Морозов використовує прийоми транскрипції та транслітерації. Транскрипція або

транскрибування полягає у передачі графічними засобами мови перекладу відповідного імені з максимально допустимим наближенням до його оригінального звучання. Транслітерація – це заміна літер іншомовного слова літерами мови перекладу [8, с. 230]. Оскільки фонетичні системи англійської та української мов дуже різняться, транскрипцію як спосіб перекладу в чистому вигляді важко застосувати для цієї пари мов, і у процесі перекладу один з цих методів переважає, як-от: приклади переважного використання транскрипції: *Dudley* – Дадлі, *Lily and James Potter* – Лілі і Джеймс Поттери, *Hagrid* – Герпід (не можна сказати, що транскрипція в цих прикладах є єдиним способом перекладу, оскільки спостерігаємо незбереження дзвінкого голосного на кінці слів, перенесення подвійної приголосної у написанні прізвища тощо); приклади переважного використання транслітерації: *Vernon and Petunia Dursley* – Вернон і Петунія Дурслі, *Voldemort* – Волдеморт, *Doris Crockford* – Доріс Крокфорд (спостерігаємо перенесення приголосних літер, які не вимовляються в англійській мові, а утворюють довгі голосні звуки, в українське написання, копіювання графічної форми імен).

Трапляються випадки поєднання транскрипції та транслітерації для передачі власної назви, наприклад: *Albus Dumbledore* – Албус Дамблдор, ім'я *Albus* перекладено за допомогою транслітерації, а прізвище *Dumbledore* – транскрипції. Тлумачення імені Албуса Дамблдора є досить цікавим: ім'я Албус з латинської – білий, що підкреслює його доброту та великодушність, прізвище Дамблдор утворене від староанглійського слова, що означає *джміль*; як зазначає авторка, вона використала це слово тому, що уявляла собі, як директор Гогвортсу блукає коло замку та гуде собі під ніс [9]. Можливо, в цьому випадку українське звучання імені наближається до оригінального, але іноді, на нашу думку, самого звучання замало, щоби передати асоціації, які виникають у носія мови щодо імен персонажів художніх творів. До цих прикладів можна також віднести такі імена як *Sirius Black* – Сіріус Блек, *Hermione Granger* – Герміона Грейнджер, *Draco Malfoy* – Драко Мелфой.

Переклад шляхом калькування полягає у поморфемному відтворенні значення власного імені. Вважаємо, що метод калькування використаний у перекладі одиниці *He-Who-Must-Not-Be-Named / You-know-Who* – Той, кого не можна називати / Відомо-Хто.

Цікавим є переклад імені *Hannach Abbot*, для якого перекладач пропонує свій варіант імені, властивий українській мові, – Анна Ебот.

Для перекладу зоонімів В. Морозов використовує переважно транслітерацію: *cat Mrs Norris* – кіт *місіс Норріс*, *owl Hedwig* – сова *Гедвіга*, *rat Scabbers* – щур *Скеберс*, *frog Trevor* – жаба *Тревор*.

Назви міст, вулиць, островів-топонімів В. Морозов перекладав, використовуючи такі прийоми як транскрипція, транслітерація, буквальный переклад, або ж поєднував ці прийоми.

У романі деякі англійські топоніми вже мають відповідники в українській мові, зазначені у словниках: *Bristol* – *Бристоль*, *London* – *Лондон*, *Kent* – *Кент*, *Yorkshire* – *Йоркшир*, *Dundee* – *Данді*, *Majorca* – *Майорка*.

Там, де перекладачеві довелося приймати власне перекладацьке рішення, він вдається до традиційних методів транскрипції і транслітерації, наприклад, так перекладено назви вулиць, фірм, алей, долин, шкіл, банків: *Privet Drive* - *Прівіт-драйв*, *Grunnings* – *Граннінгс*, *Godric's Hollow* – *Годрикова долина*, *Smeltings* - *Смелтінгс*, *Stonewall High* - *Стоунвол-Гай*, *Diagon Alley* – *алея Діагон*, *Gringotts* – *Грінготс* та інші.

Висновок: процес перекладу власних назв – один із найскладніших, має свою специфіку та потребує використання ефективних методик для досягнення вдалого ефекту у художньому творі. Серед способів перекладу власних назв прийнято виділяти перекладацьку транслітерацію та транскрипцію; калькування; описовий переклад; наближений переклад та трансформаційний переклад. Однак для передачі специфічності картини уявного світу перекладач нерідко змушений відходити від правил та створювати власні оказіоналізми. Для перекладу власних назв, а саме антропонімів, топонімів та зоонімів В. Морозов використовував такі прийоми як транскрипція, транслітерація і буквальний переклад, або поєднував ці прийоми.

Література

1. Влахов С., Флорин С. Непереваемое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. – М. : Международные отношения, 1980. – с. 340.
2. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (Общие и лексические вопросы) / В. С. Виноградов. – М. : ИОСО РАО, 2001. – с. 224.
3. Ермолович Д. И. Имена собственные: теория и практика межъязыковой передачи / Д. И. Ермолович. – М.: Р.Валент, 2005. – 416 с.
4. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства, підруч. – 2.вид. / М. П. Кочерган. – К. : Академія, 2005. – 368 с.
5. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : Підручник / І. В. Корунець. – Вінниця. : «Нова книга», 2001. – 448 с.
6. Роулінг, Дж. К. / переклад В. Морозов "Гаррі Поттер і філософський камінь" - Київ: "А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА", 2008. – Режим доступу : <http://coollib.com/b/219457/read>
7. Сдобников В. В., Петрова О. В. Теория перевода / В. В. Сдобников, О.В. Петрова. – М. : АСТ: Восток-Запад, 2007. – 448 с.
8. Словник української мови: в 11 томах. — Том 10, 1979. — С.230. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/transliteracija>
9. Lydon, Christopher. J.K. Rowling interview transcript, The Connection (WBUR Radio), 12 October, 1999. Part 03. Names. – Режим доступу: <http://www.accio-quote.org/articles/1999/1099-connectiontransc2.htm>
10. Rowling, J. K. "Harry Potter and the Sorcerer's Stone" – Режим доступу:

<http://www2.sdfi.edu.cn/netclass/jiaolan/englit/download/Harry%20Potter%20and%20the%20Sorcerer's%20Stone.pdf>

Ляшкова І.І., Голікова О.М.
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

МЕТАФОРА В НАУКОВО-ТЕХНІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ ТА ПРОБЛЕМА ЕКВІВАЛЕНТНОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НА УКРАЇНСЬКУ

Анотація. У статті розглядається функціонування метафори у науково-технічних текстах та розкриття способів перекладу термінів-метафор у науково-технічному контексті. Також розкривається і пояснюється необхідність використання метафор для розуміння наукових явищ та понять. Досліджуються способи та особливості передачі метафори у науково-технічному контексті українською мовою.

Ключові слова: метафора, науково-технічний текст, переклад, способи та особливості передачі метафори.

Annotation. The article considers metaphor functioning in scientific and technical texts, as well as translation methods of terms-metaphors in scientific and technical context. It also discloses and explains the necessity of using metaphors to understand scientific phenomena and concepts. The paper investigates the ways of transmission and features of metaphor in scientific and technical context of the Ukrainian language.

Key words: metaphor, scientific text, translation, transmission method and features of metaphor.

Постановка проблеми. В останні десятиліття метафора все частіше стала розглядатися не як художній прийом або троп, а як засіб номінації, як вербалізований спосіб мислення. Як підкреслює Дж. Лакофф, «метафоричність – не є перевагою чи недоліком мислення; це просто неминучість. При використанні метафор краще сприймаються абстрактні поняття і надзвичайно складні ситуації» [8, с. 95].

З погляду джерела метафоризації, велика кількість метафоричних термінів з'являються через екстралінгвістичні чинники: розвиток комп'ютерних технологій; процеси глобалізації; орієнтація на західну економіку, ідеологію і культуру [7, с. 17].

Метафоричне вживання слів не є характерною особливістю наукового стилю мови, проте метафора завжди надає можливість зміни звичайних засобів та способів зображення об'єкту, а отже, і можливість нового погляду на все свідоме, що реалізується як виявлення не пізнаних раніше його якостей та

властивостей. Більшість метафор, що вживаються у науковому стилі, являють собою проміжний рівень між повсякденною мовою та термінологією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Опис природи та функцій метафори має найширший дискусійний діапазон: від вузько функціонально-направленої фігури мовлення до базового механізму мислення і пізнання. Дослідження метафори не обмежуються матеріалом художніх текстів. Вивчаються метафоричні тенденції у мові економіки (Є. У. Колотнина), психіатрії (Д. Гордон, Д. Трунов), військової області (А. Р. Гучин), філософії (Е. Кассирер, Х. Ортега-і-Гассет). Існує велика кількість робіт, присвячених метафорі наукового тексту (Н. Д. Арутюнова, Р. З. Баранов, Р. Р. Кулиев, З. З. Гусєв), науково-популярного тексту (Л. З. Білоус, У. Ф. Крюкова, М. У. Позднякова). Проте, недостатньо вивченим залишається питання про місце і функціонування метафори у науково-технічному тексті.

Теоретичним підґрунтям дослідження стали праці таких вчених: Н. Д. Арутюнової [1], Дж. Лакоффа [8], Д. Рітчі [14], Г. Н. Складєвської [11], Е. Дейнан [4].

Формулювання завдань статті полягає в аналізі метафоричності термінів у науково-технічній літературі та розгляді прагматики їхнього перекладу з англійської на українську мову.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі існує кілька підходів до класифікації метафори. Це свідчить про плюралізм думок у цій сфері. Існують класифікації Дж. Лакоффа і М. Джонсона. За класифікацією І. Штерн метафори поділено на три типи: номінативні, когнітивні й образні. Щодо науково-технічних текстів, то в них крім номінативних, когнітивних і образних метафор, науковці виокремлюють ще й концептуальні та безаналогічні метафори [12].

Нові поняття в науці та техніці є результатом метафоричного переосмислення певних найбільш опанованих сторін пізнавальної діяльності людини. Термін набуває нового значення через, та за допомогою старого, що за ним зберігається [9, с. 69].

Метафора вказує на нові подібності, виконуючи референційну функцію у мові науки.

Необхідність вживання метафори у науковому стилі викликане тим фактом, що коло припущень завжди ширше, ніж інвентар наявних мовних засобів. У мові науки припущення, що виражається метафорою, має на меті зобразити об'єктивний стан речей. Метафори, що виконують роль наукових термінів, виражають гіпотези, які потребують верифікації. Однак, це стосується не всіх метафор, що функціонують у науковому стилі. Більша частина таких метафор не є науковими термінами у чіткому смислі. Вони виражають найзагальніші поняття, необхідні для наукових досліджень, та набувають конкретного змісту при уточненні [6].

На сьогодні найвичерпнішими практичними порадами щодо перекладу метафорики вважаємо класифікації прийомів перекладу метафор, запропоновані П. Ньюмарком та Т. Казаковою.

Класифікація способів перекладу метафорики П. Ньюмарка вирізняє: 1) збереження образу в мові перекладу; 2) заміну образу мови джерела стандартним образом мови перекладу, який не суперечить культурі мови перекладу; 3) відтворення метафори за допомогою образного порівняння зі збереженням образу (але з можливою зміною експресії); 4) переклад метафори (або образного порівняння) за допомогою образного порівняння (або, інколи, метафори) з тлумаченням значення (це сприяє розумінню, але може призвести до втрати експресивності висловлювання); 5) відтворення семантики метафори описово (може застосовуватися, якщо метафора нечітка і її збереження є недоречним, хоча певні аспекти настанови висловлювання можуть втратитися); 6) пропущення метафори, якщо вона є надлишковою (необов'язковою); 7) збереження метафори з конкретизацією значення задля підсилення образу [13, с. 87–91].

Т. Казакова пропонує такі способи перекладу метафори: 1) повний переклад, якщо в мові оригіналу та перекладу збігаються і правила сполучуваності, і традиції вираження емоційно-оцінної інформації, ужиті в метафорі; 2) додавання/опущення використовуються в тих випадках, коли підтекст у мові оригіналу та мові перекладу відмінний, і потрібна або експлікація того, що малося на увазі у вихідному тексті (прийом додавання), або, навпаки, імплікація словесно висловленого у вихідному тексті (прийом опущення); 3) заміна застосовується у випадках лексичної або асоціативної невідповідності між елементами метафори в мовах оригіналу та перекладу; 4) структурне перетворення застосовується при відмінності традицій граматичного оформлення метафори в мовах оригіналу й перекладу; 5) традиційний відповідник уживається стосовно метафор фольклорного, біблійного, античного походження, коли в мовах оригіналу й перекладу склалися різні способи вираження метафоричної подібності; 6) паралельна номінація метафоричної основи використовується під час перекладу текстів, побудованих на поширеній метафорі, коли необхідна заміна або структурне перетворення вихідної метафори, а за характером інформації, яка передається, вихідний образ слід зберегти [5, с. 245–246].

На думку П. Ньюмарка, при перекладі «метафоричний образ можна змінювати за двох умов: по-перше, якщо метафора є традиційною у мові оригіналу, а у мові перекладу існує інший традиційний еквівалент; по-друге, якщо метафора, вжита в інформативному тексті, є досить дивною і її збереження в мові перекладу було б недоречним» [13, с. 171].

Проте, зазначені класифікації з рекомендаціями про збереження, додавання чи пропущення метафори, зорієнтовані на текстовий рівень. Щодо словникового рівня, способи збереження метафори потребують уточнення – зокрема, за яких обставин застосовується транскодування (транслітерація,

транскрибування), семантичне чи покомпонентне калькування, генералізація, конкретизація, семантична модуляція, антонімічний переклад, за якої умови надається наближений еквівалент чи аналог фразеологізму.

При перекладі метафори треба враховувати її смисл – трикомпоненту єдність матеріальної структури, асоціативно-образного змісту і експресивного потенціалу. Оскільки нова метафорика може як засновуватися на новому змісті, так і виражатися новою формою, надання міжмовних відповідників потребує своєрідного симбіозу онтологічного (передачу семантики висловлювання) й евристичного (віднайдення еквівалентів форми висловлювання) перекладу, а також уваги до експресивної доречності еквівалентів для сприймаючих переклад.

Таким чином, із запропонованих вище підходів до перекладу метафори, очевидним є той факт, що для забезпечення адекватного перекладу, перекладачеві при потребі слід вносити у текст певні поправки з врахуванням соціокультурних та психологічних аспектів споживача, а також без спотворень передавати смислове та стилістичне навантаження публіцистичного повідомлення.

Висновки дослідження. Проаналізувавши фактичний матеріал, можна зробити висновок, що метафоричність науково-технічного тексту в українській мові не є поширеним явищем, на відміну від англійської, де метафори можна зустріти досить часто. На нашу думку, найхарактернішим способом перекладу англійських метафор українською мовою є калькування, оскільки воно зберігає лексико-семантичний зміст метафори, передає її соціокультурний, експресивний потенціал і є можливим, якщо компоненти метафоричного неологізму мають питомі чи запозичені відповідники у мові перекладу; значна кількість неометафор є розширеними аналогами вже існуючих і перекладається за аналогією.

Література:

1. Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс // Теория метафоры. – М. : Прогресс, 1990. – С. 5 – 32.
2. Будасси Э. В. Когнитивные основы использования метафоры в естественнонаучном популярном журнальном дискурсе / Э. В. Будасси // Когнитивная семантика: [мат. второй межд. школы-семинара по когнитивной лингвистике]. – Тамбов, 2000. – Ч. 1. – с. 219–226.
3. Гусев С. С. Наука и метафора / С.С. Гусев. – Ленинград, 1984. – 172 с.
4. Дейнан, Элис. Метафоры: справочник по английскому языку / Элис Дейнан. – М.: Астрель, 2003. – 251 с.
5. Казакова Т.А. Приёмы перевода метафорических единиц /Т.А. Казакова // Практические основы перевода. – Санкт-Петербург: Союз, 2001. – С. 237 – 258 с.
6. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 575 с.

7. Карпова Н.С. Роль метафори в розвитку лексико-семантичної системи мови та мовної картини світу (на матеріалі англійських і російських неологізмів). – Саратов: Державний університет ім. Чернишевського, 2007. – 248 с.
8. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафори, якими ми живемо: Пер. з англ. / Під. ред. Баранова А.Н. – М.: Едиторіал УРСП, 2004. – 256 с.
9. Ортега-и-Гассет Х. Две великие метафоры / Х. Ортега-и-Гассет // Теория метафоры : [сб.] / [вступ. ст. и сост. Н. Д. Арутюновой ; общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной]. – М. : Прогресс, 1990. – 77 с.
10. Потебня О.А. Естетика і поетика. – М.: Мистецтво, 1976. – 614 с.
11. Скляревская Г. Н. Метафора в системе языка. – 2-е издание, стереотипное. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ, 2004. – 166 с.
12. Шахнарович А. М. К проблеме понимания метафоры / А. М. Шахнарович, Н. М. Юрьева // Метафора в язык и тексте. – М., 1988. – С. 108–118.
13. Newmark Peter. A Textbook of Translation. – Harlow: Pearson Education Limited, 2008. – 292 p.
14. Ritchie L. David/ Metaphor. – Cambridge University Press, 2013. – 242 p.

Магдич В.М., Тікан Я.Г.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ПОЛІТИЧНА МЕТАФОРА ТА СПЕЦИФІКА ЇЇ ПЕРЕКЛАДУ У СУЧАСНИХ МЕДІАТЕКСТАХ

Анотація. У статті розглянуто особливості функціонування та способи перекладу англomовних політичних метафор у сучасних медіатекстах. Основну увагу приділено типології політичних метафор у медіатекстах та аналізу особливостей перетворень під час перекладу одиниць. Розкрито уніфіковані характеристики способів перекладу концептуальних метафор.

Ключові слова: переклад, метафора, політична метафора, медіатекст.

Annotation. The paper focuses on the conditions and ways of functioning and translating of the political metaphors of the English language into Ukrainian. Special attention is given to the typology of political metaphors in media texts and the analysis of the peculiarities of the transformations during translation of the notions. It also discloses unified peculiarities of translating conceptual political metaphors.

Key words: translation, metaphor, political metaphor, media text.

Метафора входить до певних концептуальних систем, або ж схеми, оскільки мова існує не у вакуумі, а є невід'ємною частиною структури

«мислення – мова – пізнання». Концептуальна метафора постає як наскрізна інваріантна структура, що увібрала віковий досвід освоєння людиною світу [2].

Метафора швидше виконує функцію сутнісної характеристики, актуалізації домінантної риси, яка функціонально заміщує всі інші атрибути денотата, ніж номінативно-дейктичну функцію. Метафора, в комунікативному аспекті, постає своєрідним центром, ядром, основою комунікації й становить її сутність [2].

Андрейченко О. І. у своїй праці «Вибори вчора, сьогодні, завжди» пропонує наступний термін на позначення динамічної, змінної структури, що розкриває взаємодію сфери-джерела та сфери-цілі. Метафорична модель, як така, яка реалізується або складається у свідомості мовців. Суть її Андрейченко передає у вигляді формули: «А – це В», пор.: Політичні реалії – хвороба; Політичні реалії – спортивні змагання тощо. У бінарній метафоричній моделі Андрейченко пропонує розрізняти ментальні сферу-джерело і сферу-мету. За допомогою фреймово-слотових (фрейм є описом стереотипної ситуації або об'єкта) операцій та ментальних сфер-джерел утворюються продуктивні метафоричні моделі. Зазвичай система фреймів розгортається в когнітивні динамічні сценарії, які відображають уявлення про типову модель метафори. Фрейми складаються зі слотів, що є елементами ситуацій, або ж певного типу інформації, відповідної до фрагмента описуваної дійсності [1].

Метафоричні моделі образно відтворюють сучасні політичні реалії, зокрема ситуацію, що склалася під час виборів. Автор своєрідним чином нав'язує систему своїх поглядів, використовуючи систему вторинної номінації – метафоричну модель [1].

На основі запропонованої М. Минським одиниці – фрейму як структури даних для представлення певного об'єкту моделюється процес перекладу аксіологеми як система динамічних фреймів, кожен із яких містить статичні та динамічні субфрейми (одиниці, які позначають більш часткову ситуацію) [2].

Процес перекладу поділяється на кілька процесів. Процес перекладу аксіологеми як складається з 4 динамічних фреймів.

- «Соціокультурний контекст» ініціює переклад тексту та визначає процес на всіх етапах.
- «Опрацювання одиниці», «Вибір відповідника», «Оцінка результатів» представляють процес вирішення проблеми, тобто процес розумової діяльності перекладача.
- «Опрацювання одиниці» збирає дані про одиницю перекладу, її контекст та генерує завдання для вибору відповідника в цільовій мові.
- «Вибір відповідника» обирає варіант перекладу на базі даних, отриманих при аналізі одиниці. Фрейм «Оцінка результатів» встановлює відповідність обраного варіанту перекладу базі даних, отриманих при аналізі одиниці [2].

Адекватний переклад метафоричних та алюзивних аксіологем пропорційний рівню засвоєння одиниці вихідною мовою. Так, переклад культуроспецифічних алюзій, фразеологізмів та їх модифікацій відбувається разом зі збереженням конотативного потенціалу одиниць. Останнє досягається за допомогою способів, які дозволяють відтворити денотативну інформацію, оцінку та метафоричність засобами, що полегшують сприйняття тексту перекладу реципієнтом (заміна образу, генералізація, прямий переклад із коментарем). Переклад інноваційних та okazіональних метафор спрямований на створення прозорого цільового тексту та здійснюється переважно за використання експлікації [2].

Ключовими політичними метафорами в україномовних медіатекстах є: «вибори-це гра», «вибори – спортивні змагання», «вибори – війна», «вибори – природа».

Вибори – це гра

У політичних медіатекстах використовуються метафоричні моделі «вибори – це театр», «вибори – це гра». Більшість із названих метафор мають негативний характер, прагматичний потенціал яких спрямований на зображення негативних аспектів політичних ралі. Прагматичний потенціал метафоричної моделі «вибори – театр» реалізується за рахунок закріпленої за моделлю оцінки: виборча кампанія – це театральне дійство, що є свого роду імітацією життя.

Вибори – спортивні змагання

Метафора пов'язана з суперницькими рисами виборчої кампанії. Для виборів характерний поділ на «своїх» та «чужих», переможців змагань та аутсайдерів, безпосередніх учасників змагання та вболівальників тощо.

Вибори – війна

Метафора «вибори – війна» базується на конкретному осмисленні фреймів «баталія», «бій», «боротьба», «зброя». Нерідко партія, що йде на вибори, образно зображується як армія.

Вибори – природа

Природа є моделлю для людини, за якою пізнається політична реальність, проектується мовна картина політичного світу. Для політичного тексту характерними є сфери-джерела «світ тварин», «світ рослин», «нежива природа», з яких обираються певні моделі, за якими мовці мають змогу проводити паралелі між політичними реаліями і світом природи [1].

Дж. Лаккоф у когнітивній теорії стверджує, що коли промовець використовує метафори, то він трансформує вихідну інформацію в «кінцеву», тобто ту, яка сформує думку реципієнта[Лосева]. Метафора, ретранслюючи властивості та ознаки предметів реального життя на політичні явища, створює у свідомості людей образи та конструкти, які стають шаблонами у їхніх політичних поглядах, поведінці [3].

Спостереження за метафорами, які функціонують у сучасних газетах, виявляє взаємозв'язок між політичною подією, її сприйняттям у національній

свідомості та відповідною системою образних висловів. Метафоричні моделі використовуються як засіб маніпулювання свідомістю читачів.

Політичні метафори в журналістських політичних оглядах переважно мають негативні конотації, де наголошується агресія, що супроводжує політичні дії [1].

На сьогоднішній день уніфікованими порадами щодо перекладу метафор (в тому числі і політичних метафор) найвичерпнішими практичними порадами щодо перекладу метафорики вважаються класифікації способів перекладу метафор, запропоновані П. Ньюмарком та Т. Казаковою. П. Ньюмарк вирізняє такі класифікації способів перекладу політичних метафор: 1) збереження образу в мові перекладу; 2) заміну образу мови джерела стандартним образом мови перекладу, який не суперечить культурі мови перекладу; 3) відтворення метафори за допомогою образного порівняння зі збереженням образу; 4) переклад метафори за допомогою образного порівняння з тлумаченням значення; 5) відтворення семантики метафори описово; 6) пропущення метафори, якщо вона є необов'язковою; 7) збереження метафори з конкретизацією значення з метою підсилити образ [4].

Дослідниця Т. Казакова рекомендує такі способи перекладу метафори: 1) повний переклад; 2) додавання/ опущення; 3) заміна; 4) структурне перетворення; 5) традиційний відповідник; 6) паралельне іменування метафоричної основи.

Визначення неометафор, які не мають відповідників перекладу, О. Ясинецька пропонує за такою концептуально-мовною моделлю перекладу:

1) визначення макроконцепту як контексту для форми вираження метафори оригіналу, зокрема з'ясування, чи не є метафора алюзією; 2) аналіз структурних та лексико-граматичних особливостей метафори оригіналу; 3) встановлення лексико-семантичного підґрунтя наданої метафори; 4) визначення доречного лексико-семантичного наповнення макроконцепту в мові перекладу; 5) узгодження лексико-граматичного оформлення метафори з функціонально-семантичним змістом та макроконцептом, концептуальною метафорою в перекладі [4].

Література

1. Андрейченко О. Вибори вчора, сьогодні, завжди... (метафора на позначення поняття «вибори» у мові сучасних ЗМІ)/О. Андрейченко// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/12909>
2. Гуцол С. Ю. Метафора як спосіб символічного вираження внутрішнього досвіду особистості/ С. Ю. Гуцол// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ela.kpi.ua/handle/123456789/10998>
3. Лосєва І. В. (I. Losieva) Політична метафорика як чинник політичної культури/І. В. Лосєва// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/5000>

4. Тікан Я. Г. (Tikan Ya.), Волик, І. С. (Volyk I.) Функціонування та переклад англомовних метафор-неологізмів у суспільно-політичних текстах/ Я. Г. Тікан, І. С. Волик// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/5078>

Хвостик Ю.С., Попова О.В.
Сумський державний університет

**PECULIARITIES OF RENDERING SELF-REPRESENTATION
STRATEGY OF POLITICIANS
WITHIN A CONTEXT OF POLITICAL SPEECHES
(a case study of the English media discourse)**

Annotation. The article deals with the features of the implementation of different tactics within self-representation strategy in the English political speech texts. It underlines a specific list of communicative tactics applied as an integral part of an intentional spectrum of self-representation strategy in political speeches and the ways of rendering these in Ukrainian.

Key words: political speech, self-representation strategy, communication tactics, translation transformations, English-speaking media discourse.

Topicality of the paper subject: Globalization and international integration of social and political life leads to a large number of socially important information messages, transmission of which is performed by involving media sources. Mass media acts as a catalyst of the impact on the recipients, while also serving as a mediator in political manipulation and shaping the current political views of a mass audience. This situation causes increasing of the role of communication tactics aimed at verbalization the strategy of representation and achieving specific goals by political competitors.

The processes of socio-political changes in the world attract significant modifications in the sphere of political communication and put forward new demands on the language of political speech, as well as on the level of the translation relevance which stipulates the significance of this study.

The implementation of global and cross-language dialogue in the context of political and media discourse and the issues of transferring a semantic-pragmatic potential of the original message in the target language generate a professional interest among specialists in national (V. Pavlutska, O. Popova, O. Medvid, S. Shvachko, V. Chetaikina, T. Nahorska) and foreign (J. Bryant, S. Thompson, M. J. Tenore, A. Tolson) linguistics and translatology.

The aim of the article is to determine the efficacy of translation transformations within translation of the texts of political speeches in the context of preserving original communication strategies of politicians.

The above mentioned aim involves the following **tasks**: to define the essence and the main structural parts of the political speech; to analyze a spectrum of communication strategies and their pragmatic potential; characterize well-known existing typologies of translation transformations; determine the efficiency of translation transformations in the context of preserving and rendering self-representation communication strategies of the politicians.

Within this article we identify a political speech (further PS) as a specific object within political media discourse which possesses the features intended to persuade a certain (electorate) or general range of recipients in the positions and viewpoints of the speakers, including the review of their policies, action plans, and personal opinions on socially sensitive issues.

According to T. Nahorska political speeches structure comprises three elementary structural patterns: introductory, main and final [2, p. 168]. Let us analyze these closer:

- introductory communicative block (ICB) (involves setting up contact between the speaker and the audience, formulating goals and objectives of the speech and enlisting or mentioning the main topics of the speech):

(1) *(Justin Trudeau): Normally I'd start by thanking family and friends for putting up with my absences and allowing me to go off and campaign, but that's not exactly right. My decision to seek the leadership was never in spite of my responsibility to my family, but because of it. And therefore family and friends were always at the very heart of this campaign. We did this together.* (Maclean's, 14.04.13)

This passage includes strong intentional message of the politician intensifying that the core idea of the speech is dedicated to the unity within the family and friend's circles as well as within the nation itself.

- main communicative block (MCB) (represents the whole intentional spectrum/tasks of the speech and the arguments to support the thesis mentioned in the introductory part):

(2) *(Justin Trudeau): From this day forward, we welcome all Liberals as Canadian Liberals. United in our dedication to serve and lead Canadians. Unity not just for unity's sake, but unity of purpose. We all want a nation that is safe and secure for our children and grandchildren.* (Maclean's, 14.04.13)

The above stated example supports the core idea of ICB, which is highlighted in the underlined words; those are the examples that the speaker uses in order to prove his initial point.

- final communicative block (FCB) (presupposes a brief outline of the main ideas of the entire text, giving a comprehensive assessment of phenomena which were discussed):

(3) *(Justin Trudeau): A better Canada is always possible. Together, we will build it. Thank you. «We are far more united and have far more in common than that which divides us.»* (Maclean's, 14.04.13)

Here the speaker once again underlines the important aspect of the message i.e. «unity» and «common goals» imprinted in the highlighted words and phrases.

The structure of PS may cover both elementary structural patterns and topical patterns coexisting with the speech content. These patterns are actualized in separate segments aimed at influencing attention of the recipients by different communicative strategies applied.

T. Anisimova and V. Himpelson regard a communication tactic as a plan of an optimal realization of communicative intentions, including objective and subjective factors and conditions of the communication process, which in turn determine the outer and inner matrix of the text and usage of certain linguistic resources within this text [1. c. 84]. Currently, there are a few classifications of the communication tactics within the mode of actualization of self-representation strategy, in this work we refer in particular to the modern typology, which covers a wide range of these.

M. J. Tenor singles out the following tactics within the political mass media discourse: the use of contrast, the use of repetition, the use of inclusive language, the tactic «rule of three», the use of humor, the use of explanatory language, the tactic of opposition «question-answer», quoting and an appeal to the personal examples [3]. All of the mentioned strategies have their peculiarities which are verbalized in translation in the process of transforming of ST into TT.

In order to render the essence of these tactics properly and to «stay on the safe side» a translator is to use different translation transformations in a relevant way. By translation transformations we understand an obligatory set of modifications that are applied in the translation process to achieve a relevant and adequate form and content of the original message in terms of the norms and standards of the target language. That is why it is so obligatory to have an excellent command of these. Let us analyze the peculiarities of verbalization communicative tactics in the Ukrainian translations:

- quoting (presupposes a usage of well-known lines or verses in order to prove one's position):

(4) (*Elizabeth II*) *They are an inspiration to those who know them, and their lives frequently embody a truth expressed by Mother Teresa, from this year Saint Teresa of Calcutta. She once said: 'Not all of us can do great things. But we can do small things with great love'* (the Guardian, 25.12.2016).

(5) (Єлизавета II) Для знайомих людей вони – надихаючий приклад, їх життя часто уособлюють одну істину, яку якимось виразила Мати Тереза, канонізована цього року як Свята Тереза з Калькутти. Вона сказала: «Не всі з нас здатні на великі вчинки, однак ми можемо робити маленькі з великою любов'ю» (Укрінформ, 25.12.2016).

In the process of rendering the tactic of quoting such transformations are used: concretization (Not all of us can do – Не всі з нас здатні; things – вчинки), sentence integration with the translation is aimed to recreate a holistic sense of expression and to show a contrast, presented in the original version. For this reason, the translator also uses opposition «big – small» (great things – великі вчинки) but not «grand – small».

- the tactic of repetition in conjunction with the usage of explanatory language:

(6) (Aung San Suu Kyi): To be forgotten. The French say that to part is to die a little. To be forgotten too is to die a little. It is to lose some of the links that anchor us to the rest of humanity (Nobelprize.org, 16.06. 2012).

(7) (Аун Сан Су Джі) Залишитися у забутті. Французи говорять, що «розлучитися» означає «напівпомерти». Залишитися у забутті – також напівсмерть. Це означає втратити зв'язок, який поєднує нас з іншою частиною людства (сервіс Youtube, канал euronews Україна, 16. 06.2012).

This example demonstrates a combination of three tactics (inclusive of indirect citing) that makes a strong emotional impact on the audience. To transfer this effect in TT a translator uses: compensation (*to be forgotten* – залишитися у забутті), a variant correspondence (*to part* – розлучитися; *that anchor* – який поєднує), holistic transformation (*to die a little* – напівпомерти), transposition (*to die a little* – напівсмерть), concretization (*it is* – це означає), omission and grammatical replacement (*to lose some of the links* – втратити зв'язок) and addition (*to the rest of humanity* – з іншою частиною людства). One is also to admit that the repetition patterns of the original message are fully preserved in their nature in TT.

- the usage of instructional language in conjunction with the tactics of repetition and contrast:

(8) (Justin Trudeau): Listen, Canada is a modest country. We know we can't solve these problems alone. We know we need to do this all together. We know it will be hard work. But we're Canadian. And we're here to help (YouTube CBC News channel, 20.09.2016).

(9) (Джастін Трюдо) Зауважте, що Канада – скромна країна. Ми знаємо ми нездатні вирішити ці проблеми самотужки. Ми знаємо, що ми маємо робити це узгоджено з іншими. Ми також знаємо, що на нас чекає важка праця. Але ми – канадці, і ми завжди готові допомогти (сервіс Youtube, канал euronews Україна, 20. 09.2016).

Such a masterful combinability of communication strategies creates a significant and expedient impact on the audience. TT preserves the highest possible level of equivalent gradation and climax features of the original by applying: a variant correspondence (*listen* – зауважте), maintaining direct lexical correspondences to render the nature of repetition strategy (*we know* – ми знаємо), additions and omissions (*we know* – ми також знаємо; *we're here to help* – ми завжди готові допомогти).

A special attention is payed towards the implementation of the personal experience patterns. This strategy leads to creating a positive atmosphere within the audience and advancing the level of credibility to the speaker. In such a case the recipients regard a politician on «one of us» basis, which is isllustrated by the following example:

(10) *If you want the real stories, you have to go where people live. It was in places like that that I got the best sense of what Canadians were thinking, and how they were doing* (YouTube CBC News channel, 20.09.2016).

(11) Якщо ви хочете почути реальні історії з життя, потрібно відвідати ті місця, де мешкають люди. Саме це допомогло мені краще зрозуміти те, про що думали канадці та чим вони жили (сервіс Youtube, канал Euronews Україна, 20.09.2016).

The politician often uses this strategy in his speeches. Specifically, in this example, he verbalizes it in the form of guidelines that is rendered in translation through logical additions to the original content (*If you want the real stories – Якщо ви хочете почути реальні історії з життя*) replacement of grammatical patterns (*you have to go – потрібно відвідати*), preserving the essence of emphatic constructions through equivalent substitutions and inversion applied in the target text along with using holistic transformation (*It was in places like that that I got the best sense – Саме це допомогло мені краще зрозуміти*) and concretization (*how they were doing – чим вони жили*). As a result, the content and specifics of intentions reflected in the original text are fully covered in translation.

As a conclusion one is to admit that the right choice of translation transformations plays a significant role in terms of adequate rendering explicit and implicit features of an initial message in general and in terms of being a certain «must-have» or better to say «must-be-properly-applied» techniques of every professional translator or interpreter.

Literature

1. Анисимова Т. В. Современная деловая риторика / Т. В. Анисимова, Е.Г. Гимпельсон. – [2-е изд.]. – М.: 2004. – 432 с.

2. Нагорська Т. В. Функціонування ідіом у промовах Уїнстона Черчілля: риторичний аспект / Т. В. Нагорська // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. - 2006. - Вип. 28. - с.166-169.

3. Tenore M. J. 10 strategies that made Bill Clinton's DNC speech effective [Electronic resource] / M. J. Tenore – Access mode: <https://www.poynter.org/2012/10-rhetorical-strategies-that-made-bill-clintons-dnc-speech-effective/187705/> – (12.11.2016).

Sources of empirical material

4. Британська королева у різдвяному привітанні закликала творити дива [Електронний ресурс] // Укрінформ. – 25 груд., 2016. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-abroad/2146079-britanska-koroleva-u-rizdvanomu-privitanni-zaklikala-tvoriti-dobro.html> – (26.12.2016).

5. Нобелівська промова Аун Сан Су Чжі [Електронний ресурс] // YouTube euronews Україна. – 16 черв., 2011. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-abroad/2146079-britanska-koroleva-u-rizdvanomu-privitanni-zaklikala-tvoriti-dobro.html> – (21.12.2016).

6. Aung San Suu Kyi Nobel Lecture [Electronic resource] // Nobelprize.org. – 2012, Jun. 16. – Access mode: http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/1991/kyi-lecture_en.html
7. Prime Minister Justin Trudeau Address to the European Parliament [Electronic resource] // Justin Trudeau Prime Minister of Canada official website. – 2017, Feb. 16. – Access mode: <http://pm.gc.ca/eng/news/2017/02/16/address-prime-minister-justin-trudeau-european-parliament> – (21.02.2016).
8. Prime Minister Justin Trudeau's speech in Houston [Electronic resource] // Maclean's. – 2017, Mar. 14. – Access mode: <http://www.macleans.ca/economy/justin-trudeaus-speech-in-houston-read-a-full-transcript/> – (21.12.2016).
9. The Queen's Christmas speech [Electronic resource] // The Guardian. – 2016, Dec. 25. – Access mode: <https://www.theguardian.com/uk-news/2016/dec/25/the-queens-speech-christmas-day-full-transcript-elizabeth> – (26.12.2016).

Шимчук А.В., Демиденко О.П

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний університет імені Ігоря Сікорського»

«СТЕРТІ» МЕТАФОРИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ В ПІДМОВІ ОФТАЛЬМОЛОГІЇ

Анотація. В статті розглянуто явище метафоризації в медичному дискурсі загалом та в підмові офтальмології зокрема. Досліджено особливості «стертих» метафор в професійному мовленні лікарів. В статті проаналізовано належність стертих метафор до різних тематичних груп галузі офтальмології. Наведено приклади мертвих метафор підмови офтальмології. В статті розглянуто особливості перекладу мертвих метафор українською мовою.

Ключові слова: метафоризація, мертва метафора, офтальмологія, перекладацький відповідник.

Annotation. The article considers metaphorization in medical discourse as a whole and in the sphere of ophthalmology in particular. The particularities of dead metaphors in health care professionals' spoken language have been investigated. The connections between dead metaphors and the main groups of ophthalmological terms have been scrutinized. The examples of metaphors in the sphere of ophthalmology have been provided. The process of dead metaphor translation has been analyzed.

Key words: metaphorization, dead metaphor, ophthalmology, translation equivalent.

Постановка проблеми. Процес метафоризації в медичному дискурсі залишається одним із продуктивних способів поповнення терміносистеми

медицини. Оскільки мова медицини вважається неемоційною та науковою, насиченість її метафорами додає їй певних особливостей, а зокрема і труднощів при перекладі. В більшості випадків метафори, що зустрічаються в галузі медицини не є образними, тобто стертими. Офтальмологія, у свою чергу, також збагачується за рахунок метафор, а зокрема і стертих.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Для того, щоб детально розглянути особливості стертих метафор звернулися до праць О.М. Лосевої [7], Д. Лакоф [5], Р. Рорті [12], О.С. Зубкової, С.В. Лебедевої [6] та особливості їх перекладу було проаналізовано на основі праць С.В. Шикалова [12] та С.В. Кучумової [4].

Формулювання завдань статті. Дослідження передбачає виконання таких завдань:

- визначення поняття «стерта метафора»;
- обґрунтування використання стертих метафор у спілкуванні медиків;
- визначення особливостей перекладу стертих метафор.

Метою нашої статті є визначення причин вживання стертих метафор у професійному мовленні лікарів, особливості їх перекладу українською мовою.

Виклад основного матеріалу. Словниковий склад англійської та української мов поступово поповнюється за рахунок розвитку науки та техніки. Найбільш активно поповнюються сучасна наукова термінологія. Терміни, як окремі лексичні одиниці, досліджуються окремою спеціалізованою галуззю – термінознавством [11; 7; 9 та ін.].

Сучасна медична термінологія, зокрема офтальмологічна терміносистема, становлять значний інтерес для досліджень з точки зору її розвитку, динамічного поповнення та насичення новими термінологічними одиницями. Такі процеси зокрема визначаються інтернаціональним характером медичної лексики, її довгою історією становлення, розвитку і постійного поповнення.

Ефективним способом поповнення лексичного складу медичної термінології, а офтальмологічної підмови зокрема, є метафоризація термінів.

Метафоризація – «ментальний процес, що полягає у встановленні відношення подібності між різними реаліями та проектуванні структур знання з однієї сфери в іншу і завершується експлікацією та фіксацією в мові...» [3, с.45].

Як зазначає Є. Терешко, **метафора** – це лексична одиниця з непрямим значенням, яка відображає певний компонент концепту, характеризується наявністю оціночного та образного компонентів, а також семантичною двоплановістю [14, с. 37].

Терміни-метафори поділяються на **мовні**, які ще називаються «**стерті**» або «**мертві**» метафори та **мовленнєві** або **авторські**. Стерті метафори поділяються на **номінативні**, які називають якимось поняттям, що не має іншого найменування, та **когнітивні**, які слугують для найменування однієї з характерних рис певного явища чи об'єкта [4]. **Стерті метафори** – це лексичні

одиниці, які не сприймаються спочатку як метафори, тобто ті, що втратили свою образність наприклад, *bird* – *дихальний мішок*.

В нашій роботі за основу візьмемо визначення стертої метафори запропоноване О.М. Лосевою: **стерта метафора** – це одиниця мови, що втратила свої оригінальні образи у зв'язку з популярністю, частотністю та поширеністю використання [8, с.122]. Метафора, об'єднавшись в єдине лексичне ціле з суб'єктом, втратила свою оригінальність і набула нового широкого та узагальненого значення. Часто мертві метафори стають результатом семантичних змін в розвитку мови, тобто, так званого процесу «літературалізації» мови.

Метафоричний вираз перетворюється у мертву метафору в тому випадку, коли змінюється його денотат, тобто денотативний зв'язок з джерелом втрачається і встановлюється новий, але вже з новим денотатом – денотатом цілі [8, с.122].

С.В. Шикалов зазначає, що стерті метафори часто зустрічаються при описі часу та простору, географічних об'єктів та характеристиці діяльності людини. Метафорами стають слова, які позначають частини тіла, явища природи, астрономічні абстрактні поняття [12, с.159-160].

Сучасний американський філософ Річард Рорті запропонував термін «деметафоризація», що слугує назвою для процесу перетворення метафори з переносним значенням у метафору з прямим значенням. За словами Р. Рорті, метафори «помирають», набувають буквального значення і перетворюються в загальноприйняті лексичні одиниці повсякденного вжитку [11, с.14].

Варто зазначити, що мова підмови медицини складається з **медичних термінів-метафор**. Як зазначають Лебедева та Зубкова, **медичний термін-метафора** – це словосполучення професійної мови лікаря, яке з'являється в медичному дискурсі індивідуально, закріплюється в мові у вигляді словникової статті. Медичний термін-метафора фіксує пізнавальну діяльність лікаря і є частиною професійного сленгу. Крім того, медичні терміни-метафори обмежені рамками професійного спілкування [6, с.79]. Медичні терміни-метафори вживаються найчастіше лікарями, що пояснюється термінологічними характеристиками метафоричних одиниць та їх усталеністю в професійній мові медиків.

Важливо, що метафорична номінація забезпечує фіксацію нових понять, процесів, реалій, що не були раніше відомі в медицині. Як відомо, в медицині використовуються не лише терміни з «прямим» значенням, а також ті, що мають метафоричне значення. Денотативне значення таких одиниць часто важко розпізнати, адже їх коріння та тлумачення сягає давнини. Однією з причин метафоризації медичної термінології стала заборона вивчення людського тіла релігією, тому такі одиниці набували певного метафоричного відтінку, наприклад, *eye bulb* – *очне яблуко*.

Офтальмологічна підмова також визначається чималою кількістю стертих або мертвих метафор. Такий вид метафор вирізняється усталеністю форми та

значення. Беручи до уваги запропоновану нами класифікацію офтальмологічних термінів [2], можемо розглянути наявність мертвих метафор у кожній з категорій.

Так, за тематикою було виділено декілька груп офтальмологічних термінів, тому доцільно було провести дослідження з виявлення стертих метафор у кожній з них. Дослідження проводилося за допомогою методу суцільної вибірки з англо-українського українського-англійського офтальмологічного словника [10], ілюстрованого словника Дорнальда [1].

Розглянемо результати дослідження на прикладах. Серед **анатомічних термінів** підмови офтальмології було виявлено такі стерті метафори: *orbital floor* – дно очної ями, *eye bulb* – очне яблуко, *eye chamber* – очна камера, *ophthalmic cup* – очна чаша, *equator of the eye* – екватор ока, *eye socket* – очна яма, *globe of the eye* – очне яблуко, *tear film* – слюзна плівка, *red cell* – еритроцит, *tear sac* – слюзовий мішок, *optic nerve head* – головка зорового нерва, *optic disc* – диск зорового нерва, *lacrimal gland* – слюзна залоза, *corneal arcus* – дуга рогівки, *capillary bed* – капілярне ложе, *neural tube* – нервова трубка [10]. Чисельність термінів даної категорії визначається тим, що стерті метафори зазвичай з'являються на встановлення асоціативних зв'язків між уже відомими предметами та новим анатомічним терміном.

Терміни-назви зорових аномалій визначаються оригінальністю образів та усталеністю в офтальмологічному дискурсі, адже такі лексичні одиниці – звичайні професіоналізми для лікарів. Розглянемо приклади: *night blindness* – «куряча сліпота», *river blindness* – річкова сліпота, *salt and pepper fundus* – очне дно у вигляді солі та перцю, *peau d'orange lesion* – пошкодження у вигляді шкірки апельстна, *cherry-red spot* – пошкодження у вигляді вишневої кісточки, *tunnel vision* – тунельний зір [10; 1].

Розглянемо приклади **термінів-назв офтальмологічних захворювань**: *black eye* – посиніння повік та області навколо них, *sunflower cataract* – катаракта у вигляді соняшника, *snowflake cataract* – катаракта у вигляді сніжинок [10;1]. Наведені термінологічні одиниці також містить певну образність, однак мають усталений характер та зазначені в офтальмологічних словникових статтях.

Наведемо приклади **термінів на позначення запальних станів органів зору**: *corneal clouding* – помутніння рогівки, *watery eye* – слюзисте око, *flower-petal oedema* – опухлість у вигляді пелюсток квітів [10].

Розглянемо приклади **термінів-назв симптомів захворювання**: *dry eye* – симптом сухого ока, *crocodile tears syndrome* – синдром крокодилячих сліз, **термінів-назв способів дослідження, діагностики органів зору**: *eye irrigation* – промивання ока, **термінів-назв методів та засобів лікування офтальмологічних захворювань**: *eye shield* – очний щиток [10]. Незначна кількість наведених вище термінологічних одиниць пояснюється тим, що метафоризація офтальмологічних термінів притаманна здебільшого процесу номінації анатомічних ознак ока.

Особливу увагу варто звернути на переклад стертих метафор. Як зазначає С.В. Шикалов, перекладач рідко зіштовхується з труднощами при перекладі стертих метафор, але проблема їх перекладу полягає в тому, що не завжди їх можна перекласти дослівно. Дослідник зазначає, що при перекладі таких термінологічних одиниць варто керуватися принципами лексичної сполучуваності мови перекладу, оскільки стертим метафорам мови оригіналу варто підбирати відповідні стерті метафори мови перекладу. Образ, що лежить в основі метафори може не співпадати в різних мовах. Однак стерта метафора вирізняється тим, що її «образність» втрачена, а передається лише її семантичне значення [12, с.159-160].

Розглянемо підхід до перекладу стертих метафор запропонований Н.В. Кучумовою. Дослідниця зазначає, що стерті метафори можуть перекладатися шляхом **підбору словникового відповідника**. Проте відповідник не обов'язково повинен перекладатися метафорою [4]. Наприклад, *red cell – еритроцит*. З наведеного прикладу випливає висновок, що стерту метафору перекладають шляхом підбору відповідника зі словника. Однак стерта метафора може мати відповідну лексичну одиницю-метафору і в мові перекладу, проте образ метафори не завжди зберігається [4]. Наведемо приклад: *globe of the eye – очне яблуко*. Як бачимо з прикладу образ «globe», який має значення «сферичне тіло», «м'яч» перетворився в перекладі на «яблуко».

Таким чином, стерті метафори підмови офтальмології можуть перекладатися метафоричним словом чи словосполученням або неметафоричними одиницями мови. Інколи стерті метафори можуть перекладатися як метафоричним, так і неметафоричним відповідником, залежно від стилістичного наповнення тексту.

Висновки дослідження. Отже, мова медицини не є абсолютно позбавленою емоційного наповнення. Медичному дискурсу притаманні метафоричні одиниці, однак вони слугують не для забарвлення мовлення медиків, а для передачі важливих даних про здоров'я пацієнта чи звичайної характеристики певного стану організму людини. Стерті метафори – результат деметафоризації, тобто перетворення лексичних одиниць з переносним значення в одиниці з прямим значенням. Стерті метафори настільки глибоко вкорінюються в свідомості мовців, що втрачають свою образність і стають загальноживаними термінами.

Перспективи подальших розвідок у визначеному напрямі. Чимало було присвячено особливостям вживання стертих метафор в медичному дискурсі, однак відсутня класифікація стертих метафор за окремими підмовами медицини (офтальмологія, кардіологія, нейрохірургія тощо). Важливим також залишається аспект дослідження втраченої «образності», який варто розглянути у ретроспективі проведених раніше досліджень та з огляду на історичні аспекти розвитку медицини.

Література

1. Англо-український ілюстрований медичний словник Дорланда : у 2 т. – Львів : Наутілус, 2002. – Т.1, 2. – Т. 1. – 1354 с. ; Т. 2. – 1334 с.
2. Демиденко О. П. Англійські офтальмологічні терміни у фокусі корпусної лінгвістики / О. П. Демиденко, А. В. Шимчук. // Прикладні лінгвістичні дослідження в умовах міжкультурної комунікації. – 2017.
3. Кравцова Ю. В. Семантико-когнітивне моделювання метафоризації / Ю.В. Кравцова // Мовознавство. – 2011. – №1 – С. 43–54
4. Кучумова Н. В. Аспекти перекладу англійських медичних метафоричних термінів на українську мову [Електронний ресурс] / Н. В. Кучумова // VI Международная научно-практическая Интернет-конференция «АЛЪЯНС НАУК: УЧЕНЫЙ – УЧЕНОМУ» (25-26 февраля 2011 года) – Режим доступу до ресурсу: http://www.confcontact.com/20110225/fl3_kuch.php.
5. Лакофф Д., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живём / Д. Лакофф, М. Джонсон. – М.: Эдиториал УРСС, 2004. – 256 с.
6. Лебедева С.В., Зубкова О.С. Медицинская метафора в современном языке: Монография. – Курск: Изд-во КГУ, 2006. – С.79
7. Лейчик В.М. Терминоведение: предмет, методы, структура /В. М. Лейчик. – 2-е изд. – М.:КомКнига, 2006. – 256 с.
8. Лосева О. М. Мертвая метафора в современном научно-техническом тексте (на примере текстов по машиностроению) / О. М. Лосева. // Грамота. – 2015. – №12. – С. 121–124.
9. Новодранова В. Ф. Именное словообразование в латинском языке и его отражение в терминологии / В. Ф. Новодранова. – М. : Языки славянских культур, 2008. – 323 с.
10. Офтальмологічний словник = Ophthalmicdictionary: Англо-український / Т.Фітч, І. Гут, І. Кордонець, А. Гудзь. – Л: Кварт, 2006. – 170 с.
11. Суперанская А. В., Подольская Н. В., Васильева Н. В. Общая терминология: вопросы теории : монография / А. В. Суперанская, Н. В. Подольская, Н. В. Васильева. – М. : УРСС Эдиториал, 2005. – 256 с.
12. Шикалов С. В. Способы перевода метафор в концепции Питера Ньюмарка. / С. В. Шикалов. // М.: ИПК МГЛУ «Рема». – 2010. – №9. – С. 156–162. (Вестник МГЛУ; вып. 9 (588). Сер. Языкознание)
13. Rorty R. Philosophy as science, as metaphor, and as politics. Cambridge, Philosophical papers. – 1995. – Vol. 2. – p. 14.
14. Tereshko E. De vergelijking van conventionele metaforen in poëzie: Russisch en Nederlands / Ekaterina Tereshko. – Faculteit Letteren & Wijsbegeerte: Universiteit Gent, 2014. – 81 с.

Шмат О. О., Прокопенко А.В.
Сумський державний університет

СТАТУС НЕОЛОГІЗМІВ АНГЛІЙСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню особливостей перекладу неологізмів англійського походження на основі творів художньої літератури у текстах оригіналу та перекладу. У статті визначається поняття неологізму, розглядаються питання значення неологізмів в суспільстві та в системі мови. Досліджуються мовні та позамовні чинники, які сприяють появі неологізмів, а також засоби словотворення (надання ще одного значення вже існуючому слову, словоскладання, афіксація, запозичення, аббревіація.). Розглядаються та пояснюються засоби перекладу неологізмів українською мовою, наведено приклади їх перекладів в художній літературі.

Ключові слова: неологізм, запозичення, словотвір, лексичні одиниці, новоутворення.

Annotation. The article deals with the investigation of special features of translating neologisms of English origin, based on works of fiction in source and target languages. The article defines the concept of neologism, examines the importance of neologisms in society and the language system. Linguistic and extralinguistic factors that contribute to the appearance of neologisms are explored and also derivation means (providing another meaning for already existing word, compounding, affixation, borrowing, abbreviation). The ways of translating neologisms into the Ukrainian language are considered and explained, examples of their translation in fiction are given.

Key words: neologism, borrowing, word formation, lexical units, innovations.

Постановка проблеми. Українська мова існує вже протягом багатьох століть і протягом цього часу її словниковий склад постійно змінювався, деякі слова виходили з вжитку, а деякі навпаки з'являються. Цей процес не виникає водночас, а відбувається поступово і досить повільно.

Лексика це найбільш рухома частина мови, вона є відображенням суспільства, свідомості та мислення людей. Вона постійно розвивається, адже реагує на все, що відбувається в житті суспільства. Процес появи нових слів є невинним, він присутній у кожній галузі науки та суспільства, саме тому є актуальним об'єктом дослідження мовознавчих студій. На думку лінгвістів В. Г. Гака, І. В. Заботкіної, Ю. А. Зацного, Г. О. Козьмик, А. О. Худолія, М. Еблі, Д. Крістала, ми живемо в епоху «неологічного буму», коли слова з'являються в мові з нечуваною швидкістю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливими проблемами лексикології є визначення тенденції розвитку словотворчих процесів у мові, виникнення нових слів, запозичення та їхня асиміляція. В ситуації коли

іноземна лексика, особливо англійська, проникає в сучасну мову, постає питання про коректне використання неологізмів та запозичень та необхідність їхнього використання в українській мові. Це питання освітлювалось як у вітчизняній (М. М.Шанський, В.С. Калашник, Л. С. Бархударов, В. І. Заботкіна, Ю. А. Зацний, В. І. Карабан, В. Н. Комісаров, О. О. Селіванова), так і в зарубіжній науці (К. Геллер, Д. Геоберг, М. Кинне, Р. Клаппенбах, В. Штайнц, Д. Крістал, М. Еблі).

Отже **актуальність** цієї роботи зумовлена тим, що наразі відбувається засилля англійської мови в українську у вигляді запозичень англійського походження, внаслідок оновлення лексичного складу цей процес відбувається надзвичайно швидкими темпами, що вимагає пильного спостереження.

Метою запропонованої розвідки є виявлення особливостей творення та перекладу неологізмів англійського походження на українську мову. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання низки **завдань**:

- 1) розглянути структуру неологізмів та шляхи їх утворення;
- 2) схарактеризувати поняття «неологізм» та розглянути його особливості;
- 3) визначити та проілюструвати основні засоби та способи реалізації та перекладу неологізмів англійського походження на українську мову.

Об'єктом дослідження слугують неологізми англійського походження в сучасній українській мові, а її **предметом** – їхні способи перекладу.

Виклад основного матеріалу. Неологізм – новостворений термін, слово або фраза, що перебуває в процесі входження в загальне використання і ще не включений до державної та загальновживаної мови. Неологізмом вважають слово, яке на відміну від узвичаєних лексичних одиниць, характеризується новизною та вважається як не звичне. Тобто, як свого часу наголошував М. М. Шанський, що нове слово є неологізмом лише до тих пір, поки мовець усвідомлює його предметно-логічну новизну або стилістичну своєрідність [3]. До неологізмів слід зараховувати лексико-семантичні одиниці, які позначені стилістичним «відбитком-свіжості». В. С. Калашник визначає неологізм як «нове слово, яке не увійшло до загальновживаного словника» [6]. Намитокова Р. Ю. зазначає, що неологізм це «слово, що не є загальновживаним, але може ним стати, яке з'явилося в мові в певний період і не існувало раніше й яке сприймається як нове в свідомості носіїв мови» [8, с.8].

На думку більшості лінгвістів основною ознакою неологізмів являється новизна лексичної одиниці в суспільній свідомості в межах певного часового проміжку. Однак поняття «нове» та «новизна» є відносними, будь-яке слово поступово втрачає статус неологізму в процесі соціалізації, закріпленні в лексико-семантичній системі мови. Чим більше неологізм починає використовуватися носіями мови, тим більше він втрачає відчуття «новизни», а згодом і взагалі його позбувається. Таким чином, визначення терміну «неологізм» все ще залишається не вирішеною проблемою прикладної лінгвістики. Але беручи до уваги всі ознаки, вище зазначені науковцями, можна прийти до висновку що «неологізмами» можна назвати такі новоутворення як:

1) наново створені на матеріалі мови, відповідно до існуючих в мові словотворчих моделей, слова та словосполучення, що позначають нове поняття або предмет;

2) наявні в мові слова та словосполучення, що набули нового значення для позначення нового предмету або явища, тобто це можуть бути переосмислення, семантичні неологізми або семантичні інновації;

3) наново створені та введені в мову слова та словосполучення, що стають синонімами вже існуючого в мові знака, який номінує відоме поняття або предмет;

4) мовні одиниці, які перейшли в загальноповсякденну мову з периферії мовної системи тобто ті, що функціонували як сленгізми, регіоналізми, професіоналізми, жаргонізми, вузькоспеціалізовані терміни тощо.

Пласт іншомовних новоутворень англійського походження на сучасному етапі неоднорідний. Значну кількість складають лексеми англійського походження, які відносяться до різних тематичних сфер:

- 1) економічні – оффшор, офшорні гроші, офшорні зона, роумінг, демпінг;
- 2) політичні – спікер, інавгурація, рейтинг;
- 3) комп'ютерні технології – сайт, файл;
- 4) побутові – міксер, тостер, ростер, шейкер;
- 5) спортивні – боулінг, дайвінг, скейтборд, сноуборд, байкар, фітнес;
- 6) музичні – хіт, сингл, імідж;
- 7) косметологія – лістинг, пілінг, скраб;
- 8) рід діяльності – сек'юріті, провайдер, ріелтор, брокер, кілер, рекетир.

Появі неологізмів сприяють різноманітні чинники, вони можуть бути як мовними так і позамовними. До мовних чинників, в першу чергу, відносяться прагнення до подолання номінативної недостатності, намагання поповнити та розширити носіями мови уявлень про предмет або явище та розширення можливостей відображення навколишньої реальності. До позамовних чинників відноситься розширення економічних, наукових, суспільно-політичних та культурних зв'язків між народами, які сприяють збільшенню обсягу інформації та зростанню міжнародного обміну цією інформацією завдяки перекладу.

У наш час все частіше виникають нові поняття в різноманітних, важливих сферах нашого життя, таких як, економіка, політика, інформаційні технології та багато інших. Але крім загальновідомих неологізмів, виділяються також індивідуальні, тобто ті, які створені авторами літературних творів. Такі неологізми, як правило, не входять до загального вжитку, а залишаються у більшості випадків, лише в певному творі автора.

Доведено, що неологізми не з'являються «нізвідки». Вони виникають на базі вже існуючих в мові слів та морфем, знання яких можуть надати перекладачу велику допомогу. Згідно з твердженням І. В. Головніна, для цього необхідно гарно знати засоби словотвору відносно англійської мови, як вихідної для перекладу. В сучасній лінгвістиці існують наступні засоби

словотворення: надання ще одного значення вже існуючому слову, словоскладання, афіксація, запозичення, абревіація. Розглянемо їх детальніше.

Надання ще одного значення вже існуючому слову. Наприклад в романі Джоан Роулінг «Гаррі Поттер» є такі слова, як galleon та sickle, котрі перекладаються, як «галеон» (вітрильний човен) та «серп». Але виходячи з контексту перекладачі інтерпретували їх транскрипцією як галеон та сикль (в значенні золотої та срібної монети відповідно). У таких випадках про значення нових слів можна дізнатися тільки виходячи з контексту: *Inside were mounds of gold coins. Columns of silver. Heaps of little bronze Knuts* (13). – *Всередині лежали гори золотих монет. Височили цілі срібні колони. Купи маленьких мідних кнатів.*

Словоскладання. Складне слово Secret-Keeper (хранитель або зберігач таємниць, єдина людина, котра володіє якою-небудь інформацією) складається з основ secret – «таємниця», keep – «зберігати» та суфікса –er.

Афіксація. Слово muggle означає людину, яка не має відношення до магічної сили тобто звичайну людину. Воно походить від слова mug – «простак» та несе наступне стилістичне значення: зневажливе ставлення по відношенню до людей-нечаклунів. Сама Дж. Роулінг зізнається, що додала до слова ще один склад лише для того, щоб воно мало м'якіше звучання [4].

Запозичення. Особливу роль в цьому романі відіграють латинські слова, адже латина завжди вважалася мовою вчених та алхімії. Велику кількість латинських слів Дж. Роулінг використовує в назвах заклять. Наприклад, Mobilicorpus (закляття, що підіймає людину в повітря) сформоване від латинських слів mobilis – «рухомий» та corpus – «тіло». Однак дуже часто можна зустріти і псевдолатинські слова. В таких випадках закінчення підібрані таким чином, щоб закляття нагадували латинь. Наприклад, Petrificus Totalus (закляття, яке перетворює на камінь). За основу взяті наступні англійські слова – petrify в значенні «перетворювати на камінь» і total – «абсолютний». В Expelliarmus (закляття, що роззброює) можна виявити латинські основи expello – «виганяти, викидати» та armo – «озброювати». Сенс закляття стає більш зрозумілий, якщо розкласти слова на англійські, а не латинські складові: expel + arms (expel в значенні «вибивати, викидати» та arms – «зброя»).

Абревіація. Абревіація O.W.L. – в романі «Гаррі Поттер» це екзамени котрий здають п'ятикурсники, який являється синонімом англійського слова owl – «сова». Розшифровується як Ordinary Wizarding Level: Ordinary – «звичайний, зарядний, банальний», Wizarding – «магічний, чаклунський», Level – «рівень, ступінь». «СОВ» розшифровується, як «Середні Оцінки Взірцевих Учнів» (переклад В. Морозов) [5].

Усі ці процеси творення неологізмів продовжують своє існування в сучасному суспільстві. Тому лексика мови як змінювалася, так і буде змінюватиметься. Врешті-решт, у мові закріпляться тільки найвдаліші неологізми. Інші так і залишаться за межами нормованої мови.

При перекладі неологізмів буває важко знайти відповідні слова в іншій мові через те, що соціокультурні та історичні умови життя народу, мовою якого

здійснюється переклад, не потребували певного слова. Опис та роз'яснювальний переклад – переважний спосіб перекладу новоутворень. Досить часто використовують контекстуальний переклад, який зазвичай протиставляють «словниковому перекладу», зазначаючи, таким чином відповідності, які слово може мати в контексті, на відміну від наданих у словнику. Наприклад, в оповіді Айзека Азімова «The Martian way» («Марсіанський шлях»), ми стикаємося з кількома невідомими нам поняттями. Герої твору поділяються на кілька груп або соціальних прошарків. Але головні з них: *scavenger partners* та *Grounders*. Перекладач Ірина Бояновська переклала ці поняття, спираючись на сенс слів та контекст «утильники» і «наземники».

У перекладі неологізмів, до яких належить фонові лексика, тобто яка відрізняється в мові оригіналу й мові перекладу лексичними фонами, використовується приблизний переклад. Це свідчить, що під час перекладу зберігається основне значення слова, проте в мові мети слово відрізняється від мови оригіналу лексичним фоном. Насправді такий переклад не відтворює повністю лексичний фон слова, однак є допустимим.

Спосіб транслітерації або транскрипції при перекладі слід використовувати дуже обережно, адже він може призвести до втрати цінності слова у мові перекладу. Наприклад, в оповіді Айзека Азімова «The Martian way» («Марсіанський шлях») поняття *Secoterg* перекладається шляхом транслітерації, адже це назва торгової марки: «*One ounce of water will rinse eight square feet of dish surface clean as clean. Buy Secoterg. Secoterg just cleans it right, makes your dishes shiny bright, does away with water waste...*» [12]. «Однієї унції води досить, щоб вимити начисто вісім квадратних футів посуду. Купуйте Секотерг! Секотерг наш мие і шліфує, і води не потребує...» [1]. В оповіданні Азімова «The Last Question» є дуже багато термінів, пов'язаних із вищими галактиками, кожна з яких має свій розум. Наприклад: *Zee Prime*, *Dee Sub Wun* [14, с. 186]. Андрій Минко перекладає ці поняття шляхом транскрипції: *Зі Прайм*, *Ді Саб Уан* [1, с. 621].

Отже, можна зробити висновок, що переклад неологізмів є досить складним, адже виникає певна складність, а інколи навіть неможливість знайти відповідне слово оригіналу, але це не означає, що воно є неперекладним. Ми з'ясували, що існує співвідношення між типами неологізмів в аспекті міжмовної комунікації та способами їх перекладу. Безеквівалентна лексика перекладається основним способом, фонові лексика найчастіше – способом приблизного перекладу, а еквівалентна лексика – способом калькування, якщо в мовах існують спеціальні поняття, або ж підбором еквівалента. Також ми визначили, що новоутворення виникають на базі слів та морфем, які вже існують в мові, а основними засобами словотворення на сьогоднішній день є надання значення вже існуючому слову, словоскладання, афіксація, запозичення та аббревіація.

Література

1. Азімов А. Кінець вічності : вибрані твори / А. Азімов ; [пер. з англ.] – Київ : Дніпро, 1990. – 767 с.
2. Брагина А. А. Неологизмы в русском языке : пособие для студентов и учителей / А. А. Брагина. – Москва : Просвещение, 1973. – 324 с.
3. Виноградов В. С. Современная стилизация как переводческий прием / В. С. Виноградов // Филологические науки. – Москва, 1997. – 298 с.
4. Волкодав Т. В. Структурно-типологические и лексико-семантические параметры литературной сказки Дж. Роулинг и ресурсы их передачи на русский и немецкий языки : автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Краснодар, 2006.
5. Роулінг Дж. К. *«Гаррі Поттер і філософський камінь»* :/ Дж. К. Роулінг. – Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА; 2004. – 320 с.
6. Калашник В. С., Савченко Л. Г. Сучасна українська мова : лексика і фразеологія. Матеріали для практичних занять / В. С. Калашник, Л. Г. Савченко. – Харків : Каравела, 1999. – 53 с
7. Маршова Н. М. Основные лингвистические трудности перевода / Н. М. Маршова. – Ленинград : Изд-во Ленинградского Ун-та, 1959. – 325 с.
8. Намитокова Р. Ю. Авторские неологизмы : словообразовательный аспект / Р. Ю. Намитокова. – Ростов-на-Дону : РГУ, 1986. – 8 с.
9. Харитончик З. А. Лексикология английского языка / З. А. Харитончик. – Минск : Высшая школа, 1992. – 389 с.
10. Хахам Л. А. Основные типы новообразований в современном английском языке и способы их перевода на русский язык / Л. А. Хахам. – Москва : Международные отношения, 1967 – 271 с.
11. Asimov I. The Last Question. Columbia Publications, 1956.
12. Asimov I. The Martian Way : And Other Science Fiction Stories. Dennis Dobson, 1964. – 222 p.
13. Rowling J. K. Harry Potter and the Philosopher's Stone / J. K. Rowling. – London : Bloomsbury, 1997. – 332 p.
14. The best of Isaac Asimov. – New York : Fawcett crest, 1973. – 319 p.

ТЕРМІНОЗНАВСТВО

Казакова А.Ю., Федоренко С.В.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

КОНЦЕПТОСФЕРА АНГЛОМОВНОЇ ОСВІТНЬОЇ ТЕРМІНОЛЕКСИКИ

Анотація: Статтю присвячено когнітивно-ономасіологічному аспекту вивчення термінологічної номінації та концептосфери англomовної лексики вищої освіти. Терміни розглянуто на основі концептів «людина», «рух» «час», та «простір». Розглянуто особливості реалізації цих концептів в українській та англійській мовах.

Ключові слова: англomовна освітня термінолексика, концепт, когнітивний підхід.

Annotation: The article is devoted to the cognitive onomasiological aspect of the study of terminological nomination and conceptual category of the English vocabulary of higher education. Terms are considered from the cognitive point of view and on the basis of the concepts of «man», «motion», «time» and «space». The features of realization of these concepts in Ukrainian and English are determined.

Key words: English educational terminology, concept, cognitive approach

Сьогодні дослідження термінолексики різних концептосфер привертає до себе все більше уваги перекладознавців. Освітня лексика викликає особливий інтерес дослідників, оскільки є однією з терміносистем, яка має досить істотні розбіжності у структурних, семантичних та прагматичних аспектах української та англійської мов. Неточний переклад термінів сфери освіти стає міжмовним бар'єром при спілкуванні, тому знаходження вірних відповідників є важливим завданням сучасного перекладознавства. Крім того, як зазначає А. Д. Белова, дослідження освітньої лексики зменшує дефіцит знань про інші культури, що є глобальною лакуною міжмовної комунікації [1, с. 44].

Вагомий внесок у дослідження англomовної освітньої лексики зробила Л. Кочегарова, досліджуючи дидактичні термінологічні поняття та їх природу [6]. Дослідниця розглядає проблему кореляції мови і культури, фонові знання лексичного поля «Шкільна справа Англії»: безеквіваленті, конотативні та фонові лексичні одиниці. У результатах даного дослідження відображено процеси становлення та розвитку дидактичної термінолексики англійської мови, зважаючи на лінгвальний та екстралінгвальний фактори впливу.

Переважно, здійснюється вивчення як універсальї, так і розвиток англomовної лексики сфери освіти на рівні своєрідних зв'язків освітньої діяльності і теорії, специфічних соціально-педагогічних обставин, які

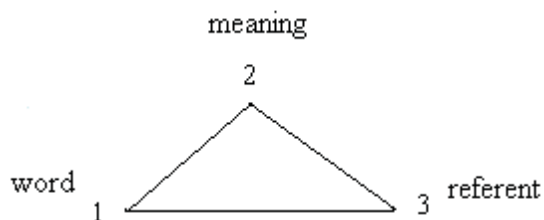
безпосередньо спливають на цю лексику в області теорії і практики освіти [9]. Також розвиваються дослідження, які спрямовані на пояснення принципів будови різних лексичних систем, що пов'язані з фіксуванням досвіду, традицій та знань, зокрема в сфері освіти [4]. Досліджуються вплив соціокультурних факторів на процеси формування цього прошарку лексикот, виявляються зв'язки, які виникають в культурно-мовному просторі [8]. Крім того, англомовний навчальний лексикон стає об'єктом дослідження в плані вирішення проблем її локалізації і інтернаціоналізації, понятійної навігації в мультимедійних полікультурних інформаційних просторах [12, с. 24]. Також, когнітивний підхід до вивчення педагогічного терміну висвітлений у науковій розвідці Ю. Трегубової, де проаналізовано теорію міжкультурної комунікації концептуалізовано уявлення про сферу освіти американської та британської мовної і концептуальних картин світу з точки зору міжкультурної практики [11]. Досліджувана термінологіка розглядається дослідницею як результат об'єктизації змісту слотів однойменного фрейму, актуалізованих у педагогічному та побутовому типах дискурсу.

Але ще й досі існує багато невирішених перекладознавчих проблем щодо дослідження доволі відмінних між собою терміносистем. Теоретичне осмислення цих питань уможливить вирішення проблем впорядкування та стандартизації перекладних відповідників академічних термінів англійської та української мов, що є дуже важливим для майбутніх науковців та працівників сфери освіти.

Утворення термінів пов'язане з процесами засвоєння, переробки і трансформації знань, що відображають сутність розуму людини, тому при дослідженні термінів слід звертатися до концептуальних систем.

Онтологічна ознака термінів простежується крізь їх свіднесення зі спеціальними поняттями на основі концептуального апарату певної галузі знань. За допомогою лінгвокультурного підзоду можна описати ті чи інші фрагменти мови у термінах концептуальних абстракцій, а також встановити та пояснити кореляції, які виявляються між структурами мови та структурами знань.

За словами А.Є. Кібрика, «когнітивна лінгвістика» у всій своїй багатогранності походить від первинності когнітивних структур стосовно мови, уявлення про мовні одиниці як когнітивні структури і процеси [5]. Тому кінцевою метою опису фахової термінології у межах когнітивної лінгвістики можна вважати встановлення відповідностей між термінологією і когнітивним уявленням. Ю.С. Степанов зауважує, що відомий семантичний трикутник є тим структурним конструктором, котрий лежить в основі будь-якого концепта [10, с.15].

Семантичний трикутник з його трьома вершинами: (1, 2, 3) (див. схему вище) тлумачиться наступним чином:

(1) слово пов'язане з (2) предметом позначення що складає його «значення» із (3) «смыслом», котрий складає «концепт» [7, с. 27]. «Семантичний трикутник» є найкращою схемою, котру неодноразово дорікали у недосконалої, тому пропонували доводити її до «квадрата», трапеції, багатогранника тощо [10, с. 15].

Наведена схема показує, що у семантичній структурі терміна взаємодіють три фактори. Об'єктивна дійсність слово (word); мислення скероване на пізнання об'єктивної дійсності (meaning); система мови, внутрішнє відношення елементів якої, базуються на перших двох факторах. Знак може співвідноситись з предметом (referent) і позначати думку (поняття).

До певного моменту мислення та мовлення протікають нерівномірно, незалежно одне від одного. Спершу явище мовної дійсності відображається у свідомості людини без участі мови, і лише потім ця нова інформація знаходить відображення за допомогою вже наявних у мові слів [7, с. 32].

Вивчати семантичні похідні одиниці мови неможливо без операння на семантичні компоненти їх вихідної одиниці. Цей принцип, покладено в основу багатьох сучасних напрямків лінгвістики, дозволяє по-новому розглянути семантичні особливості терміна, специфіку його функціонування, закономірності утворення. 'термін має чітке визначення у тій чи іншій сфері науки. Однією з найважливіших складових еволюції терміна є його ядерна інваріантна частина. Загальний смисловий обсяг багатозначного терміну можна визначити за допомогою дослідження його у межах різних семантичних груп, що надає можливість кожний раз із різного боку поглянути на місц даного терміна у вказаних лексичних підсистемах та його зв'язки з іншими членами групи.

У семантиці менталітету виділяється концепт як одиниця етнокультурного значення, що є організованою у певний спосіб мислення вибірковою множинністю конкретно зумовлених елементарних смислів у проекції на окремий фрагмент світу. Таким чином, концепт має двоїсту природу. Він є одиницею пізнання й одиницею значення, а отже одиницею когніції людини. Концепт – ментальна мінімодель, спроектована на окремий фрагмент світу. А тому сьогодні видається актуальною проблема розмежування ментальної (формальної) та змістової структур концепту.

За концентом можуть стояти знання різного ступеня абстрагування, на цьому наголошує М. Болдирев, вважаючи, що поняття (концент) містить

найзагальніші суттєві ознаки предмета або явища [2, с. 18]. Можна стверджувати, що концепт – одиниця пізнання «смысл – цінність», що є певною організованою множинністю елементарних смислів, породжуваними тими чи іншими ментальними образами.

Концепт – одиниця знання, що виявляє себе як змістова структура, тому у змістовому плані він ширший від поняття, оскільки відображає будь-які ознаки об'єкта, у той час як поняття завжди пов'язане лише з представленням низки необхідних і достатніх логічних ознак його ідентифікації.

Суспільство в ході розвитку науки виробляє різні явища та поняття, а за допомогою концепту їх можна підвести під певні категорії та класи. Існують вихідні, первинні концепти, з яких далі розвиваються всі інші [8, с. 102].

Для педагогічної науки домінантним є концепт «людина» (*man*). Під домінантними концептами розуміємо концепти, істотні для побудови всієї концептуальної системи, «які організовують сам концептуальний простір і виступають як головні рубрики його членування» [6, с. 91]. У лінгвістичній літературі визначення категорії «людина» також зустрічається як «суперконцепт» і «макроконцепт».

«Людина» *man* є найрепрезентативнішою категорією у мові й охоплює величезний пласт лексики. Виходячи з предмета і завдань педагогічної діяльності, домінантний концепт «людина» (*man*) можна вважати поняттєвим простором, у межах якого організована терміносистема сфери освіти.

Концептуальний простір як сукупність взаємопов'язаних понять педагогічної діяльності диференціюється на концептуальні категорії, які є універсальними. До первинних універсальних категорій в нашому дослідженні відносимо: *man, motion, time, space, activity*.

Уся педагогічна діяльність врешті-решт спрямована на створення особистостей – членів суспільства, які внаслідок такої діяльності опановують певними знаннями, уміннями, моральними цінностями, нормами поведінки тощо. Слово «людина» функціонує головним чином як позначення логічного суб'єкта висловлювання, а «особистість» – як позначення предиката [8, с. 55]. Концепт *man* розпадається на окремі концепти, у першу чергу дихотомію «вчитель – учень» «*teacher–pupil*», яка репрезентована словами-термінами: *educator, headmaster, master teacher, instructor, lecturer, teacher, tutor, college, (first) former, graduate, pupil, schoolboy(girl), schoolleaver, student*.

Однією з універсальних будь-якої концептосфери є концепт «рух» *motion*. У концептосфері педагогічної діяльності цей універсальний і вельми розмитий концепт специфікується у вузький концепт «розвиток» *development*. Цей останній правомірно трактувати як різновид руху, оскільки він передбачає якісні зміни на краще, що відбуваються у часі.

Похідним від універсального концепту *motion* є також концепт *goal*, який охоплює цілеспрямовану діяльність, рух уперед, просування до наміченої мети у соціальному просторі – отриманні відповідної освіти.

Ще один універсальний концепт – «час» *time* – переломлюється у значній кількості англomовних освітніх термінопонять. Членування часового потоку згідно з усталеними нормативами педагогічного процесу полягає в основі таких термінопонять, як «навчальний рік» *school year*, «класна година» *homeroom period / homeroom class*, «семестр в школі чи інституті» *semester*. Темпоральна обмеженість освітнянської діяльності формує поняття «середня освіта» *comprehensive education*, «вища освіта» *high education*, тобто знання та навички, набуті за певний, чітко обмежений відтинок учбового часу.

Універсальний концепт *space* «простір» переломлюється в освітньому термінопонятті «дистанційна освіта» «*distance education*». Так, наприклад, освітні концепти експлуатують загальнолюдську аналогію верх — низ як гарний – поганий, що проявляється у термінопоняттях *higher education, high grade – low grade* і т.ін. Концепт «центр»*center* знаходиться в основі термінів: *student-centered instruction; student-centered curriculum, teacher-centered instruction*.

Із первинного концепту «діяльність»*activity* розвинулися концепти «пізнавальна діяльність» (*cognitive activity*), «навчальна діяльність» (*curricular activity*), «позанавчальна діяльність» (*extra-curricular activity*).

Освітня діяльність є частковим різновидом загальної соціальної діяльності людей. У зв'язку з цим певні базові концепти соціального устрою і функціонування людської спільноти активно використовуються як джерельна концептуальна база для формування суто педагогічних термінопонять. Із поняттєвої сфери соціального устрою позичена у концептосферу освіти ідея адміністративної залежності/незалежності. В англomовній педагогічній літературі досить часто зустрічається термін «автономія» *autonomy*. Наприклад, принцип незалежності учня у процесі здобування ним знань, закладений у назву педагогічної концепції «*autonomy and self-directed learning*».

Необхідно зауважити, що в понятійно-термінологічних системах США і Великої Британії один і той самий термін чи поняття можуть мати різне значення в понятійно-термінологічних системах Великої Британії і США; наприклад, *proctor* – у Великій Британії – це викладач в Оксфорді і Кембріджі, який відповідає за дисципліну; в США – співробітник університету, який спостерігає за дотриманням правил проведення екзаменів; *course* (Велика Британія) – загальний обсяг занять студента за навчальний рік, який завершується присудженням певної кваліфікації, (у даному разі американським еквівалентом буде термін *program*); у США *course* – ряд занять з однієї дисципліни упродовж одного семестру. Всі навчальні заклади, які контролюються та підтримуються державою, називаються *public schools* в Америці і *state* або *maintained schools* у Великій Британії. Навпаки, *Public schools* у Великій Британії – це приватні навчальні заклади, школи-інтернати для вищого класу з високою платою за навчання.

Таким чином, можна зробити висновок, що концептуальна галузь «сфери освіти» являє собою складну структуру, яка має свою ієрархію, що відображає

взаємозалежності процесів і речей у сфері освіти. Також ми бачимо, що культурні традиції країн та особливості устрою знаходять своє відображення в лексичних засобах мови.

Література:

1. Белова А.Д. Номинативные процессы в современном английском языке как отражение эволюционного и инновационного развития объектов/ Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження та перспективи – 2016. – С.65-74
2. Болдырев Н.Н. Антропоцентричность языка с позиции разных культур // Филология и культура. Мат–лы Междунар. науч. конф. – Тамбов, 2001. – С. 15 – 20
3. Вергун Л.І. Перекладна взаємовідповідність англійської та української освітньої лексики : автореф. дис на здобуття наук. Ступеня канд. філол. наук. : 10.02.06 – перекладознавство / Л.І. Вергун. – К., 2004. – 20с
4. Гершунский Б.С. Грамотность для ХХІ века / Б.С. Гершунский // Сов. педагогика. - 1990. - № 4.-С. 58-64.
5. Кибрик А.Е. Константы и переменные языка. – М., 2003. – 51 с.
6. Кочегарова Л.И. Лингвострановедческое описание лексики школьного дела Англии : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. філол.наук : 10.02.04 – германские языки / Л.И. Кочегарова. – М., 1984. – 14с.
7. Кубрякова Е.С. О связи когнитивной науки с семиотикой (определение интерзнака) // Язык и культура: факты и ценности. – К 70-летию Ю.С. Степанова / Отв. ред. Е.С. Кубрякова. – М., 2004. – С. 20 – 90.
8. Николаева О.В. Когнитивные аспекты исследования тематической группы "Высшее образование США": Автореф. дис. ... канд. філол. наук. / О.В. Николаева. - Владивосток, 2000. - 20 с.
9. Полонский В.М. Понятийно-терминологический аппарат педагогіки / В.М. Полонский // Педагогика. - 1999. - № 8. - С. 16-23.
10. Степанов Ю.С. Основы общего языкознания. – М., 1985. – С. 15
11. Трегубова Ю.О. Сфера образования в американской и британской лингвокультурах : фреймовый подход : дис. канд. філол. наук: 10.02.19/ Юлия Олеговна Трегубова. – Волгоград, 2007. – 197с.
12. Тузлукова В.И. Международная педагогическая терминология: теория, практика, перспективы / В.И. Тузлукова: Автореф. дис. д-ра філол. наук. - М., 2002. - 45 с.

Капітула Ю. А.

Рівненський державний гуманітарний університет

СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СЛЕНГУ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Анотація. Дана стаття присвячена аналізу наукових досліджень, присвячених функціонуванню поняття сленг у сучасній лінгвістиці. У роботі досліджено лексичні особливості англійського молодіжного сленгу. Розглянуто шляхи появи, способи словотвору та функції лексичних одиниць молодіжного сленгу в англійській мові.

Ключові слова. сленг, лексична одиниця, словотвір, лексико-семантичне поле.

Annotation. Lexical peculiarities of the English youth slang have been analysed in the article. Ways of appearance and word-building, functions of English youth slang vocabulary have been considered.

Key words: slang, vocabulary, word-building, lexical-semantic field.

Постановка проблеми. Сьогодні сленг, з одного боку, став невід'ємною частиною соціальної сфери та, з іншого, – одним з головних та найбільш проблематичних об'єктів дослідження лексикології. Різні аспекти сленгу вивчалися такими дослідниками як, Т.Е. Захарченко, М.М. Маковський, Е. Партрідж, С.В. Пиркало, Г.А. Судзіловський, В.А. Хомяков. Однак сленг розглядався переважно в ракурсі лексико-стилістичних характеристик до кінця першої половини ХХ ст. Незважаючи на наявність численних праць, присвячених дослідженню даної теми, класифікація сленгу за семантичними полями і досі є однією із головних проблем сучасної лексикології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика сленгу є предметом постійного наукового пошуку. Поняття сленгу здобуває все більше уваги сучасної філології. Різні його аспекти вивчалися такими дослідниками як Е. Патрідж, Г. Менкен, І. Гальперін, В. Вилюман, М. Маковський, В. Балабін, У. Потятинник. Проте, на даному етапі розвитку лінгвістики та суспільствознавства сленг становить собою ще недостатньо вивчену проблему, яка потребує подальшого дослідження.

Метою статті є проаналізувати та характеризувати сленг, а також дослідити вживання сленгових лексичних одиниць молоддю в сучасному суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Мова – це засіб, за допомогою якого культури виражають себе, свою сутність. Вона відображає культурно-історичний фон кожної епохи та, як правило, є цілком зрозумілою тільки людям, що живуть у цю епоху. Сленг молоді найбільш жваво реагує на всі події в соціальному житті. Він підхоплює і відображає нові явища, і сам

змінюється в процесі їх перетворень, а відтак, має вплив на використання розмовного варіанту мови, якою відбувається спілкування у повсякденному житті, поступово витісняючи іншу лексику з ужитку.

Інтерес дослідників до різних видів ненормативної лексики, особливо до такого специфічного явища, як сленг, існував завжди. І це цілком зрозуміло, тому що сленг привертає своєю метафоричністю, виразністю і «нетрадиційністю» номінації. Сленг вживається в стилістичних цілях: для створення ефекту новизни, незвичайності, відмінності від визнаних зразків, для передачі певного настрою мовця, а також щоб уникнути штамів, кліше [2, с. 26].

При цьому сленг є «невід'ємною частиною будь-якої розвиненої природної мови, який виникає як неминучий наслідок кодифікації національної мови. Сленг ... як найбільш динамічний пласт лексико-семантичної системи мови дуже швидко оновлюється» [1, с. 52].

Важливим кроком у вирішенні цього питання було визначення І.В. Арнольд: «Сленг – це лексика розмовного типу, яку вважають нижчою від загальноновживаного стандарту; це слова, що у стандартній мові або не вживаються, або мають особливий лексико-семантичний зміст» [1, с. 183].

Зміни, які іноді зазнають лексичні одиниці, потрапляючи в сленг – це зміни, пов'язані з метафоричним переосмисленням, розширенням або звуженням значення, присвоєнням самостійного значення, розробкою продуктивних коренів, зміною граматичних особливостей слова [4, с. 163].

Отже, етимологія терміну «сленг» – одне з найбільш спірних питань в англійській лексикології. Труднощі розкриття походження цього терміну посилюються його багатозначністю та різним трактуванням його укладачами словників і спеціальними дослідженнями за останні роки. Найширше вживаються наступні визначення: сленг – це низька і вульгарна мова вулиці, перекручена лексика і нонсенс, жаргон ремесла або фаху [2, с. 20].

Опрацювавши молодіжні інтернет-блоги а також мікро-блоги (Facebook, Twitter) мною були виявлені семантичні особливості англійського молодіжного сленгу та шляхи його творення. Опираючись на дане дослідження можна зробити певні висновки про основні шляхи поповнення сленгової лексики у сучасній англійській мові:

1. Звукові способи словотворення.

До даної групи відносять фонологічний спосіб словотворення або звуконаслідування. Згідно з матеріалом популярних інтернет-блогів, можна навести конкретні приклади лексичних одиниць, що відносяться до цієї словотвірної групи:

Ticker – 1) годинник, 2) серце. Корінь -tick, що імітує звук ходу годинника і биття серця;

Cuscko gaquo – божевільний. Таке порівняння вибрано, швидше за все, через монотонний і тому незрозуміле звучання, яке видає зозуля: *E.g. Where*

do you get these cuckoo ideas? From your crazy friend? (Де ти береш ці дивні ідеї? Від свого божевільного друга?).

2. Семантичні способи словотворення.

До семантичних способів поповнення словникового складу відносяться такі способи, які змінюють семантику вже існуючих слів, а не їх звукову оболонку. У результаті такого способу словотворення фонетично слів із новою звуковою формою не виникає. Сюди відносяться розширення і звуження значення, метонімія і метафора. Найпродуктивнішим способом поповнення словникового складу сленгу є метафора.

Досить популярним в інтернет просторі є сленгові одиниці, що формуються шляхом перенесення найменування за наступними категоріями:

А) За формою предмета:

Line – 1) лінія; 2) кокаїн, викладений в лінію для вдихання: *E.g. But Kenny, the last time I saw you, you were doing coke lines off a urinal (x/ф Garden State). (Але Кенні, в останній раз, коли я тебе бачив, ти робив кокаїнову доріжку в туалеті).*

Box – 1) коробка, ящик; 2) телевізор: *E.g. Now we have a box and can spend the whole day at home watching it. (Тепер у нас є телевізор і можемо цілий день вдома дивитися його).*

Rope – 1) канат, мотузка; 2) вена: *E.g. So he cut his rope and said goodbye. (Він перерізав собі вени і попрощався).*

Get wet somebody – 1) намочити когось; 2) замочити когось (вбити когось): *E.g. I ve got him wet, cause he was always near my girl and even tries to touch her. (Я вбив його, так як він весь час крутився біля моєї дівчини і навіть намагався обляпати її).*

Б) За функціями предметів:

Have smb. on – Обдурити когось: *E.g. He'd had him on a flashy car and money. (Він кинув його з машиною і грошиками).*

В) За принципом дії:

Pump iron – 1) качати залізо; 2) займатися бодібілдингом: *E.g. I think that pumping iron will improve your figure. (Я вважаю, що заняття бодібілдингом поліпшать твою фігуру).*

Sing – 1) співати; 2) почати давати показання: *E.g. The Vice Prisoners Ready to Sing (Ув'язнений готовий давати свідчення).*

Г) За суміжності предметів:

Frog – 1) жаба; 2) француз: *E.g. These frogs have nothing but Eiffel and still think that they are great. (У цих французів немає нічого, крім Ейфелевої вежі, і вони досі вважають себе великими).*

3 Морфологічні способи словотворення.

Морфологічні способи словотворення в англійській мові менш продуктивні, ніж семантичні. До морфологічних способам словотворення належать основоскладання, скорочення та аббревіація.

Основоскладання здійснюється шляхом з'єднання двох вільних основ. Це досить поширений спосіб словотворення в англійському сленгові:

Dead + Head → Deadhead – дурень: *E.g. You are a deadhead, if you gave him money. (Ти будеш дурнем, якщо даси йому гроші).*

Gate + Mouth → Gatemouth – базіка: *E.g. You can trust him, he isn't a gatemouth. (Ти можеш довіряти йому, він не базіка).*

Shit + House → Shithouse – смітник, помийне відро: *E.g. I don't want you to make the shithouse out of my room. (Я не хочу, щоб ти перетворював мою кімнату в помийне відро).*

Скорочення визначається як редукція слова до однієї з його частин (яка може представляти окрему морфему), в результаті чого з'являється нова форма, що має власну лінгвістичну цінність. До скорочень відносяться аббревіатури, акроніми, усічення, злиття.

Основним типом усікань, які використовуються в молодіжному сленгові англійської мови в рамках інтернет простору, є апокопа (усічення фінальної частини):

Schizophrenic → Schizo – божевільний: *E.g. Docs found, he's a schizo. (Доктора з'ясували, що він божевільний).*

Lesbian → Lesbo – лесбіянка: *E.g. The movies I like most of all are about lesboes. (Фільми, які я найбільше люблю, про лесбіянок).*

University → Uni – університет: *E.g. If you wanna be successful you must spend some time in the uni. (Якщо ти хочеш бути успішним, ти повинен закінчити університет).*

Відповідно до контексту, в якому вживаються сленгові лексичні одиниці, у нашому дослідженні здійснено поділ на такі лексико-семантичні поля: «Людина», «Продукти матеріальної діяльності людини» та «Абстрактні поняття». Кожне мікрополе складається із синонімічних рядів сленгізмів, які, позначаючи одне і те ж явище, відрізняються одне від одного відтінками значень. Мікрополе «Людина» є найбільшим, оскільки воно охоплює фізичні характеристики особи, її психологічні та фізіологічні стани, розумові здібності, вказує на належність людини до певної групи, професії.

Наступне мікрополе має назву «Продукти матеріальної діяльності» та налічує сленгові лексичні одиниці на позначення предметів щоденного вжитку, таких як одяг, продукти харчування. Сленгові слова на позначення наркотичних речовин також відносяться до цієї групи.

Третє мікрополе, яке називається «Абстрактні поняття», є також досить великим, оскільки в нього входять сленгізми, які позначають спілкування молоді й акти мовлення, розваги та вчинки підлітків.

Таким чином можна зробити висновок, що молодіжний сленг є досить нестабільним та мінливим явищем, яке змінюється із кожним роком. Сленг може бути однією із головних перепон для вдалого комунікаційного акту між представниками різних поколінь. Існують неоднозначні погляди на термін «сленг», що обумовлюють різне ставлення до нього. Але важко заперечити

те, що сленг, не зважаючи на його дещо фамільярну і часом навіть вульгарну форму, є найяскравішим, найемоційнішим й найпоширенішим стилем мовлення, який реагує на будь-які зміни в житті людей і допомагає їм якнайглибше висловити свої думки та почуття.

У сучасній англійській мові сленг є активною складовою як живого розмовного, так і писемного мовлення. Молодіжний сленг яскраво відображає різноманіття інтересів суспільства, оцінку окремих явищ носіями мови, які належать до різних соціальних і професійних груп. Він є одним із джерел поповнення лексичного складу мови та одним з елементів культури суспільства.

Література:

1. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык : [учебник для вузов] / И. В. Арнольд ; науч. ред. П. Е. Бухаркин. – [10-е изд.]. – М. : Флинта, 2010. – С. 384.
2. Судзиловский Г. А. Сленг – что это такое? / Г. А. Судзиловский. – Москва : Воениздат, 1973. – С. 182.
3. Потятинник У.О. Соціолінгвістичні та прагматистичні аспекти функціонування сленгової лексики (на матеріалах періодики США) : автореф. дис. канд. філол. наук : 10.02.04 / Уляна Олексіївна Потятинник. – Львів, 2003. – С. 246.
4. Захарченко Т.Є. Англійський і американський сленг/ Т.Є. Захарченко - М. : АСТ: Астрель; Володимир: ВКТ, 2009, С. 478.
5. Partridge E. Slang To-day and Yesterday / E. Partridge. – London : William Press, 2007. – С. 484-490.

Кузьменко Ю. В., Коломієць С.С.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ВНУТРІШНЬОГАЛУЗЕВІ ТА МІЖГАЛУЗЕВІ ПОЛІСЕМАНТИ У ФАХОВИХ МОВАХ ЕНЕРГЕТИКИ, МАРКЕТИНГУ ТА ЕКОЛОГІЇ

Анотація. Ця стаття присвячена полісемії міжгалузевих та внутрішньогалузевих термінів. Вивчення фахової мови є важливим не лише для мовознавців, а й для спеціалістів різних галузей. У статті розглядаються три фахових мови: екологія, маркетинг та енергетика.

Ключові слова: Полісемія, фахова мова, екологія, енергетика, маркетинг.

Annotation. This article is dedicated to the polysemy of sector-specific and inter-industry terms. It is very important to study specific terminology not only for linguists but for the specialists of different fields as well. For our research three fields were chosen: ecology, marketing and power economy.

Key words: polysemy, specific terminology, ecology, marketing, power economy.

Постановка проблеми та її значення. Не дивлячись на те, що однозначність вважається однією з важливих властивостей ідеального наукового терміна, вивчення реальних термінологічних систем переконливо доводить, що в термінологічній лексиці, як і серед слів загального використання, досить поширене таке явище, як багатозначність або полісемія.

Актуальність статті зумовлена багатозначністю термінів фахових мов енергетики, маркетингу та екології.

Метою статті є аналіз внутрішньогалузевих та міжгалузевої термінології фахових мов енергетики, маркетингу та екології.

Для досягнення поставленої мети потрібно вирішити такі **завдання**:

- розглянути явище полісемії та підходи науковців до нього;
- ознайомитися з чинниками, що впливають на появу полісемічних слів;
- проаналізувати різницю між внутрішньогалузевою та міжгалузевою полісемією, проілюструвавши прикладами з власного дослідження.

Аналіз останніх досліджень. Термінологічну полісемію прикладі галузевих терміносистем різних мов досліджували К. Я. Авербух, Б. М. Головін, С. В. Гриньов, В. П. Даниленко, М. П. Кочерган, І. С. Куликова, О. В. Суперанська, Д. В. Салміна, Т. І. Панько та багато інших. Вчені І. С. Куликова і Д. В. Салміна зауважують, що полісемія в реальній, а не ідеальній терміносистемі не є рідкістю, проте відсоток багатозначності в більшості терміносистем значно поступається обсягу полісемії в загальновживаній мові [7, с. 30].

Виклад основного матеріалу. Новоутворені поняття віддзеркалюються в мові, в тому числі й у полісемії слова, яка виступає однією з форм економії мовних засобів. Поява багатозначних термінів пояснюється насамперед причинно-наслідковими відношеннями в системі понять.

Полісемія – це наявність різних значень та змісту у одного і того ж слова (словосполучення, фрази) [14]. У науковій літературі існують різні погляди на явище полісемії у фаховій мові:

1) полісемія – явище негативне, тому її не повинно бути в термінології [5, с. 58];

2) полісемія є об'єктивною властивістю спеціальної лексики, оскільки термін – це насамперед слово, і йому природно властива багатозначність [2; 3];

3) однозначність терміна – це лише тенденція, ідеал [8; 11].

За Т. Михайловою, полісемічні відношення у термінології – це відношення внутрішньо пов'язаних значень однієї термінологічної одиниці, які, передаючи ознаки двох або більше понять певної галузі пізнання (або кількох близьких), мають спільні спеціальні семи [10, с. 5].

Як зауважує Н. Нікуліна, усунути полісемію терміна практично неможливо, бо метамова, до якої він належить є динамічною системою, що

розвивається як частина загальнонародної мови і зазнає однакових семантичних процесів [12, с. 14].

Виникненню полісемії сприяють лінгвальні й позалінгвальні чинники:

а) лінгвальні – процеси метафоризації та метонімізації, утворення похідних значень шляхом перенесення полісемії твірної основи на основу похідної одиниці [6; 10; 15];

б) позалінгвальні – схильність людського мислення до систематизації та узагальнення знань про явища реальної дійсності, відкриття нового знання й поява нових понять, потреба в точному номінуванні понять і явищ, потреба в забезпеченні гнучкої комунікації [9; 10].

Дослідники розмежовують внутрішньогалузеву, міжгалузеву полісемію, а також полісемію поза межами спеціальних галузей (полісемія між терміном і загальновживаним словом) [13].

До внутрішньогалузевих полісемантів зараховують терміни, полісемія яких є результатом семантичного розвитку значень загальнотехнічних та вузькогалузевих термінів, до міжгалузевих – терміни, значення яких належить до різних галузей спеціальних знань, але які об'єднані за допомогою прямого або опосередкованого зв'язку, до термінологізованих полісемантів – терміни, значення яких зберігає зв'язок із загальновживаним словом [6, с. 78-80].

Процес формування терміносистеми екології, енергетики та маркетингу відбувається шляхом утворення власних термінів або залучення спеціальної лексики з інших галузей. В останньому випадку терміни, залучені із суміжних галузей, частіше зазнають у новому пізнавальному контексті суттєвих трансформацій, найважливішими з яких є звуження, тобто спеціалізація, додавання оцінних конотацій і навіть повних перетворень, зберігаючи при цьому звукову й графічну форму [4, с. 23]. У сучасній науковій літературі, зокрема з проблем екології та суміжних галузей, перекладачі часто стикаються з таким явищем, коли термін має два і більше значень в одній галузі. Наверемо приклади внутрішньогалузевої полісемії у фаховій мові енергетики.

Термін *injections* означає: 1) вклад коштів у розробку нових технологій, 2) дозування (наприклад: розчину борної кислоти в активну зону при аварії на ядерному реакторі), 3) закачування (стічних вод), 4) розшарування граничного шару;

Термін *core* має такі значення: 1) активна зона ядерного реактора, 2) жила (кабеля), 3) суть (питання), 4) ядро, 5) серцевина волокна;

Термін *pressure vessel* означає: 1) корпус під тиском, 2) корпус ядерного реактора, 3) корпус високого тиску, 4) ємнісний апарат;

Термін *alternator* перекладається як: 1) синхронний генератор, 2) генератор змінного струму, 3) вентельний генератор, 4) електрична машина змінного струму, 5) зарядний генератор, 6) перетворювач;

Термін *concentration* має такі значення: 1) концентрація (процес), 2) узгодження (планів, проектів), 3) зосередженість (промислових об'єктів в регіоні);

Термін *derivation* означає: 1) виведення формули, 2) відвід води, 3) відхилення стрілки приладу, 4) виявлення походження перешкод та поломок.

Внутрішньогалузева полісемія також зустрічається в фахових мовах екології та суміжних наук (біологія, сільське господарство, аграрна промисловість). Наведемо приклади.

Cutting – 1) живець, 2) валка, 3) косьба, 4) черешок;

Dropping – 1) посів, 2) продукти життєдіяльності тварин, 3) відходи, 4) скидання вантажу;

Husk – 1) полова, 2) плівка зерна, 3) лушпиння, 4) лузга, 5) скорлупа, 6) кожа, 7) шкіра, 8) стручок;

Meal – 1) борошно грубого помолу; 2) кукурудзяне борошно, 3) мінеральний порошок, 4) кормова мука, 5) шрот;

Crop – 1) урожай; 2) жнива; 3) посів; 4) с.-г. культура (*industrial crops* – технічні культури), 5) *crop rotation* – сівозміна;

Yield – 1) урожай, 2) збір плодів, 3) розмір виробітку, 4) продуктивність, об'єм заготовок;

Food – 1) їжа, 2) корм; 3) продукти харчування, 4) продовольство; 5) поживні речовини;

Veil – 1) сітка від бджіл, 2) плівка, 3) кореневий чохлак, 4) покривало (у мікології).

Corn – 1) кукурудза, 2) пшениця, 3) зернові, 4) хлібне зерно, 5) посівний овес, 6) кукурудзяне зерно.

Така багатозначність створює нечіткість і підміну одного терміну іншим. І тут особливо важливо враховувати контекст, тобто лексичне і граматичне оточення даного терміну. Контекст допомагає виявити наступне:

а) вживається слово в своєму звичайному значенні чи в спеціальному технічному. Наприклад, в фаховій мові екології термін *maturity* – зрілість, стиглість або настання строку платежу, а в економіці – обертання облігацій;

б) в якому із своїх значень вживається багатозначний термін в даному конкретному випадку. Наприклад, порівняємо переклади слова «*consumers*»:

1. *European consumers* (споживачі) *would accept genetically engineered foods*.

2. *Primary consumers* (консументи) *obtain their energy from green plants* [приклад].

Відмінною рисою міжгалузевої полісемії від внутрішньогалузевої полісемії є належність термінів одночасно до кількох галузей виробництва. Наведемо приклади термінів міжгалузевої полісемії, що використовуються у фахових мовах енергетики, екології, економіки (маркетингу) та інших.

Baseline – 1) базовий рівень викидів, що використовується для розрахунку квот в системі торгівлі викидами парникових газів (енергетика), 2) основний план (маркетинг), 3) дані попереднього обстеження (екологія);

Source – 1) постачальник продукції (енергетика), 2) витік річки (екологія), 3) використання в якості джерел постачання (економіка);

Utilities – 1) системи енергозабезпечення (енергетика), 2) комунальні підприємства (екологія), 3) акції та облігації підприємств загального користування (економіка), 4) підземні інженерні спорудження на аеродромі (авіація);

Crud – 1) корозійні відклади (енергетика), 2) згустки нафти (екологія);

Deposit – 1) шар (енергетика), 2) завдаток, депозит, вклад (економіка), 3) відклади бруду, нагар, наліт (екологія), 4) поклад, родовище (геологія), 5) розподільувач (електроніка), 6) зубний наліт (медицина);

Affiliate – 1) філія компанії (енергетика), 2) дочірнє підприємство (економіка).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Не зважаючи на те, що однозначність терміна трактують як одну з його важливих властивостей, реальне вивчення термінологічних систем переконливо доводить, що в термінологічній лексиці, як і серед слів загального використання, досить поширене таке явище, як багатозначність чи полісемія. Для перекладача це явище не є бажаним, оскільки суттєво ускладнює його роботу.

Перспективою подальшого дослідження є вивчення проблеми перекладу англомовних термінів-полісемантів у фахових мовах енергетики, маркетингу та екології, які наявні в англомовній літературі та словниках, однак не мають досі аналогів перекладу в англо-українських фахових джерелах фіксації.

Література:

1. Гимер Н. Терміни як основа фахової мови / Н. Гимер // Вісник Нац. Ун-ту «Львівська політехніка», серія «Проблеми української термінології», 2011. – №709. – с. 35-38
2. Даниленко В. П. Русская терминология. Опыт лингвистического описания /Даниленко В. П., Л. И. Скворцов. – М. : Наука, 1997. – 246 с.
3. Зимовая М. В. Про поняття функціональної полісемії в термінології / М. В. Зимовая // Вчені записки Орловського державного університету. № 3 (37), ч.2, 2010. – с. 124-129
4. Ивина Л. В. Лингво-когнитивные основы анализа отраслевых терминосистем (на примере англоязычной терминологии венчурного финансирования): [учебно-методологическое пособие] / Л. В. Ивина. – М.: Академический Проект, 2003. – 304с.
5. Квитко И. С. Термин в научном документе / И. С. Квитко. – Львов: Вища школа, 1999. – 128 с.
6. Кримець О. М. Полісемія українських технічних термінів / О. М. Кримець // Вісн. Харк. нац. ун-ту імені В. Н. Каразіна. Сер.: Філологія. – 2012. – № 994, вип. 64. – с. 78-80
7. Куликова И. С. Введение в металингвистику: системный, лексико-графический и коммуникативно-прагматический аспекты лингвистической терминологии / И. С. Куликова, Д. В. Салмина. – Спб. : Изд-во «Сага», 2002. – 311 с.

8. Кутина Л. Л. Языковые процессы, возникающие при становлении научных терминологических систем / Л. Л. Кутина // Лингвистические проблемы научно-технической терминологии. – М. : Наука, 1970. – [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://goo.gl/QA6Hoz>
9. Леонова С. А. Проблема полисемии терминов на примере терминополья «автоматизированный электропривод» (в английском и русском языках) [Электронный ресурс] / С. А. Леонова. – Режим доступа: <https://goo.gl/JNAouz>
10. Михайлова Т. В. Семантичні відношення в українській науково-технічній термінології: дис...канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Михайлова Т. В.. – Х.: Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2002. – 276 с.
11. Моисеев А. И. О языковой природе термина / А. И. Моисеев // Лингвистические проблемы научно-технической терминологии. – М. : Наука, 1970. – с. 127-138
12. Нікуліна Н. В. Становлення сучасної української термінологічної системи автомобілебудування та ремонту транспортних засобів: дис...канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н. В. Нікуліна. – Х.: Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, 2005. – 320 с.
13. Теглівець Ю. В. Особливості лексико-семантичних процесів у радіотехнічній та електротехнічній термінології / Юлія Теглівець // Матеріали другої університетської конференції молодих науковців «Актуальні проблеми гуманітарних і соціальних наук». – Львів, 2010. – с. 13-15
14. Томко І. Є. Полісемія та омонімія у сфері досліджуваних мовних одиниць І. Є. Томко, Г. В. Шалаєва // – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://goo.gl/0TUDwG>
15. Чистюхина С. Н. Межотраслевая полисемия в терминологической системе современного английского языка: автореф. дис...канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки» / С. Н. Чистюхина. – М., 2011. – 28 с.

Погуляєва М. С.

Рівненський державний гуманітарний університет

АНГЛІЙСЬКА СПОРТИВНА ТЕРМІНОЛОГІЯ: АСПЕКТИ СТРУКТУРИ ТА ЕТИМОЛОГІЇ

Анотація. У статті розглядаються аспекти структури та етимології англійської спортивної термінології. Акцентується увага на трьох тематичних групах спортивних термінів: назвах видів спорту, спортивних ігор, футбольних термінів. Розробляється структурна та етимологічна класифікація досліджуваних термінів.

Ключі слова: термін, спортивна термінологія, структура, етимологія

Annotation. Article is devoted to the aspects of the structure and etymology of English sports terminology. Special attention is given to the names of kinds of sport

and sport games, football terms. The classification of these terms has been presented according to their etymological and structural features.

Key words: term, sports terminology, structure, etymology

Постановка проблеми. Термінологія є головним джерелом поповнення лексичного складу високорозвинених сучасних мов, оскільки кожна професія, кожна галузь людської діяльності знаходить своє пряме та безпосереднє відображення у мові. Саме термінологія як частина природної людської мови є найуніверсальнішим засобом зберігання, передавання, оброблення інформації. Термінологія не пов'язана із пошуком та видачею інформації, а зосереджена на значенні та передачі понять [2, с. 70].

В англійській мові постійно оновлюється лексика, постійний розвиток та збагачення якої є необхідною умовою і прямим наслідком прогресу в тих галузях діяльності людини, з якими ця термінологія пов'язана. Важливе місце посідає спортивна термінологія, що зумовлено бурхливим розвитком спорту протягом останніх десятиріч. Сучасна термінологія спорту почала бурхливо розвиватися в період активного формування спорту як соціального явища, тобто з кінця XIX століття. Саме тоді в Європі відбувалося організаційне оформлення окремих видів спорту. У той час засновувалися спортивні федерації, формувалися єдині правила змагань, зароджувалася теорія спортивного тренування як наука. Упродовж останніх років спорт з захоплення доволі вузького кола прихильників перетворився на глобальне суспільне явище з багатогранною структурою та складною ієрархією. Спорт відіграє важливу роль у житті британців, тож багато видів спорту у цій країні є популярними, тому англійська мова насичена назвами спортивних ігор, структура слів яких є різноманітною завдяки особливостям морфемного складу. Багато спортивних ігор зародилося саме у Великобританії. Розвиток спорту вплинув і на розвиток англійської мови, збагативши її новими словами та виразами з цієї галузі людської діяльності.

Сьогодні комплексним вивченням багатьох аспектів спорту займаються різні науки, оскільки спортивні терміни виходять далеко за рамки понять, що належать тільки до конкретної галузі науково-прикладних знань, спортивна термінологія є складовою частиною не тільки мови професійної комунікації спортсменів, але й також широко використовується у повсякденному житті різними соціальними і віковими групами людей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз джерел свідчить, що дослідженням проблем спортивної термінології займалося чимало науковців. Спортивна термінологія сучасної англійської мови та її лексикографічний опис був об'єктом дослідження І. М. Фесенко, яка вивчала та аналізувала вузькоспеціалізовану термінологію, а саме тенісну спеціальну лексику. О. Романчук, О. Матвіяс, Н. Юрко досліджували словотвірні характеристики термінів гандболу в англійській мові. Структурні особливості футбольних термінів в англійській мові були об'єктом дослідження В.С.Богданової. Аналіз

найбільш продуктивних способів термінотворення в термінології хокею із шайбою на матеріалі англійської мови було здійснено Л.М. Гошовською.

Отже, спортивна лексика є об'єктом дослідження багатьох мовознавців, які досліджують її у різних аспектах. **Мета нашого дослідження** – комплексне вивчення спортивної термінології сучасної англійської мови.

Завдання дослідження – розглянути тематичний, структурний і етимологічний аспекти досліджуваної спортивної термінології.

Матеріал дослідження – 100 мовних одиниць із термінології спорту сучасної англійської мови відібраних методом суцільної вибірки з Online Etymology Dictionary, тлумачного словника-довідника « Терминология спорта».

Виклад основного матеріалу. Багато видів спорту у Великобританії є популярними, тому англійська мова насичена назвами спортивних ігор, видів спорту, а також нараховує велику кількість футбольних термінів, тому досліджувану спортивну термінологію було поділено на три тематичні групи: назви видів спорту, спортивних ігор, футбольних термінів.

Вивчення структури досліджуваної термінології спорту сучасної англійської мови дало змогу виділити 4 основні структурні типи термінів: прості слова, складні слова, складно-похідні слова і словосполучення.

В дослідженні виявлено 29 термінологічних одиниць із всього корпусу досліджуваних спортивних термінів, які належать до **простих слів**, з них 16 термінологічних одиниць позначають поняття футболу: *foul* (порушення правил), *kit* (форма), *bar* (перекладина), *arbiter* (суддя), *tackle* (атака суперника), *attack* (атака), *squad* (команда), *pitch* (футбольне поле), *shot* (удар), *net* (сітка), *goal* (ворота), *fan* (вболівальник), *penalty* (штрафний удар) *draw* (нічия), *coach* (тренер), *pass* (передача), *league* (ліга) та ін. А 13 термінологічних одиниць є назвами видів спорту та спортивних ігор: *golf* (гольф), *cricket* (крикет), *badminton* (бадмінтон), *karate* (карате), *judo* (джудо), *pool* (більярд), *hockey* (хокей), *rugby* (регбі), *snooker* (снукер), *lacrosse* (лакрос), *tennis* (теніс), *yoga* (йога), *chess* (шахи) та ін.

У нашому мовному матеріалі 25 термінологічних одиниць належать до **похідних слів**, з них 11 термінологічних одиниць позначають поняття футболу: *referee* (суддя), *stadium* (стадіон), *striker* (нападник), *player* (гравець), *supporter* (вболівальник), *defender* (захисник), *commentator* (коментатор), *substitution* (заміна), *elimination* (вихід зі змагань), *booking* (попередження гравця жовтою карткою), *header* (удар головою) та ін. А 14 термінологічних одиниць називають види спорту: *athletics* (атлетика), *aerobics* (аеробіка), *boxing* (бокс), *canoeing* (веслування на каное), *archery* (стрільба з лука), *climbing* (скелелазіння), *cycling* (велоспорт), *diving* (дайвінг), *gymnastics* (гімнастика), *hiking* (піший туризм), *hunting* (полювання), *jogging* (оздоровчий біг), *mountaineering* (альпінізм), *rowing* (веслування), *running* (біговий спорт) та ін.

У досліджуваному корпусі термінів нами виявлено 16 термінологічних одиниць, які належать до **складних слів**. Наприклад, до цього типу слів належать назви видів спорту, пов'язаних з грою у м'яч: *football*,

baseball, basketball, handball, netball, volleyball. А 10 термінологічних одиниць – складних слів є футбольними термінами: *scoreboard* – *табло*, *score* (рахунок), *board* (дошка); *half-way line* – *середня лінія*, *half* (половина), *way* (шлях), *line* (лінія); *goalpost* – *штанга*, *goal* (ворота), *post* (ставити); *touchline* – *бічна лінія*, *line* (лінія), *touch* (торкатися); *half-back* – *півзахисник*, *half* (половина), *back* (підтримувати); *throw-in* – *вкидання м'яча*, *throw* (кидати), *in* (в); *counterattack* – *контратака*, *counter* (протистояти), *attack* (напад); *linesman* – *суддя на лінії*, *lines* (лінії), *man* (чоловік); *half-time* – *перерва між таймами*, *half* (половина), *time* (час); *offside* – *положення поза грою*, *off* (від), *side* (сторона) та ін.

У нашому мовному матеріалі нами виділено 8 термінологічних одиниць, які належать до **складно-похідних слів**: *skateboarding* – *скейтбординг* (*skate* – ковазтися; *board* – дошка); *snowboarding* – *сноубординг* (*snow* – сніг; *board* – дошка); *weightlifting* – *важка атлетика* (*weight* – вага; *lift* – піднімати); *go-karting* – *кратинг* (*go* – їти; *kart* – карта); *windsurfing* – *віндсерфінг* (*wind* – вітер; *surf* – прибій); *rollerblading* – *катання на роликових ковзанах* (*roller* – ролик; *blade* – лезо); *footballer* – *футболіст*, *goalkeeper* – *воротар* і т. ін.

Наше дослідження показало, що окрім термінів-слів, в англійській спортивній термінології є також **терміни-словосполучення**. 22 термінологічних одиниці із всього досліджуваного корпусу мовних одиниць належать до цього структурного типу термінів. До термінів-словосполучень належать 8 футбольних термінів: *World Cup* (*кубок світу*), *yellow card* (*жовта картка*), *penalty area* (*штрафна зона*), *red card* (*червона картка*), *scuba diving* (*дайвінг*), *free kick* (*штрафний удар*), *own goal* (*гол у свої ворота*), *corner kick* (*кутовий удар*), *penalty spot* (*точка пенальті*); 5 термінів – на позначення спортивних ігор: *ice hockey* (*льодовий хокей*), *beach volleyball* (*пляжний волейбол*), *table tennis* (*настільний теніс*), *ten-pin bowling* (*боулінг*), *water polo* (*водне поле*); 8 термінів – на позначення видів спорту: *ice skating* (*катання на ковзанах*), *horse racing* (*скачки*), *horse riding* (*верхова їзда*), *kick boxing* (*кік-боксинг*), *martial arts* (*бойові мистецтва*), *motor racing* (*автогонки*), *water skiing* (*водні ліжі*) і т. ін.

Будучи складовою частиною мови, спортивна термінологія безперервно розвивається. Зміна термінології в фізичному вихованні та спорті йде паралельно з розвитком цих явищ, а також окремих видів спорту. Походження термінів слід шукати в історії фізичної культури, самого виду спорту. Так, відомо що, в боротьбі, фехтуванні, кінному спорті багато термінів французького походження, в боксі, футболі – англійського, в альпінізмі – німецького і французького, в східних єдиноборствах – японського і корейського, в парусному спорті більшість термінів запозичено з судноводіння, в акробатиці – з циркового мистецтва, в художній гімнастиці – з балету [4, с. 4].

Оскільки багато видів спорту зародилося в інших країнах та стали популярними у Великобританії, англійська спортивна термінологія, як і весь словниковий склад цієї мови, не є однорідною і складається з власних слів та запозичень.

Вивчення етимологічного аспекту спортивної термінології показало, що у всьому корпусі досліджуваних лінгвістичних одиниць обсягом в 100 одиниць, 53 термінологічні одиниці спорту є **власне англійськими словами**. До власне англійських слів належать такі назви видів спорту та спортивних ігор: *climbing* – скелелазіння, з давньоанглійської мови *climban* означає "підняти себе за допомогою рук і ніг", слово має східно германське походження *klimban*, що означає "йти вгору, чіпляючись"; *badminton* – назва походить від маєтку Badminton House, де ця гра вперше проведена в Англії у середині дев'ятого століття; *rugby* – регбі, тип футболу, назва якого походить від назви англійської державної школи, де проводилася ця гра; *fishing* – риболовля, з давньоанглійської мови *fiscian* означає "піймати рибу"; *jogging* – оздоровчий біг, видозмінене від середньоанглійського слова *shoggen*, що означає "тремтіти, рухатися ривками". В словниковому складі англійської мови налічується багато власне англійських футбольних термінів. До власне англійських футбольних термінів, належать такі слова: *goal* – ворота, з середньоанглійської мови *gale* "шлях, напрямок"; *shot* – удар, слово має давньоанглійське походження, *scot* "постріл"; *net* – сітка, з давньоанглійської мови *net* означає "плетіння, мережа, павутина, сітка, що використовується для захоплення"; *striker* – нападник, походить від давньоанглійського слова *strican*, що означає "йти, рухатися, діяти"; *header* – удар головою, походить з давньоанглійської мови *heafod* "верхня частина тіла" та ін.

Проведене дослідження свідчить, що із всього корпусу лінгвістичних одиниць 47 термінологічних одиниць є **запозиченнями з інших мов**. До запозичених слів належать такі види спорту в англійській мові: *yoga* – йога, слово походить з мови хінді *ueug*, що в перекладі означає "приєднатися"; *karate* – карате, вид спорту, який виник у Японії, слово походить від *kara* "пустий" та *te* "рука"; *judo* – дзюдо, з японської мови *judo* означає "м'який шлях", від *ju* "ніжність, м'якість", *do* "шлях, мистецтво"; *chess* – шахи, що походить з давньофранцузької мови *eschis*, першочерговим є слово з мови санскрит *chaturanga* і означає "чотири члени армії"; *canoeing* – веслування на каное, походить від іспанського слова *canoas*, що має значення "човен, створений з твердого матеріалу"; *martial arts* – бойові мистецтва, цей вид спорту зародився у Японії, з латинської мови *martialis* перекладається як "войовничий", слово *art* з давньофранцузької означає "уміння як результат навчання або практики" та ін.

До запозичених термінів на позначення понять футболу належать такі терміни французького походження: *penalty* – штрафний удар, походить від французького слова *penalité*, що означає "штраф, покарання"; *arbiter* – арбітер, що з давньофранцузької мови *arbitre* "суддя"; *attack* – атака, що з французької мови *attaquer* означає "напад"; *pass* – передача, з давньофранцузької мови *"passer"* "переправитися" та ін.

Висновки дослідження. Отже, у даному дослідженні було розроблено три класифікації спортивних термінів сучасної англійської мови: тематична,

структурна та етимологічна. Згідно з тематичною класифікацією досліджувану спортивну термінологію ми поділили на три групи: футбольні терміни, назви спортивних ігор, види спорту. Згідно з структурною класифікацією 29 термінологічних одиниць належать до термінів-слів, 25 – до похідних слів, 16 – до складних слів, 8 термінологічних одиниць належать до складно-похідних. До термінів-словосполучень належать 22 термінологічні одиниці з усього корпусу мовного матеріалу. Англійська спортивна термінологія, як показує дослідження, складається з власних слів (53 одиниці) та запозичень (47 одиниць).

Література

1. Боровська О.М. Проблеми перекладу спортивної термінології /О.М. Боровська// Молода спортивна наука України: зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту. – Л., 2008. – Вип. 12, т. 1. – С. 51-55.
2. Лисак Л.К. *Українська мова за професійним спрямуванням* / Л.К. Лисак. Краматорськ: ДДМА, 2008. – 210 с.
3. Романчук О.В. *Словотвірні характеристики термінів гандболу в англійській мові* / // Вісн. Нац. ун-ту "Львів. політехніка". – 2010. – № 675.
4. Терминология спорта. Толковый словарь-справочник / [уклад. і голов. ред. А.Н.Блеер]. – М. : Издательский центр «Академия», 2010. – 464 с
5. Фесенко І.М. Спортивна термінологія сучасної англійської мови та її лексикографічний опис (на матеріалі тенісної термінології) / І. М. Фесенко // Нова філологія. –2011. – № 46. – С. 212–216.
6. Online etymology dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.etymonline.com>

Федорчук Т. І.

Рівненський державний гуманітарний університет

АНГЛІЙСЬКА ТЕРМІНОГРУПА «БАЛЬНИЙ ТАНЕЦЬ»: ЕТИМОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. У статті досліджено походження англійських термінів на позначення бальних танців. Звернено увагу на основні типи і підтипи запозичень.

Ключові слова: термін, терміносистема, терміногрупа, запозичення, пряме запозичення, буквальне запозичення, трансформоване запозичення.

Annotation. The origin of English ballroom terms is investigated in the article. Attention is paid to the main types and subtypes of borrowings.

Key words: term, terminology system, terminology group, borrowings, direct borrowing, literal borrowing, transformed borrowing.

У словниковому складі англійської мови значне місце належить термінологічній лексиці, кількість якої весь час помітно зростає. До термінологічної лексики належать усі слова, що об'єднуються в мові під загальною назвою «терміни». У зв'язку з постійним розвитком сучасної англійської мови з'являється все більше і більше термінів на позначення різних видів людської діяльності. Зокрема, стрімкий розвиток усіх галузей танців, постійне впровадження сучасних технік, рухів, використання нових методів сприяють виникненню нових термінів у танцювальній сфері.

Танцювальне мистецтво є засобом передачі та збереження культурних цінностей, а поняття танцю як явища загальнолюдського знаходить відображення у всіх мовах, однак показано воно по-різному, що обумовлено специфікою сприйняття дійсності представниками різних культур. Тому поява нових англомовних танцювальних термінів і потреба у їх комплексному вивченні та систематизації зумовлюють **актуальність** обраної теми. До того ж, англомовна термінологія танців у сучасній лінгвістичній науці є недостатньо висвітленою.

Вітчизняними науковцями англомовна термінологія танців досі досліджена не була, лише Карапет'ян А.Є. у своїй дисертації розглянула танцювальну термінологію, однак на матеріалі російської мови.

Метою даної статті є дослідження походження англійських термінів на позначення бальних танців та виявлення основних типів і підтипів запозичень.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомо, що будь-яка культура світу може розвиватися лише в тісному взаємозв'язку з культурами інших народів. Як зазначає М.П. Кочерган, жодна культура світу не розвивається в ізоляції, відірвано від інших культур. Одним із наслідків такого взаємозв'язку культур є виникнення іншомовних слів у мові кожного народу. Контакти народів зумовлюють культурний обмін, зокрема обмін словами. Тому в кожній мові, окрім «своїх», є «чужі», тобто запозичені слова [2, с.229].

Це цілком природно і логічно, тому що контакти між людьми, і народами приводять до процесу запозичення. Багато вчених вважають іноземний вплив – одним із найважливіших факторів у розвитку англійської мови. Таким чином, ми говоримо про змішаний характер англійського словника.

Проведене дослідження показало, що етимологічний склад англійської терміногрупи «Бальний танець», як і англійської мови взагалі, містить: власнеанглійські терміни, які не були запозичені з інших мов (201 термінологічна одиниця з вибірки в 300 термінів, або 67% від загальної кількості вибірки) і запозичені (99 термінологічних одиниць з вибірки в 300 термінів, або 33% від загальної кількості вибірки).

Слід зазначити, що запозичення – це процес, у результаті якого в мові з'являється і закріплюється певний іншомовний елемент. Це невід'ємний складник функціонування та історичної зміни мови, один із основних

продуктивних джерел поповнення словникового запасу спеціальних термінологій взагалі, і англійської терміногрупи «Бальний танець» зокрема.

Запозичення в різних мовах по-різному впливають на збагачення словникового запасу. Оскільки процес запозичення є властивим для кожної мови і особливо значущим для лексичного складу англійської мови, ця проблема завжди вважалася як важлива і актуальна [3].

Більшість термінознавців (В.А. Біржанова, З.І. Акілбекова, Т.А. Амірова, Е.В. Аркадьєва, П.Г. Горна, В.В. Митрофанова, Е.А. Натансон) вважають, що запозичення розширює склад будь-якої національної мови і не тільки не приглушує її розвитку, а приводить до розширення та вдосконалення власних ресурсів, і є цілком природним компонентом процесу розвитку мови [4, с.160]. «Запозичення термінів здійснюється у тих випадках, коли у відповідних системах мови- реципієнта відсутні поняття, визначені та названі в мові-джерелі» [6, с.41].

Однак, деякі вчені вважають, що запозичення - явище ненормальне, яке засмічує національну мову і заважає розвитку її словотвірних можливостей (А.Л.Вайнштейн, Ф.П.Філін, В.А.Яковлев, Г.Наконечна).

На думку О.О. Реформатського, «недоліки запозичення слів із окремих мов полягають у тому, що своя мова засмічується випадковим іншомовством, яке відображається перш за все на строкатості самої термінології і на розриві міжнародних зв'язків, оскільки різні народи можуть запозичувати термінологію однієї і тієї ж галузі з різних мов» [5, с.121].

На наш погляд, терміни-запозичення є природним компонентом розвитку мови і вони допомагають виразити нові поняття, і саме запозичення відповідають практично всім суворим вимогам, які висуваються до термінів [4, с.160].

З кожним роком іншомовні запозичення проникають у все більшу кількість сфер нашої діяльності, зокрема і у сферу танців. Наше дослідження засвідчило, що запозичені терміни становлять одну третю всієї проаналізованої англійської терміногрупи «Бальний танець» і містять запозичення з 14 різних мов світу (рис. 1):

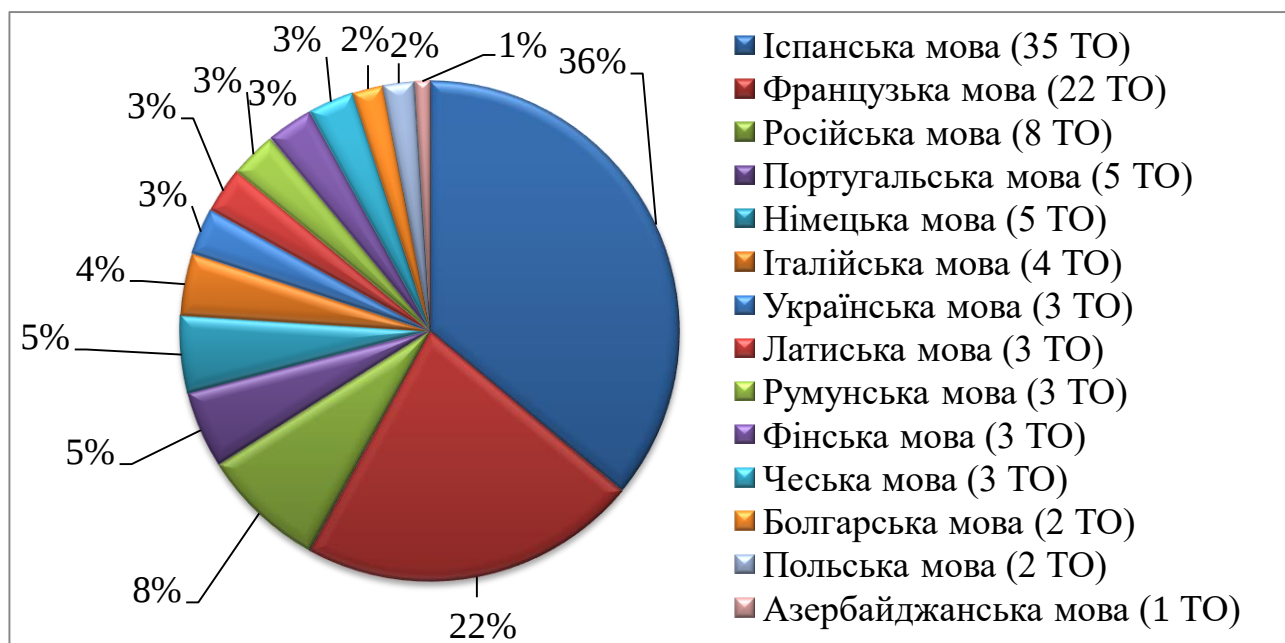

Рис. 1.

- ✓ Іспанської мови (35 термінологічних одиниць з вибірки в 99 термін, або 36% від загальної кількості вибірки): *Mambo* [ісп. *Mambo* - молитва] – Мамбо; *Paso Doble* [ісп. *Paso Doble* - подвійний крок] – Пасодобль; *Pachanga* [ісп. *Pachanga* - вечірка] – Пачанга; *Salsa* [ісп. *Salsa* - приправа] – Сальса.
- ✓ Французької мови (22 термінологічні одиниці з вибірки в 99 термін, або 22% від загальної кількості вибірки): *Appel* [франц. *Appel* - виклик] – Анпель; *Galop* [франц. *Galop* - стрибок] – Галоп; *Mignon* [франц. *Mignon* - маленький] – Міньйон.
- ✓ Російської мови (8 термінологічних одиниць з вибірки в 99 термін, або 8% від загальної кількості вибірки): *Casatschok* [рос. *Казачок* - козачок] – Казачок; *Polyanka* [рос. *Полянка* - галявина] – Полянка.
- ✓ Португальської мови (5 термінологічних одиниць з вибірки в 99 термін, або 5% від загальної кількості вибірки): *Corta Jaca* [порт. *Corta Jaca* – розрубання джекфрута] – Корта Джака.
- ✓ Німецької мови (5 термінологічних одиниць з вибірки в 99 термін, або 5% від загальної кількості вибірки): *Kick Marsch* [нім. *Kick Marsch* - ударний рух] – Кік марш; *Partie Kreis* [нім. *Partie Kreis* - коло друзів] – Парті Крайс.
- ✓ Італійської мови (4 термінологічні одиниці з вибірки в 99 термін, або 4% від загальної кількості вибірки): *Pertutti* [італ. *Per tutti* - для всіх] – Пертутті.
- ✓ Української мови (3 термінологічні одиниці з вибірки в 99 термін, або 3% від загальної кількості вибірки): *Veselka* [укр. *Веселка* - веселка] – Веселка; *Kyivskaya Polka* [укр. *Київська полька* - київська полька] – Київська полька; *Kolomyika* [укр. *Коломия* - українське західне місто] – Коломийка.

- ✓ Латиської мови (3 термінологічні одиниці з вибірки в 99 термін, або 3% від загальної кількості вибірки): *Riljo* [латис. *Riljo* - катушка] – Ріліо; *Sudmalinas* [латис. *Sudmalinas* - млин] – Судмаліняс.
- ✓ Румунської мови (3 термінологічні одиниці з вибірки в 99 термін, або 3% від загальної кількості вибірки): *Piscarius* [рум. *Piscarius* - риботорговець] – Пескаріус.
- ✓ Фінської мови (3 термінологічні одиниці з вибірки в 99 термін, або 3% від загальної кількості вибірки): *Polkis* [фін. *Polkis* - половинка] – Полкіз.
- ✓ Чеської мови (3 термінологічні одиниці з вибірки в 99 термін, або 3% від загальної кількості вибірки): *Varc* [чеськ. *Varc* - гарячий] – Варс.
- ✓ Болгарської мови (2 термінологічні одиниці з вибірки в 99 термін, або 2% від загальної кількості вибірки): *Buyana* [болг. *Buyana* - буйний] – Буяна.
- ✓ Польської мови (2 термінологічні одиниці з вибірки в 99 термін, або 2% від загальної кількості вибірки): *Gorlitza* [пол. *Gorlitza* - голубка] – Горлиця.
- ✓ Азербайджанської мови (1 термінологічна одиниця з вибірки в 99 термін, або 1% від загальної кількості вибірки): *Gulgyas* [азер. *Gulgyas* - азербайджанське жіноче ім'я, яке позначає назву квітки] – Гюльгяз.

Як відомо, запозичення слів та термінів із іншої національної мови здійснюється основними способами, які були виділені Д.С. Лотте: пряме запозичення і калькування [4, с.162].

Калькування - це, як правило, результат письмового запозичення. Під час калькування запозичується, підкреслює О.А. Коновалова, не матеріальна форма лексичної одиниці, а тільки її значення чи структура [1]. В англійській терміногрупі «Бальний танець» термінів, запозиченими саме таким способом, не виявлено.

За прямого запозичення з чужої мови беруться матеріальна форма (звукова чи графічна) і значення слова-прототипу. Пряме запозичення - це, безперечно, один із найбільш швидких і яскравих способів появи в мові нових понять. Таким чином, усі запозичення в англійській терміногрупі «Бальний танець» є прямими. Доцільно, на наш погляд, виділити в аналізованій терміногрупі 2 підтипи прямих запозичень: буквальні та трансформовані запозичення.

Буквальні запозичення – це терміни, перенесені в англійську мову з будь-якої іншої у тому вигляді, у якому вони в ній існують в момент запозичення. Прикладами такого підтипу в англійській терміногрупі «Бальний танець» є такі терміни: *Bachata* [ісп. *Bachata* - домініканська сільська вечірка під гітару] – Бачата; *Varu-Varu* [латис. *Varu-Varu* - можу-можу] – Вару-Вару; *Gancho* [ісп. *Gancho* - удар] – Ганчо; *Can-Can* [франц. *Can-Can* - кря-кря] – Канкан; *Cucaracha* [ісп. *Cucaracha* - колимага] – Кукарача; *Mazurka* [пол. *Mazurka* - назва області в Польщі] – Мазурка; *Hoppel-Poppel* [фін. *Hoppel-Poppel* - німецька страва] – Хонпель-Поппель; *Tedesca* [італ. *Tedesca* - німецький] – Тедеска.

Трансформовані запозичення - це запозичення термінів, у яких може бути змінений корінь, афікси, може додаватися або відкидатися закінчення. В англійській терміногрупі «Бальний танець» прикладами даного підтипу можуть слугувати такі терміни: *Bambuco* [ісп. *Bambuc* - бамбук] – Бамбука; *Waltz* [нім. *walzen* - кружляти] – Вальс; *Varsovien* [франц. *Varsoviennne* - варшавський] – Варшав'янка; *Kolomyika* [укр. Коломия - українське західне місто] – Колумийка; *Polka* [чеськ. *Půl Kroku* - половина кроку] – Полька; *Rumba* [ісп. *Rumbo* - напрямок] – Румба.

Висновки. Проаналізувавши термінологічні одиниці на позначення бальних танців, ми можемо зробити висновок, що етимологічний склад англійської терміногрупи «Бальний танець», містить як питомі терміни, так і запозичені. У досліджуваному матеріалі питомі терміни складають 67% від загальної кількості вибірки, а запозичені – становлять відповідно 33% всіх досліджуваних термінів. Група запозичених термінів містить запозичення з 14 різних мов світу, а саме: іспанської, французької, російської, португальської, німецької, італійської, української, латиської, румунської, фінської, чеської, болгарської, польської та азербайджанської. Серед запозичень у досліджуваній терміногрупі виділяється 2 підтипи прямих запозичень: буквальні і трансформовані.

Перспективою подальшого дослідження може бути аналіз етимологічного складу терміногруп «Народний танець», «Класичний танець» та «Сучасний танець», які також належать до терміносистеми «Хореографія».

Література

1. Коновалова Е. А. Заимствование как один из способов пополнения экономической терминологии // Филологические студии. – Симферополь, 2001. – №3. – С. 95– 103
2. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства / М. П. Кочерган. – К. : Вид. центр «Академія», 2001. – 368 с.
3. Овадюк О. В. Запозичення як засіб збагачення англійської мови / О. В. Овадюк // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. - 2013. - № 27. - С. 207-212. - [Електронний ресурс]: - Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkyu_2013_27_34
4. Павлова О. І. Основи термінознавства : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / О. І. Павлова. – Рівне : Волинські обереги, 2011. – 200 с.
5. Реформатский А. А. Введение в языковедение: Учебник для вузов / под ред. : В. А. Виноградова. – М. : Аспект Пресс, 2002. – 536 с.
6. Суперанская О. В. Вклад А.А. Реформаторского в развитие советских терминологических исследований / О. В. Суперанская // Совершенствование перевода научно-технической литературы и документов. – М. : Наука, 1989. – 243 с.

Шевченко О.В., Коломієць С.С.
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут» імені Ігоря Сікорського

КОМП'ЮТЕРНИЙ ЖАРГОН У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: КЛАСИФІКАЦІЯ ТА СПОСОБИ УТВОРЕННЯ

Анотація. У статті було визначено класифікацію комп'ютерного жаргону та його місце у складі української мови; розглянуто питання походження комп'ютерного жаргону, що пов'язане з розвитком сучасних технологій та його функціонування у сферах людської діяльності; проаналізовані способи утворення комп'ютерного жаргону.

Ключові слова: комп'ютерний жаргон, причини виникнення, способи утворення, функції.

Annotation. The article deals with classification of the computer jargon and its correlation with the overall vocabulary system of Ukrainian language; questions of the origin of computer jargon, closely associated with the development of modern technologies and their functioning in the scope of human activities are considered; the ways of computer jargon formation are analyzed.

Key words: computer jargon, causes of occurrence, methods of formation, functions.

Метою статті стало визначення основних способів формування та функціонування комп'ютерного жаргону шляхом аналізу текстів повідомлень форумів, літератури для комп'ютерної спеціальності та статей, присвячених світу комп'ютерних технологій; визначення способів творення жаргонів та їх класифікації, а також дослідження особливостей перекладу жаргонної лексики українською мовою.

Соціолінгвістичний аспект функціонування усного неформального мовлення в таких його жанрах як сленг, професіоналізм, жаргон плідно досліджується вітчизняними мовознавцями [2, с. 73]. На особливу увагу заслуговує думка Ю. Шевельова щодо сленгу як джерела збагачення мови. Видатний український мовознавець зазначає, що «брак цього шару в мові ставить під сумнів майбутнє цієї мови» [3, с. 328].

Результатом розвитку високих технологій в останні десятиліття стало їх стрімке проникнення у найрізноманітніші сфери людської діяльності. Мова обслуговує майже всі сфери діяльності людини, зокрема, сферу високих технологій. Як результат, вона збагачується на різних рівнях за рахунок виникнення нової лексики, що з'являється за потреби номінації нових об'єктів та явищ об'єктивної дійсності. І якщо на початку науково-технічної революції новими лексичними одиницями користувались лише поодинокі спеціалісти, то тепер – ледь не у кожної людини щодня виникає потреба використання обчислювальної техніки, зокрема, комп'ютерів. Це неминуче призводить до

використання «юзером» (користувачем) жаргонних лексичних одиниць, поряд із термінологічними.

Явище комп'ютерного сленгу досліджували багато мовознавців та перекладознавців: Н. Мечковська, П. Лихолітов, Д. Крістал, Є. Галичкіна та багато інших. Тобто за останні роки вже досягнуто чималих успіхів у цій галузі та здійснено багато важливих досліджень. Зокрема, сформульовано основні способи передачі значення жаргонів, їх функціонування та формування.

Комп'ютерний жаргон визначають як не кодифіковану професійну мову комп'ютерників і програмістів, а також людей, чия професійна діяльність тісно пов'язана з комп'ютерами та їх використанням. Він є також галуззю цієї не кодифікованої професійної мови, яка є доступною для звичайних користувачів комп'ютерів і може включатися ними у своє мовлення.

Існує ціла низка причин виникнення жаргонної лексики. По-перше, причиною збільшення обсягів жаргонної лексики є стрімкий розвиток комп'ютерних технологій. В умовах такої технологічної революції кожне нове явище в цій галузі має отримувати своє словесне позначення. Дослідження в галузі комп'ютерних технологій, періодичні видання, присвячені комп'ютерам, офіційна документація, що супроводжує комп'ютерний бізнес, не можуть обійтися без жаргонних найменувань багатьох реалій комп'ютерного світу, тому що альтернативи просто немає. За наявності концепту та референту, відсутнім є мовний знак – слово, що належить до кодифікованої системи мови. Проте існує декілька варіантів жаргонізму. Саме за допомогою жаргонної номінації відповідна реалія усвідомлюється носієм мови. Наприклад, *віндовс*, *лаптоп*. По-друге, багато з наявних професійних термінів надто громіздкі та незручні для повсякденного вживання. Виникає тенденція до скорочення, спрощення слів. Наприклад, термін *motherboard* відповідає українському *материнська плата*. В результаті скорочення виникають жаргонізми *мать*, *мамка* або *мамця*. Третьою причиною виникнення жаргону є відсутність емоційного забарвлення термінів, яке компенсується створенням жаргонної лексики з елементами гумору та невимушеності. Наприклад, *принтак*, *дрюкер*, *друкарка*, *петя* (принтер), *проц*, *проник*, *камінь*, *камінчик*, *камінець* (центральный процесор комп'ютера). Четвертим фактором виникнення жаргону є тотальне захоплення молоді комп'ютерними іграми. Це зумовило появу різноманітних слів для позначення понять, що зв'язані з комп'ютерними іграми. Наприклад, *гамать* – грати (від англ. *game* – гра), *бродилка* (гра, в якій необхідно ходити та виконувати різні дії), *бос* – (у значенні найголовнішого ворога у грі), *квакер* (фанат гри Quake). Слід зазначити, що більшість непрофесійних користувачів не володіють достатнім рівнем англійської мови, яка найчастіше є мовою-донором у процесі запозичення лексичних одиниць. Але їм все одно доводиться користуватися новою англійською термінологією, що часто призводить до неправильного прочитання англійського слова. Саме в такому вигляді воно закріплюється у словниковому запасі мовців і завдяки

процесу постійного відтворення в мовленні переходить у розряд жаргонізмів, або, навіть, термінів. Наприклад, *делетити* (від англ. *delete* – видаляти).

Аналіз наукової літератури уможливив виділення моделей, за якими найчастіше формується комп'ютерний жаргон. Розглянемо ці моделі на прикладах з власного дослідження комп'ютерних жаргонів:

1. **Фонетична адаптація**, при якій іншомовні слова пристосовуються до вимог нового фонетичного середовища. Цей спосіб утворення передбачає запозичення слова з власною вимовою, написанням і значенням. Такі запозичення піддаються асиміляції. Наприклад, *user* – *юзер*, *browser* – *браузер*; *notebook* – *ноутбук*; *screen* – *скрін*.

2. **Граматична адаптація**. При переході терміна з англійської мови слово підводиться не тільки під норми фонетики, а й під норми граматики та спелінгу мови, яка приймає запозичене слово. Слова цієї групи утворюються за допомогою застосування до англійської основи слова певних словотвірних моделей мови, а саме:

- суфіксація (наприклад, *кантік* – соціальна мережа *Vkontakte*; *юзати* (від англ. *to use* – користуватись); *операційка* – операційна система);
- префіксація (наприклад, *погамити* (від англ. *game* – гра) – грати у комп'ютерні ігри);
- суфіксально-префіксальний спосіб (наприклад, *перебутоватись* (від англ. *boot* – завантаження) – перезавантажити комп'ютер);
- складання основ (наприклад, *сисадмін* – системний адміністратор).

3. **Метафоризація**. Для більшості жаргонних систем спосіб метафоризації є дуже продуктивним. В основі метафоричних перенесень лежить подібність певних якостей, реалій за формою, кольором, зовнішнім виглядом, функціональними особливостями тощо. Наприклад, *вжикалка* – матричний принтер; *убити*, *знести* – видалити непотрібну інформацію з пам'яті комп'ютера; *в'язатися* – встановлювати з'єднання з віддаленим мережевим ресурсом.

4. **Метонімізація**. Сутність цього способу полягає в перейменуванні за безпосередньою близькістю, за тісним внутрішнім і зовнішнім зв'язком явищ, предметів. Вона допомагає зосередити увагу на найзначущіших деталях. Наприклад, *залізячка* – апаратне забезпечення [1, с. 38].

5. **Абревіація**. Найпопулярнішим типом абревіації є літерне скорочення словосполучень і, навіть, речень. Наприклад, *IMHO* (від англ. *in my humble opinion*) – на мою скромну думку, *PC* (від англ. *personal computer*) – персональний комп'ютер.

6. **Запозичення з жаргонів інших професійних груп**. Наприклад, *чайник* (недосвідчений програміст або користувач) та *движок* (алгоритм – ядро комп'ютерної програми) взяті з жаргону автомобілістів, де вони означають, відповідно, недосвідченого водія та автомобільний двигун.

Зазвичай жаргон має обмежену сферу поширення. Однак, сфера використання комп'ютерного жаргону охоплює людей, які професійно працюють із комп'ютерами, та простих користувачів, отже вона є досить широкою. Тому можна виділити кілька функцій жаргону, залежно від того, хто ним користується. По-перше, комп'ютерний жаргон є **засобом самовираження** учасників комунікації, яких зближує спільна справа, одна спеціальність. Використання жаргону дозволяє вільно спілкуватись фахівцям і користувачам різного рівня. Характер утворення жаргону вказує на невимушений, грубуватий, дружньо-фамільярний тон спілкування, на неофіційні відносини між учасниками комп'ютерної комунікації. По-друге, функція жаргону – **надання** мовленню **емоційного забарвлення**. Наприклад, *стервер* – сервер, *мастдай* – операційна система Windows (відтінок негативного ставлення), *бутявка* – дискета для завантаження, *пристанути* – роздрукувати на принтері (відтінок зневажливого ставлення). Третьою і дуже важливою функцією жаргону є **економічність**, оскільки в комп'ютерному жаргоні існує безліч слів, що є еквівалентами громіздких термінів. Наприклад, *чат* (від англ. *chat* – бесіда) – спеціальна програма в мережі Інтернет, що надає можливість вести діалог у режимі реального часу. Не слід також забувати про **номінативну** функцію комп'ютерного жаргону, яка передбачає позначення ним нового поняття. Він також може виконувати **ідентифікаційну** та **ізотеричну** функції [4, с. 16]. В першому випадку комп'ютерний жаргон є показником належності людини до професіоналів, у другому – засобом відчуження від неспеціалістів.

Отже, комп'ютерний жаргон розвивається подібно до загального жаргону. Єдиним залишається питання щодо ролі жаргону: джерело збагачення словникового запасу, чи форма деградації мови. З одного боку, комп'ютерним жаргоном володіють спеціалісти відповідної сфери діяльності та безпосередні користувачі комп'ютера, які вільно оперують новими термінами та поняттями. З іншого боку, фахівцям би довелося використовувати у своєму мовленні англійські слова, або вживати громіздкі терміни. Тому, не дивно, що в українській мові з'являються випадкові спрощення, що призводять до засмічення мови та є джерелом суржику. Проте, для того, щоб йти в ногу з часом, варто стежити за змінами в мові, оскільки комп'ютерний жаргон є невід'ємною реальністю сьогодення.

Серед подальших перспектив дослідження вбачається детальніше з'ясування особливостей походження та функціонування комп'ютерного жаргону у мові, порівняння відповідних категорій комп'ютерного жаргону у різних мовах-реципієнтах, укладання словників жаргонної лексики на основі проведених розвідок.

Література

1. Білодід. І. К Сучасна українська літературна мова. Морфологія / Білодід І. К. – К.: Наукова думка, 1973. – 440 с.

2. Загнітко А. Сучасні лінгвістичні теорії: монографія / Загнітко А. – Донецьк: ДонНУ, 2007. – 219 с.
3. Шевельов Ю. Вибрані праці: у 2-х кн. / Шевельов Ю. – кн.1: мовознавство/упорядник Л. Масенко. – 2-ге вид. – К: Вид. дім «Києво-Могилянська академія, 2009. – 583с.
4. Щур І. І. Українськомовний комп'ютерний сленг формування і функціонування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Щур І. І. – К., 2006. – 20 с.

З ІСТОРІЇ ФІЛОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

Манюта А. Ю.

Рівненський державний гуманітарний університет

ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ О.О. ПОТЕБНІ

Анотація : у статті розглядається життєвий шлях О. О. Потебні, описані його юнацькі роки та повноліття; розглянуто творчість ученого та особистість.

Ключові слова : фонетика, філологія, явища мови, мовознавство, індоєвропейські мови.

Annotation : The article deals with the way of life of Olexander Potebnya. We have described his teenage years and adulthood, his work as a linguist and personality.

Key words : phonetics, philology, phenomena of language, linguistics, Indo-European languages.

Олександр Опанасович Потебня народився 10 вересня 1835 року в Перекоповці, Роменського повіту Полтавської губернії. Походив з небагатої дворянської родини. Атмосфера, що панувала в сім'ї колишнього офіцера, а згодом службовця, ще з юних літ сприяла серйозному захопленню хлопця поглибленим вивченням мов, історії, літератури.

Вже семилітнім хлопцем Олександр розстався на довгий час з батьками і поїхав вчитися до Радомської гімназії, де його дядько по матері був учителем. Тут більшість предметів учили польською, так що молодий Потебня в школі засвоював мову польську, а в домі дядька німецьку. До рідної хати він не повертався аж до часу своїх університетських студій. У 16 років О.О. Потебня вступає до Харківського університету з метою студіювання юриспруденції, але, провчившись рік, переходить на історично-філологічний факультет, який закінчує в 1856 році. Своє зацікавлення до студій над мовою сам Потебня поясняє не так зовнішніми впливами, як радше вродженими нахилами. Від 1852 р. О.О. Потебня прийнятий на державне утримання і живе у студентському пансіоні. Свої університетські студії закінчив у 1856 році як кандидат, написавши дисертацію на тему «Перші роки війни Хмельницького».

Влітку 1862 року О. Потебня відправляється у подорож по Україні, щоб зблизька пізнати українське село, його мову і звичаї. У Полтаві подорож закінчилась, тому що він дістав звістку про те, що йому треба їхати за кордон. З ним тоді дуже хотів побачитися П. Куліш, але вже не застав його в Полтаві. О.О. Потебня вибирається до Берліна, а по дорозі відвідує ще Петербург.

Були часи, коли під безпосереднім враженням скасування кріпацтва і під враженням цілого ряду реформ здавалося, що починається і для української справи нова доба. Український рух зосереджувався тоді в Петербурзькій

«Основи», а на самій Україні велася підготовча праця для організації громадського життя на національних основах. Тоді вирінула також потреба давати українському громадянству наукової інформації для оправдання цілого руху. Все це яскраво видно із цього листа до Потебні: «Здорові були, шановний земляче Олександр Опанасович! Всі ми знаємо, що Ви може поїдете за границю і тому, з огляду на справу, не знаємо, — чи радіти — чи може сумувати із-за такої зміни, для Вас на всякий випадок дуже відповідної. Шкода, шкода з цього боку: людей наших ще скрізь мало, а про Харків і казати нічого, (як не стане Вас, стрічатиме один тільки Олександр Антонович), а час не жде, а противная партія під прикриттям вищих історичних поглядів і більш трезвих взглядів».

Вся майбутня діяльність ученого чітко розмежовується на два основні життєві періоди. З 1860 до 1865 року — розробка філософсько-психологічної теорії мови на базі критичного осмислення ідей В.Гумбольдта і Г.Штейнтала, психологічних досліджень І. Гербарта і Г. Лотце, а також представників класичної німецької філософії, зокрема І. Канта. З 1865 до 1891 року — наукова діяльність у сфері граматики і фонетики російської, української та інших слов'янських мов із застосуванням багатолітніх досягнень індоевропейстики.

Майже все творче життя великого мовознавця було пов'язане з Харківським університетом. Тут він розпочинав як викладач російської словесності, тут у 1861 році захистив магістерську дисертацію «Про деякі символи в слов'янській народній поезії», тут же у 1862 році пише найзнаменитішу свою працю «Думка і мова».

У тому ж році О.О. Потебню було відряджено до Німеччини для студій над санскритом на кафедрі порівняльної граматики індоевропейських мов. «Тут у Берліні», — писав тоді О.О. Потебня до Біликова — «тута самотності, про яку я не мав поняття в рідному краю». О.О. Потебня, як бачимо, вірний тій національній ідеї, що від неї сподівався оживлення всього культурного і політичного життя на Україні, брав живу участь у житті цілого українського народу і не лише добре оцінював все лихо русифікації, але також передбачав усі можливі наслідки тодішньої пропаганди польської великодержавної ідеї. У ті бурхливі часи польського повстання, що поширювалося і на українські землі, він не міг далі спокійно студіювати в Берліні і, побувши там, замість призначених двох років, неповний один, вертається назад до Харкова і обіймає посаду доцента кафедри слов'янського мовознавства. Як доцент харківського університету видає цілий ряд своїх наукових праць, таких як: «Про зв'язок деяких зображень в мові» (1864), «Про повноголос» (1864), «Про звукові своєрідності руських діалектів» (1865.), — «Про містичне значіння деяких обрядів і вірувань» (1865), «Про купайлові вогні» (1867), «Замітки про малоруський діалект» (1870) та інші. Більшість із тих праць відразу здобули прихильну оцінку в науковому світі. Крім праць у галузі фонетики, він також видає дуже цінні праці про лексичний та синтактичний склад української мови і досліджує глибини мистецької

творчості народу в окремих словах і піснях. Значним внеском у мовознавчу науку стала праця О.О. Потебні «Із записок про російську граматику» (1874), що була його докторською дисертацією. З 1875 року О.О.Потебня стає професором кафедри російської мови і літератури, де й працює до кінця свого життя.

На іспитах О.О. Потебня був доволі строгий, але не вимагав, щоби студенти запам'ятовували велику кількість прикладів, лише щоби добре розуміли головну думку. Взагалі він відносився до студентів дуже приязно і двері його дому були завжди для них відчинені. Всі справи студентів були йому близькі. Було й таке, що тяжко хворих незаможних студентів він відвідував в їх помешканню і при цьому робив це так, щоб якнайменше людей про це знало. Популярності він ніколи не шукав.

Головним своїм гріхом уважав О.О. Потебня те, що в 1877 році, по від'їзді М. С. Дрінова з Харкова до Болгарії, він сам виставив кандидатуру бібліотекаря московського університету і доктора Петра Безсонова на посаду професора слов'янських мов при Харківським університеті. Пізніше виявилося, що це була людина дуже низької моральної вартості взагалі не здібна до наукового мислення.

Граматичну систему О.О. Потебні пізніше творчо використали провідні вітчизняні вчені Д. Овсянко-Куликовський, В. Ягич, О. Шахматов та ін. Велику увагу приділяв учений вивченню психології словесно-художньої творчості («З лекцій з теорії словесності», «Із записок з теорії словесності»). О.О. Потебню по праву вважають творцем лінгвістичної поетики. Значний внесок О.О. Потебня зробив у розвиток науки про народну поетичну творчість та етнографію.

В умовах жорстокого гноблення царатом найменших проявів усього національного, О.О. Потебня постійно повертався до історії української мови і літератури, до витоків усної народної творчості. Він теоретично обґрунтував невід'ємне право кожного народу розвивати та реалізовувати свої духовні набутки за допомогою рідної мови, оскільки «немає мови й наріччя, які б не були здатні стати знаряддям необмежено різноманітної й глибокої думки».

Фундаментальним положенням О.О.Потебні є твердження про те, що мова становить особливу форму людської діяльності. «Мова є засіб не виражати готову думку, а створювати її. вона відображає не світоспоглядання, яке склалося, а діяльність, яка його складає».

У своїх дослідках над явищами мови О.О. Потебня звертає найбільше уваги на психічний бік слова, на відношення між мовою і думкою, на ті душевні процеси, які відбуваються в процесі утворювання і уживання слів, та на роль слова в індивідуальному і суспільному житті людини.

Слабке здоров'я досить скоро почало класти перепони науковій праці вченого. Знайомі зауважували, що він дуже скоро постарів. При кожній легкій простуді у нього відновлявся бронхіт. Та незважаючи на це, Потебня невтомно

працює далі, закінчуючи третю книгу свого твору «Из записок по русской грамматике».

Восени 1890 року і цілу зиму він почувається так погано, що вже майже не може виходити з хати. Щоб не позбавляти студентів своїх лекцій, він запрошує їх до себе і там викладає, хоч це вже помітно його втомлює. За короткий час стан його здоров'я вже настільки погіршився, що в 1891 році він виїжджає на два літні місяці на лікування до Італії. Після того йому трохи покращало, так що восени, повернувшись до Харкова, на велику радість слухачів він знову оголошує свої лекції в університеті. Але скоро припинив їх, а вже 29 листопада розійшлася досить несподівана вістка, що О.О. Потебні не стало.

Всі тоді відчували велику втрату, не тільки науковий світ, але і широкі круги українського громадянства. Бо це помер великий мислитель і учений, добрий учитель і один з найкращих синів України, що у ті тяжкі часи російської неволі не лише не втратив віри у невмирущість України, але і сам своєю невсипущою працею ту невмирущість свідомо витворював.

Сьогодні ім'я О.О.Потебні носить Інститут мовознавства АН України.

Література

1. Булаховский Л. А. Александр Афанасьевич Потебня / Л. А. Булаховский. – Киев, 1952. – 44 с.
2. Потебнянські читання : зб. наук. праць / Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні ; [відп. ред. Г. П. Їжакевич]. – Київ : Наукова думка, 1981. – 191 с.
3. Райнов Т. Александр Афанасьевич Потебня / Т. Райнов. – Петроград : Колос, 1924. – 110 с.
4. Франчук В. Ю. Олександр Опанасович Потебня / Віра Юріївна Франчук. – Київ : Наукова думка, 1975. – 92 с.

Романюк В.В

Рівненський державний гуманітарний університет

ПОЕЗІЯ І ПРОЗА У ПРАЦЯХ ОЛЕКСАНДРА ОПАНАСОВИЧ ПОТЕБНІ

Анотація. У пропонованій розвідці описуються категорії поезії й прози в творчості О. О. Потебні, основні прикмети та риси поезії та прози. Описується поетичність буденних слів, рух думки при поетичному слові у автора, акт розуміння у слухача, вага поетичного твору для автора, розуміння і критика поетичного твору. Порівнюються мистецтво і наука.

Ключові слова. О.О. Потебня, поезія, проза, поетичний образ.

Annotation. The proposed exploration category describes poetry and prose in the works of O. O. Potebnya main features and characteristics of poetry and prose.

Describes the poetry of everyday words, the movement of thought in the poetic words of the author, the act of understanding listener, weight poetic work of the author for understanding and critique poetry. Art and science are compared.

Key words. O. O. Potebnya, poetry, prose, poetry image.

Вступ. У величезній науковій спадщині О. О. Потебні сучасники відшуковують відповіді на досить несподівані запитання, які, на перший погляд, не могли перебувати в його полі зору і які він безпосередньо не досліджував. Загальноприйнятою стала думка про те, що «він випередив не тільки своїх сучасників, а й кілька наступних поколінь філологів» [1, с.15], що «його ідеї багато в чому залишаються сучасними для нас плідними і необезбарвленими: ми звертаємося до них не для того, щоб віддати данину поваги і вдячності, а для того, щоб отримати новий імпульс у наших наукових пошуках» [2, с.302]. Минуло вже біля 120 років від смерті О.О. Потебні, а й досі його ідеї, термінологічно адаптовані новітніми дослідниками, стають підставою для новаторської інтерпретації сучасних актуальних проблем гуманітарної науки.

Актуальність теми. Актуальність нашої розвідки вбачаємо в тому, що мова є первісно єдиним способом формування знання людини про світ і саму себе в світі. Одна з головних тем лінгвофілософії О. О. Потебні – розвиток мислення як мовної діяльності людини. Відбиваючи в процесі діяльності в своїй свідомості світ, людина позначає словом наслідки свого пізнання. Справедливо підмічена своєрідна «теоретична метонімія» вченого: «говорячи про слово, О.О. Потебня весь час ототожнює його із мовою в цілому». У розвитку людського мислення О. О. Потебня виокремлював два величезні явища: епоху поезії та епоху прози.

Мета дослідження : виокремити провідні ідеї, сформульовані О. О. Потебнею, систематизувати основні прикмети та риси поезії та прози.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи явища людської мови у зв'язку з душевним життям людини, а саме зі сферою думання, О. О. Потебня зауважує, що є дві основні форми, у яких розвивається праця людської думки: поезія і проза. Ці два шляхи розвитку людського мислення існують побіч себе, взаємно себе доповнюючи і дуже часто зливаючись у нерозривну цілість. У своєму духовому змагання людина користується з обох шляхів, з шляху поетичного (або мистецького) думання і з шляху прозаїчного (або наукового) думання. Поетичне думання - це одна із двох однаково необхідних форм мовного думання, такого думання, яке для свого виявлення вимагає повстання слова [3, с. 113].

Процес відтворення слова – це, з психічного боку, процес мистецької творчості, такий самий, як його бачимо при відтворенні більших поетичних творів. Бо слово з живим представником, взяте разом зі своїм значенням є ембріональною формою поезії.

У звичайній буденній мові величезна маса слів, яких ми вживаємо несвідомо, є для нас творами поетичними; своїми суттєвими елементами вони

не відрізняються від інших більших творів: приказок, байок, драм, епопей, романів. Різниця є лише в ступені складності. Якщо це дійсно так, то ми, самі того не усвідомлюючи, вживаємо поетичний твір, як щось таке, без чого наша думка взагалі неможлива. У звичайній мові ми кажемо наприклад, що стіл має «ноги», або що у пляшки тоненька «шийка», кажемо про «головки» капусти чи маку, вила мають «зуби», подібно як і граблі мають «зубці» і т. д. Коли говоримо про сферу наших духовних явищ, вживаємо таких висловів, як «літати» думками, «розв'язувати» проблеми, і багато інших. Кожне таке слово, вжите не у своєму властивому, а в переносному значенні, це вже нове слово і зі старим словом має спільні лише артикульовані звуки, «зовнішню форму», і той образ, який для старого слова є складовою частиною його змісту, а для нового слова є лише натяком на його новий зміст, «внутрішньою формою» цього слова.

Коли ми вживаємо слова у переносному значенні, тоді та прикмета, що зв'язує друге значення з першим, називається представником, засобом порівняння, образом, символом.

Доки цей «представник», ця «внутрішня форма слова» ще не втрапилася, доти таке слово можна вважати поетичним твором. Але з часом слово втрачається, його внутрішня форма забувається, і починається проза. Артикульовані звуки зв'язуються тоді безпосередньо зі значенням такого слова.

Кожне слово складається з трьох елементів: по-перше, з артикульованого звуку, без якого нема слова; по-друге, з образу («представлення»), і по-третє, зі значення слова. Звук без замислу не є словом і навпаки, значення без артикульованого звуку також не є словом; але третій елемент слова, те, що ми називаємо представником, з часом зникає. У такому випадку, де його нема, це другий вид існування слова. Цей другий вид без представника, або із загубленим представником, відповідає другій формі словесної думки, а саме формі прозаїчній.

Мова існує не лише для того, щоб в інших розбуджувати аналогічну інтелектуальну працю, не лише для порозуміння між людьми, не лише для суспільного життя, але перш за все для кожної людини зокрема, для її індивідуального духовного життя. З цього випливає потреба відділяти при досліді над словом (а так само при досліді над поетичним твором) його вплив на того, хто говорить (або автора), від його впливу на того, хто слухає (або читача). У першому випадку маємо явище формування думки шляхом оригінального творчого зусилля, у другому випадку явище розуміння [4, с.19].

Слово – це засіб, який дозволяє перетворювати чуттєві сприймання у вищі елементи духовного життя, засіб відтворення нової думки, засіб виключно людської праці інтелекту. О.О. Потебня виразно вказує на те, що чуттєве сприймання та пізнання – різні речі. Про це легко переконатися з такого прикладу: *Сиджу і читаю книжку. У другій кімнаті б'є годинник, але я цього не завважую. Враз перериваю своє читання і хочу знати, котра тепер година. Пригадую собі, що перед хвилиною я чув удари годинника, а далі у спогаді*

перераховую кількість ударів і доходжу до пізнання, що це п'ята година [4, с.21]. З того бачимо, що самі звукові враження, які були під час читання книжки, це ще не пізнання. Для пізнання треба ще особисту участь людини у чуттєвому сприйманні. Слово потрібне в першу чергу тому, хто його вимовляє, для свідомої пізнавальної діяльності. Яку роль грає воно при перетворюванні перед словесних елементів думки, повчає нас психологічний аналіз еволюції духовного життя людини, який доходить до теорії ступеневого переходу від чуттєвих вражень до загальних зображень і понять та до вищої абстрактної праці думки, при чому відтворення слова з артикульованим звуком, представником і значенням, означає перехід на виключно людський шлях розвитку. Представник, виражений артикульованим звуком, дає людині свідомість єдності цілого того комплексу спостережень, який входить у значення даного слова.

Дослідник описує, що кожне нове слово, коли його розглядати з внутрішнього боку, це виявлення нового спостереження (х) за посередництвом раніше знаного (А), при чому між попереднім і теперішнім встановлюється спільний знак (а), взятий з комплексу прикмет «А». ...Рух думки у хвилину повстання нового слова, базується на порівнянні двох психічних елементів, пізнаного і давніше пізнаного; основою цього порівняння є один знак із раніше пізнаного. Це є шлях абстракції. Якби не було слова, не було би цього процесу відділення «а» з «А» для означення «х» [4, с.21]. Аналогічну працю думки бачимо у поета у момент творчості. Це той самий процес порівняння і абстракції. Можна навіть загально сказати, що шлях для творення абстракції - це поезія. Об'єднуючи новий комплекс спостережень в одну цілісність і доводячи ту єдність до свідомості, стаючи засобом аналізу і засобом нових узагальнень, кожне нове слово творить початок нової фази в душевному розвитку людини.

Людина, без сумніву, розмовляє лише в суспільстві, але вона говорить перш за все для себе самої, тому що це є одна із фаз розвитку її власної думки. [3, с.160]. Все ж таки мова розвивається лише в суспільстві, і тому другий бік життя слова – це його розуміння у слухача. [5, с.125]. Слово не можна вважати виразом і засобом передавання готової думки; воно потрібне для розумової праці кожної людини; воно необхідне перш за все для того, хто думає. А якщо воно, як нам здається, служить засобом для передавання думки, то лише тому, що воно у слухача викликає процес творення думки, аналогічний до того процесу, що перед тим відбувався у того, хто говорив. Іншими словами, нас розуміють лише тому, що слухачі самі можуть зі свого власного запасу думок робити щось подібне до того, що робили ми при говорінні. Говорити - це не значить передавати свою думку іншому, а лише розбуджувати у ньому його власні думки [3, с.131-132]. Наше слово впливає на інших і встановлює зв'язок між нами, але воно не зрівнює змісту думок різних людей у хвилину порозуміння, лише викликає аналогічний рух серед індивідуальних запасів думки. Думка не переноситься за допомогою слова з однієї людини на іншу як

щось готове, лише викликає аналогічну працю інтелекту, подібну до тієї, що її виконав той, хто промовляє. При розумінні той, хто слухає, відтворює свою власну думку; при тому самому слові ніхто не думає того самого, що інший. Через те кожне розуміння є нерозумінням, а всяка згода в думках — незгодою. Думати при слові те саме, що думає інший, означало би перестати бути самим собою. Акт говоріння і акт розуміння - це дві різні сторони того самого душевного явища, а саме процесу перетворювання давніших запасів думки у нові інтелектуальні продукти.

Аналіз процесу розуміння виявляє, що мова — це система засобів переміни або відтворювання думки [5, с.126]. Дослідник вважає, що слово як єдність, складена з внутрішньої форми і звука, є засобом для розуміння того, хто говорить, засобом апперцепції змісту його думки. Артикульований звук, що виходить від того, хто говорить, — доходить до слухача і розбуджує у нього спогад про такі самі його власні звуки, а цей спогад за посередництвом внутрішньої форми викликає у свідомості спогад про сам предмет [6, с.101]. Цей предмет - це індивідуальний запас думки, який при акті розуміння перетворюється у слухача під впливом слова аналогічно як і у автора при акті творчості.

Процес створення слова або поетичного образу цілком аналогічний до процесу розуміння одного чи іншого, коли ми розуміємо слово або поетичний твір іншої людини, то в нас самих повстають ті самі три елементи, тільки в іншому порядку. Роль складніших словесних витворів в душевному житті людини така сама, як роль окремих слів. Бо слово - це зародкова форма вищої поезії та прози і елементарний засіб поетичного та прозаїчного думання. Поетичний твір - це таке саме об'єктування думки як слово, і так само перш за все потрібний не для слухачів, а для самого поета. Через те кожний великий, визначний твір поета закінчує визначний період його розвитку [3, с.134].

Все, що можна сказати про повстання поетичного твору і про його вплив на самого автора і на читача, знаходиться в тісному зв'язку з питанням про відношення головних складових частин або елементів поетичного твору. І найскладніший поетичний твір можна звести до такої схеми: щось, що ми позначаємо як «Х», неясне для автора, і що існує для нього як питання та домагається відповіді. Відповідь автор може знайти лише в попередньому змісті своєї думки. Той зміст ми позначимо як «А». Висловлюючись образно, у тому «А» відбувається під впливом «Х» деякий рух, занепокоєння, хвилювання; «Х» неначе відштовхує з «А» все, що з ним не погоджується, а притягує те, що споріднене: це останнє об'єднується в образі «А», і так твориться суд: «Х» я уявляю собі у вигляді «А». Це той сам процес, що ми його зауважуємо при створенні окремого слова; «а» є те, що ми називаємо представником в слові, образом в поетичному творі або те, що ми називаємо збором образів, якщо поетичний твір складний [3, с.145-146].

Значення вищої поетичної творчості, як окремої і необхідної форми діяльності людської думки, таке сама, як значення буденної поетичної

творчості при створенні і вживанні слів з живим представником. Бо думання словами з живим представником – це в своїй основі думання поетичне. Значення вищих форм поезії не обмежується лише на сфері естетичних почуттів людини, але розвивається і залишає тривалі сліди у сфері пізнавальній. Поезія заспокоює пізнавальні потреби людини і готує шлях науці.

Поетичний твір – це такий словесний твір, в якому для значення потрібний образ; такий твір перетворює думку за посередництвом конкретного образу. Поезія, як діяльність думки – це витворення релятивно широкого значення за допомогою конкретного словесного образу. Символічність, алегоричність в широкому розумінні не основна ознака поезії в протилежність до прози [5, с.134]. Цей символ, образ або внутрішня форма поетичного твору, служить засобом узагальнення, засобом абстракції. На прикладі байки і приказки О.О. Потебня широко викладає цей процес відтворювання узагальнень за допомогою конкретних образів. При цьому він не погоджується з поглядом Г.Е. Лессінга, ніби байка є виразом готового загального твердження [3, с.48-52]. Навпаки, конкретний образ байки, як відповідь на якесь життєве питання, є по відношенню до конкретного дійсного випадку – абстрактний, а узагальнення – це результат порівнювання конкретних випадків.

Зазвичай ми розглядаємо слово у такому вигляді, як воно зберігається в словниках. Це так само, якби ми розглядали рослину так, як вона зберігається в гербарії. Тут і джерело помилкового розуміння багатьох мовних явищ. Те ж саме робиться і з поетичними творами [3, с.3]. Щоб пізнати з чого складається байка і яке її значення у розвитку людської думки, треба її розглядати не у тому вигляді, як вона зберігається на папері, у збірнику байок, а навіть і не у тому вигляді як вона зі збірника переходить в уста. І твори визначних байкарів (Федра, Жан де Ляфонтена, І. А. Крилова та ін.) – це вже не ті первісні байки, що їх ще бачимо, наприклад, у Езопа. Байка, яка колись була могутнім політичним памфлетом, і сильною публіцистичною зброєю, яка, незважаючи на свою ціль, а навіть завдяки своїй цілі, залишилась наскрізь поетичним твором, та байка, що грала таку визначну роль в думанні, зведена нінащо, на нікчемну забавку [3, с.26]. Для своїх дослідів О. О. Потебня бере первісну форму байки і зауважує, що така байка має дві частини: 1. якийсь конкретний випадок, незаписаний в байці, і 2. образ змальований словами. Така байка служить швидкою відповіддю на питання поставлене нам даним комплексом явищ, даними подіями. Байка – це один із способів пізнання життєвих відносин, характеру людини, одним словом усього того, що відноситься до моральної сторінки життя людей [3, с.11]. Життя байки триває цілі тисячоліття, бо вона все знаходить для себе нові пристосування, вона все може бути відповіддю на нові питання [3, с.34-35]. Кожний поетичний твір, а навіть кожне слово в означений момент свого існування, складається з частин, які відповідають тим, що ми їх бачимо у байці. Поетичний твір – це алегорія в широкому розумінні цього слова, не у розумінні тільки метафоричності образу, як звичайно алегорію розуміють. Кожний поетичний образ є притчею, прикладом, що

примірюється до чогось. З того виходить, що байка є засобом пізнання, узагальнення, морального повчання, і як засіб не може іти за тим, що нею досягається, лише мусить його попереджувати. Тому байка – це елементарніший, простіший, більш поширений, популярніший спосіб пізнання, ніж науковий. Відношення байки до узагальнення – це відношення поезії до прози. Образ (або цілий ряд дій, образів) змальований в байці – це поезія; а узагальнення, що його подає байкар, — це проза [3, с.58]. Психічний процес при створенні поетичного твору базується на тому, що поетичний твір стає для свідомості людини представником більшої кількості різноманітних явищ. Поетичний твір - це засіб об'єктивувати, робити зовнішнім предметом свою думку. Він з'являється, витворюється в певні моменти напруження думки і потрібний перш за все для самого автора; бо тільки таким способом він може перетворити зміст своєї думки, іншими словами, поетичний твір витворюється перш за все для себе, для внутрішніх цілей (самопізнання, самовиховання) [4, с. 26]. Але поетичний твір - це спосіб об'єктивації не якоїсь відірваної від життя думки поета, але і того, що з нею зв'язане, а саме явищ з життя середовища і тих настроїв, які панують в суспільстві. Таким чином, той поетичний твір, який заспокоює дійсну внутрішню особисту потребу автора, відповідає також потребам, настроям і проблемам суспільства [4, с. 78].

Життя готового поетичного твору базується на пристосуванні його до різних індивідуальних запасів думки у читачів. Звідси впливає суб'єктивний характер змісту чи значення поетичного твору. Цей зміст може бути для читача цілком відмінний від того, що мав на думці сам автор в момент творчості. І сам автор, коли стане пізніше читачем свого твору, може під його впливом переживати інший зміст. З того впливає загальна педагогічна засада, щоб аналізуючи поетичний твір, аналізувати його зовнішню і внутрішню форму і готувати читача до створення його власного значення. При розумінні поетичного твору, так само як і при розумінні окремого слова, неможлива тотожність думки між автором і читачем. При всій суб'єктивності змісту, добре розуміння поетичного твору деякою мірою зрівнює нас з поетом. «Du gleichst dem Geist, den du begreifst», — каже Мефістофель Фаустові, що означає : якщо ти здібний розуміти іншого, то ти деякою мірою з ним рівний. Якщо слово, звук розбуджує у тебе думку, то та думка вже була у тебе в іншому вигляді. Пристосовуючи це до поетичного твору, О.О. Потебня робить висновок, що особистість поета, ті процеси, які відбуваються в його душі, наскільки вони можуть бути для нас знані, мають велике значення для нас тому, що вони є процесами нашої душі, душі тих, що розуміють і користуються поетичним твором.

Поетичний твір встановлює між людьми тісний моральний зв'язок, якщо виходимо з такого розуміння моральності, що моральне є те, що зв'язує людей у широкі суспільні групи. Постає перед нами також велике національне значення спільної національної мови, а зокрема усіх вищих словесних витворів поезії (і творів мистецтва взагалі) та тих витворів, яких О.О. Потебня називає

прозою. Побіч поетичного думання людина вживає ще прозаїчне або наукове думання. У звичайному житті ми навіть не зауважуємо, що ми використовуємо ці форми думання. Дослідник використовує такий приклад, що з поезією і прозою - це те саме, що і з очима. Ми вживаємо ці дві форми цілком несвідомо, а зауважуємо різницю між ними тоді, коли хтось відчуває в собі здібність переважно до однієї або другої форми [3, с.39].

Поезія (мистецтво) і проза (наука, абстрактне думання) — це два рівноправні способи думання. Не можна з'ясувати, який з них більше поширений. Елементарна форма поезії, а тим самим елементарний засіб поетичного думання, це первісне слово і взагалі кожне слово з живим представником. Його значення і взагалі значення поезії в людському житті — це значення синтетичне, яке веде людську думку до узагальнень. Алгоритмічний образ (чи ціле оповідання) служить осередком концентрації багатьох конкретних випадків, до яких він пристосовується. Різницю між поезією і прозою можна би коротко зазначити в той спосіб, що «поезія — це алегорія, а проза — це тавтологія. Так як прозаїчне слово виростає органічно з поетичного, так само наукове думання органічно зв'язане з поетичним. Поезія споріднена з науковою діяльністю, паралельна їй. Вказуючи на різницю цих двох основних форм людської думки, О. О. Потебня вказує рівночасно і на те, що це не якісь перехідні форми думки, яких людство могло би у своєму розвитку покинути, лише форми тривалі. Для створення наукової думки необхідна поезія.

Мистецтво і наука, можна сказати, виключно людський скарб, дві основні форми людського мовного мислення. Звідси впливає уся вага національної мовної форми для успішного розвитку цих обох форм думання, для вільного різнобічного розвитку душевних сил нації і тим самим, для удосконалювання її мистецької і наукової продукції. Бо поетичне і прозаїчне мислення суть форми мислення мовного і лише у сфері однієї національної мови можуть себе органічно підтримувати у своєму розвитку. Якщо поезія — це така форма людської думки, що і проза з неї виростає і без неї не може бути, то зрозуміло, що перекладаючи наукову роботу у сферу чужої мови, ми ослабимо свою поетичну діяльність [5, с.135].

Висновок. Отже, поняття «поезія» та «проза» О. О. Потебня вживав у не властивому для сучасного розуміння значенні. Під поезією він розумів слова і висловлювання, наділені внутрішньою формою. За О. О. Потебнею, внутрішня форма, тобто найближче образне представлення, є мотивом виникнення слова. Народження мови і використання її О. О. Потебня вважав мистецтвом. Таким чином, у міру затемнення представлення, слово позбавляється поволі своєї внутрішньої форми і пов'язаної з нею образності. Тим самим закладаються початки прози, основні риси якої складність й абстрактність думки. Не можна сказати, коли з'являється проза. Перша поява прози в писемності не є час її народження, ще до того вона існувала в розмовному мовленні, якщо слова, що входили у неї були тільки знаки значень, а не, як у поезії, конкретні образи, що пробуджували значення. Утворення основоположної для прози (науки)

категорії причини відбулося в мові на підставі зіставлення й порівняння явищ. Перше речення, яке складалося з двох членів, могло бути нічим іншим, як порівнянням. Категорія причини виникла як живий засіб пізнавати нове. Учений неодноразово підкреслював: якщо поезія – відомий спосіб мислення й пізнання, то так само слід розглядати й прозу.

Література

1. Лисиченко Л. А. Лінгвософські ідеї О. О. Потебні (Предтеча сучасного вчення про мовну картину світу) / Л. А. Лисиченко // Олександр Потебня: сучасний погляд : матеріали міжнародних читань, присвячених 170-річчю від дня народження фундатора Харківської філологічної школи 11–12 жовтня 2005 року. – Х.: Майдан, 2006. – С. 6–16.
2. Толстой Н. И. О некоторых этнолингвистических наблюдениях А. А. Потебни / Н. И. Толстой // Толстой Н. И. Избранные труды. – М.: Наука, 1999. – Т. 3. – С. 302–315.
3. Потебня О. О. Из лекцій по теорії словесності // О. О. Потебня. – Х.: 1894. – 162 с.
4. Харциев В. Основы поэтики А.А. Потебни. (По лекциям А.А. Потебни) // «Вопросы теории и психологии творчества». — Т. 2, вып. 2. — СПб., 1910.
5. Потебня А.А. Психология поэтического и прозаического мышления // Потебня А.А. Слово и миф. — М., 1989. — с. 235.
6. Потебня А.А. Мысль и язык // Потебня А.А. Слово и миф. — М.: Правда, 1989.

Феськова І.В

Рівненський державний гуманітарний університет

ТЕОРІЯ НАЦІОНАЛЬНОСТІ О.О. ПОТЕБНІ

Анотація: у статті розглядається теорія національності за вченням О.О.Потебні. Описано погляди мовознавця на національність і нерозривно пов'язану з його поглядами людську мову. Ми з'ясували що, мова це не лише один із елементів народності, але і її найбільш досконала подоба, тобто представлення народності. Головна функція якої полягає у зміні думки.

Ключові слова: національність, мова, національна свідомість, іноземна мова, ядро нації, елемент народності, ідея національності.

Annotation: The article deals with the theory of nationality according to Potebnya. There were described Potebnyas' views on nationality and is inextricably linked to his views human speech in the article. We found that it is not only one of the elements of the nation, but its most perfect likeness, that represents the nation. The main function of which is to change human opinion.

Key words: nationality, language, national consciousness, foreign language, the core of the nation, ethnic element, the idea of nationality.

Цікаву сторінку в історії соціологічної думки України ХІХ ст. становлять погляди діячів так званих громад, до складу яких входили різні за характером своїх ідейно-політичних позицій представники інтелігенції. Одним із найвизначніших був Олександр Потебня, видатний вчений-мовознавець, що дав ім'я цілому напрямку у розвитку суспільного знання. Видатний професор Харківського університету Олександр Опанасович Потебня шукаючи відповіді на запитання, що ж забезпечує єдність нації і що є її найяскравішою ознакою, вивів власну ідею національності. Зростання комунікативних можливостей суспільства — здатності його членів створювати, зберігати й передавати інформацію, за допомогою спільної для них знакової системи (мови) створює передумови для становлення національних культур і відповідних спільнот — націй, навіть на сучасному етапі.

Актуальність роботи визначається загальною спрямованістю сучасного суспільства на розвиток взаємозв'язків з іншими країнами та виникнення при цьому конфліктів. Україна завжди була ареною боротьби між Заходом і Сходом у національному питанні. Прикладом цього може слугувати навіть неоголошена війна на Донбасі. Головними принципами у взаєминах між націями, вважає О. Потебня, має стати рівноправність і взаємоповага. Він вітає зростання міжнародного спілкування народів, заперечуючи лише ті випадки, «де вірна течія справ змінюється силою зброї або політичного шахрайства».

Метою дослідження є опис ідеї національності з погляду Олександра Потебні. Проведення аналізу робіт допоможе визначити актуальність думок мислителя, а також знайти відповіді найактуальніші питання сучасного буття нації.

Під словом «національність» О. Потебня розуміє державну приналежність, і в такому значенні «нація» це ніщо інше, як збірна назва всіх громадян певної держави. Нація це така група людей, яку об'єднує свідомість мовної, культурної, історичної єдності та власна відмінність від усіх сусідів та, «спільне хотіння» таку єдність і відмінність зберігати. При такому розумінні, найважливішим елементом і зовнішньою ознакою національності є мова, спільна для цілої групи людей.

Але і в тому другому значенні під словом «нація » розуміється іноді різний зміст. Звичайно нацією позначають таку етнографічно окрему групу людей, яка у своєму розвитку дійшла вже до високого ступеня національно самосвідомості і створила значні культурні цінності .

Олександр Потебня не пов'язував з поняттям «нація» поняття «державної приналежності», але пов'язував з ним поняття певного вищого ступня самостійного національно-культурного життя. [4, с.64]. Мислитель теж вживав слова «народність» і «національність», але не вбачав між ними ніякої різниці. Слово «національний» означає на його думку те, що властиве для певної нації, а

слово «нація» має вже цілу історію. Лише коротко згадаємо, що у давніх римлян довший час назва «natio» вживалася лише на позначення примітивних і нічим непомітних народів. Історично і культурно визнані народи означувалися словом «gens», а народ, який стояв на найвищому ступні розвитку культури і політичної організації називався «populus».

Наприкінці 70-их -80-их рр було сформовано теорію про єдину «руську народність». Українська мова, а тим самим і українська нація, опинилася тоді під важким тягарем смертного присуду. В той час О. Потебні доводилось доводити і обороняти свої наукові погляди щодо української мови і народності. Те, що він в тій справі говорив і писав, ми повинні цінувати як знамениту і сміливу оборону української нації в роки русифікації [4, с. 117].

Науковий аналіз поняття «нація» доходить лише до з'ясування декількох його складових елементів, до з'ясування декількох атрибутів нації, таких як спільнота мови, спільнота історично-культурних переживань, бажань і т.д. Але це все ще не вичерпує всього змісту поняття нації, не розгадує самої суті національної своєрідності певної групи людей, не з'ясовує факту народних основ подальшого розвитку нації, як цілості. Ці невідомі сили, ці невідомі підвалини, з яких виростають різні зовнішні прояви національного життя, називаються **ядром нації**.

З'ясовуючи своє власне розуміння життєздатності народу, О. Потебня вказує на те, що помилка лежить у представленні народності. Мова це не лише один із елементів народності, але і її найбільш досконала подоба, тобто представлення народності.

Таким чином погляди О. Потебні про національність нерозривно пов'язані з його поглядами про людську мову. Його широкі наукові інтереси гуртувалися якраз довкола проблем зв'язаних з явищами людської мови. О. Потебня був мислитель, що переходив від явищ мови до вищих питань філософії, поезії, мистецтва, історії та громадського життя. Немає нічого дивного, що і серед його праць про національність найбільше місця присвячено явищам мови, як таким, що тісно зв'язані з усіма сферами життя нації. Притім О. Потебня найбільше уваги звертає на сумний досвід українського становлення

Головна функція мови, як системи слів, це зміна думки. Мова це не просто засіб вираження думки, а індивідуальний спосіб перетворювати її. Кожний народ має свою мову, свою, так би мовити, «перетворюючу машину». Духовний розвиток людини зв'язаний з розвитком її мовних здібностей. Їх занедбування означає прогріх проти гігієни духа і тіла. Коли ж це відбувається у великих масштабах, тоді приходить повільна дегенерація цілої нації.

Мова — каже Потебня — це не лише система засобів пізнання. Все, що ми пізнаємо, впливає на нас естетично і морально. Нормальний розвиток мови, як одного із найголовніших елементів національності, це одна із основних передумов здорового розвитку цілої нації [3, с.116]. Нації, які втрачають свою рідну мову і приймають «чужу», не мають духовної самостійності. Такі нації не

мають душевної бадьорості, проявляють апатію і млявість, вони не спроможні підтвердити своє право на життя між іншими націями.

Такої ж думки дотримувався й О. Потебня. Проте виходячи з української дійсності, він виступав проти політики російського уряду. Він обороняв право національних культур, так зване право народів на самостійне існування і самостійний розвиток, а в першу чергу для українців. Його праці про показують переконання дослідника про те, що необхідно розвивати національні своєрідності не тільки для добра поодиноких націй, але і для добра усього людства. В такому розумінні він говорив, що націоналізм є інтернаціоналізм.

Тісний зв'язок мови з духовним життям людини змусило його задуматися над значенням рідної мови для розвитку одиниці і цілої нації, а далі над значенням багатомовності та над впливом інших мов. Всі ці міркування привели його до розгляду самої суті денаціоналізації. Згідно з думкою, що всякій людині потрібно розвивати свої душевні здібності, О. Потебня вказує на своєрідну духову вартість рідної мови для такого розвитку. Тут в першу чергу приходиться на увагу дитячий вік людини, в якому є свої окремі закони розвитку.

Розглядаючи питання, чи добре навчати дітей іноземної мови змалку, О.Потебня приходиться до висновку, що для загального розвитку це шкідливо. У житті більше, ніж знання різних мов, людині потрібен «розум» (те, що складає теорію) і характер, (те, що потрібне для практики). Для розвитку розуму потрібно загострювати здібність спостерігати, здібність пам'ятати, комбінувати, узагальнювати, розділяти спостереження і перевіряти діяльність. Все це не є можливим без мови. Ступінь опанування мови це, хоч і не єдиний, але найважливіший показник розумового розвитку і дитини і дорослої людини.

Багатомовність в ранньому дитячому віці, на думку О. Потебні, дуже шкідлива і залишає сліди на ціле життя. Знання двох мов в ранньому віці не є опануванням двох систем виявлення одного і того самого кола думок, лише роздвоєння цього кола, через що важче досягти однакового світогляду. Питання багатомовності це питання гігієни думки і воно, на погляд Потебні, мусить колись дочекатися наукового роз'яснення.

Нині треба поділяти правдивість цих наукових передбачень Потебні. Так наприклад на міжнародному конгресі в справі двомовності, скликаному в квітні 1928 р. в Люксембурзі, де предметом нарад були психологічні і педагогічні проблеми, зв'язані з тим, що дитина змалку вчиться в середовищі чужої, не рідної мови, і де розглядали вплив двомовності на духовий розвиток дитини, всі дослідники (др. Декролі з Брюсселя, др. Геннс, Сакр, проф. Франк Сміт), на основі зібраних спостережень дійшли до однакового висновку, що рідна («материнська») мова має своєрідну духову цінність найкраще впливає на розумовий розвиток дитини. Було доведено експериментально, що двомовність гальмує впливає на розвиток дітей у шкільній науці і доказано, що вищий інтелектуальний розвиток у тих дітей, які спілкуються лише однією мовою.

Сам О. Потебня дійшов до таких самих висновків. На його думку здорове засвоєння «чужих» мов повинно впливати, або з потреб практичних (як

торговельні зносини і т. и.), або з потреби поширення границь думки. Таких цілей в ранньому дитячому віці нема і «тоді чуже слово, що здобуває собі місце побіч рідного, не додає нічого до знання, лише, як чуже мертве тіло в організмі, спиняє і псує діяльність цього організму».

О. Потебня вважав що, найкращим інструментом думки є рідна мова. І навіть дорослі свідомо думаємо словами навіть тоді, коли їх не проголошуємо. Без слова неможливий ніякий ступінь людського знання. Знання «чужої» мови веде вкінці до розриву між простим народом і освіченими верствами і так призведе до смерті нації.

Розглянувши денаціоналізацію як процес, О. Потебня вказує на те, що передумовою цілого омертвіння народу є ослаблення традиції між дорослим і підростаючим поколінням.

Денаціоналізація (а саме русифікація)— це така переміна народного життя, при якій традиція народу, зложена перш за все в мові, переривається або ослабляється до такого ступеня, що вона стане лише другорядним фактором. Не використовуючи вповні свої мови, тобто національної перетворюючої машини, цілий народ слабшає і поволі дегенерує на всіх ділянках життя.

Національна ідея – це не лише усвідомлення своєї власної національної своєрідності, але і свідоме змагання у всіх сферах життя — в політиці, господарстві, науці, філософії, мистецтві і т. д., виявити, організувати і розвивати свої власні національні сили. Брак національної ідеї у самих Українців, брак свідомої праці українців, це та внутрішня недуга української нації, на яку вказує О.Потебня, це та внутрішня причина безсилості і непродуктивності цілої нації, не менше небезпечна для її подальшого існування [4, с. 56].

О. Потебня розумів, щоб розбудити життя і об'єднати національні сили на Україні, треба сперш самому добре пізнати і засвоїти українську мову, бо без її вивчення, як казав О.Потебня, всі зусилля будуть збудовані на піску. Практичне використання і удосконалення української мови приведе до повного розвитку усіх сил нації. Це перший крок до оздоровлення і скріплення національного організму.

Таким чином, на основі досліджень О. Потебні, ми вбачаємо вирішальну роль внутрішньої українізації, яка може привести до оздоровлення відносин в Україні, до об'єднання національних сил у всіх сферах життя. Шукаючи відповіді на запитання, що ж забезпечує єдність нації і що є її найпевнішою ознакою, О. Потебня формулює однозначну відповідь – мова: *«...не тільки найкраща, але і найпевніша ознака, за якою ми пізнаємо народ, і разом з тим єдина, незамінна нічим і безсумнівна умова існування народу – це єдність мови»* [3, с. 118]. На його думку, *ідея національності – єдина і здатна пробудити «любов до мистецтва, науки і розумні суспільні прагнення»*. В іншому випадкові, зокрема, університети як мікроорганізми і моделі суспільства, приречені на *«тривале убозтво»* [3, с. 56]. Національна свідомість, навпаки, є передумовою жертви особистих інтересів на користь народу. Отже, відсутність

національної свідомості є причиною нашого безсилля, егоїзму і громадської слабкості.

Література

1. Потебня А.А. Мысль и язык // Потебня А.А. Слово и миф. — М. : Правда, 1989.
2. Франчук В. Ю. Олександр Опанасович Потебня / Віра Юріївна Франчук. — Київ : Наукова думка, 1975. — 92 с.
3. Чехович К. Думки Олександра Потебні про національність / Костянтин Чехович. — Львів, 1931.
4. Чехович К. Олександр Потебня — український мислитель-лінгвіст / Костянтин Чехович. — Варшава, 1931. — 190 с. — Режим доступа: <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/6033/file.pdf>

ДЛЯ НОТАТОК

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

УДК 81+82:811.11+811.13
ББК 81+83

Наукове видання

STUDIA PHILOLOGICA

Збірник
наукових студентських праць

ВИПУСК 1

The Collection of Students' Scientific Works

ISSUE 1

Формат 60x84^{1/16}.
Папір офсетний. Друк ризографічний.
Гарнітура Times New Roman.
Ум. др. арк. 17 Наклад 100.

Редакційно-видавничий відділ
Рівненського державного гуманітарного університету
м. Рівне, 33000, вул. Ст. Бандери, 12,
тел.: (0362) 26-48-83

Друк: ТМ «Доцент»,
м. Рівне, 33000, вул. Соборна, 17,
тел.: (0362) 45-44-45